

นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย
ระหว่าง พ.ศ. 2441-2474

บทกี่ยว
ของ
จรรยา แสนจิตต์ .

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
มีนาคม 2524

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญาโท
ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

คณะกรรมการสอบ

ศาสตราจารย์	ประธาน	ศาสตราจารย์	ประธาน
	กรรมการ		กรรมการ
			กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความกรุณาให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะ ตลอดจนช่วยตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์สาคร ช่วยประสิทธิ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิท ในฐานะประธานและกรรมการควบคุมการวิจัยซึ่งเป็นการเสียสละเวลาอันมีค่าให้แก่ศิษย์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คุณวรณยุพา สนิทวงศ์ ฯ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วุฒิชัย มุตศิลป์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ถนอม อานามวัฒน์ อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ อาจารย์ประภัสสร นิยมธรรม และคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในความรู้ทางวิชาการแก่ผู้เขียนด้วยดีตลอดมา นอกจากนี้ขอขอบคุณ อาจารย์เจ้าหน้าที ประจำหน่วยงานและห้องสมุดต่าง ๆ ที่ได้ให้ความสะดวกในการค้นคว้าเอกสาร

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อนงค์ และคุณแม่ทองหล่อ เอี่ยมลาภะ ที่ได้กำดั่งใจและกำลังทรัพย์ในการศึกษาระดับนี้แก่ผู้เขียน และผลสำเร็จของผู้เขียนครั้งนี้ เกิดจากความรัก ความเอื้ออาทร ตลอดจนความมานะอดทนทุกอย่างเพื่อลูกของพ่อ แม่บังเกิดเกล้า ซึ่งผู้เขียนขอกราบนุชาด้วยความเคารพอย่างสูง

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้รับกำลังใจและความช่วยเหลืออย่างดีจากคุณสาคร บุญเลิศ คุณมุกดา คุณยศยิ่ง คุณดวงดาว บรรจงจิตต์ คุณสองหล้า ภักดิ์วงศ์ โดยเฉพาะคุณเรืองเดช เขิดพุทธ ได้กระตุ้นให้ผู้เขียนมีความมานะบากบั่นตลอดมา จึงขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

การทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนอุดหนุนจากโครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

จรรยา แส่นจิตต์

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	
1 การจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ก่อน พ.ศ. 2441	1
สมัยสุโขทัย	1
สมัยกรุงศรีอยุธยา	6
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ถึงต้นรัชสมัยรัชกาลที่ 5	11
การอาชีวศึกษาในกรมช่างสิบหมู่	28
2 ความเป็นมาและนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษา ระหว่าง	
พ.ศ. 2441 - 2474	39
ความเป็นมาของการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง	
พ.ศ. 2441 - 2474	39
แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า	
เจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการศึกษาและการอาชีวศึกษา	42
แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	
เกี่ยวกับการศึกษาและการอาชีวศึกษา	50
แนวนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของเจ้าพระยา	
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)	63
แนวนโยบายด้านการหักถกรม	68
แนวนโยบายด้านการพาณิชย์กรรม	69
แนวนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของเจ้าพระยา	
ธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)	74
แนวนโยบายด้านการหักถกรม	80
แนวนโยบายด้านการกลีกรรม	85
แนวนโยบายด้านการพาณิชย์กรรม	88

แนวนโยบายการจัดการ การอาชีวศึกษาของเจ้าพระยา	
เทพาสรสถิตย์ (โทะ กาทินัย)	94
สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวนโยบายการจัดการ การอาชีวศึกษา	98
ความอึดตัวของตำแหน่งหน้าที่ราชการ	98
การขยายการศึกษาภาคบังคับ	102
การมองเห็นความสำคัญทางเศรษฐกิจของชาติ	106
การมองเห็นความสำคัญของการอาชีวศึกษา	114
3 การจัดการการอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2441 -	
2474	117
การจัดการการอาชีวศึกษาตามโครงการศึกษา	117
โครงการศึกษา พ.ศ. 2441	118
การอาชีวศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441	119
โครงการศึกษา พ.ศ. 2445	124
ข้อสังเกตในโครงการศึกษา พ.ศ. 2445	128
โครงการศึกษา พ.ศ. 2456	136
ข้อสังเกตในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456	141
โครงการศึกษา พ.ศ. 2458	144
การจัดการการอาชีวศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (หญิง)	148
อุปสรรคเกี่ยวกับการศึกษาของสตรี	149
โครงการศึกษา พ.ศ. 2464	151
ระดับชั้นในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464	154
การอาชีวศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464	155
หลักสูตรการอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษา	157
การสอบตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2464	158

ข้อสังเกตในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464	163
การจัดการการอาชีวศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	164
การจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรง	174
การจัดการการอาชีวศึกษาด้านการหัตถกรรม : โรงเรียน	
เพาะช่าง	174
สาเหตุของการจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง	174
การดำเนินงานของโรงเรียนเพาะช่าง	177
วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาด้านหัตถกรรม	183
หลักเกณฑ์การรับนักเรียนของโรงเรียนเพาะช่าง	184
การจัดการการอาชีวศึกษาด้านการพาณิชยกรรม : โรงเรียน	
พาณิชยการ	191
สาเหตุของการจัดตั้งโรงเรียนพาณิชยการ	191
การดำเนินงานของโรงเรียนพาณิชยการ	200
ระเบียบการของโรงเรียนพาณิชยการ	205
การจัดการการอาชีวศึกษาด้านการกลุกรรม : โรงเรียน	
ฝึกหัดครูกลุกรรม	211
การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลุกรรม	213
การดำเนินการจัดการศึกษาโรงเรียนฝึกหัดครูกลุกรรม :	
โรงเรียนฝึกหัดครูกลุกรรม	219
ระเบียบการของโรงเรียนฝึกหัดครูกลุกรรม	219
สรุป	224

4 ปัญหา อุปสรรค และผลการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย	
ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474	229
ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานการจัดการการอาชีวศึกษา	230
ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการขาดแคลนงบประมาณ	230
ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องทัศนคติและค่านิยม การรับราชการ	
ของราษฎร	249
ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องที่ราษฎรไม่เข้าใจในคุณค่าของ	
การอาชีวศึกษา	255
ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการขาดแคลนบุคลากร และผู้มี	
ความรู้ความสามารถ ตลอดจนอุปสรรคการสอนในสถาน	
การอาชีวศึกษา	265
ผลของการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2441-	
2474	275
การอาชีวศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแห่งชาติ	276
การอาชีวศึกษามีส่วนในการวางรากฐานการประกอบอาชีพ	
ให้แก่ราษฎร	278
การอาชีวศึกษามีส่วนรักษาและคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ	
.....	281
5 บทสรุป	286
บรรณานุกรม	295
ภาคผนวก	326
บทคัดย่อ	

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	การสอบไล่ประโยคประถมศึกษา (ป.4 - ป.5) พ.ศ. 2458 - 2459	147
2	อัตราเวลาเรียนชั้นประถมศึกษา (ชาย)	159
3	อัตราเวลาเรียนชั้นประถมศึกษา (หญิง)	160
4	จำนวนตำบลที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วพระราชอาณาจักรจาก พ.ศ. 2464 - 2468	162
5	จำนวนตำบลที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาตามเขต กรุงเทพฯ	171
6	แสดงรายชื่อมณฑล โรงเรียน และวิชาที่สอน	188
7	อัตราเวลาเรียนในสัปดาห์หนึ่ง ๆ ของหลักสูตรพาณิชยการ ประจำปี 1 - 3 และมัธยมปีที่ 1 - 2	208
8	เปรียบเทียบการอาชีวศึกษาในโครงการศึกษา 6 ฉบับ	225
9	แสดงงบประมาณแผ่นดินที่กระทรวงธรรมการได้รับระหว่างปี พ.ศ. 2431 - 2454 เป็นร้อยละ	235
10	แสดงการจัดลำดับความสำคัญของกิจการต่าง ๆ ในงบประมาณ จ่ายเป็นรายจ่ายเฉลี่ย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453 - 2468 เป็นร้อยละ	237
11	รายงานงบประมาณแผ่นดินของกระทรวงต่าง ๆ ระหว่าง . . . พ.ศ. 2459 - 2468 เป็นร้อยละ	238
12	แสดงการใช้จ่ายในการจัดการอาชีวศึกษาโดยตรง พ.ศ. 2454 . . .	246

ตาราง

หน้า

13	เปรียบเทียบงบประมาณส่วนการศึกษา พ.ศ. 2454	247
14	เปรียบเทียบงบประมาณการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2454	248
15	แสดงรายได้จากการขายสินค้าในงานศิลปหัตถกรรม พ.ศ. 2463	284

แผนภูมิ	หน้า
1 แผนผังการจัดประเภทและภาคการศึกษา พ.ศ. 2441	121
2 โครงการศึกษา พ.ศ. 2445	127
3 ลำดับชั้นโรงเรียน พ.ศ. 2450	130
4 โครงการศึกษา พ.ศ. 2456	138
5 โครงการศึกษา พ.ศ. 2458	146
6 โครงการศึกษา พ.ศ. 2464	153

บทนำ

การศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน นับว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากพลังและอิทธิพลต่าง ๆ ซึ่งหลอมรวมและเคล้าเข้าด้วยกันเป็นเวลานานติดต่อกันมานับเป็นเวลาหลายศตวรรษ¹

การศึกษาของไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1781 - 1987) กระทั่งถึงต้นรัชสมัยรัชกาลที่ 5 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - 2413) ถือว่าเป็นการศึกษาแบบดั้งเดิม ซึ่งลักษณะการศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว พอจะสันนิษฐานได้ว่าเป็นศูนย์กลางของการศึกษา เป็นการจัดการเองโดยอาศัยพระและประชาชนร่วมมือกัน² อันเนื่องมาจากการที่พระต้องมีศิษย์สำหรับปฏิบัติ และศิษย์ก็ได้รับการอบรมในทางศาสนา ได้เล่าเรียนอ่านเขียนหนังสือไทยและบาลีตามสมควร บางคนก็ได้บวชเป็นสามเณรเกือบทุกคนได้รับการอบรมเพื่อเป็นการเตรียมสำหรับเวลาข้างหน้า³

การอบรมสั่งสอนบุตรหลานของราชภรณนั้น กระทำกันในลักษณะเฉพาะตัวระหว่างผู้ใหญ่ของเด็กผู้ฝากและภิกษุสงฆ์ผู้รับ ไม่ใช่กิจของวัด ความรู้ที่ได้ก็คืยั้งข้าง หย่อนบ้าง เป็นไปตามความรู้ของอาจารย์⁴ วัดจึงได้ชื่อว่าเป็นโรงเรียนแห่งแรกของกุลบุตร และพระสงฆ์ก็ได้ชื่อว่า เป็นครูผู้มีความสามารถประสิทธิ์ประสาทวิชาต่าง ๆ ทุกระดับ

¹ เป็ลื่อง นิสิตธิธิ กฎหมายการศึกษาไทย หน้า 1

² กรมวิชาการ "ชุดพัฒนาการทางการศึกษาอันดับที่ 4" ใน ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา หน้า 1

³ เจ้าพระยาบรมมศักดิ์มนตรี "การศึกษา" วิทยาคารย 26 (22) ตอนที่ 6 : 414 มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469

⁴ นันทนา วัฒนสุข บทบาทของสมเด็จพระสมณเจ้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เกี่ยวกับท่านูปารุงพระพุทธรศาสนา หน้า 181

ในด้านการอาชีวศึกษา เด็กก็ได้รับการตั้งสอนเพื่อเตรียมออกไปประกอบอาชีพ เช่น วิชาการช่างต่าง ๆ มีช่างไม้ ช่างแกะสลัก เป็นต้น โดยการฝึกกับพระ ช่วยซ่อมแซม ศาลาบ้าง กุฏิบ้าง ขณะเดียวกัน ก็มีการให้การศึกษาด้านอาชีพ ในแหล่งชุมชนต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ

ความเป็นอยู่ของประชาชนในเรื่องการทำมาหากิน เจริญรุ่งเรืองมาก มีหมู่บ้านร้านค้าอยู่เป็นตำบล ๆ ไป แต่ละตำบลก็ทำสินค้าขึ้นแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน ตำบลที่ทำสินค้าชนิดใดก็ได้ชื่อตามสินค้าชนิดนั้น เช่น ตำบลที่ทำกระเบื้องขายก็ได้ชื่อว่า บ้านกระเบื้อง ตำบลที่ทำปูนขายก็เรียกว่า บ้านศาลาปูน ตำบลที่ทำตาลก็ได้ชื่อว่า บ้านป่าตาล...¹

การเรียนการสอนวิชาชีพดังกล่าว เป็นลักษณะการถ่ายทอดด้วยการเลียนแบบ จากบิดา มารดาไปสู่บุตรหลานของตนเป็นส่วนใหญ่ หรือโดยการนำบุตรหลานไปฝากฝังยังบ้านเจ้านาย หรือสำนักต่าง ๆ โดยให้ทำงานตอบแทน ในขณะเดียวกันก็ฝึกอาชีพไปด้วย เช่น ช่างปูน ช่างตีเหล็ก ช่างแกะสลัก พวกผู้หญิงก็ฝึกการครีว ทำแกมข้าว ทำขนม และ ปั่น บักทอง เย็บ ข้อม เป็นต้น²

กล่าวได้ว่า การศึกษาด้านการอาชีวศึกษาในระยะแรกนี้ มีการเรียนกันในครัวเรือน หรือตามท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าการเล่าเรียนที่เป็นไปในลักษณะดังกล่าวนี้ยังไม่เจริญ เพราะไม่มีระเบียบแบบแผนและตำราที่จะใช้สอน เพียงแต่สอนกันไปตามความรู้ของพระสงฆ์ ผู้เป็นครู หรือเจ้าของบ้าน หรือเจ้าของสำนักต่าง ๆ เท่านั้นเอง

การจัดการศึกษาที่มีการสอนเป็นกิจลักษณะ เริ่มขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านางแอนนา เอช.เสียวโนเวนส์ เป็นครูถวายพระอักษรภาษาอังกฤษแก่ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ

¹รอง ศยามานนท์ "ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา" แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 1 (2) : 89 พฤษภาคม 2510

²กรมศิลปากร นางนพมาศหรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ หน้า 8

ครั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. 2414 แต่แนวทางการศึกษาเน้นหนักไปในการเรียนวิชาหนังสือและขนบธรรมเนียมราชการ และวิชาเลข เพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้

ใน พ.ศ. 2425 ได้มีการเปิดโรงเรียนเพิ่มขึ้นคือ โรงเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร โรงเรียนนายทหารมหาดเล็กที่พระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนท่าแพนที่โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอและโรงเรียนพระปริยัติธรรม¹

ต่อมาได้ดัดแปลงโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบให้เป็นโรงเรียนพลเรือนอันเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะส่งเสริมการให้การศึกษา ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระองค์ ในคราวเสด็จไปพระราชทานรางวัล และพระราชทานบรมราโชวาทของโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ในปี พ.ศ. 2427 ซึ่งเป็นปีแรกที่เริ่มสอบได้ มีความตอนหนึ่งว่า

บัดนี้เจ้านายราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นลงไป ตลอดจนตัวราษฎรที่ต่ำสุด จะให้มีโอกาสได้เล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้า ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้น จึงขอบอกไว้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเรา นี้ จะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันจะอุตสาหกิจให้เจริญขึ้นจงได้...²

¹ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507 หน้า 34

² เอกสารเรื่องจัดการศึกษา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลย์ราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 20

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2427 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวง
สำหรับราษฎรขึ้นที่วัดมเหยงคณ์¹ นับได้ว่าการศึกษาระดับชาติได้ขยายสู่ราษฎร เป็น
ครั้งแรก แต่การศึกษาที่ได้เริ่มจัดมาตั้งแต่นั้นก็ยังมีรากฐานที่ไม่มั่นคงพอ ดังนั้นพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว.
เปี้ย มาลากุล) อัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษศึกษาแบบแผนและวิธีการ
แก้ไขการจัดการศึกษาขึ้นที่วัดมเหยงคณ์² พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ได้ปฏิบัติตามพระราช
กระแสรับสั่ง จนในที่สุดได้ทูลเกล้าถวายโครงการศึกษาของชาติเมื่อ พ.ศ. 2441 ซึ่ง
จะมีนโยบายการอาชีวศึกษา* อยู่ในโครงการศึกษาค้นคว้าคือ ได้มีการกำหนดชนิด
ของการศึกษาพิเศษขึ้น โดยระบุให้เป็นการศึกษาเฉพาะสิ่ง หรือความรู้เฉพาะอย่างให้
ชำนาญเป็นพิเศษว่า ศึกษาการช่าง หัตถกรรม คณิตศาสตร์ วิศวกรรม การค้า
การเพาะปลูก³ เป็นต้น

¹เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปฏิญาณ
แห่งประเทศไทย ฉบับหอสมุดแห่งชาติ หน้า 2

²กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507
พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507 หน้า 114

* ในที่นี้จะใช้คำว่า "การอาชีวศึกษา" แทนคำว่า "วิสามัญศึกษา" ตามที่
ปรากฏอยู่ในโครงการศึกษาของชาติหรือแผนการศึกษา พ.ศ. 2441 - พ.ศ. 2464
เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการจัดการศึกษาในปัจจุบัน

³กระทรวงศึกษาธิการ ก. หน้า 115

ใน พ.ศ. 2445 ได้มีการเปลี่ยนแปลงในวงการศึกษาของประเทศคือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ออกไปรับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ณ ประเทศญี่ปุ่น โอกาสเดียวกันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงตรวจการศึกษา 3 นาย* เป็นกรรมการออกไปดูการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นด้วย คณะข้าหลวงตรวจการศึกษาได้ทำรายงานการศึกษาขึ้นทูลเกล้าถวาย เป็นผลให้เกิดแผนการศึกษาของชาติฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ. 2445

แผนการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2445 เป็นผลจากการปรับปรุงคัดแปลงมาจากแผนการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น¹ ในแผนการศึกษานี้ ได้ปรากฏนโยบายการอาชีวศึกษาอยู่ด้วยกล่าวคือ ได้มีการแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 สาย มีสายสามัญ (General Education) และการอาชีวศึกษา (Special or Technical Education) ซึ่งจะจัดในระดับประถมศึกษาพิเศษ มัธยมศึกษาพิเศษและอุดมศึกษาพิเศษ²

* เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ครั้งยังเป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ พระยาอนุกิจวิธูร (สันศักดิ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ครั้งยังเป็น ขุนอนุกิจวิธูร และพระยาขำนาถบรรณาคม ครั้งยังเป็น นายอน สารีบุตร

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435-2502
พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507
หน้า 157

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/6
ตรวจและจัดโครงการศึกษา ร.ศ. 112 - 129

ความพยายามที่จะปรับปรุงการศึกษาได้มีอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2448 โดย พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ อธิบดีกรมศึกษาธิการได้ทำหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2448 ซึ่งจะปรากฏ การอาชีวศึกษาอย่างชัดเจนว่า

การศึกษาที่จะจัดต่อไปนั้น เห็นด้วยเกล้าว่าข้อสำคัญจะต้องวางรูปการศึกษาลงไปเป็นสองแผนก ... ส่วนวิชาความรู้สำหรับผู้ที่มีเชาวน์ และอุปนิสัยที่จะทำการงานเป็นพิเศษต่าง ๆ เป็นต้นว่า ทำการช่าง การเพาะปลูก การค้าขาย ตลอดจนจนถึงความรู้สำหรับทำการราชการในหน้าที่ต่าง ๆ นี้จัดเป็นการศึกษาพิเศษ แผนก 1...¹

ด้วยเหตุนี้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2450 จึงได้อุบัติขึ้นเป็นที่เห็นได้ชัดจนว่า กระทรวงธรรมการ* เริ่มให้ความสำคัญอย่างจริงจังในด้านการจัดการการอาชีวศึกษา แต่ความคิดเดิมการจัดการศึกษาคงมุ่งแต่ทางด้านสามัญศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาทั่วไปเพื่อประชาชนส่วนรวม และการอาชีวศึกษาเพื่อส่วนย่อย² โดยการจัดการเรียนการสอน คล้ายโรงเรียนเทคนิค แบ่งออกเป็นแผนกต่าง ๆ ได้แก่... แผนกช่าง แพทย์ วิศวกรรม เป็นต้น³

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/6
ตรวจและจัดโครงการศึกษา ร.ศ. 112 - 129

* ปัจจุบัน คือ กระทรวงศึกษาธิการ

² กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507
 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507 หน้า 191

³ ๒.

ในการประชุมเทศบาล เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2453 ที่ประชุมได้ตกลงให้กระทรวงมหาดไทย กระทรวงนครบาลจัดการดูแลในกรุงเทพฯ โดยมีจุดมุ่งหมายเพียงอ่านออกเขียนได้เท่านั้น ทั้งนี้ในแต่ละตำบลหนึ่ง ๆ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 คนประกอบด้วย กำนัน แพทย์ประจำตำบล และเจ้าอธิการวัด โดยให้มีเจ้าหน้าที่จัดเด็กที่มีอายุสมควร เข้าเล่าเรียนได้เขียนเรียนหนังสือไทย¹ แต่ยังมีใ้คออกพระราชบัญญัติบังคับเด็กให้เข้าเล่าเรียนแต่อย่างใด

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสนพระทัยในเรื่องการศึกษาของทวยราษฎร์เป็นอย่างยิ่ง ทรงมีพระราชดำริที่จะให้การศึกษาแก่บุตรกุลธิดาทั้งหลายโดยทั่วไป เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ต่อไปภายภาคหน้า² เป็นผลให้มีการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาในรัชสมัยของพระองค์

การจัดการศึกษาในรัชสมัยนี้ เป็นการดำเนินงานที่ต่อเนื่องของการจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ที่ไว้วางรากฐานไว้บ้างแล้วในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้นำทางการศึกษาหลายท่าน ได้แก่ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (ให้ กาทิษฐ์) เป็นต้น ได้เสนอแนวทางในการจัดการศึกษาภาคบังคับสำหรับทวยราษฎร์ ให้ได้รับการศึกษาโดยทั่วหน้ากัน³

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/5

โครงการศึกษา 21 มิถุนายน 117- 29 กันยายน 129

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 18/84

ประกาศจัดการศึกษาของทวยราษฎร์

³ มนุญ ลาสโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) หน้า 1

สำหรับการส่งเสริมการอาชีวศึกษานั้นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดี
กระทรวงธรรมการได้เสนอความคิดให้จัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและ
เศรษฐกิจของประเทศไทย¹ ซึ่งท่านได้ชี้แจงให้เห็นว่าการศึกษาที่จะจัดต่อไปไม่ต้องการ
ส่งเสริมให้คนเป็นข้าราชการต่อไปจะส่งเสริมให้คนรู้จักวิชาชีพ มีความชำนาญขึ้นเพียง
ในการประกอบอาชีพ² เนื่องจากปัญหาที่ท่านได้วิเคราะห์ว่าคนที่มีความรู้ เฉพาะวิชา
สามัญหางานทำไม่ได้ ขาดความรู้ด้านวิชาชีพ ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยเร่งรัดการจัดการศึกษา
ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อคนมีความรู้ทางวิชาสามัญมากขึ้น ก็มุ่งแต่จะเข้ารับราชการ
ทำให้คนลงงานและประเทศไม่พัฒนาทางเศรษฐกิจเท่าที่ควร จึงจำเป็นต้อง
เปลี่ยนนโยบายการจัดการศึกษา³ และขยายการศึกษาออกไปจนได้ชื่อว่าเป็นการศึกษา
แห่งชาติ คือสอนให้พลเมืองมีความรู้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยควรแก่สภาพของตน
ไม่เฉพาะฝึกคนสำหรับใช้ในราชการเท่านั้น แต่เน้นการศึกษาวิชาหาเลี้ยงชีพ ได้แก่
การศึกษาฝ่ายหัตถกรรมกลสิกรรม และพาณิชยกรรมอีกด้วย⁴

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/1

เอกสารลับรายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล ณ กระทรวง 24 ธันวาคม
2462

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13

ความเห็นที่จะจัดการศึกษาของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีว่าขึ้นมูลเกล้าถวาย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 18 ตุลาคม ร.ศ.131

³ อนุญ ลาชโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) หน้า 22

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507
พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507 หน้า 225

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการอาชีวศึกษานั้น จะพบว่าได้มีมานานแล้ว ซึ่งผู้นำในวงการศึกษาระดับรัฐบาลในขณะนั้นแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษากันไว้อย่างชัดเจน เพื่อขจัดปัญหาการดำเนินงานของข้าราชการหรือเสมียนในระยะเวลาที่กล่าว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะสนับสนุนการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของราษฎรทั้งด้านการ **หัตถกรรม พาณิชยกรรม และ กสิกรรม** ดังที่พระองค์ได้กระตุ้นเตือนให้ราษฎรเกิดความรู้สึกในเรื่องการอาชีพที่ตนช่างว่ามีส่วนสำคัญในการบำรุงรักษาความเป็นชาติของไทยอย่างยิ่ง อันแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกในเรื่องชาตินิยม และให้รู้จักพึ่งตนเองโดยไม่ต้องอาศัยชาวต่างประเทศ ดังปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ที่ว่า

ควรไทยเราช่วยบำรุงวิชาช่าง
ช่วยบำรุงช่างไทยให้ถาวร
อันของชาติไพร่ช่างจักสรร
เราต้องซื้อหลากหลากและมากมาย
แม้พวกเราชาวไทยตั้งใจช่วย
ช่างคงไฉไลถูกถูกทำนอง
เราช่วยช่างเหมือนอย่างช่วยบ้านเมือง
สมเป็นเมืองใหญ่โตมโหฬาร

เครื่องสำอางแบบไทยสโมสร
อย่าให้หย่อนกว่าเขาเราจะอาย
เป็นหลายอย่างต่างพรรณเข้ามาขาย
ต้องใช้ทรัพย์สุรุ่ยสุร่ายเป็นกายกอง
เข่อ่านวยช่างไทยให้ท่าของ
และท่าของงาม ๆ ขึ้นตามกาล
ให้ประเทืองเทศไทยอันไพศาล
พอไม่อายเพื่อนบ้านจึงจะดี¹

¹สุภาพรณี เทพสิทธิ และคณะ "เบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับงานแสดงศิลปหัตถกรรม" ใน งานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน ครั้งที่ 25 ครบรอบ 50 ปี 1 - 7 ธันวาคม 2505 หน้า 43

ทั้งนั้นใน พ.ศ. 2455 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแสดงศิลป
หัตถกรรมนักเรียนขึ้นที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเป็นครั้งแรก จากคำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาวิสุทธีสุริยศักดิ์ เมื่อวันที่เสด็จพระราชดำเนินเปิดการแสดงศิลปหัตถกรรม
นั้น เห็นควรถึงนโยบายในการที่จะจัดการศึกษาในเวลาต่อไปคือ

ความประสงค์แห่งการแสดงศิลปหัตถกรรมนี้ เพื่อจะแนะนำชักจูงให้เด็กชายหญิง
ในปัจจุบันนี้ เอาใจใส่ฝึกหัดศิลปหัตถกรรม ซึ่งเป็นทางเลี้ยงชีพต่าง ๆ เพื่อจะ
กันการที่เด็กทั้งหลายพากันนิยม ในการเป็นเสมียนให้น้อยลง... การที่จะมี
การแสดงศิลปหัตถกรรมครั้งนี้ ก็ได้ประกาศเพียงสองเดือนครึ่งเท่านั้น น่าจะ
ไม่ได้สิ่งของมาตั้งมากเกิดคาดหมายหลายเท่า เหตุฉะนั้นการที่มีการประกวด
ฝีมือและความคิดในวิชาการเช่นนี้จะเป็นเครื่องแนะนำความคิด ซึ่งได้เห็น
ตัวอย่างแห่งกันและกันมากขึ้นประการหนึ่ง กับจะเป็นเครื่องชักจูงให้เกิด
ความนิยมเอาใจใส่วิชาการเหล่านี้มากขึ้นประการหนึ่ง แต่วิชาการหัตถกรรม
ต่าง ๆ เหล่านี้ ถึงแม้จะปลูกความนิยมมิให้บังเกิดขึ้นได้โดยวิธีนี้ก็ดี ถ้าหาก
เมื่อทำอะไรขึ้นได้แล้ว ไม่มีทางที่จะจำหน่ายขายสิ่งเหล่านั้นให้ได้เงินทอง
เป็นประโยชน์ ความนิยมในทางหัตถกรรมก็จะเป็นไปไม่ได้ถึงไหน... เหตุ
ฉะนั้นกระทรวงธรรมการจึงได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดการขึ้นรับอีกแผนกหนึ่งให้
เป็นที่หัดความรู้ในวิธีการค้าขายกับรับหน้าที่ จัดทะเบียนแห่งเครื่องหัตถกรรม
ทั้งหลาย... หรือจะว่าอีกอย่างหนึ่งก็ โรงเรียนหัตถกรรมเป็นผู้สร้างทำขึ้น
โรงเรียนฝึกหัดการเป็นผู้หาทางจำหน่ายทั้งนี้ จะเป็นเครื่องทำให้วิชาการ
หัตถกรรมทั้งหลายดำเนินไปในทางที่เป็นประโยชน์ไม่ขาดทุนเสีย...¹

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507
พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507 หน้า

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแนวนโยบายของกระทรวงธรรมการ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาว่า ในการสอนวิชาการที่ตถกกรรมในโรงเรียนนั้น เมื่อนักเรียนสามารถผลิตสิ่งของต่าง ๆ ขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีความรู้และความชำนาญในการจัดจำหน่ายแล้ว น่าจะเกิดปัญหาซึ่งทางกระทรวงธรรมการ ก็พยายามที่จะหาทางแก้ไขปัญหานั้นที่เกิดขึ้นได้แล้ว นับว่านโยบายต่าง ๆ ที่จัดขึ้นดังกล่าวนี้เป็นไปเพื่อราษฎรโดยแท้

นโยบายที่จะส่งเสริมให้คนไทยหันมาประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้นี้ ก็จำเป็นที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่ง เมื่อรัฐบาลมีแนวนโยบายที่จะส่งเสริมทางด้านการศึกษาวิชาชีวิต ซึ่งทำให้การศึกษาของไทยมีความหมายขึ้น ใน พ.ศ. 2456 ได้มีการแก้ไขระเบียบการศึกษาใหม่ ในโครงการศึกษานี้มีนโยบายเน้นการสอนให้พลเมืองมีความรู้ในการที่จะเลี้ยงชีพได้โดยควรแก่สภาพของตน และการอาชีวศึกษาก็ว่าเป็นความรู้พิเศษซึ่งบุคคลพึงเลือกเรียนเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ไม่จำเป็นต้องเรียนให้รู้ทุกอย่างทุกคน เช่น วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย วิชาช่างต่าง ๆ เป็นต้น¹

พ.ศ. 2458 ได้มีการแก้ไขประเภทของการศึกษาบางอย่าง โดยการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ มุ่งที่จะขยายระดับชั้นเรียนทางด้านอาชีวศึกษา ให้กว้างขวางขึ้น คือ มีระดับชั้นมัธยมอาชีวศึกษา ชั้นต้น ชั้นกลางและชั้นสูง²

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507 หน้า 229

²สวัสดิ์ จงกล "วิวัฒนาการการจัดรูปแบบบริหารการศึกษา" ใน ชุมนุมทางวิชาการ : บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา รายงานการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 3 ของกรมสามัญศึกษา สิงหาคม 2512 พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 21

พ.ศ. 2464 มีโครงการศึกษาซึ่งดัดแปลงมาจากฉบับ พ.ศ. 2456 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2458 นั้นความนิยมอาชีพเสมียนยังคงมีอยู่ แต่นโยบายในการจัดการศึกษามุ่ง "การศึกษาสำหรับชาติ" * เพื่อยกคนทั้งชาติให้มีความรู้สูงขึ้น การจัดการศึกษาเปลี่ยนจากการจัดเฉพาะสำหรับหมู่คณะมาเป็นการศึกษาสำหรับคนส่วนใหญ่

การจัดการศึกษาตามโครงการนี้ได้กำหนดเป็น 2 ภาคคือ ภาคการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ ได้แก่ความรู้ทั้งฝ่ายสามัญศึกษา และการอาชีวศึกษา ซึ่งสมควรจะให้ทวยราษฎร์มีความรู้เป็นพื้นไว้ทุกคน กับภาคการศึกษาพิเศษได้แก่ ความรู้ฝ่ายสามัญศึกษาที่เหนือจากนั้นขึ้นไป อันไม่จำเป็นสำหรับจะต้องรู้เหมือนกันทุกคนซึ่งเรียกว่ามัธยมศึกษา และการอาชีวศึกษาที่ต่อขึ้นไปเป็นวิชาความรู้ที่ไม่บังคับสุดแล้วแต่ผู้ใดมีทุนทรัพย์และสติปัญญาที่จะเล่าเรียนได้เพียงใดก็เลือกเรียนได้ ตามความพอใจที่เรียกว่าพอควรแก่อัธยาศัยของคน¹

ในปีเดียวกันนี้ได้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ขึ้นมา โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้เด็กที่อยู่ในวัยเล่าเรียนได้เรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา และจากคำแนะนำของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ 2 กล่าวถึงพระราชบัญญัติประถมศึกษาว่า

* คำว่า "การศึกษาสำหรับชาติ" (National Education) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้ให้ความหมายว่าหมายถึงการที่รัฐได้จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั้งหญิงชายทุกคน ได้รับการศึกษาสูงขึ้นตามควรแก่อัธยาศัยและการจัดการศึกษานี้ ต้องมีทั้งด้านสามัญศึกษาและอาชีวศึกษาให้พอเหมาะกันด้วย

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507 หน้า

พระราชประสงค์ในการใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา เพื่อให้ราษฎรมี
ความรู้ควรแก่สภาพ หลักสูตรประถมที่ใช้บังคับไว้จึงมีความสำคัญ 2 ส่วน
คือส่วนวิชาสามัญศึกษา กับวิชาวิสามัญศึกษา ทั้ง 2 ส่วนนี้สำเร็จโดย
บริบูรณ์ จึงจะครบองค์แห่งการอบรมผู้จะเรียนสูงขึ้นไปกว่าที่บังคับคือ เรียน
มัธยมจะเว้นสามัญศึกษาไว้ก่อนได้จึงยอมให้เรียนจบประถมปีที่ 3 แล้วเลย
ขึ้นมัธยมที่เดียว แต่ส่วนมากที่สุกนั้น เรียนเพียงเท่าที่บังคับต้องเรียนจบ
ประถมสมบูรณ์คือประถมปีที่ 5 ในบัดนี้ นอกนั้นมีอีกภาพเป็นกลิกรเกือบทั้งหมด
เพราะสยามเป็นประเทศเพาะปลูกร้อยละ 90 เกษะเหลือนิดหน่อย นอกนั้น
จึงเป็นวิชาพาณิชย์ หรือหัตถกรรมโดยฉะเพาะที่กล่าว โดยฉะเพาะก็เพราะ
วิชาพาณิชย์หรือหัตถกรรมย่อมแทรกอยู่ในวิชาการศึกษาด้วยเหมือนกัน...¹

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การศึกษาต่อไปนี้เน้นในด้านการศึกษา
ทุกคนมีความรู้ตามควรแก่ตนและเน้นไปในทางการศึกษา โดยเฉพาะทางด้านกลิกรรม
ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย ด้วยมุ่งหวังให้ราษฎรได้กระวากันในการทำงาน ไม่
มุ่งหวังที่จะเข้ารับราชการหรือเป็นเสมียนตามความนิยมที่ผ่านมา

ในช่วงสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนแปลง
ที่สำคัญในวงการศึกษาก็คือใน พ.ศ. 2469 กรมธรรมการ ซึ่งแยกไปขึ้นอยู่กับ
กระทรวงวังตั้งแต่ พ.ศ. 2462 ได้กลับมารวมกับกระทรวงธรรมการตามเดิมทั้งนี้เพราะ
ทรงมีพระราชดำริว่า "การศึกษาไม่ควรที่จะแยกจากวัด"² และทรงต้องการให้คณะสงฆ์

¹ คำแนะนำของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ 2 "เรื่องวิชาเพาะปลูก
เป็นส่วนสำคัญสำหรับพระราชบัญญัติ" วิทยาจารย์ 23 (ตอนที่ 1) : 739

พ.ศ. 2465 - 2466

² รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 19 ประจำปีพุทธศักราช 2469 หน้า 1

เข้ามาช่วยสอนครูให้เป็นการสอนวิชาหนังสือแท้ และเน้นทางวิชาชีพด้วย¹

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้กราบบังคมทูลออกจากตำแหน่ง จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เมื่อครั้งยังเป็นพระองค์เจ้าธานีนิวัตเป็นผู้รับตำแหน่ง เสนาบดี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2469 และต่อมาในวันที่ 1 เมษายน 2470 ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงธรรมการ²

การจัดการศึกษาในรัชสมัยนี้ ในด้านการศึกษากลับมาบังคับอันจะปรากฏการอาชีพศึกษากลับนั้น เป็นการดำเนินการต่อจากสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงวางวัตถุประสงค์ในการจัดการอาชีพศึกษาไว้ว่า มุ่งอบรมที่จะให้เด็กได้โตขึ้นเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถแก่สภาพ และนิยมวิชาชีพในท้องถิ่นของตนเพื่อจะได้สามารถปกครองท้องถิ่นของบรรพบุรุษ และมีไหวพริบที่จะทำในอาชีพนั้นเจริญงอกงามขึ้นโดยลำดับ³

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร อัตชีวประวัติ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร 15 ธันวาคม 2517 หน้า 94

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ. 3/7 ทั้งพระองค์เจ้าธานีนิวัตเป็นผู้รับ และเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 17 สิงหาคม 2469

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ. 2/2 เรื่องพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ 13 ตุลาคม 2460 - 8 มิถุนายน 2475

นอกจากนี้กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ยังมีแนวนโยบายที่จะเน้นหนักในด้านคุณภาพการศึกษาและการศึกษาวิชาชีพด้วย ดังปรากฏในนโยบายการจัดการศึกษาที่ได้ทรงแถลงไว้ในที่ประชุมสมุห-เทศาภิบาลเมื่อปี พ.ศ.2471 ว่า "การศึกษานี้ควรถือเอาคุณภาพ (Quality) ไม่ใช่ถือเอาจำนวน (Quantity) ... การสอบไล่ไม่จำต้องถือเป็นสำคัญ ควรหวังแต่เพียงให้เด็กมีความรู้ มีวิชาชีพติดตัวเป็นสำคัญ"¹

ในโครงการจัดการศึกษาของชาติ แม้จะอนุโลมตามรูปแบบเดิม แต่เสนานกักระทรวงธรรมการเริ่มจะสำนึกได้ว่า การเร่งจัดการศึกษาทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของชาติ (National Individuality) เพราะ "คำเนิรวิธีฝรั่งแท้"² โดยเฉพาะการสอนวิชาชีพ เสนานกัมีความเห็นว่าถ้าไม่แก้ไขให้โดยผลมากกว่าที่เป็นอยู่จะเป็นผลเสียอย่างร้ายแรง³

แต่การเข้ามายุ่งยงในกระทรวงธรรมการ ของพระองค์ท่านในช่วงเวลานี้ "ทรงเป็นเสนานกัในระยะที่โชคไม่อำนวยมากที่สุดในประวัติการศึกษา ถ้าจะนึกถึงต้นไม้ที่ลงดินไว้จะต้องกล่าวว่าฝนแล้ง"⁴ เพราะสถานะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/64
เรื่องพระมติของพระองค์เจ้าธานีนิวัติเรื่องการศึกษา เกล็ดเมล์ ศุกรีที่ 21
 กันยายน 2471

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 บ.1.3/27
ส่วนพระองค์ดำรงราชานุภาพเรื่องบันทึกโครงการการศึกษาของเสนานกักระทรวง
ธรรมการ 14 กุมภาพันธ์ 2473

³ อ.

⁴ ม.ล.ปิ่น มาลากุล การศึกษานโยบายที่มหาอำมาตย์เอกพระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าธานีนิวัติเป็นเสนานกักระทรวงธรรมการ ปรากฏาแสดง ณ สยามสมาคม
 14 พฤศจิกายน 2512 หน้า 6

อันเป็นผลให้กระทบกระเทือนการศึกษาด้วย ยิ่งในระยะ พ.ศ. 2470 - 2475 เป็น
ภาวะวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ที่ประเทศไทยเผชิญอย่างหนักที่สุด จำเป็นต้องมีมาตรการ
ประหยัคอย่างเฉียบขาด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอให้ข้าราชการทุกกระทรวง
เสียสละความจำเป็น นอกจากกระทรวงธรรมการต้องยุบหน้าที่หน่วยงานลงแล้ว
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติถึงกับให้กระทรวงธรรมการเลิกตั้งงบประมาณเพื่อการก่อสร้าง
อาคาร สถานที่ ให้ตัดเงินเพื่อนำไปใช้เฉพาะรายจ่ายที่เกิดผล เช่นการเพาะปลูกและ
การคมนาคม ซึ่งถือว่า เป็นรายจ่ายที่เพิ่มกำลังความมั่นคงให้แก่เศรษฐกิจของบ้านเมือง¹

ขณะเดียวกันความคิดเห็นในที่ประชุมเสนาบดีสภาไม่เห็นว่าการลงทุนทาง
การศึกษาจะส่งผลประการใดแก่ทางเศรษฐกิจ เมื่อความเห็นของที่ประชุมเป็นเช่นนี้
กระทรวงธรรมการจึงเป็นหน่วยงานที่ไม่สำคัญอะไรเลย มีแต่จะหมกเป็ลื่องอย่างเกี่ยว
สภาพทั้งกล่าวมีผลต่อการจัดการศึกษาของกระทรวงธรรมการเป็นอย่างยิ่ง

✕ นโยบายการจัดการอาชีวศึกษาโดยตรงของกระทรวงธรรมการ ตั้งแต่รัชสมัย
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า
อยู่หัว (2441 - 2474) ได้จัดการศึกษาทางช่างการหัตถกรรม พาณิชยกรรม
และกลุกรรม

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ - จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2408 นางแมคฟาร์แลนด์
(Mrs. S.G. McFarland) ได้ตั้งโรงเรียนฝึกการฝีมือสำหรับสตรีและเด็กชั้นที่จังหวัด
เพชรบุรี ต่อมาได้ขยายเป็นโรงเรียนหัตถกรรมสอนวิชาตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี² นับได้ว่า
เป็นการจัดการอาชีวศึกษาในโรงเรียนเป็นครั้งแรกของประเทศไทย

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.15.1/4

เรื่องงบประมาณแผ่นดิน 2474 พระยาโกมารกุลมนตรีกราบบังคมทูล 30 มกราคม

2473

² เสถียร ศกุนตเสถียร ประวัติการโรงเรียนราษฎรในประเทศไทยและทำเนียบ
โรงเรียนราษฎร สมาคมครูโรงเรียนราษฎรแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์ เพื่อเฉลิมฉลอง
พระเกียรติเนื่องในวันรัชกาลที่ 9 มิถุนายน 2514 หน้า 51-52

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นโยบายการจัดการศึกษาของกระทรวงธรรมการ จะเน้นหนักไปในทางค่านิยมศึกษา โดยมุ่งให้ราษฎรเข้ารับราชการหรือเป็นเสมียนมากกว่า¹ การอาชีวศึกษาจึงไม่ได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2443 ได้เปิดโรงเรียนราชแพทยาลัย และโรงเรียนประณีตพิเศษภาษาอังกฤษวัดสัมพันธวงศ์ มีการเพิ่มวิชาเสมียนพนักงาน วิชาการค้าขายและการบัญชี เข้าไว้ในหลักสูตร เมื่อมีคนนิยมเรียนมากขึ้น ได้เปลี่ยนมาเป็น โรงเรียนพาณิชยการแห่งแรกของไทยขึ้นที่วัดมหาพฤฒาราม (วัดตะเคียน) เมื่อ พ.ศ. 2445 เรียกว่า "โรงเรียนพาณิชยการวัดมหาพฤฒาราม"²

พ.ศ. 2453 ได้เปิดโรงเรียนพาณิชยการขึ้นที่วัดราชบูรณะอีกแห่งหนึ่ง เนื่องจากมีผู้สนใจเรียนกันมาก และในปีเดียวกันนี้เอง สโมสรช่างได้เปิดแผนกเรียนเพิ่มขึ้น คือช่างถม หัตถกรรมเครื่องโลหะ การลงยา ปั้นรูป สลักหิน ฯลฯ³

พ.ศ. 2454 ได้มีการออกระเบียบเกี่ยวกับการควบคุมโรงเรียนอาชีวศึกษา เพื่อสนับสนุนงานค่านิยมหัตถกรรมและพาณิชยกรรม ให้เจริญก้าวหน้า โดยกำหนดตำแหน่งผู้อำนวยการหัตถกรรมและผู้อำนวยการพาณิชยกรรม มีเจ้ากรมเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงสุดคอยควบคุมดูแลโรงเรียน ทั้งนี้เพราะกระทรวงธรรมการมีนโยบายสนับสนุนการอาชีวศึกษาในค่านิยม

¹ วัชรชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 68

² ธรรมบุญ อัครพานิช "ประวัติโรงเรียนพาณิชยการ" คู่มือนักเรียนนักศึกษา 2515 หน้า 3

³ ศิริ รอดบุญธรรม การบริหารกิจการนักศึกษาของมหาวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษา หน้า 9

ปีเดียวกันนี้ โรงเรียนฝึกช่างของสโมสรช่างโคโชนไปขึ้นกับกระทรวงธรรมการ ตั้งชื่อโรงเรียนว่า "โรงเรียนหัตถกรรมราชบุรณะ"¹ ซึ่งจัดเป็นโรงเรียนฝึกหัดครู พาณิชยกรรม เกษตรกรรมและศิลปหัตถกรรมขึ้นด้วยใน ในปี พ.ศ. 2455 โรงเรียน หัตถกรรมราชบุรณะ โคแยกออกเป็น 2 ฝ่ายคือ วิชาหัตถกรรมและกลีกรรมฝ่ายหนึ่ง อีกฝ่ายหนึ่งคือพาณิชยกรรมโดยมีผู้อำนวยการทั้ง 2 ฝ่าย

พ.ศ. 2455 กระทรวงธรรมการได้จัดให้มีการแสดงศิลปหัตถกรรมขึ้นเป็น ครั้งแรกที่โรงเรียนสวนกุหลาบ² เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนโคแนะนำชักจูง กุลบุตรกุลธิดาหันมานิยมศึกษาวิชาชีพด้านอื่น ๆ นอกจากการเข้ารับราชการเหมือนอย่าง แรกก่อน

กระทั่ง พ.ศ. 2456 ภายหลังที่กระทรวงธรรมการได้จัดการศึกษาด้านการ หัตถกรรมตลอดจนก่อสร้างอาคารเรียน ซึ่งสร้างอุทิศถวายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอม เกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ พระราชดำเนินเปิดโรงเรียนและพระราชทานนามว่า "โรงเรียนเพาะช่าง"³ ตั้ง พระราชดำรัสตอบของพระองค์ในคราวเสด็จเปิดโรงเรียนเพาะช่าง แสดงให้เห็นถึง แนวพระราชดำริของพระองค์ที่มีต่อการหัตถกรรมหรือการช่าง ความว่า

¹ ฐนุ แสงศักดิ์ รวมบทความอาชีวศึกษา หน้า 7

² กระทรวงศึกษา ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 226

³ แดง-คำ 2501 การแสดงผลปกรรรม ครั้งที่ 19 เนื่องในงานเปิดอาคาร โรงเรียนเพาะช่าง 7-21 มกราคม 2501 หน้า 5

เราเห็นว่าศิลปวิชาช่างเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งสำหรับแสดงให้เห็นปรากฏว่าชาติใดถึงซึ่งความเจริญเพียงใดแล้ว วิชาช่างและการฝีมือ การช่างทั้งสองอย่างนี้เป็นเครื่องแสดงความงามและความปราณีต แต่ในบางสมัยในพงศาวดารของเราได้มีข้าศึกศัตรูเข้ามาแย่งยี้ทำลายวัตถุต่าง ๆ ของเรา และทำลายความทรุโทรมให้เป็นอันมาก ครั้นต่อมาเมื่อเราต้องคำนึงความสมัยใหม่ วิชาช่างของเราจักวนจะเล็ดหล่นไปหลงเฟล็นแต่จะเอาอย่างคนอื่นเอาถ่ายเดียว ผลคือกรุงเทพฯ เดียวนี้เต็มไปด้วยสถานหอนเป็นเครื่องรำคาญตาต่าง ๆ แท้จริงวิชาช่างเป็นวิชาพื้นเมืองจะคอยเอาอย่างคนอื่นถ่ายเดียวไม่ได้ เพราะความงามของเขาไม่เหมาะแก่ตาเรา ที่ถูกนั้นเราควรจะได้แก้ไขพื้นวิชาของเราให้ดีขึ้นตามความรู้และวัตถุอันเกิดขึ้นตามสมัย ... ขอให้โรงเรียนเพาะช่างของไทย ซึ่งได้เริ่มทำการปลูกเพาะช่างขึ้นแล้วนี้ จงงามและแตกกิ่งก้านสาขาผลิผลออกจนผลทำให้ความเจริญให้แก่ชาติบ้านเมืองของเราตลอดไปในบัดนี้และเมื่อหน้าเด็ก ...^{1]}

ขณะเดียวกันรัฐบาลและผู้นำในวงการศึกษาก็เล็งเห็นความสำคัญของการพาณิชยกรรมอีกด้วย ดังในรายงานของกระทรวงธรรมการ ที่ว่า

ฝึกหัดแนะนำให้ประชาชนพลเมืองทั้งหลายอันเป็นเด็กอยู่ในทุกวันนี้ มีความรู้ในวิชาต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับการค้าขาย และให้เข้าใจวิธีการค้าขายไปตั้งแต่อายุในเวลาเรียน สำหรับต่อไปภายหน้าจะได้ไปทำการติดต่อกับพ่อค้า นายห้าง จนกระทั่งตนเองจะสามารถตั้งตนเป็นพ่อค้าประกอบกิจการหาเลี้ยงชีพได้โดยลำพัง...²

¹เพาะช่าง 60 อนุสรณ์ครบรอบปีที่ 60 โรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 หน้า 25 - 26

²รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2456 หน้า 30

จะเห็นว่าในระยะแรกรัฐบาลไม่ต้องการที่จะฝึกคนไปเป็นพ่อค้าที่เกียวก แต่ต้องการฝึกให้มีประสิทธิภาพเสียก่อน ซึ่งแสดงว่ารัฐบาลได้ตระหนักถึงการวางรากฐาน การอาชีวศึกษาของชาติเป็นอย่างยิ่ง

พ.ศ.2457 ได้โอนโรงเรียนพาณิชยการราชบุรณะเข้ามาอยู่ในบริเวณ โรงเรียนเพาะช่าง และ พ.ศ.2459 จึงได้ย้ายโรงเรียนพาณิชยการราชบุรณะไป รวมไว้ที่โรงเรียนพาณิชยการวัดมหาพฤฒาราม¹

ในการจัดการศึกษาด้านกลสิกรรม เมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีได้ กราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2458 แล้ว เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีสืบต่อมา ท่าน ได้สนใจในการจัดการการอาชีวศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งโครงการจัดการศึกษาด้าน กลสิกรรมครั้งนี้ แตกต่างจากการจัดการศึกษาด้านหัตถกรรมและพาณิชยการกล่าวคือ การจัดการศึกษาด้านกลสิกรรมครั้งนี้จะเน้นในการเตรียมที่ฝึกฝนบุคคลให้มีความรู้ความ สามารถในวิชากลสิกรรมด้วยเหตุผลที่ว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้ทำมาหากิน ด้วยอาชีพกลสิกรรม และต้องการที่จะปลูกฝังเด็กในโรงเรียนประจำบาลทั่วประเทศให้ รักการทำงานด้วยมือและมีนิสัยขยันในงานกลสิกรรม² แต่ประเทศไทยสมัยนั้นมีแต่ครู สามัญศึกษา ไม่มีความรู้ทางกลสิกรรม ดังนั้นจึงได้เสนอให้การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู กลสิกรรมขึ้นโดยเฉพาะ ดังจะเห็นจากคำกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว เรื่องการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลสิกรรมว่า

¹ ธรรมบุญ อัครพานิช "ประวัติโรงเรียนพาณิชยการ" คู่มือนักเรียนนักศึกษา 2515 หน้า 14

² บำรุง กลัดเจริญ ประวัติการฝึกหัดครูประเทศไทย หน้า 112

การจัดวิชาการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาในชนบท การจัดเช่นนี้ประเทศ
ตะวันออกได้จัดแพร่หลายมาแล้วคือประเทศญี่ปุ่น ประเทศชวา (อินโดนีเซีย)
และฟิลิปปินส์ กำลังจัดอย่างแข็งแรง ประเทศเราควรที่จะจัดให้มาก แต่
การใช้ครูสามัญไปสอนวิชาเกษตรกรรม จะเป็นโรงเรียนกสิกรรมแต่ชื่อ
นักเรียนไม่วายตะเกียบตะกายไปเป็นเสมียน จึงตั้งฝึกหัดครูกสิกรรมเป็นแบบ
ฉบับของการจัดโรงเรียนกสิกรรมในระดับประถมศึกษาต่อไป โรงเรียนต้องมี
ที่ดินสำหรับทำสวนกล้วย...¹

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2459 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ร่างโครงการโรงเรียน
ฝึกหัดครูกสิกรรมขึ้นโดยมีรายละเอียดคือ จะคัดเลือกนักเรียนในโควตาจากมณฑลต่างๆ
2 - 3 คน มาเรียนที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม² เมื่อสอบไล่ได้ก็ส่งออกไป
เป็นครูตามโรงเรียนประชาบาลทั่วประเทศ โดยหวังว่าสอนวิชาการและศิลปะในการ
ทำสวนในโรงเรียนก่อน แล้วจึงขยายไปถึงบ้านซึ่งเป็นของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ
ที่ประกอบอาชีพกสิกรรมภายหลัง

เมื่อวางโครงการและแนวความคิดแล้ว เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้
ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นในปี พ.ศ. 2460 ที่บริเวณหนอง
ปัจจุบันเป็นที่ตั้งสนามกีฬาแห่งชาติ โดยจัดเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนข้าราชการ
พลเรือนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระยาเทพศาสตร์สถิตย์
เป็นอาจารย์ใหญ่ เหตุที่ตั้งโรงเรียนนี้ขึ้นในสังกัดของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน
ก็เพื่อให้อาศัยกำลังครูและกำลังเงินของสถานการศึกษานี้

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 4/2
คำกราบบังคมทูลเรื่องตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 18

พ.ศ. 2469 ได้เปิดโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นที่ทับกวาง จังหวัดสระบุรี เรียกว่า โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมทับกวาง

พ.ศ. 2473 ได้จัดตั้งกรมวิชาการขึ้น โดยรวมเอางานของกรมตำราและงานแผนกอื่น ๆ ที่เป็นหน้าที่ทางเทคนิค ที่จะรักษาและค้นคว้าแบบแผนแห่งการศึกษาเข้ามาไว้ด้วย ส่วนกรมศึกษาธิการ ก็ให้มีหน้าที่อ่านน่วยการเล่าเรียนของชาติอย่างเดียวกัน¹

พ.ศ. 2474 เนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลต้องตัดทอนรายจ่าย จึงให้ยุบกรมสามัญศึกษาและกรมวิสามัญศึกษา โดยให้ไปขึ้นกับกรมศึกษาธิการแห่งเดียว² โรงเรียนต่าง ๆ ก็ให้อยู่ในความรับผิดชอบของพนักงานตรวจการศึกษาแขวงต่าง ๆ ดังเดิม ซึ่งรวมทั้งหัวเมืองด้วย สำหรับโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง คือ โรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง โรงเรียนพาณิชยการวัดสามพระยา (เปิดเมื่อ พ.ศ. 2472) โรงเรียนฝึกหัดครูประถมชายวัดบวรนิเวศ และโรงเรียนฝึกหัดครูหญิงเบญจมาภรณ์ รวม 5 แห่ง ให้ขึ้นอยู่กัับแผนกวิสามัญศึกษา กรมศึกษาธิการ³

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 297

²ค. หน้า 298

³กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/13 ประกาศ เรื่องให้โรงเรียนวิสามัญชั้นสูงขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการ 17 กุมภาพันธ์ 2474

แสดงให้เห็นว่าการอาชีวศึกษาจะเป็นเครื่องชี้ความเจริญและความเสื่อม
ของประเทศไทยได้สิ่งหนึ่ง เพราะประเทศใดแม้จะมีปริมาณพลเมืองมากแต่คุณภาพค่า
ประเทศนั้นก็มิปัจจัยกำลังอำนาจของชาติค่า คุณภาพของพลเมืองก็คือ ระดับ
มาตรฐานการศึกษานั้นเอง ถ้าพลเมืองประเทศใดมีความรู้ดีในสาขาวิชาต่าง ๆ
โดยเฉพาะความรู้ที่จะสามารถประกอบอาชีพหารายได้เพียงพอที่จะอยู่ดีปรกติจาก
โรคภัยไข้เจ็บ และช่วยกันประกอบการงานอื่นจะทำให้ประเทศชาติก้าวหน้า ก็นับ
ได้ว่าเป็นรากฐานในการพัฒนาและป้องกันประเทศ ประเทศนั้นย่อมมีปัจจัยกำลัง
อำนาจแห่งชาติสูง

การศึกษาที่จะทำให้ราษฎรมีคุณภาพที่พึงประสงค์ของประเทศได้ก็คือ การศึกษา
ด้านการอาชีวศึกษา ซึ่งการศึกษา ด้านนี้มีความสำคัญตลอดระยะเวลายาวนาน ย่อมมี
เรื่องราวที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

การที่ผู้เขียนได้ศึกษาเรื่องนโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย
ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474 เพราะเห็นว่าเป็นช่วงสมัยแห่งการเริ่มต้นมีนโยบาย
การจัดการการอาชีวศึกษาขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจ ทั้งนี้เพื่อเห็นถึง
ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งความสำเร็จหรืออุปสรรคปัญหา การจัดการ
การอาชีวศึกษาในยุคนี้ จึงเป็นเรื่องน่าสนใจอย่างยิ่ง

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาค้นคว้าถึงแนวความคิด และนโยบายของกระทรวงธรรมการ ในการจัดการการอาชีวศึกษา ทั้งแนวที่กำหนดไว้ในโครงการศึกษา (แผนการศึกษา) ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ และการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรงที่มุ่งให้วิชาชีพโดยตรง
2. เพื่อศึกษาค้นคว้าถึงวิธีดำเนินการ ปัญหาและอุปสรรค ในการจัดการการอาชีวศึกษาทั้งใน 2 ลักษณะ
3. เพื่อศึกษาค้นคว้าถึงความสำเร็จ ความล้มเหลวของการจัดการการอาชีวศึกษา ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ผลของการศึกษาค้นคว้า จะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของการอาชีวศึกษาของชาติ
2. ผลของการศึกษาค้นคว้า จะทำให้เห็นถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้การอาชีวศึกษาไม่ได้รับความนิยมจากประชาชนโดยทั่วไปเท่าที่ควรจะเป็น
3. ผลของการศึกษาค้นคว้า ทำให้เห็นได้ว่า การอาชีวศึกษามีส่วนสำคัญที่จะช่วยวางรากฐานการประกอบอาชีพของประชาชนโดยทั่วไป
4. ผลของการศึกษาค้นคว้า จะสามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้าในวิชาประวัติศาสตร์การศึกษาของไทยต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

จะศึกษาค้นคว้าถึงความคิดเห็น โครงการจัดการการอาชีวศึกษา ของผู้บริหารการศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนพระราชดำริและพระบรมราโชบายเกี่ยวกับ

การอาชีวศึกษา ตามที่ปรากฏในโครงการศึกษา (แผนการศึกษา) และการจัดการ
การอาชีวศึกษาโดยตรงระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474 เป็นสำคัญ ส่วนระยะเวลา
ก่อนหน้าและภายหลังจากนี้ จะศึกษาโดยสังเขปเพื่อเป็นแนวทางประกอบให้เห็นความ
สำคัญและความต่อเนื่องกันกับช่วงระยะเวลาดังกล่าวเท่านั้น

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

1. การวางนโยบายและวิธีการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย เกิดจาก
นักวิชาการที่มีความคิดก้าวหน้า และได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ
2. อุปสรรคการจัดการการอาชีวศึกษา เป็นเพราะขาดการสนับสนุนด้าน
งบประมาณ และค่านักเรียน ไม่ใช่ความผิดพลาดของแผนงานหรือโครงการจัด
การศึกษา
3. ผลการจัดการการอาชีวศึกษาของไทยที่ผ่านมาไม่บรรลุเป้าหมายทั้งตาม
นโยบายหรือโครงการที่ได้ออกไว้

วิธีดำเนินการในการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical
Approach) และเสนอรายงานแบบวิเคราะห์ (Analytical Description)
ข้อมูลที่ใช้ศึกษาค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และ
อาศัยข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบ

แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
2. หอสมุดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

3. หอสมุดแห่งชาติ

4. แหล่งอื่น ๆ เช่น หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หอสมุด
ศูนย์พัฒนาหนังสือกรมวิชาการ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฯลฯ

เอกสารที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

1. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources)

1.1 เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

1.1.1 เบ็ดเสร็จศึกษาธิการ รัชกาลที่ 5

1.1.2 ทรวจและจัดโครงการศึกษา 1 - 12 รัชกาลที่ 5

1.1.3 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา รัชกาลที่ 5

1.1.4 เอกสารฉบับรายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศา
ภิบาล ณ กระทรวงวัง รัชกาลที่ 5

1.1.5 ทูลเกล้าถวายรายงานของหลวงไพศาลศิลปศาสตร์
เรื่องการศึกษาแห่งประเทศญี่ปุ่น ร.ศ. 121 รัชกาลที่ 5

1.1.6 ประกาศจัดการศึกษาของทวยราษฎร์ รัชกาลที่ 6

1.1.7 ความเห็นที่จะจัดการศึกษาของเจ้าพระยาพระเสด็จ
สุเรนทราธิบดีนำขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ที่ 6

1.1.8 รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล
รัชกาลที่ 6

1.1.9 รายงานกระทรวงธรรมการ รัชกาลที่ 6

1.1.10 เรื่องระเบียบการศึกษาวิชาที่ตถกรรมและพาณิชย์การ
รัชกาลที่ 6

- 1.1.11 คำกราบบังคมทูลของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
ในงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน รัชกาลที่ 6
- 1.1.12 เรื่องคิดจะจัดโรงเรียนกสิกรรม รัชกาลที่ 6
- 1.1.13 เรื่องการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมประจำ
มณฑลของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รัชกาลที่ 6
- 1.1.14 เรื่องงบประมาณกระทรวงธรรมการ รัชกาลที่ 6
- 1.1.15 ส่วนพระองค์คำกราบบังคมทูลเรื่องบันทึกโครงการ
ศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ รัชกาลที่ 7
- 1.1.16 เรื่องพระมติของพระองค์เจ้าธานีนิวัตเรื่องการศึกษา
รัชกาลที่ 7
- 1.1.17 บันทึกและรายงานโครงการศึกษา รัชกาลที่ 7
- 1.1.18 เรื่องงบประมาณแผ่นดิน 2474 พระยาโกมารกุลมนตรี
กราบบังคมทูล รัชกาลที่ 7
- 1.2 เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว
 - 1.2.1 ประชุมศิลาจารึกสุโขทัย
 - 1.2.2 พระราชหัตถเลขาสำหรับสั่งราชการในรัชกาลที่ 5
และ 6
 - 1.2.3 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ 1 - 5
 - 1.2.4 เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 - 1.2.5 ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยา
วชิรญาณวโรรส : ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา
 - 1.2.6 ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคปกิณกะ

2. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources)

2.1 วิทยานิพนธ์และหนังสือต่าง ๆ

2.1.1 วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5

2.1.2 มนูญ ลาสโรจน์ การจัดการศึกษามัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.1.3 จารุวรรณ ไวยเจตน การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474

2.1.4 บำรุง กลัดเจริญ ประวัติการฝึกหัดครูของประเทศไทย

2.1.5 พรเพ็ญ อันตระกูล การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.1.6 เปลื้อง นิติลัทธิ กฎหมายการศึกษาของไทย

2.1.7 กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507

2.1.8 กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกรมอาชีวศึกษา

2.1.9 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี โคลงกลอนของครูเทพ

3 เล่ม

2.1.10 จมื่นอมรรตุนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) พระราช-
กรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "เรื่องการศึกษาของชาติ"

2.1.11 พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร อรรถาธิ-
ประวัติ

2.1.12 เสถียร สุกโสภา ประวัติการโรงเรียนราษฎร์
ในประเทศไทยและทำเนียบโรงเรียนราษฎร์

2.2 วารสารต่าง ๆ

2.2.1 วิทยจารย์

2.2.2 จันทเกษม

2.2.3 แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี

2.2.4 สภาการศึกษาแห่งชาติ

สรุป

บรรณานุกรม

บทคัดย่อ

การจัดการการอาชีวศึกษาของไทยก่อน พ.ศ. 2441

การให้การศึกษากับประชาชน เป็นการพัฒนาประเทศอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการลงทุนเพื่อเพิ่มพลังอำนาจแก่มวลชน ซึ่งย่อมหมายถึงเพิ่มพลังอำนาจแก่ประเทศด้วย แม้การจัดการศึกษาในระยะแรกของไทยยังมีได้ตั้งจุดประสงค์ไว้ถึงเพียงนั้น แต่การศึกษาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสมัยโบราณหรือปัจจุบันก็เพื่อสนองความต้องการของสังคม ซึ่งลักษณะการศึกษาทั้งเดิมของไทยนั้นเป็นไปตามลำพังสุกแล้วแต่ฐานะและสภาพของสังคมในแต่ละสมัย¹ ในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการการอาชีวศึกษาที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกนั้น จะพบว่าเป็นการเรียนการสอนในวงแคบ โดยเริ่มจากครอบครัว เช่น พ่อสอนวิชาช่างให้ลูก และลูกเอาไปถ่ายทอดให้หลานต่อไป ลักษณะเช่นนี้แม้ว่าจะไม่เป็นระเบียบแบบแผนก็ตาม แต่ก็ทำให้เห็นได้ว่าการอาชีวศึกษานั้นเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีพของราษฎรมาแต่โบราณ

1.1 สมัยสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่สำคัญอาณาจักรแรกของไทย² แต่ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยมีสาระสำคัญหลายอย่างที่ยังคลุมเครือ ซึ่งการกล่าวถึงการศึกษาในสมัยนี้ ย่อมหาความสมบูรณ์ได้ยาก³ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏว่ามีการศึกษา

¹ แง่น้อย คิตติรานนท์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หน้า 23

² พยา ชมจันทร์ "การศึกษาับสังคมไทย" จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2(3) : 109 เมษายน 2518

³ วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 2 - 3

อย่างเป็นแบบแผนในสมัยสุโขทัย

ในปี พ.ศ. 1826 พ่อขุนรามคำแหง ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น¹ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การศึกษาของไทยมีจุดเริ่มต้น หรืออาจกล่าวได้ว่า แสงสว่างของการศึกษาได้เริ่มฉายขึ้นแล้ว และด้วยตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหงจัดระเบียบขึ้นใหม่นี้ได้อ่านวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนหนังสือเป็นอย่างมาก² ขณะเดียวกันได้มีการจารึกตัวอักษรที่ทรงประดิษฐ์ขึ้นบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ของอาณาจักรไว้ในแท่นหินที่เรียกว่า "ศิลาจารึก" อันเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นสภาพของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งจะปรากฏลักษณะการศึกษาของอาณาจักรแทรกอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอยู่ด้วย ก็จะได้เห็นได้จากการที่ พ่อขุนรามคำแหงทรงนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนาแก่ราษฎรในวันธรรมสวนะเป็นประจำที่กระดานหินพระแท่นมนังคศิลาฯ ดังปรากฏในศิลาจารึก

พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสุทธานาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลนี้ไถลีสี่ขาว
จึ่งให้ช่างพันขานหินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ (วันสิ้นเดือน)
เดือนโคกแปดวัน (ขึ้นแปดค่ำ) วันเดือนเต็ม (วันเพ็ญ) เดือนข้าง
แปดวัน (แรมแปดค่ำ) ผู้ปู้ครู เกษ มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขานหิน
สุกธรรมแก่อุบายสูกผู้ทวยเจ้าสี่³

¹ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 หน้า 16

² วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 4

³ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี
ล.ก. หน้า 23 - 24

การกระทำดังกล่าวข้างต้นนี้ เท่ากับเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน โดยตรง¹ เพราะพระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้นำทางจิตใจของราษฎรแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นครูอีกด้วย โดยไ้ทำการอบรมสั่งสอนศิษย์ตามบทบาทหน้าที่ของครู อันมีพื้นฐานมาจากหลักธรรมในพุทธศาสนา ทั้งที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า "บริวารการพระศาสนา ก็คือการศึกษาเมื่อมนุษย์สมบูรณ์ด้วยศึกษาแล้ว ก็ย่อมตระหนักกรรมได้ง่าย ท่านเปรียบเหมือนคอกบัวที่ชุกกันไฉนน้ำรออยู่แล้ว พอสบสุริโยภาสก็เบิกบาน"²

ในวันธรรมด้า พ่อขุนรามคำแหงก็จะเสด็จขึ้นประทับบน "ชกานหิน" ทั้งว่าราชการตักสินคค์ความต่าง ๆ และคงจะทรงใช้เวลานี้ในการแนะนำสั่งสอนศิลปวิทยาการแก่ประชาชนอีกด้วย ทั้งพิจารณาจากข้อความในศิลาจารึกที่ว่า "พ่อขุนรามคำแหงนั้นหาเป็นท้าว เป็นพระยา แก่ไทยทั้งหลายหาเป็นครู อาจารย์ สั่งสอนไทยทั้งหลายให้รู้บุญธรรมแท้"³ แสดงว่าทรงเป็นครู ที่สำคัญพระองค์หนึ่งในการให้การศึกษาแก่ราษฎรของพระองค์

ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท(พ.ศ. 1๘๑๐-1๘11-17) ก็มีการทำนุบำรุงการเล่าเรียนพระไตรปิฎก ถึงกับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ให้พระราชมณเฑียรในพระราชวังเป็นที่ให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียน⁴ ลักษณะนี้ถือว่าเป็นการศึกษาฝ่ายพุทธจักร

¹ เปลื้อง นิตินันท์ กฎหมายการศึกษาไทย หน้า 40

² พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ "ปาฐกถาเรื่องศาสนา" ใน ชุมนุมปาฐกถาแสดงที่สามัคยาจารย์สมาคม พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 48

³ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 หน้า 25

⁴ รัตน สติทานนท์ วิเคราะห์สภาพพระร่วงในแง่วัฒนธรรม หน้า 48

สถานศึกษาของราษฎรโดยทั่วไปแล้วก็คือวัด ส่วนเจ้านายตลอดจนบุตรหลานข้าราชการนอกจากวัดแล้ว ก็มีที่เรียนอีกแห่งหนึ่งคือ สำนักราชบัณฑิต¹ ซึ่งการศึกษาสมัยนี้ จะเน้นการเรียนการสอนในทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ และเด็กชายเท่านั้นที่จะได้รับการอบรมสั่งสอน จากคำสอนในสภานิคมพระร่วงได้กล่าวสั่งสอนไว้ แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของนักเรียนในสมัยนั้นที่ว่า "เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หาเงินเมื่อใหญ่"² แสดงว่าราษฎรชาวไทยได้เห็นความสำคัญของการศึกษามาแต่สมัยสุโขทัยแล้ว³ และให้ความสำคัญของการศึกษาตั้งแต่วัยเด็กอีกด้วย คงจะเห็นว่าวัยเด็กเป็นวัยที่สติปัญญา กำลังเจริญงอกงาม และเป็นวัยว่างไม่มีภาระผูกพันมาก จึงเหมาะที่จะหาความรู้ได้เต็มที่ แทนที่จะปล่อยให้เล่นชกชนไปตามประสาเด็ก และปล่อยให้ลวงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์ เมื่อโตขึ้นจะนำความรู้ที่สะสมไว้นั้นเป็นทุนสำหรับประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวเองเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่วิชาความรู้ที่ว่านี้ ไม่ใช่จะจริงว่าเป็นวิชาอะไร ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในโคลงโลกนิติ ในสมัยต่อมาที่ว่า

ปางน้อยสำเหนียกรู้	เรียนคุณ
ครั้นใหญ่ยอมหาทุน	ทรัพย์ไว้
เมื่อกลางแกแสงบุญ	นำขอบ
ยามหง่อมท่าโคโค	แต่ลวน อนิจจัง ⁴

¹ วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษารัชกาลที่ 5 หน้า 5

² ก่ำกร กิตติภูมิชัย สภานิคมพระร่วง พิมพ์ครั้งที่ 19 หน้า 3

³ วุฒิชัย มุลศิลป์ ล.ก. หน้า 18

⁴ กรมศิลปากร ประชุมโคลงโลกนิติ หน้า 18

จากสุภานิติโบราณและคำสอนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นมาของการศึกษาของไทยแต่โบราณแล้วว่า วัยเด็ก เป็นวัยที่สมควรจะได้รับการส่งเสริมให้เข้ารับการศึกษเป็นอย่างยิ่ง

ในด้านการจัดการ การอาชีวศึกษาในสมัยนี้ กล่าวได้ว่า เป็นความรู้ที่ได้จากงานอาชีพของราษฎรเป็นสำคัญ เป็นการเรียนการสอนในลักษณะถ่ายทอดความรู้เปลี่ยนแบบจากบิดามารดาไปสู่บุตรหลานคนเป็นส่วนใหญ่¹ ซึ่งจะปรากฏว่ามีวิชาชีพด้านการช่างต่าง ๆ มากมายในสมัยนี้ที่ราษฎรสามารถที่จะศึกษาเล่าเรียนตลอดจนฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญและสามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนได้ ทั้งพิจารณาได้จากคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ที่ว่า

ในสมัยนั้น นรชาติชายหญิงสิ้นทั้งมวล ย่อมมีความฉลาดสบายควยอ่านจ
 ฤๅโลกธรรมคา... หม่อมมนุษย์ก็ประกอบไปด้วยสติปัญญาไคยมาก ต่าง
 วิชาเรียนสรรพวิชาต่าง ๆ... บางพวกก็เรียนวิชาเป็นช่างสุวรรณทวีรุรัตน
 วัณลี วาตเขียนแกะ จำหลัก ปั้นกลึง หล่อหลอม สรรพวิชาต่าง ๆ
 ชำนิชำนาญไคยมาก ฝ่ายสตรีก็ต่างวิชาเรียนวิชาช่างสุวรรณสาย แกะปั้น
 ปักทอง ร้อยกรอง เย็บเย็บ เป็นที่ทักกัน ...²

ลักษณะของการเรียนการสอนวิชาชีพของสมัยนี้ จะเป็นการปฏิบัติจริงสำหรับเวลาเรียน ก็เป็นไปตามฤดูกาล เช่น หน้าฝนก็เรียนวิชาเกษตรกรรม หว่าไร่ หว่านา หว่าสวน ในหน้าแล้งก็สอนวิชาหัตถกรรม เฉพาะผู้ชายเรียนประสิทธิ์ของใช้ เช่น ทำการตีเหล็ก เป็นมีดพร้า ทำกระบุง กระจกร้า กระตัง ชะลอม ฯลฯ ส่วนผู้หญิงเรียนการทอผ้า การเรือน การครัว³ เป็นต้น ลักษณะทั้งกล่าวนี้จะได้เห็นได้

¹ศิริ รอดบุญธรรม การบริหารกิจการนักศึกษาของวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษา หน้า 2

²กรมศิลปากร นางนพมาศ หรือคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ หน้า 8

³เอื้อ บุษประเกศ หงสกุล "ประวัติการศึกษาสมัยศรีอยุธยา" การศึกษา เอกชน 3(1) : 57 ตุลาคม 2520

ชัดจากคำกล่าวของชาวสุโขทัยที่ว่า "พ่อเล้งหน้านา ผู้หญิงทองคำ ผู้ชายดีเหล็ก"¹

แม้การเรียนการสอนในสมัยนี้ ยังไม่เป็นการศึกษาที่จัดไว้เป็นแบบแผน แต่ก็พอสันนิษฐานได้ว่าความรู้ต่าง ๆ ดังกล่าวที่ราษฎรได้เรียนรู้ ก็เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพเป็นสำคัญ

ดังนั้นจึงพอสรุปเกี่ยวกับการอาชีวศึกษาในสมัยสุโขทัยได้ว่า เป็นการจัดการศึกษาแบบตามสบายโดยรัฐไม่จำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องแต่ประการใด จึงไม่มีกฎข้อบังคับของรัฐเกี่ยวกับการศึกษา แต่การศึกษาในสมัยนี้ อาศัยสถาบันพุทธศาสนาและสถาบันครอบครัวเป็นพื้นฐานเป็นการเปิดโอกาสให้ราษฎรเรียนรู้ได้ตามใจชอบ

1.2 สมัยกรุงศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาได้สถาปนาเป็นราชธานีสืบต่อจากกรุงสุโขทัย ดังนั้นวิธีการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี และการศึกษา จึงรับเอาวิธีการที่ใดก็ถือปฏิบัติกันอยู่ในสมัยกรุงสุโขทัยเข้ามาใช้สืบเนื่องติดต่อกันมา²

โดยที่กรุงศรีอยุธยาได้รับอิทธิพลการศึกษามาจากสุโขทัย และวิธีการจัดก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นระบบการจัดการศึกษาจึงมีลักษณะเป็นแบบจารีตนิยมอยู่ กล่าวคือ ยังเป็นหน้าที่ของวัด ที่จะจัดและบริหารทางด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการดำเนินไปโดยอาศัยหลักของความพอใจของพระผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ลักษณะนี้ถือว่า เป็นการศึกษาฝ่ายอาณาจักร อันเป็นการศึกษาของราษฎรโดยทั่วไป สถานศึกษาก็คือวัด ซึ่งจะมีพระและนักปราชญ์เป็นผู้สอน เพราะวัดย่อมมีพระภิกษุหนังสือ³

¹ชาวสุโขทัย นครสุโขทัย หน้า 19

²สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถาวรวงศ์ราชนุภาพ ขุนมนูนิพนธ์
หน้า 24

³เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การศึกษา" วิทยาสาร 26(22) ตอนที่ 6 :
414 มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469

พ่อแม่ที่มีความประสงค์จะให้บุตรหลานมีชีวิตก้าวหน้า ก็มักจะฝากไว้กับพระ ประกอบกับ
ชนมธรรมนิยมประเพณีไทยที่ผู้ชายอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์แล้วจะต้องอุปสมบท¹ พ่อแม่
ทุกคนจึงตั้งใจที่จะเห็นบุตรของตนบวชเพื่อ "เห็นผ้าเหลือง" ซึ่งถือว่าเป็นการบุญใหญ่
ชนมธรรมนิยมนี้เองเป็นผลให้วัดแทบทุกวัดเป็นโรงเรียนและพระเป็นครู ดังจะเห็นจาก
หลักฐานของชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาบันทึกไว้ในราว พ.ศ. 2173 ว่า
เมื่อเด็กมีอายุราว 5 ถึง 6 ขวบ ก็จะถูกส่งไปเล่าเรียนเขียนอ่าน และเรียนรู้
ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ หลังจากเล่าเรียนแล้ว ก็จะออกไปประกอบ
การค้าหรือรับจ้าง สำหรับเด็กที่ฉลาด เรียนเก่ง ก็มักจะเรียนต่อ จนมีความสามารถ
ทั้งทางโลกและทางธรรม แล้วก็จะออกมารับราชการเป็นขุนนาง แต่บางคนก็บวช
เรียนอยู่ในวัดต่อ เพื่อจะได้เป็นผู้สอนหนังสือและเป็นเจ้าอาวาสต่อไป²

และจากบันทึกของลาลูแบร์ (La Loubere) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ที่ได้เข้ามา
ยังราชสำนักของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในราวปี พ.ศ. 2230 - 2231
เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของไทยในสมัยนั้นไว้ว่า "เมื่อใดเลี้ยงบุตรมาเติบโตถึง

¹ เจ้าพระยาอรรคมุขมนตรี "การศึกษาระหว่างเราเมื่อถึงศตวรรษที่แล้วมา" ใน
บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พนะท่าน ส.อัมมกัณโณ
เทพหัสดิน นะ ออยุธยา 2486 หน้า 40

² Joost Schouten, Siam 250 Years Ago : A Description of
the Kingdom of Siam. p.15 (citing The Politics of Reform In
Thailand : Education in the Reign of King Chulalongkorn. p.10,
by David K. Wyatt)

* ในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ตรงกับ พ.ศ. 2186 - 2256

อายุ 7 หรือ 8 ขวบแล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรของตนให้ไปอยู่ที่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์นั้นเป็นอาจารย์ในวัด สอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านเขียนและนับจำนวนเลข เป็นสำคัญ"¹

เหตุผลข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และชาววัดเป็นชีวิตที่แยกกันไม่ออก มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อาจกล่าวได้ว่า "ชีวิตของชาวบ้านตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตาย เกี่ยวข้องกันอยู่กับวัดตลอดไป"²

ประเทศไทยมีโรงเรียนและครูทั่วพระราชอาณาเขต แต่สภาพของโรงเรียน เหล่านั้น ผิดกับที่เข้าใจกันในศัพท์คำว่าโรงเรียนทุกวันนี้ ด้วยไม่มีการสอนเป็นชั้น เรียน ไม่มีอาคารเฉพาะในการเรียน แต่ใช้วัดหรือณัณฑ์หนึ่งคือ กุฏิพระ ศาลา การเปรียญ และโรงทาน ฯลฯ เป็นสถานศึกษาอาศัยพระภิกษุเป็นผู้สอน ลูกศิษย์ ของพระภิกษุองค์ใดก็เรียนที่กุฏิของพระภิกษุองค์นั้นเหมือนพ่อแม่สอนลูก ตามความ สะดวกและความพอใจ หรือทำการสอนตามโอกาสที่ว่างจากภารกิจทางศาสนา ผู้เรียนได้เข้าเรียนก็เพราะเด็กชายที่พ่อแม่นำมาฝาก³ พระภิกษุรูปหนึ่งก็มีลูกศิษย์ไม่ มาก ด้วยไม่ได้อบรมอาชีพเลี้ยงตนเอง เช่นประชาชนโดยทั่วไป แต่อยู่ได้ด้วยการรับนิมิตบิณฑบาต เป็นผลให้การศึกษาของไทยมีทั่วพระราชอาณาเขต เพราะมี ราษฎรอยู่แห่งใดก็มักจะมีวัดหรือสำนักสงฆ์ขึ้น กล่าวโดยทั่วไปได้ว่า การเรียน หนังสือจะมีอยู่แต่ที่วัด เพราะผู้รู้หนังสือก็คือพระภิกษุสงฆ์ แม้กระนั้นก็ไม่ใช่มิได้อยู่

¹ เดอ ลาลูแบร์ จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1 แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร หน้า 261 - 262

² พระยาอนุমানราชชน ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 185

³ กองการประถมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ รายงาน การวิจัยฉบับที่ 8 : สัมฤทธิ์ผลของการจัดการศึกษาภาคบังคับ การวิจัยเพื่อการประถมศึกษา มกราคม พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 20

ทุกวัด¹ ซึ่งการศึกษาในลักษณะนี้ จะเป็นการศึกษาสำหรับพวกที่รักการเรียนเท่านั้น ถือว่าเป็นการศึกษาแผนโบราณแท้²

ในด้านการอาชีวศึกษา ที่ปรากฏอยู่ตามวัดในขณะนั้น แม้จะไม่มีลักษณะการจัดการศึกษาคำนนี้โดยตรง แต่ก็จะมีปรากฏแทรกอยู่ในการเรียนการสอนในวัดบ้างเช่นกัน เพราะวิชาการเกือบทุกแขนงที่พระภิกษุสงฆ์จะพึงสอนได้โดยไม่ขัดต่อวัตรปฏิบัติทางศาสนาแล้ว ย่อมมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดทั้งสิ้น การศึกษาในวัดจึงมิได้มีแต่การศึกษาค้นหนังสือแต่อย่างเดียว แต่ยังมีการศึกษาวิชาชีพต่าง ๆ ด้วย เช่น การแพทย์แผนโบราณ ศิลปกรรม ช่างฝีมือต่าง ๆ³ ซึ่งสอดคล้องกับเสฐียรโกเศศ ที่กล่าวไว้ว่า "ขึ้นชื่อว่าศิลปวิทยา ย่อมมีบ่อเกิดจากวัดก่อนเพราะพระท่านมีเวลาว่าง...เมื่อมีเวลาว่างก็ไซ้มนให้เด็กประโยชน์ เช่น สอนหนังสือ สอนศีลธรรมจรรยา สอนวิชาเบื้องต้นให้แก่เด็กลูกหลานชาวบ้านและบางครั้งก็เป็นไปในงานนอกที่อาจเกิดประโยชน์ทางช่างฝีมือขึ้นได้"⁴ เมื่อเด็กที่บวชเณรมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์แล้ว ถ้าบวชเป็นพระภิกษุต่อไป ก็ต้องมีส่วนช่วยงานของวัด เช่น ซ่อมแซมเสนาสนะของวัด บ้างก็เป็นเสมียน และผู้รักษาพยาบาล เป็นต้น งานช่างต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องสร้างวัดมากกว่าอย่างอื่น เมื่อทำไปก็จะเกิดความชำนาญ ถ้าสึกออกมา

¹ พระยาอนุนามราชชน ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน โดยเสฐียรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 202

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การศึกษา" วิทยจารย์ 26(22) ตอนที่ 6 : 415 มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469

³ ชวัช ชะอม พัฒนาการของอาชีพครูในประเทศไทย หน้า 35

⁴ พระยาอนุนามราชชน ล.ก. หน้า 194 - 195

ก็พอที่จะมีอาชีพติดตัวได้ ตลอดทั้งชาวบ้านก็นิยมชมชอบ¹ การศึกษาในวัดดังกล่าวนี้ จึงยอมให้ประโยชน์ในด้านการอาชีวศึกษาอยู่ไม่น้อย

เด็ก ๆ ลูกชาวบ้านที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือที่วัดก็จัดว่าเป็นเด็กเคราะห์ดี² สำหรับเด็กที่ไม่มีโอกาสที่จะเข้าเรียนหนังสือก็อยู่บ้านช่วยพ่อแม่ทำกรางงานอย่างง่าย ๆ ตามอาชีพของครอบครัว เช่น พ่อแม่เป็นชาวนาก็ช่วยไถนกล้าที่ลงมากินข้าวในนา พ่อโตขึ้นก็รับหน้าที่เลี้ยงวัว ควาย และฝึกหัดเรียนงานเกี่ยวกับการทำนาที่เป็นงานยากลำบากต่อไปโดยลำดับ เท่ากับได้เรียนวิชาชีพในทางปฏิบัติ เพราะฉะนั้นจึงมีความรู้ ความชำนาญตามผู้ใหญ่ซึ่งเคยทำเคยปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา³

นอกจากประชาชนส่วนใหญ่จะมีอาชีพในการทำนาแล้ว ที่มีอาชีพอื่น ๆ อีก เช่น การทำสวน การทำหัตถกรรม เป็นต้นว่า จักสาน ทำหม้อไห ต้ม ไอง สำหรับใส่ข้าวใส่บัว พานิชยกรรมแลกเปลี่ยนค้าขาย⁴ นับได้ว่าการอาชีพสมัยนี้เจริญมากโดยเฉพาะด้านหัตถกรรมและการพาณิชย์

ขณะเดียวกันการเรียนการสอนในด้านการอาชีวศึกษาในสมัยนี้ของราษฎรก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับสมัยสุโขทัย กล่าวคือ เป็นการถ่ายทอดจากพ่อแม่ไปสู่บุตรหลาน ดังที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้กล่าวไว้ว่า "การศึกษาโบราณนั้น ลูกที่เกิด

¹ พระยาอนุมานราชชน ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน โดยเสฐียรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 187

² ก. หน้า 202

³ ก. หน้า 202 - 203

⁴ ศิริ รอดบุญธรรม การบริหารกิจการนักศึกษาของวิทยาลัยในสังกัด กรมอาชีวศึกษา หน้า 3

บ้านบุมักเป็นช่างบุ เพราะได้หัดวิชานั้นอยู่กับพ่อแม่ในบ้านมาตั้งแต่เล็ก¹ หรือกล่าวได้ว่า ตามธรรมเนียมของช่างหรือของวิชาชีพใด ๆ ผู้ที่เป็นช่างหรือมีความรู้วิชาใด ย่อมจะฝึกหัดกลุ่กลานของตนเองในวิชาที่ตนรู้²

สำหรับราษฎรที่ต้องการให้บุตรหลานของตนมีวิชาชีพคิดตัวก็อาจนำบุตรหลานไปฝากไว้กับเจ้าสำนัก และบ้านเจ้านาย โดยให้ทำงานตอบแทนพร้อมกับฝึกอาชีพไปด้วย เช่น ช่างปูน ช่างตีเหล็ก ช่างแกะสลัก โดยเจ้าของบ้านและเจ้าของสำนักจะเป็นผู้ให้การอบรมศึกษาด้วยวิธีการเลียนแบบ เมื่องานที่ทำอยู่มีความเจริญก็ก็สามารถฝึกถือเป็นอาชีพได้ ส่วนผู้หญิงจะอยู่กับบ้านฝึกหัดเป็นแม่เรือน หุงต้มอาหารปฏิบัติกิจการทางบ้าน³ จากมารดาเป็นสำคัญ นอกจากนั้นก็มีการทำเป็นอภีเรกเพื่อใช้สอยในครัวเรือน เช่น ปั่นฝ้าย ทอหูก เป็นต้น⁴ จะเห็นได้ชัดเจนว่า แม้การศึกษาสมัยนี้ จะเจริญขึ้นมากกว่าสมัยกรุงสุโขทัยก็ตาม แต่ยังไม่มีการเรียนคงอาศัยวัดและสำนักอาชีพต่าง ๆ ตลอดจนบ้านเป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาการทั้งด้านสามัญทั่วไป และการอาชีวศึกษา ตลอดจนการอาชีพให้แก่เด็กเป็นสำคัญ

1.3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5

การศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา ก็คล้ายกับกรุงศรีอยุธยา คือวัดและสำนักต่าง ๆ เป็นที่ให้ความรู้แก่ประชาชน

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "มนุษย์กับการศึกษา" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 7(1) : 70 สิงหาคม 2515

² พระยาอนุমানราชชน ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน โดยเสฐียรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 229

³ สแตนเลย์ พี. จอนส์ การมัธยมศึกษาการวางแผนกำลังคนในประเทศไทย บทคัดย่อเอกสารฉบับที่ 2 หน้า 1

⁴ พระยาอนุমানราชชน ล.ก. หน้า 179

พลเมือง¹ กล่าวคือ ยังเป็นการศึกษาที่ไม่มีระเบียบแบบแผน ไม่มีทั้งหลักสูตรและแบบเรียนในอันที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานของการเล่าเรียนทั่วทั้งประเทศ รัฐบาลยังไม่มีหน่วยงานสำหรับจัดการบริหารการศึกษาโดยเฉพาะ หากแต่จัดทำกันมาด้วยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับพระภิกษุสงฆ์ การเล่าเรียนก็มุ่งให้อ่านออกเขียนได้ และศึกษาปริยัติธรรม ตลอดจนอบรมสัมมาปฏิบัติโดยทั่วไป² และในการจัดการศึกษาคามวิธีนี้ นับว่าเป็นเรื่องของชายเท่านั้น และเป็นการเรียนด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ

ลักษณะการจัดการศึกษากังกล่าวนี้ จะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

การสอนวิชาหนังสือไทยนั้น ชวรมเนียมในเมืองไทยนี้ก็อาศัยเรียนในวัดเป็นที่ตั้ง แต่โบราณมาผู้ปกครองแผ่นดินหาได้จัดการหนุนนุอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ จนตกมาภายหลังจึงได้เกิดบอกหนังสือโรงเรียนขึ้น แต่การที่บอกหนังสือโรงเรียนนั้น เป็นแต่ส่วนพระราชาสกุล ซึ่งจะให้พร้อมบริบูรณ์ในทานเฉพาะพระราชาสกุลนั้นอย่างเดียว ไม่ได้เป็นการมุ่งหมายที่จะสั่งสอนชนทั้งปวงทั่วไป³

¹กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกรมวิสามัญศึกษา เอกสารการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 8 หน้า 1 และ รอง ตยamananท์ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองวันครบหกสิบปีของกระทรวง วันที่ 1 เมษายน 2495 หน้า 2

²เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การเสด็จของเราเมื่อถึงสทวส์ที่แล่วมา" ใน บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระท่าน ส.ธัมมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน นะ อยุธยา หน้า 41

³พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชาธิบายว่าด้วยเรื่องแก้ไขการปกครองแผ่นดิน หน้า 34 - 35

จากพระบรมราชาธิบายข้างต้นนี้ จะเป็นการให้การศึกษาแก่ชนจำนวนน้อย และมีในพระบรมมหาราชวังเท่านั้น ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ได้อธิบายไว้อีกว่า

การบอกพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรที่ในพระบรมมหาราชวังเมื่อ
ในรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 บอก ณ หอพระมนต์ปริยัติธรรม ในวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม ถึงรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริหาหนทางบำรุงการเล่าเรียนมากที่โรงเรียน
ข้างเหนือประตูศรีสุทธร ไปรคเกล้าฯ ให้จ้างอาจารย์สอนหนังสือไทย
แก่เด็ก ๆ ในแก่งหลังหนึ่ง นับเป็นครั้งแรกที่มีโรงเรียนหลวงตั้งขึ้น¹

โรงเรียนหลวงที่หมายความว่าถึงในที่นี่ จะมีลักษณะแตกต่างกับสภาพของ
โรงเรียนในปัจจุบัน แต่เป็นลักษณะของการให้การศึกษาแก่บุคคลในพระบรมมหาราชวัง
ที่ทรงไปรคเกล้าฯ ขึ้นซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีแหล่งการให้การศึกษาที่แน่นอน * และจาก
การที่ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ ย่อมถือได้ว่าเป็นพระบรมราชาธิบาย
และเป็นกฎหมายด้วย เพราะการปกครองของประเทศไทยในสมัยนั้นเป็นการปกครอง
แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง
ประเทศ ดังนั้นพระบรมราชโองการใด ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการปกครองประเทศ

¹ เสถียร ศกุนตลา ประวัติการโรงเรียนราษฎรในประเทศไทยและทำเนียบ
โรงเรียนราษฎร สมาคมครูโรงเรียนราษฎรแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมฉลอง
พระเกียรติเนื่องในวันราชาภิเษก 9 มิถุนายน 2514 หน้า 19

* โรงเรียนซึ่งตั้งอยู่ในโรงเรียนนี้ ได้มายุบเลิกเสียเมื่อได้ตั้งโรงเรียนหลวง
สำหรับสอนภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหารขึ้นในพระบรมมหาราชวังแล้ว

ตลอดจนแนวทางในการจัดการศึกษา ย่อมถือได้ว่าเป็นกฎหมายไปในตัว¹

การจัดการศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พอจะแบ่งออกได้คือ เป็นการศึกษาของฝ่ายพระบรมวงศานุวงศ์ อันประกอบด้วยฝ่ายพระราชกุมารและพระราชกุมารี ตลอดจนข้าราชการบริพาร และการศึกษาของประชาชนโดยทั่วไป

ในส่วนที่เป็นการศึกษาของฝ่ายพระราชกุมาร และพระราชกุมารีนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้คือ

การศึกษาของพระเจ้าลูกเธอ ๆ เหมือนจะมีระเบียบมาแต่สมัยรัชกาลที่ 1 (บางทีจะตามอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยา) ไซ้มาในจนในสมัยเมื่อฉันเริ่มศึกษาชั้นปฐมศึกษาเรียนต่อครูผู้หญิงในพระราชวังเหมือนกันทั้งหมด พระองค์ชายและพระองค์หญิงพอพระชันษาได้ 3 ขวบ ก็ตั้งตนเรียนหนังสือไทยไปจนพระชันษาราว 7 ขวบ ก็เริ่มแยกกันเรียน...²

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้ ปรากฏว่าในระยะแรกเริ่มของการศึกษาทั้งฝ่ายพระราชกุมารและพระราชกุมารี จะทรงศึกษาหาความรู้ร่วมกัน แต่เมื่อพระชนมายุ 7 พรรษาแล้ว ต่างก็แยกกันออกไปศึกษาคำวาทิต่างของทั้งสองฝ่ายคือ ฝ่ายพระราชกุมาร เมื่อไปทรงผนวชเป็นสามเณร เสด็จเรียนศีลธรรมและพระศาสนา ในสำนักพระอภัยมณีอาจารย์ตามสมควรแก่พระชันษา แล้วลาผนวชมาประทับอยู่ฝ่ายหน้า แต่นี้ไปทรงศึกษาวิชาเฉพาะอย่างตามพระอัธยาศัยคือ ศิลปศาสตร์เช่น

¹ เปลื้อง นิติลัทธิตี กฎหมายการศึกษาไทย หน้า 3

² สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความทรงจำ

หัตถธรรมา ม้า และใช้เครื่องศัสตราวุธ หัตถกรรมทำการช่างต่าง ๆ ชั้นนี้
ทรงศึกษาในสำนักเจ้าหน้าที หรือผู้เชี่ยวชาญในการนั้น ๆ ไปจนพระชันษาได้
21 ปี¹

สำหรับฝ่ายพระราชกุมารนั้น เป็นสตรีที่ไม่มีกิจซึ่งทรงศึกษาวิชาเช่นชาย
การที่ทรงศึกษาต่อจากชั้นประถมขึ้นไปก็มีวิชาศีลธรรม และพระศาสนา เป็นต้น
นอกจากนั้นก็ป็นวิชาวรรณคดี และหัตถกรรมกระบวนช่างเป็นพื้น² อันประกอบด้วย
การร้อยดอกไม้สด บักสะคิง การคว่ำ ฯลฯ

ในพระบรมมหาราชวัง นอกจากจะเป็นที่ทรงศึกษาของพระราชกุมารแล้ว
ยังเป็นแหล่งเรียนวิชาสำหรับกุลสตรีอีกด้วย หรือเป็นที่กล่าวกันว่า พระบรมมหาราชวัง
เปรียบเสมือนวิทยาลัย อันผู้มีบรรดาศักดิ์รอบส่งธิดาเข้าไปฝากให้ศึกษา ซึ่งปรากฏว่า
คนทั่วไปทั้งหลายชมชอบผู้หญิงชาววังมาแต่โบราณ³ เพราะการไปอยู่เป็น "ชาววัง"
เป็นการเล่าเรียนอย่างดีที่สุด ด้วยได้รับความรู้ถึงกริยา มารยาท ขนบธรรมเนียม
ประเพณีของตระกูลและของชาติ⁴

ในส่วนที่เป็นการศึกษาของประชาชนโดยทั่วไปแล้ว เด็กชายจะได้รับการ
ศึกษาจากวัด ดังกล่าวแล้วข้างต้น สำหรับเด็กหญิงและสตรี บิดามารดาไม่นิยมให้
เล่าเรียนเขียนอ่านดังเช่นเด็กชาย ทั้งนี้เป็นเพราะสาเหตุหลายประการ กล่าวคือ

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "ลักษณะการ
ศึกษาของเจ้านายแต่โบราณ" ใน ประชุมพระนิพนธ์ หน้า 118

² ก.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความทรงจำ
หน้า 12

⁴ นัฐติ สุทธิสงคราม พระบรมราชินีกรุงรัตนโกสินทร์ หน้า 309

เรียนแล้วไม่ทราบว่าจะเอาไปทำอะไรได้ และธรรมเนียมสตรีไทยเรานั้นถือว่า เป็นแค่เพียงช่างเท้าหลังจึงไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะต้องเรียนวิชาหนังสือ แต่ ให้อูจกการท่าคร้ว และท่าน้ำพริกเป็น ท่าขนม มานบุหรี และมานพลุ¹ ก็เป็น อันใช้ได้หรือกล่าวได้ว่า ให้อูจกการเป็นแม่บ้านแม่เรือนก็พอแล้ว โดยการสั่งสอน กันเองภายในครอบครัว เครือญาติ หรือส่งไปเรียนตามบ้านเจ้านายก็เป็นการ เพียงพอ เพราะการที่สตรีเพศจะเข้าไปศึกษาในวัดกับพระเยี่ยงเด็กผู้ชายนั้น ย่อมไม่สะดวกและไม่เหมาะสม²

ในด้านการอาชีวศึกษา อันเป็นส่วนของวิชาชีพ ได้แก่ วิชาช่างฝีมือ ต่าง ๆ มีช่างถม ช่างทอง ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างปูน ช่างก่อสร้าง และงาน ฝีมือของฝ่ายสตรี ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาและเป็นเรื่องที่ตรงข้าม กับการศึกษาวิชาสามัญ กล่าวคือ การศึกษาวิชาสามัญเป็นเรื่องในวัด แต่การ ศึกษาวิชาชีพ เป็นเรื่องนอกวัด เป็นการเรียนกันในวงศ์สกุลหรือตามท้องถิ่น เป็น การศึกษาแบบสืบตระกูล เป็นมรดกตกทอดกันมา หรืออาจกล่าวได้ว่า ในส่วน ความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและการสืบทอดวัฒนธรรมแล้ว เป็นเรื่องที่จะถ่ายทอด ประสพการณ์ในครอบครัว ในตระกูล หรือในราชสำนักที่บุคคลสังกัดอยู่เป็นสำคัญ³

¹สังขราช ปาลเลกวัช เล่าเรื่องเมืองไทย แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร หน้า 201

²เสถียร ศกุนตลา ประวัติการโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทยและทำเนียบ โรงเรียนราษฎร์ สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทยจัดพิมพ์เพื่อเฉลิมฉลอง พระเกียรติ เนื่องในวันรัชดาภิเษก 9 มิถุนายน 2514 หน้า 8

³กองการประถมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ รายงาน การวิจัยอันที่ 8 : สัมฤทธิ์ผลจากการศึกษาภาคบังคับ การวิจัยเพื่อการประถมศึกษา มกราคม 2516 พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 22

และถ้าสตรีที่เป็นทาสของผู้มีตระกูลก็จะได้รับการอบรมสั่งสอนอย่างดีจากในวัง เพราะพ่อแม่สามารถส่งลูกเขาไปรับการอบรมได้ ดังที่หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ศึกษกุล ทรงอธิบายไว้ คือ

เด็กหญิงส่วนมากได้รับการศึกษา ในการอ่านเขียนจากญาติหรือครูพิเศษ มาสอนให้ที่บ้าน ส่วนวิชาการช่าง กริยามารยาท มักจะส่งเขาไปฝึกหัดที่ในพระบรมมหาราชวัง ตามคำหนักพระมเหสี เจ้านาย หรือ เจ้าจอมต่าง ๆ ซึ่งมีการเกี่ยวข้องเชื้อติดกันอยู่ ฉะนั้นตามสำนักต่าง ๆ นี้จึงเป็นเสมือน College ในสมัยนั้น และพระบรมมหาราชวังก็ คือมหาวิทยาลัยนั่นเอง¹

และโดยเฉพาะในพระตำหนักใหญ่ ๆ ที่มีเจ้านาย ข้าหลวง บ่าวไพร่ เข้ามาพึ่งพาพระบารมีจำนวนมาก ๆ ด้วยแล้ว จะมีลักษณะเป็นแหล่งชุมนุมชาววัง ที่มีความรู้ ความสามารถเป็นเอกในค่านต่าง ๆ ดังเช่น ตำหนักที่บน ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ด้วยพระองค์ทรงเฝ้าพระทัยในค่านการศึกษา ค่านงานช่างศิลป์ต่าง ๆ อันเป็นงานฝีมือสำหรับสตรีโดยเฉพาะงานเย็บปักถักร้อย ทุกชนิดเป็นอย่างยิ่ง ทรงเสาะแสวงรวบรวมผู้มีความรู้ มีฝีมือเข้ามาไว้เป็น พนักงานช่าง ในพระราชสำนักทรงคัดเลือกเจ้านายเชื้อพระวงศ์ และข้าราชการบริพาร ฝ่ายในรุ่นเก่าที่มีความรู้ ให้มีการฝึกหัดงานช่างฝีมือขึ้น มีทั้งการปักสะกิดกลึงไหม หักทอง แล่งทอง ขวาง การประดิษฐ์จักแตงคอกไม้ สกชณิศต่าง ๆ รวมตลอดถึงการพับจีบอบผ้า ปรงเครื่องหอมและแกะสลักผักผลไม้ ตามวิธีที่นิยมกันในพระราชสำนัก

¹ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ศึกษกุล ชุมนุมเรื่องนารี หน้า 180

มาแต่สมัยโบราณ¹

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเป็นการศึกษาของสตรี อันเป็นทายาทของ ชุนนาง เจ้านาย ข้าราชการมากกว่าประชาชนโดยทั่วไป ส่วนเด็กชายอันเป็น บุตรหลานของชนธรรมดาสวมดั่งทั่วไป ที่ใฝ่ใจจะศึกษาหาความรู้ เพื่อมีวิชาติดตัว สืบไปภายหน้านั้น ก็จำเป็นที่จะต้องไปขอศึกษาอบรมจากครอบครัวของผู้ชำนาญใน วิชาแขนงนั้น ๆ โดยเข้าไปพำนักอาศัยรับใช้การงานจีปาคะอยู่ในครอบครัวนั้นเป็น ประจำ แล้วคอยรับถ่ายทอดวิชาจากท่านเท่าที่จะมีโอกาสสอนวชิให้และเป็นที่น่า สังเกตว่า ในวิชาชีพของไทยเราแต่โบราณมานั้น อันประกอบด้วยวิชาช่างทอง ช่างถม ช่างทำบาตร ช่างทำดอกไม้ไฟ ช่างเหล็ก ช่างปูน ช่างหล่อ

พระพุทธรูป ฯลฯ มักจะฝึกฝนอบรมกันเป็นหมู่คณะของบุคคลหลายครอบครัวในละแวก บ้านเดียวกัน แล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นการเฉพาะบุคคลในท้องถิ่นเดียวกันเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อสงวนไว้เป็นอาชีพให้ลูกหลานได้อาศัยเป็นเครื่องเลี้ยงชีพติดกันต่อ ๆ ไป²

ลักษณะของการถ่ายทอดวิชาชีพของไทยแต่โบราณมา มักจะเป็นที่หวงแหน กันยิ่งนัก หรือปิดบังวิชากันมาก บุคคลภายนอกจะไม่มีโอกาสได้เข้าไปศึกษารูเห็น ใ้ได้ง่าย ๆ สภาพเช่นนี้เป็นผลให้การอาชีวศึกษาของไทย (แม้จะเป็นการศึกษานอก ระบบก็ตาม) ไม่เป็นที่แพร่หลายกว้างขวางเท่าที่ควร และยังทำให้สูญหายไปตาม อายุสมัยของผู้ชำนาญเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้การอาชีวศึกษาจึงจะเจริญเฉพาะในหมู่ เล็ก ๆ หรือท้องถิ่นที่มีการอาชีพนั้น ๆ เท่านั้น จากหลักฐานพบว่า หมู่บ้านของ ไทยเราในสมัยนี้ มักจะมีชื่อเรียกกันไปตามอาชีพที่ทำกันอยู่ เช่น บ้านพานถม

¹อุทุมพร วีระไวทยะ พระราชประวัติชีวิตส่วนพระองค์สมเด็จพระ
ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพันปีหลวง หน้า 80 - 81

²เสถียร ศกุนตลา ประวัติการโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทยและทำเนียบ
โรงเรียนราษฎร์ สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย จักรพันธ์เพื่อเฉลิมฉลอง
พระเกียรติเนื่องในวันรัชกาลิเชก 9 มิถุนายน 2514 หน้า 9

บ้านบาตร บ้านคอกไม้ บ้านปูน บ้านช่างหล่อ บ้านขมิ้น ถนนสีทอง ฯลฯ
จึงพอสันนิษฐานได้ว่า การอาชีวศึกษาในสมัยนี้ มีผลมาจากการอาชีพด้านช่าง
ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีการเรียนกันเป็นล่ำเป็นสัน มีครูฝึกหรือสอนให้ และวิธี
การสอนก็โดยการเลียนแบบเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างและ
ปฏิสังขรณ์วัด อันเป็นสถานศึกษาเล่าเรียนอีกมากมาย ลักษณะการสร้างวัดใน
รัชสมัยนี้ เนื่องจากวัดเป็นสถานศึกษาของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน การสร้างวัดจึงมี
พระราชประสงค์สำคัญจะบำรุงความเจริญส่วนจรรยาและวิชาความรู้ ดังนั้นในการ
ปฏิสังขรณ์วัด พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่แห่งเล่าเรียนวิชาความรู้
ต่าง ๆ ทั้งด้านสามัญและการอาชีพของประชาชนทั่วไปไม่เลือกชั้นวรรณะ¹ จึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างจารึกตำราวิชาการต่าง ๆ ลงในแผ่นศิลาติดไว้ตาม
ศาลาและรอบฐานพระอุโบสถในวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) โดยมีรูปเขียน รูปปั้น
ประกอบตำราด้วย เพื่อให้คนอ่านหรือคัดลอกไปศึกษาให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้เกิด
ความรู้ที่จะนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน วิชาต่าง ๆ ที่จารึกไว้ประกอบด้วยวิชาหนังสือ
วิชาแพทย์ และวิชาช่าง โดยเฉพาะวิชาช่างนั้น มีทั้งตำราช่างเขียนภาพ และ
ลวดลายไทย ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างประคับ² จะเห็นว่า
วิชาช่างต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนแต่เป็นช่างฝีมือแบบไทยแท้ทั้งสิ้น กล่าวกันว่าสำนัก
วัดพระเชตุพนนี้ เป็นแหล่งรวมตำราตำราต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาไว้
มากมาย³ เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าวัดพระเชตุพน เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย⁴

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507
พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน พ.ศ. 2507 หน้า 84-85

²ก. หน้า 85

³ม.ร.ว.สุมนชาติ สวัสดิ์กุล "สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(พ.ศ. 2333 - 2396)" ใน ประวัติครู 2506 หน้า 7

⁴กระทรวงศึกษาธิการ ล.ก. หน้า 85

ลักษณะการให้การศึกษาดังกล่าว ถ้าเปรียบเทียบกับปัจจุบันนี้ ก็จะเป็นการศึกษานอกระบบหรือการศึกษานอกโรงเรียนนั่นเอง

รัชสมัยนี้ ใน พ.ศ. 2371 ได้มีคณะมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาในเมืองไทย¹ ปรากฏว่าพวกมิชชันนารีที่เข้ามาดังกล่าวได้เข้ามามีส่วนในการสอนหนังสือให้แก่คนไทย โดยเฉพาะการสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับคริสต์ศาสนาและการรักษาโรค บุคคลสำคัญที่สุดในคณะมิชชันนารีอเมริกันคือ หมอบรัดเล ซึ่งมาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ.
2378²

ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษานั้น คณะมิชชันนารีอเมริกันได้คิดเครื่องพิมพ์ภาษาไทยขึ้นและหมอบรัดเล ได้เป็นผู้จัดตั้งโรงพิมพ์หนังสือเป็นคนแรก³ ขณะเดียวกัน คณะมิชชันนารีก็ได้สอนภาษาอังกฤษแก่คนไทยที่สนใจ ที่สำคัญเช่น หม่อมราชวงศ์กระต่าย อิศรางกูร* ซึ่งได้รับความรู้ใช้ภาษาอังกฤษรับราชการได้เป็นอย่างดีจนได้รับราชการเป็นলামสำคัญของอัครราชทูต ไปยังกรุงลอนดอนใน พ.ศ. 2400⁴

นอกจากนี้คนไทยที่ศึกษาวิชาความรู้กับคณะมิชชันนารีอเมริกันยังมีอีกมาก แต่ไปเรียนทางวิชาอื่น ในส่วนที่เกี่ยวกับการอาชีวศึกษาแล้ว กรมหลวงมพิศวรินทร์รามเรศ ทรงศึกษาการช่างฝรั่ง "แต่จะทรงศึกษากับใคร และทรง

¹ ก.บี. บรัดเล ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31 : จกหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย หน้า 1

² ก. หน้า 30

³ ขจร สุขพานิช ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก หน้า 111

* ครั้นถึงรัชกาลที่ 4 ได้เป็นที่ หม่อมราโชทัย

⁴ ก. หน้า 115

สามารถเพียงใดหาทราบไม่"¹ ลักษณะของการข้างกึ่งกล่าวนี้ ในส่วนของคน
สามัญทั่วไป ก็มีบางที่ราษฎรบางคนได้เข้าไปทำงานด้านการพิมพ์หนังสือไทยของ
คณะมิชชันนารี จนได้เป็นหัวหน้าคนเรียงพิมพ์² แสดงว่าคนไทยเหล่านั้นจะต้อง
ได้รับความรู้ด้านการพิมพ์จากคณะมิชชันนารีเป็นอย่างดี จึงได้รับตำแหน่งสูงเช่นนี้
พร้อมกันนั้นคณะมิชชันนารีอเมริกันก็มีส่วนในการอบรมสั่งสอนวิชาเกินเรือเพื่อใช้ในการ
เดินเรือสินค้า และเรือรบของไทยอีกด้วย เพราะในสมัยนี้รัฐบาลมีเรือซึ่งคือ
ขึ้นใหม่ตามแบบชาวตะวันตกถึง 4 - 5 ลำ³ ลักษณะดังกล่าวมีส่วนทำให้เห็นได้ว่า
การอาชีวศึกษาในประเทศไทย ได้มีบทบาทมากยิ่งขึ้นแม้จะยังไม่ได้รับการส่งเสริม
อย่างถูกวิธีก็ตาม และที่สำคัญก็คือยังไม่มีการจัดการการอาชีวศึกษาอย่างเป็นระเบียบ
แบบแผนของการเรียนการสอนเช่นปัจจุบัน

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาเริ่มเจริญ
ขึ้นบ้างที่สำคัญก็คือ การจัดการศึกษาในพระบรมมหาราชวังของพระบรมวงศานุวงศ์
โดยเฉพาะการเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
คำภีร์วรานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงประเพณีศึกษาของเจ้านาย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มริ่ก่อน เหตุด้วยทรงพระราชดำริ
โดยพระปรีชาญาณมาเมื่อทรงผนวชอยู่ในรัชกาลที่ 4 ว่าประเทศไทยนี้คงจะมีกิจการ

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำภีร์วรานุภาพ ประชุมพระนิพนธ์
เบ็ดเตล็ด หน้า 108

² คี. ป. บรัดเล ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31 : จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารี
อเมริกันเข้ามาประเทศไทยสยาม หน้า 116

³ ก. หน้า 117

เกี่ยวข้องกับชาวตะวันตกยิ่งขึ้นทุกที ความรู้ภาษาและขนบธรรมเนียมของตะวันตก
จะเป็นความต้องการของบ้านเมืองในวันหน้า จึงทรงพากเพียรเรียนภาษาอังกฤษจาก
พวกมิชชันนารี จนทรงสนักตั้งแต่ยังทรงผนวช¹ โดยทรงติดต่อกับหมอมัทธิเลให้
มาถวายการสอนภาษาอังกฤษ² แต่พระองค์ก่อน และต่อมาใน พ.ศ. 2388 ก็ได้ทรง
เริ่มศึกษาภาษาอังกฤษกับหมอเจซซี กาสเวล (Jesse Caswell) และหมอเฮาส์³
(House) จนมีพระปรีชาสามารถในภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี เหตุผลอีกประการหนึ่ง
ที่พระองค์ทรงให้ความสนใจพระราชหฤทัยในวิชาภาษาอังกฤษนั้น ก็เพราะพระองค์ทรงมี
ความรู้ลึกว่า การที่พระองค์ทรงพูดภาษาอังกฤษได้นั้นเป็นคุณลักษณะอันดีที่จะทำให้
ประเทศมหาอำนาจตะวันตกมีความเคารพนับถือในพระองค์⁴

ในรัชสมัยของพระองค์ มีการติดต่อกับชาวตะวันตกทั้งที่ทรงคาดคะเนไว้
ด้วยรัฐบาลของชาวตะวันตกหลายประเทศได้เข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
และมีกงสุลต่างประเทศตลอดจนพ่อค้าชาวต่างประเทศเข้ามาอยู่ในเมืองไทยมากขึ้นทุกที
จนกิจการที่เกี่ยวข้องกับฝรั่งเป็นข้อสำคัญยิ่งในราชการแผ่นดิน⁵

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ พระประวัติสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
พ.ศ. 2466 หน้า 6

² เอ บี กริลโลลด์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ แปลโดย
ม.จ.สุภัทรทิศ กิตฺกุล หน้า 37

³ แอบบ็อต โลว์ มอฟแฟท แผ่นดินพระจอมเกล้า แปลโดย นิจ ทองโสภิต
หน้า 27

⁴ ก. หน้า 28

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ล.ก. หน้า 6

เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอหลายพระองค์ทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น พระองค์ทรงเห็นว่าวิชาภาษาอังกฤษมีความจำเป็นที่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอจะต้องทรงทราบ กวียจะต้องมีส่วนในการบริหารการปกครองต่อไปในภายภาคหน้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับการศึกษาตามแผนใหม่และกำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษด้วย กวียสภาพทางการเมืองของประเทศในทวีปเอเชียได้ผันแปรไปในลักษณะที่ทำให้ประเทศไทยในเวลานั้นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพต่าง ๆ ของประเทศ ซึ่งพระองค์ได้ทรงแสดงพระราชดำริไว้ว่า "ในภายหน้าเห็นจะมีอาวุธที่สำคัญสำหรับเราอย่างเดียวก็คือปากของเราและใจของเราให้พร้อมไปด้วย เหตุผลและเขาวนไหวพริบก็เห็นพอจะเป็นทางป้องกันตัวเราได้"¹ ดังนั้นการรู้และเข้าใจในภาษาของชาวตะวันตก จึงเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้ปกครองและผู้บริหารประเทศจะต้องเพียรพยายามศึกษาและเข้าใจจนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ให้ได้ จึงทรงจ้างครูชาวอังกฤษจากสิงคโปร์คือ นางแอนนา เอช.เลียวโนเวนส์ (Mrs. Anna H. Leonowens) เป็นพิเศษสำหรับสอนภาษาอังกฤษให้แก่พระเจ้าลูกยาเธอในพระบรมมหาราชวัง² ใน พ.ศ. 2405

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การศึกษาในประเทศไทยเริ่มมีความสำคัญขึ้นบ้างแล้ว แต่เป็นเพียงการศึกษาในพระบรมมหาราชวังและสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์มากกว่าเพื่อราษฎรโดยทั่วไป

¹ แอ็บบอต โลว์ มอฟเฟ้ท แผ่นดินพระจอมเกล้า แปลโดย นิจ ทองโสภิต

² เอ บี กริสวอล์ค พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แปลโดย

ในด้านการอาชีวศึกษาโดยทั่วไปแล้ว ก็ยังเป็นลักษณะดังกล่าวแล้วข้างต้น คือ ยังไม่มีระเบียบแบบแผนของการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรง เท่าที่ปรากฏ การอาชีวศึกษาในรัชสมัยนี้ เห็นจะได้แก่โรงเรียนวิชาชีพสำหรับสตรี และถือว่าเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาของประเทศไทยแห่งแรก อันเป็นผลงานของมิชชันนารี สตรีที่จังหวัดเพชรบุรี ใน พ.ศ. 2408 โดยมี นางเอสจี แมคฟาร์แลนด์ (Mrs. S.G. McFarland) เป็นผู้จัดตั้งขึ้น และได้เริ่มสอนวิชาการฝีมือสำหรับ สตรีและเด็กหญิงขึ้น มีผู้สนใจมาเรียนการเย็บผ้าบ้าง ถักยาราสกรเหล่านั้นยังเห็น วางงานบ้านและการทอผ้ามีค่าและสำคัญว่า ถึงกับต้องจ้างให้มาเรียนกันจนสามารถ ตัดเสื้อแบบเรียบ ๆ สำหรับใส่เองซึ่ง พระอาจารย์ทวยาคม (Dr. George Bradley McFarland) บุตรคนสุดท้ายของนาง ได้กล่าวไว้ว่า "มารดาของข้าพเจ้า เป็นผู้นำจักรเย็บผ้าไปใช้ในจังหวัดเพชรบุรีเป็นคนแรก"¹

ผลผลิตจากงานฝีมือของนักเรียนนั้น นางแมคฟาร์แลนด์นำไปจำหน่ายได้ เงินมากจ่ายให้แก่นักเรียนผู้เป็นเจ้าของ ทำให้นักเรียนมีรายได้ และมีกำลังใจ ที่จะศึกษาเล่าเรียนกันมากยิ่งขึ้น นอกจากวิชาการตัดเย็บเสื้อผ้าแล้ว ก็มีการสอน วิชาทำครัว อ่านเขียน ตลอดจนศึกษาพระคัมภีร์ตามธรรมเนียมคริสต์ศาสนาอีกด้วย กิจกรรมของโรงเรียนได้เจริญก้าวหน้าออกไปมาก ใน พ.ศ. 2425 ทางโรงเรียน ได้ก่อสร้างอาคาร และให้ชื่อโรงเรียนใหม่ว่า "โรงเรียนสตรีโฮเวอร์คอนุสรณ์" (Howard Memorial School) ทั้งนี้เพื่อเป็นที่ระลึกถึง ศาสนาจารย์โฮเวอร์ค ผู้ส่งเงินค่าก่อสร้างมาให้²

¹ เสทอน ศุภโสภณ ประวัติการโรงเรียนราษฎร์ในประเทศไทยและทำเนียบโรงเรียนราษฎร์ สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมฉลอง พระเกียรติเนื่องในวันรัชกาลิเชก 9 มิถุนายน 2514 หน้า 51

* ชื่อภาษาไทยคือ โรงเรียนครูศึกษา

² เสทอน ศุภโสภณ ด.ก. หน้า 55

ตลอดระยะเวลา 18 ปี ที่นางแมคฟาร์แลนด์ อยู่ในจังหวัดเพชรบุรี สามารถจัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษา (Industrial School) สำหรับสตรีได้สำเร็จและเป็นแห่งแรกของประเทศไทย นับเป็นบทบาทสำคัญของคณะมิชชันนารีที่มีต่อการศึกษา โดยเฉพาะการอาชีวศึกษาของไทยในปัจจุบัน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีความตื่นตัวเกี่ยวกับการศึกษาแบบยุโรปบ้างแล้ว หากพระองค์ยังครองราชย์อยู่ ก็คงจะทรงปรับปรุงการศึกษาให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศ แต่พระองค์ท่านเสด็จสวรรคตเสียก่อน ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2411 การศึกษาของไทยในระยะเริ่มรัชกาลยังคงมีลักษณะเป็นการศึกษาแบบโบราณอยู่ แต่ภายหลังจากที่พระองค์ได้เสด็จประพาสต่างประเทศถึง 2 ครั้ง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูการศึกษาขนานใหญ่ โดยการนำเอาวิธีการจัดการศึกษาแบบใหม่เข้ามาดัดแปลงเพื่อใช้ได้อย่างเหมาะสมกับประเทศไทย ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดการศึกษาตามแบบใหม่ขึ้นในรัชสมัยของพระองค์คือ เพื่อใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปประเทศให้เกิดผลดี¹ ด้วยระยะนั้นประเทศไทยต้องเผชิญหน้ากับปัญหาการค้าเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจ*

ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่และสำคัญยิ่งของไทยก็เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2427 แต่ด้านการอาชีวศึกษาที่ปรากฏในต้นรัชสมัยของพระองค์ ยังมีลักษณะ

¹ วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 66

* การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก แม้จะไม่เกิดกับไทยโดยตรง ก็เป็นภัยแก่เมืองไทยอย่างยิ่ง ทรายนละเจียกใน ก. หน้า 32 - 40

เป็นแบบดั้งเดิม แม้กระทั่งหลายปีต่อมา* ประเทศไทยก็ยังไม่มียุทธศาสตร์
และไม่มีโรงเรียนสอนวิชาศิลปะ¹ อันหมายถึงการอาชีวศึกษา หรือโรงเรียนอาชีวศึกษา
และเท่าที่พอจะอนุมานได้ว่ามีลักษณะของการอาชีวศึกษาปรากฏขึ้นบ้างแล้วก็เห็นจะ
ได้แก่ การจัดการศึกษาของคณะมิชชันนารีที่ได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นที่
กรุงเทพฯ โดยมีนางเฮาส์เป็นผู้ดำเนินการ และได้นำเอาแผนงานที่นางเฮาส์.²
แมคฟาร์แลนด์ทดลองทำที่จังหวัดเพชรบุรีในปี พ.ศ. 2408 มาใช้³ โดยให้ชื่อว่า
"โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง" ได้เปิดทำการเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2417
สำหรับนักเรียนชุดแรกของโรงเรียนนั้นได้มาจากบรรดาเด็กหญิงซึ่งคณะมิชชันนารี
ได้รวบรวมมาเลี้ยงไว้เพื่อสอนหนังสือในบ้านของตนมาก่อนนั่นเอง พอตั้งโรงเรียน
ขึ้นมาก็ส่งเข้าไปเรียนรวมกันในโรงเรียน

การที่นางเฮาส์ เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการด้านการศึกษาครั้งนี้ ก็เพราะ
นางเป็นผู้ใฝ่ใจในการจัดการศึกษามาแต่เดิม เมื่อมาอยู่ในประเทศไทย ก็เริ่ม
ดำเนินงานด้านการศึกษาด้วยความเต็มใจ ในระยะแรกนางเฮาส์ได้รวบรวม
เด็กหญิงเท่าที่จะชักชวนมาได้จากตามละแวกบ้านใกล้เคียง มาจัดตั้งเป็นชั้นเรียน
ขึ้นในบ้าน มีการสอนอ่าน เขียน เรียนพระคัมภีร์ ตลอดจนเย็บปักถักร้อยด้วย
จักรเย็บผ้าที่ส่งมาจากสหรัฐอเมริกา³ ดังจะเห็นได้จากบันทึกของ คร.เฮาส์
ที่ว่า

* ภายหลังการจัดการศึกษาแผนใหม่ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้น
ในพระบรมมหาราชวัง

¹ คี.จี. ฮอลล์. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2 แปลโดย
คุณวราวุฒ พุฒา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ หน้า 823

² จอร์จ ฮอลล์ เฟลตัส หมอเฮาส์ในรัชกาลที่ 4 หน้า 144

³ เสท็อน สุกโสภณ ประวัติการโรงเรียนราษฎรในประเทศไทยและทำเนียบ
โรงเรียนราษฎร สมาคมครูโรงเรียนราษฎรแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมฉลอง
พระเกียรติเนื่องในวันรัชดาภิเษก 9 มิถุนายน 2514 หน้า 59

ฮารีเอ็ท (นางเฮาส์) ได้มีงานอย่างมากกับโรงเรียนอุตสาหกรรม สำหรับพวกสตรีที่ตั้งขึ้นใหม่ ผู้เย็บผ้าแปดคน ทำงานอย่างขยันขันแข็ง ที่เฉลี่ยหลังบ้านเราทุกเวลาเช้า โรงเรียนอุตสาหกรรมหญิงของ ฮารีเอ็ท ได้ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม และมีหวังเจริญก้าวหน้าต่อไป แม้จะต้องทำให้เธออยู่ตลอดปีก็ตาม¹

แต่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ที่จัดขึ้นนี้มีได้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรง แต่เป็นการเน้นเพื่อการให้การศึกษาแก่สตรี เป็นสำคัญ โดยมีการให้ความรู้ในด้านการอาชีวศึกษาประเภทงานฝีมือเย็บปักถักร้อย เป็นส่วนประกอบ ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมของโรงเรียนประการหนึ่งที่แสดงให้เห็น ถึงความสำคัญของการอาชีวศึกษา คือ งานแสดงการฝีมือของนักเรียน อันทำให้ ราษฎรได้เห็นคุณค่าของการศึกษาในโรงเรียนมากยิ่งขึ้น ดังจะพิจารณาได้จากหลักฐาน ของ จอร์จ ฮอลล์ เฟลคัส ที่ว่า

ภายหลังที่โรงเรียนนี้ดำเนินการอยู่นั้น มิสแอนเดอร์สัน ก็ได้เกิดแนว ความคิดมาคลอใจ ซึ่งทำให้ในหลวงรัชกาลที่ 5 ทรงสนพระทัยใน โรงเรียนนี้ทันที นักเรียนได้เย็บเสื้อผ้าเป็นผ้าคลุมเตียงขึ้นผืนหนึ่ง เธอ เห็นควรจะนำตัวอย่างชิ้นทูลเกล้าฯ ถวายในหลวงเพื่อให้เห็นฝีมือการ กระทำของพวกเด็กนักเรียน เธอจึงเอาเสื้อผ้าใหม่ที้นำมาจากประเทศจีน แล้วให้นักเรียนเย็บขึ้นเป็นผ้าคลุมเตียง โดยความตั้งใจถวายในวันเฉลิม พระชนม์พรรษา ... ปรากฏว่า ในหลวงทรงพอพระทัยในคำถวายพระพร และทรงพอพระทัยในงานฝีมือที่นักเรียนได้กระทำขึ้นได้ แม้เหตุการณ์นี้

¹ จอร์จ ฮอลล์ เฟลคัส หมอลោดในรัชกาลที่ 4 หน้า 146 - 147

จะถูกรับเป็นเรื่องที่น่าชื่น คือการเข้าเฝ้าในหลวงเพื่อถวายเศษผ้าที่
นักเรียนเย็บขึ้นต่อบุคคลสำคัญของประเทศ¹

ปรากฏว่าโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ได้รับความนิยมนและความสนใจจาก
ราษฎร ในการที่จะส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษามากยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา และ
โรงเรียนนี้ได้พัฒนาเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันก็คือ "โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย"

1.4 การอาชีวศึกษาในกรมช่างสิบหมู่

การอาชีวศึกษา อีกลักษณะหนึ่งตั้งแต่สมัยโบราณที่ผ่านมา* จนกระทั่ง
ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จะมีปรากฏอยู่อย่างชัดเจน แม้จะไม่เป็นการจัดให้มี
การเรียนการสอนในระบบโรงเรียนดังการศึกษาสมัยใหม่ แต่เป็นการฝึกฝนวิชาชีพ
ทางด้านงานนาปรการของไทย การฝึกฝนวิชาชีพต่าง ๆ นั้น จะพบใน
"กรมช่างสิบหมู่"

กรมช่างสิบหมู่ เป็นกรมหนึ่งที่แบ่งเป็นฝ่ายทหารและมีหน้าที่ทำราชการ
ฝ่ายพลเรือนด้านการช่างเกี่ยวกับงานศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งในก้านวิจิตรศิลป์และ
งานประณีตศิลป์ ภายใต้อำนาจพระบรมราชูปถัมภ์มาแต่โบราณ การที่กรมช่างสิบหมู่แบ่ง
ไว้ในฝ่ายทหารนั้น ก็คงจะเป็นด้วยช่างเกิดขึ้นในหมู่ทหารเหมือนทหารช่าง แต่
ภายหลังมาเพื่อทำงานต่าง ๆ มากขึ้นจนถึงเป็นงานละเอียดเช่น เขียน ปั้น
แกะสลัก ก็เลยติดอยู่ในฝ่ายทหาร แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอันใดในราชการทหาร

¹ จอร์จ ธอด้ เฟลคส์ หมอเหาส์ในรัชกาลที่ 4 หน้า 146 - 147

* ไม่น่าจะสมมุติ แต่น่าจะเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะกรมช่างสิบหมู่
ปรากฏมีอยู่ในกฎหมายที่ตราออกในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นคราวแรก

ไม่ได้ขึ้นกรมพระกลาโหม มีแต่กองต่างหาก ... เมื่อเกิดข้างอื่น ๆ ขึ้นอีกก็คง
อยู่ในกรมเดิม ฝ่ายพลเรือนบ้าง ทหารบ้าง ไม่เฉพาะว่ากรมช่างจะต้องเป็น
ฝ่ายทหาร¹

ขณะเดียวกันกรมช่างสิบหมู่ เป็นกรมช่างที่พระมหากษัตริย์ของไทยทรง
เป็นผู้อุปถัมภ์มาตลอด โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมผู้คนที่ฝีมือ
เข้าใจและสามารถทำการช่างต่าง ๆ ได้ขึ้นเป็นหมู่เป็นกรม เพื่อจะได้เป็นกำลัง
ในกิจการก่อสร้าง สิ่งที่เป็นงานศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ทรงถือว่าเป็น
พระราชภารกิจในพระบรมราชูปถัมภ์โดยตรง เพื่อยังให้เป็นศักดิ์ศรีแก่บ้านเมืองใน
การบำรุงพระศาสนาให้รุ่งเรือง ส่งเสริมพระเกียรติยศให้ปรากฏในแผ่นดิน และ
ช่วงมุงการช่างศิลปต่าง ๆ สำหรับบ้านเมืองให้เจริญและดำรงอยู่ได้²

จากการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการรวบรวมช่างต่าง ๆ ของ
ไทยไว้เป็นกรมช่างสิบหมู่ ดังกล่าวนั้นก็เพราะเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ จาก
สมัยโบราณที่ผ่านมา ปรากฏว่าประเทศไทยมีคนที่เป็นช่างอยู่มากมายหลายพวกซึ่ง
พอจะแบ่งออกได้ดังนี้คือ พระภิกษุ เป็นพระภิกษุผู้มีฝีมือและความเข้าใจในการ
ช่าง มาทำงานช่างเพื่อทำนุบำรุงศาสนสถาน เมื่อพอมีเวลาว่างห่างจากปฏิบัติ
ภาระทางศาสนา ช่างพวกนี้เรียกว่า "ช่างพระสงฆ์"³ ซึ่งจะทำให้เห็นอย่าง
ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า นอกจากวัดจะให้การศึกษาวิชาสามัญทั่วไปแล้ว ในด้านวิชาช่าง

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน
พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงไฉ่ เกษมสุขการี วันที่ 27 กรกฎาคม
2493 หน้า 50 - 51

²จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ "ช่างสิบหมู่" ใน วัฏจักรราชวาทนวิหาร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน 5 พฤศจิกายน
2520 หน้า 99

³ ญ. หน้า 90

อันประกอบด้วยช่างก่อสร้าง ช่างไม้ ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างเขียน ช่างปูน
ช่างทำกระเบื้อง และช่างฝีมืออื่น ๆ¹ ก็จะทำให้การอบรมสั่งสอนแก่เด็กที่เป็นลูกศิษย์
วัดเช่นกัน โดยรับการฝึกกับพระภิกษุ เช่น ช่วยซ่อมแซมศาลาบาง ภูมิจ้าง ฯลฯ
ลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นผลให้เด็กผู้ใฝ่ใจในด้านการช่างมีความรู้ความสามารถติดตัว
ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ในภายหลัง

ช่างอีกพวกหนึ่งคือ คนธรรมดาสามัญบางคนที่มีความสามารถเข้าใจและ
ถนัดในทางการช่างอย่างใดอย่างหนึ่ง ฝีมือมีมากพอออกงานได้ ก็รับทำการช่าง
ต่าง ๆ เป็นอาชีพเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว โดยทำมาหากินเป็นอิสระแก่ตัว
ไม่ขึ้นกับใคร เรียกช่างพวกนี้ว่า ช่างเชลยศักดิ์ อีกพวกหนึ่งได้แก่คนที่เป็นช่าง
ต่าง ๆ มีอยู่ตามพื้นบ้านเป็นอย่างช่างเชลยศักดิ์ แล้วถูกเกณฑ์เข้าไปรับราชการ

¹ เฑช บุณนาค "ประมวลเหตุการณ์สำคัญยิ่งที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา
ของไทยระหว่าง พ.ศ. 2367 ถึง 2459" ใน ชุมนุมทางวิชาการ : บทเรียนจาก
การจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา รายงานการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 3
ของกรมสามัญศึกษา สิงหาคม 2512 พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 3

อยู่ในกรม กองต่าง ๆ ตามสังกัดซึ่งคนผู้นั้นขึ้นทะเบียนไว้* คนที่เป็นช่าง จะได้รับราชการตามหน้าที่ด้านช่างต่าง ๆ ที่ตนถนัดและมีฝีมืออยู่ จึงเกิดมีพวกช่างต่าง ๆ ประจำอยู่ตามหมวด กอง และกรมต่าง ๆ ช่างพวกนี้เรียกว่า ช่างหลวง¹ ด้วยกระทรวงใดก็ตามก็มีกิจจะต้องทำสิ่งซึ่งต้องประกอบด้วยฝีมือช่าง ก็ต้องหาช่างชนิดที่ต้องการใช้ มารวบรวมตั้งเป็นกรมช่างในกรม กอง นั้น ๆ เพื่อใช้งาน จึงได้มีกรมช่างมากมายกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ

* ทั้งนี้เพราะในสมัยก่อนได้มีกฎหมายแบ่งพลเมืองซึ่งเรียกว่า ไพร เป็น 2 ประเภท คือ ไพรสม อันหมายถึง ไพรที่สังกัดมูลนายหรือคนของนาย และไพร่หลวง หมายถึงคนของหลวงหรือของพระเจ้าแผ่นดิน โดยเข้าสังกัดอยู่ในหมวด หมู่ กรมและกองต่าง ๆ ในยามปกติจะเข้ารับราชการปีละ 6 เดือน (กล่าวคือ ต้องมารับราชการ 1 เดือน และกลับไปประกอบอาชีพของตน 1 เดือน สลับกันไปตลอดปี ภายหลังลดลงเป็นปีละ 4 เดือน ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ลดลงเหลือมีสละ 3 เดือน และในยามบ้านเมืองมีศึกสงครามก็ต้องเกณฑ์เป็นทหารเข้ากองทัพหมด) คูละเอียดยใน ขจร สุขพานิช ฐานันดรไพร่ หน้า

4 - 30

¹จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ "ช่างสิบหมู่" ใน วัดกษัตราธิราชวรวิหาร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน 5 พฤศจิกายน 2520
หน้า 90

หลายกระทรวงด้วยกัน¹ แต่ข้างหลวงเหล่านี้จะมีช่างอยู่พวกหนึ่งซึ่งคุ้นกันขึ้นเป็น
กรมขนาดใหญ่กรมหนึ่ง มีหน้าที่และรับราชการเฉพาะในด้านการช่างโดยตรง
มีชื่อเรียกเฉพาะว่า "ช่างสิบหมู่" ช่างที่รวมกันอยู่ในกรมช่างสิบหมู่นี้ ส่วนมาก
เป็นช่างฝีมือที่มีความสามารถประจำอยู่ตามกรม กองต่าง ๆ มาก่อน แล้วได้รับ
เลือกหรือเลื่อนมาประจำอยู่ในกรมช่างดังกล่าว ตามความสามารถและคุณสมบัติ
ของแต่ละคนตามลำดับ²

กล่าวได้ว่า กรมช่างสิบหมู่ จะเป็นแหล่งให้การศึกษาก่อนการอาชีวศึกษา
ที่สำคัญแหล่งหนึ่ง เพราะนอกจากจะให้ทหารมีความชำนาญงานด้านช่าง และใช้
ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติตามหน้าที่แล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ทหารที่
ขาดความชำนาญงานใดฝึกหัด และสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ เมื่อ
พ้นจากการเป็นทหารไปแล้ว แม้จะไม่เป็นการให้การศึกษาดังเช่นสมัยปัจจุบัน แต่
ก็เป็นวิธีการเรียนการสอนที่ผู้ชำนาญงานเป็นผู้นำทางหรือเป็นแบบอย่าง และผู้ใฝ่ใจ
ศึกษาเพิ่มเติมก็ต้องเรียนด้วยการสังเกตพิจารณาและฝึกปฏิบัติ ดังทฤษฎีทางการศึกษา
ของ จอห์น ดีวอี้ (John Dewey) ที่ว่า การเรียนรู้จากการกระทำ³

¹ หม่อมเจ้าดวงจิต จิตรพงศ์ "ช่างสิบหมู่" ใน ป่าป้อนหลาน พิมพ์
เป็นที่ระลึกในงานพระชันษาครบ 5 รอบ 26 กันยายน 2511 หน้า 79

² จุลทัศน์ พยาธราพันธ์ "ช่างสิบหมู่" ใน วัถกษัตราธิราชวรวิหาร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน 5 พฤศจิกายน
2520 หน้า 91

³ นาฏเจลิยว สุมาวงศ์ และคณะ เอกสารประกอบการเรียน : วิชา
ระเบียบวิธีสอนทั่วไป หน้า 1 - 3

กรมช่างสิบหมู่ ที่มีส่วนให้การศึกษาแก่คนงานการอาชีพศึกษาของไทยดังกล่าวนี้
พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประจิตรวรการ ผู้ควบคุมกรมช่างสิบหมู่ ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แต่งโคลงบอกชื่อหมู่ช่างซึ่งท่านได้
ควบคุมชั้นดังนี้

เขียนกระดานแกะหุ่นปั้น	ปูนรัก มุสา
กลึงหล่อไม้สูงสลัก	ช่างไม้ ¹

จากทำเนียบนามหมู่ช่างในกรมช่างสิบหมู่ข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีจำนวนถึง
13 หมู่ด้วยกัน ซึ่งในความหมายของชื่อกรมช่างสิบหมู่ ที่ว่ามีช่างต่าง ๆ รวมถึง
10 มุมนั้น เห็นที่จะเป็นข้อยุติโดยแท้จริงไม่ได้ ด้วยคำว่า "ช่างสิบหมู่" นี้
มีความหมายอันเป็นคำที่เลือนมาจากคำว่า ช่างสิบปะ คำว่า "สิบปะ" เป็น
ภาษาบาลี มีความหมายนัยเดียวกับคำว่า "ศิลป" ในภาษาสันสกฤตคือ ฝีมือ
ทางการช่าง การแสดงออกมาให้ปรากฏขึ้นได้อย่างงดงามพิริบและเกิดอารมณ์
สะเทือนใจ

เนื่องจากคนไทยในสมัยที่ผ่านมานิยมใช้ภาษาบาลี ไม่นิยมใช้ภาษาสันสกฤต
จึงใช้คำว่า "สิบปะ" แทน "ศิลป" อย่างที่ใช้กันเช่นปัจจุบัน คำว่า ช่างสิบปะ
ก็คือ ช่างศิลป นั่นเอง แต่คนไทยพูดประหยัคคำมาก หรือออกเสียงไม่คล่องลิ้น
จึงชักสั่นลงเป็น "ช่างสิบ" นานต่อมาคำว่า "สิบ" ก็เป็นจำนวน 10 ส่วนคำว่า
ช่างสิบ ซึ่งคุณแล้วจะไม่ได้ความว่าเป็นช่างอะไร จึงเอาหมู่เข้าใส่ให้เป็นหมู่เป็นพวก²

¹จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ "ช่างสิบหมู่" ใน วาทกัมภีร์ราชราชนิพนธ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน 5 พฤศจิกายน
2520 หน้า 94

²
ก. หน้า 95

คำว่าช่างสิบหมู่ จึงมีความเป็นมาดังกล่าวนี

จากที่กล่าวมา ไม่ได้หมายความว่า จะมีช่างเพียง 10 อย่าง หรือ 10 พวก ดังที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นชื่อที่ใช้เรียกมานาน หรือคงจะเป็นการเรียกตามที่รวบรวมได้ในคราวแรกเท่านั้น¹

ลักษณะการทำงานของทหารที่สังกัดใน "กรมช่างสิบหมู่" นั้น จะมีลักษณะต่างกันในแต่ละสมัยคือ แต่เดิมนั้นการทำงานของกรมช่างดังกล่าวคงจะเกี่ยวกับการสร้างป้อมปราการและสร้างโรงพระแสง แต่ในยามที่ประเทศมีความพุ่มเฟือยมากขึ้น และการส่งเสริมศิลปก็ช่วยเร่งเร้าให้เกิดการเปลี่ยนช่างทหารมาเป็นช่างฝีมือที่มีความชำนาญในการสร้าง และตกแต่งพระราชวังและวัดในเมืองหลวง² ตลอดจนทำหน้าที่ประทับประดาตกแต่งเครื่องราชูปโภคของพระเจ้าแผ่นดิน ปลุกสร้างประรำพิธีต่าง ๆ พระเมรุ พระราชยาน ฯลฯ หรือทำงานด้านช่างต่าง ๆ ทั้งเป็นพระราชประสงค์ส่วนพระองค์และกิจการของรัฐบาล⁴

ช่างต่าง ๆ ในกรมช่างสิบหมู่นี้ ต่างก็มีความรู้พิเศษกันคนละอย่าง แต่ต้องทำงานประสานกันไป งานแต่ละชิ้นแต่ละอย่างหาใครทำได้คนเดียวไม่⁵

¹วิทย์ พินคັນเงิน ศิลปกรรมและการช่างของไทยและโบราณสถานบางแห่งของไทย หน้า 88

²ควอริช, เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจน์ สมเกียรติกุล และยุพา ชมจันทร์ หน้า 236

³สงัด มูสิกถาวร "ช่างสิบหมู่" ใน งานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน ครั้งที่ 25 ครบรอบ 50 ปี 1 - 7 ธันวาคม 2505 หน้า 123

⁴วิทย์ พินคັນเงิน น.ก.

⁵สงัด มูสิกถาวร น.ก.

ก็จะเห็นได้จาก กรมช่างสิบหมู่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่ได้รับมอบหมายให้ทำตราโคมวิสาขบูชา เพื่อใช้ในพระราชพิธีวิสาขบูชา ดังนี้

ช่างแกะ

หลวงวิจิตรนฤมล

ตราเป็นอักษรว่า ช่างแกะ

ช่างเขียน

หลวงพรหมวิจิตร

ตราเป็นรูปเทพคานั่งถือพระขรรค์

หลวงเพ็ชวกรรม

ตราเป็นรูปเทพคานั่งถือพู่กัน

ช่างปั้น

หลวงเพชรจนา

ตราเป็นรูปเทพคานั่งถือเครื่องมือ

หลวงกลมัยนฤมิตร

ตราเป็นรูปเทพคานั่งถือเครื่องมือ

ช่างรัก

ขุนสุวรรณสิทธิ

ตรารูปเทพคาถือพระขรรค์, ถือแผ่นทอง

ช่างกลึง

ขุนภมร

ตรารูปภมร

ช่างบุ

หมื่นสุวรรณ

ช่างหล่อ¹

¹ กรมศิลปากร ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม 2 ภาค 7 - 13 หน้า 34

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุง
ฐานะกรมช่างสิบหมู่ โดยแยกออกเป็นกรมในฝ่ายข้าราชการพลเรือนโดยตรง
ไม่เกี่ยวกับการทหารอย่างที่เป็มาแต่โบราณ และครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กิจกรรมของกรมช่างสิบหมู่ได้รับผลกระทบจากสภาพความ
เจริญของบ้านเมืองและการขยายตัวทางวิชาการสมัยใหม่เป็นอันมาก งานประจำ
ในกรมช่างสิบหมู่ลดลง และถูกมองข้ามความสำคัญ ฐานะของกรมช่างสิบหมู่
ถูกเปลี่ยนไปรวมอยู่กับกรมมหรสพของหลวงก่อน ครั้นพามีการจัดตั้งกรมศิลปากรขึ้น
ได้โอนงานของกรมช่างสิบหมู่มาอยู่ภายใต้บังคับกรมศิลปากร¹ ปัจจุบันแม้ว่ากรม
ช่างสิบหมู่ซึ่งเป็นหน่วยงานของทางราชการจะได้เพิกถอนไปแล้วก็ตาม แต่ผู้ที่สืบทอด
วิชาการช่างสิบหมู่ ยังคงมีอยู่บ้าง และได้สร้างงานช่างศิลปต่าง ๆ ซึ่งเป็นงาน
ประเภทช่างสิบหมู่ เพื่อสนองความต้องการของผู้มีความปรารถนาและมีความนิยม
ชมชอบแก่สิ่งซึ่งเป็นงานศิลปะลักษณะประจำชาติ² ดังที่โรงเรียนศูนย์ฝึกวิชาชีพ
หัตถศิลป์ที่วัดกษัตราธิราชวรวิหาร ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน เพื่อให้ประชาชนในบริเวณใกล้เคียงมีโอกาสเข้ารับ

¹ จุลทัศน์ พยาธรานนท์ "ช่างสิบหมู่" ใน วัดกษัตราธิราชวรวิหาร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน 5 พฤศจิกายน
2520 หน้า 106 และ หม่อมเจ้าดวงจิตร์ จิตรพงศ์ "ช่างสิบหมู่" ใน
ป่าป้อนหลวง พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระชันษาครบ 5 รอบ 25 กันยายน 2511
หน้า 81

² จุลทัศน์ พยาธรานนท์ ด.ก. หน้า 110

การฝึกหัดอบรมวิชาช่างไทยในแขนงต่าง ๆ ที่เคยมีมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา อันเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเหล่านั้นมีอาชีพทำมาหากินใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นจากการทำนา ทั้งเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ขณะเดียวกันก็ยังเป็นการฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปประจำชาติมิให้สาบสูญไปอีกด้วย¹

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอจะประมาณได้ว่า ผลงานของกรมช่างสิบหมู่ ที่ปรากฏออกมานั้น จะเป็นผลงานที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรงานด้านศิลปกรรมและนำเสนอสิ่งสวยของงามต่าง ๆ เพื่อตอบสนองและรับใช้สังคมในด้านความพึงพอใจ สบายอารมณ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผลงานของกรมช่างสิบหมู่ล้วนแต่งหรือแสดงออกให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้โดยตรงเกี่ยวกับรูปแบบคุณค่าความงาม และวิธีการสร้างสรรค์ ที่เพียบพร้อมด้วยศิลปลักษณะประจำชาติ ฉะนั้นงานของกรมช่างสิบหมู่ จึงเป็นงานศิลปกรรมที่สองสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของชาติ²

ผลงานของกรมช่างสิบหมู่ ที่ไปปฏิบัติรับใช้ตลอดจนสนองความต้องการในสิ่งที่เกี่ยวกับงานช่างของไทยที่ผ่านมา ย่อมมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการอาชีวศึกษาของไทยเรา แม้จะไม่เป็นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนก็ตาม แต่ก็เป็นการถ่ายทอดจากผู้มาสู่ผู้ไปใจในงานช่างเหล่านี้ ก็เป็นรากฐานและปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้ราษฎรมีความรู้ในช่างเพิ่มขึ้น เพื่อนำมาประกอบอาชีพและดำรงชีวิต

¹ กุละเอียกใน คณิศา เลขะกุล "อันชาติโคไรช่างช่างานุศิลป์" ใน วັดกษัตริราชวรวิหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน 5 พฤศจิกายน 2520 หน้า 83 - 86

² จุลทัศน์ พยฆรานนท์ "ช่างสิบหมู่" ใน วັดกษัตริราชวรวิหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน 5 พฤศจิกายน 2520 หน้า 109

ของคนและครอบครัวได้

กล่าวได้ว่า การอาชีวศึกษาของไทยปรากฏว่ามีมานานแล้ว ทั้งจากสถาบันทางศาสนาและสถาบันการปกครอง แม้จะเป็นการถ่ายทอดจากกันและกันในลักษณะการเลียนแบบก็ตาม แต่ผลงานที่ออกมาของงานด้านช่างของไทยแล้ว กล่าวได้ว่า "ศิลปการช่างของไทยนั้น เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแล้ว"¹

สรุปได้ว่า การให้การศึกษาแก่ราษฎรเท่าที่ผ่านมา จะพบว่ามีทั้งการสอนให้รู้หนังสือพออ่านออกเขียนได้ และการให้ความรู้ด้านการอาชีวศึกษา อันเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีวิต นับตั้งแต่มีการประดิษฐ์อักษรไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยอาศัยสถาบันสำคัญ 2 สถาบันคือ (1) สถาบันทางศาสนาโดยใช้วัดเป็นสถานศึกษา โดยมีพระภิกษุเป็นครู ซึ่งสอนตามโอกาสที่ว่างจากภารกิจทางศาสนา เป็นการศึกษาที่ปล่อยให้ไปเองตามความสมัครใจของแต่ละคน ใครจะเรียนก็ได้ ไม่เรียนก็ได้ ผู้เรียนก็จะเป็นเด็กชายที่พ่อแม่นำมาฝาก ในการสอนนั้นสอนกันโดยไม่มีหลักสูตรหรือหลักเกณฑ์ใด ๆ ทั้งสิ้น การเรียนการสอนมุ่งหนักไปในทางด้านพระศาสนาและจริยศึกษาเป็นสำคัญ (2) การศึกษาในราชสำนัก อันเป็นการให้การศึกษาแก่บุคคลกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนข้าราชการทั้งชายหญิงเป็นสำคัญ ส่วนเด็กหญิงซึ่งเป็นบุตรของราษฎรสามัญทั่วไปก็จะได้รับการอบรมสั่งสอนจากบ้านโดยมีแม่เป็นครู ลักษณะการให้การศึกษาดังกล่าวนี้นี้เรียกว่า "การศึกษาแผนโบราณ" โดยแท้จริง

¹ ทัศนิกา เลชะกุล "อันชาติไทยไร้ช่างชานาญศิลป์" ใน วัฏจักรราชวาทนวิหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน 5 พฤศจิกายน

ความเป็นมาและนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษา

ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474

ในบรรดาการศึกษาแขนงต่าง ๆ นั้น ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การศึกษาแขนงวิชาชีพหรือการอาชีวศึกษา เป็นสิ่งที่น่าจะได้รับ ความสนใจเป็นพิเศษ เพราะจะทำให้ชนในชาติเป็นผู้ที่มีอาชีพเป็นหลักฐาน สามารถผลิตผลผลิตที่เป็นประโยชน์ แก่ตนและผู้อื่นในการดำรงชีพในสังคมได้อย่างดี¹ ความสำคัญดังกล่าวยอมรับเนื่อง มาจากนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 ขณะเดียวกันการวิวัฒนาการของการอาชีวศึกษาก็เจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ โดยจะ กล่าวในบทต่อไป

2.1 ความเป็นมาของการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474

การจัดการการอาชีวศึกษาของไทยมีมานานแล้ว แต่ยังไม่เป็นการให้ การศึกษาที่เป็นระบบเช่นในปัจจุบัน ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ซึ่งนับเป็นสมัยของการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย (Age of Modernization)² ประเทศไทยในขณะนั้นกำลังประสบปัญหาล้าหลังจักรวรรดินิยมตะวันตก ดังนั้นปัจจัยสำคัญ ในการอยู่รอดคือ การปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียม กับอารยประเทศ ด้วยเหตุผลที่ว่า

¹ ไร่ไพ เหมะรุณินทร์ การอาชีวศึกษาในประเทศไทย : บทศึกษาเฉพาะ
กรณีการสนองความต้องการแรงงานฝีมือเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม หน้า 1

² วัชรชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 23

การที่จะรักษามืองให้พ้นภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นได้ด้วยการปกครอง
บ้านเมืองอย่างที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้โดยทางยุทธวิธีหรือยุทธวิธีของศัตรูก็
ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงท่านบำรุงบ้านเมืองตามทางญี่ปุ่นที่ได้เดินทาง
ยุโรปมาแล้ว และซึ่งประเทศทั้งปวงที่มีวิไลซ์ นับกันว่าเป็นทางอันเดียว
ที่จะรักษามืองได้¹

ข้อความข้างต้นเป็นสิ่งที่เหล่าข้าราชการในรัชสมัยของพระองค์ได้ทราบถึง
ความเจริญก้าวหน้าของประเทศญี่ปุ่น ด้วยประเทศญี่ปุ่นได้ปฏิรูปประเทศของตนเข้าสู่
สมัยใหม่ในสมัยเมจิ (Meiji Period) ซึ่งตรงกับรัชกาลที่ 5 และสามารถพัฒนา
ประเทศได้อย่างรวดเร็ว โดยการรับแบบอย่างจากประเทศทางตะวันตกที่เจริญแล้ว
นอกจากจะทรงได้รับข้อกราบบังคมทูลจากเหล่าเจ้านายและข้าราชการแล้ว พระองค์
ก็ได้เสด็จประพาสต่างประเทศหลายประเทศ* และทรงศึกษาถึงวิธีการปกครอง
ตลอดจนแนวทางในการจัดการศึกษาจากประเทศเหล่านั้น นับว่าเป็นผลอย่างลึกซึ้ง
ในพระทัยของพระองค์ ด้วยทรงทำให้พระองค์มีพระราชดำริก้าวหน้าและทันสมัย
ตั้งแต่นั้นมาพระองค์ทรงเริ่มปรับปรุงประเทศ² ที่สำคัญคือทรงมีนโยบายปรับปรุง

¹ กรมศิลปากร เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการ
เปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 พิมพ์ครั้งที่ 5 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพนายชำนาญ ปิ่นทอง 21 พฤษภาคม 2515 หน้า 2

* เสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2414 และอินเดีย พ.ศ. 2415

² ศ. จี. ลอดจ์ ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2 แปลโดย
คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ หน้า 817

เปลี่ยนแปลงประเทศอย่างรวดเร็วพร้อมกับฝ่ายเสนาบดี¹ ส่วนหนึ่งของการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยก็คือ การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งกรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงบันทึกไว้ว่า

การศึกษาซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดนั้นขยายกว้างขวางออกไปกว่าที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มไว้ในรัชกาลที่ 4 เหตุเพราะได้เสด็จไปทอดพระเนตรวิธีการของต่างประเทศที่เมืองสิงคโปร์ และเมืองชาวครั้งหนึ่ง ต่อมาได้เสด็จไปทอดพระเนตรที่ในประเทศอินเดียอีกครั้งหนึ่ง²

เมื่อพระองค์ได้เสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งแรกเพื่อจะทอดพระเนตรกิจการต่าง ๆ โดยมุ่งหวังที่จะนำมาปรับปรุงประเทศให้เจริญทัดเทียมกับประเทศตะวันตก³ การที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถในวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งมีความสามารถในการติดต่อกับประเทศมหาอำนาจในขณะนั้นได้ พระองค์ทรงเห็นว่าการเริ่มการศึกษาให้คนมีความรู้ เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่จะต้องทำ⁴ ทั้งนี้ภายหลังจากที่พระองค์เสด็จกลับจากการประพาสยุโรปครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2440) จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในการศึกษาของไทย⁵ โดยปรากฏมีโครงการศึกษา

¹ เกลาส เวงค์ และเคลาส โรสเซ็นแบร์ก เยอรมันมองไทย หน้า 67

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ พระประวัติกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ หน้า 108

³ วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 52

⁴ พิไลวรรณ แสงขาว บทบาทชาวต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 5 ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2453 หน้า 21

⁵ วุฒิชัย มุลศิลป์ อุณ หน้า 121

เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2441*
ที่สำคัญคือในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 จะปรากฏแนวนโยบายการจัดการ
การอาชีวศึกษากว่ย

2.1.1 แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการศึกษาและการอาชีวศึกษา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ 4 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ทรงเริ่มศึกษาในสำนักของพระเจ้าน้องยาเธอ
พระองค์เจ้าบุตรี ซึ่งเป็นขัตติยราชานารี ผู้ทรงความรู้ทั้งด้านวิชาการและโบราณ
ราชประเพณี ต่อมาทรงศึกษาวิชาการต่าง ๆ ที่นับถือกันในสมัยนั้นว่าสมควรแก่
พระราชกุมารทุกอย่าง เช่น ภาษาบาลี วิชาปืนไฟ มวยปล้ำ กระบี่กระบอง
คชกรรม และอศักรกรรม จากสำนักเจ้านายและขุนนางต่าง ๆ ที่ทรงความรู้ ในด้าน
การศึกษาภาษาอังกฤษซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการศึกษาแบบแผนใหม่ พระองค์ทรงเริ่ม
ศึกษาจากครูสตรีชาวอังกฤษที่ทรงจ้างมาจากสิงคโปร์ คือ นางแอนนา เอช.
เลียวโนเวนส์ (Anna H. Leonowens) และนายฟรานซิส ยอร์จ แพตเตอร์สัน
(Francis George Patterson) กว่ยสมเด็จพระราชบิดาของพระองค์ทรงมีพระราชดำริ
ว่า การรู้ภาษาอังกฤษเป็นหนทางนำไปสู่ความเจริญทางวิชาการในประเทศตะวันตก²

*อันเป็นผลจากความเห็นการจัดการศึกษาของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์
ซึ่งมีระบบการศึกษาของอังกฤษเป็นหลัก วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาใน
รัชกาลที่ 5 หน้า 55

¹ดู หน้า 23 - 24

²พิไลวรรณ แสงช้า บทบาทชาวต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาใน
ราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 5 ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2453 หน้า 15

ขณะเดียวกันก็ทรงศึกษาด้วยพระองค์เอง จึงทรงได้รับการศึกษาตามแบบไทยและแบบตะวันตกเป็นอย่างดี¹

เมื่อพระองค์มีพระชันษา 16 พรรษา สมเด็จพระราชบิดาเสด็จสวรรคต² ที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่และพระสงฆ์ ตลอดจนเห็นชอบเลือกเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระบรมราโชบายด้านการศึกษามรยพระยุคลบาทของสมเด็จพระบรมชนกนาถอย่างจริงจังที่จะให้มีการศึกษาสมัยใหม่เกิดขึ้นในประเทศ มีปัจจัยสำคัญพอสรุปได้ดังนี้คือ

1. การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก
2. สถิติปัญหาและความคึกคักตามแบบตะวันตก
3. ประสบการณ์ในต่างประเทศของพระองค์
4. การเลิกทาส
5. ความต้องการบุคคลเข้ารับราชการ³

ปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ กวายเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังปฏิรูปประเทศ เข้าสู่สมัยใหม่ตามอารยประเทศ สิ่งสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาประเทศให้ดำเนินไต่คืบนั้นอยู่ที่คุณภาพของราษฎร ราษฎรจะมีคุณภาพก็จะต้องมีความรู้และได้รับการศึกษา กวายเป็นเหตุนี้การศึกษาของชาติจึงได้จักขยายทั่วพระราชอาณาจักร ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาแบบแผนใหม่ หรือการศึกษาระบบโรงเรียนของประเทศไทย

¹ วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 26

² ก.จ. ฮอลล์ ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2 แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ หน้า 816

³ วุฒิชัย มูลศิลป์ ด.ค. หน้า 32 - 61

การปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่และครั้งสำคัญของประเทศไทยเริ่มในปี พ.ศ. 2414 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก และเป็นแห่งแรกที่ตรงตามศัพท์โรงเรียนที่เข้าใจในปัจจุบัน¹ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นยุคเริ่มแรกของการจัดการศึกษาสมัยใหม่ เพราะเป็นการเริ่มและตั้งโรงเรียนเป็นแบบแผนจริง ๆ ไม่ใช่เป็นการสอนเป็นการส่วนตัว (tutoring) เริ่มมีการจัดการศึกษาในแบบที่มีวิชาเรียน มีครูและโรงเรียน² ขณะเดียวกันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกหมายประกาศชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนที่ทรงตั้งขึ้นครั้งนี้* และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกร)^{**} เป็นอาจารย์ใหญ่ โดยมุ่งหมายให้ผู้ที่เข้าเรียนเมื่อจบออกมาแล้วให้เข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณ หลังจากนั้นก็ทรงตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษขึ้นที่พระราชวังนั้นต่อขยาย พ.ศ. 2422 ทรงตั้งโรงเรียนนายทหารมหาดเล็กหลวงที่พระตำหนักสวนกุหลาบ พ.ศ. 2424 โรงเรียนแผนที่ โรงเรียนสำหรับพระเจ้าลูกยาเธอและโรงเรียนปรีดิธรรม พ.ศ. 2425³

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 28

²อมร รักษาสัตย์ "วิวัฒนาการการจัดการบริหารการศึกษา" ใน ชุมนุมทางวิชาการ : บทเรียนจากการจัดการศึกษารอบร้อยปีที่ผ่านมา พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 161

* ทรายละเอียดยุคในภาคผนวก ก

** ขณะนั้นเป็นหลวงสารประเสริฐ ปลัดกรมพระอาลักษณ์

³กระทรวงศึกษาธิการ อ.ก. หน้า 34

ต่อมาดัดแปลงโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเป็นโรงเรียนพลเรือน โดยให้เรียนวิชาสำหรับราชการพลเรือนแทน¹ และให้มีการสอบไล่หนังสือไทยขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2427 พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานรางวัลและพระบรมราโชวาทแก่นักเรียน แสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์และพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการศึกษากัน

วิชาหนังสือเป็นวิชาที่นับถือและเป็นที่สรรเสริญมาแต่โบราณว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้เป็นใหญ่นับแต่พระมหากษัตริย์เป็นต้น ตลอดจนราษฎรพลเมืองสมควรและจำเป็นที่จะต้องรู้ เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การงานทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง...เพราะฉะนั้น ฉะนั้นจึงได้มีความมุ่งหมายตั้งใจที่จะจัดการเรียนทั่วไปทั่วบ้านทั่วเมืองให้เป็นการรุ่งเรืองเจริญขึ้นโดยเร็ว²

พระบรมราโชวาทดังกล่าวสนับสนุนความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างดี เพื่อเป็นการส่งเสริมการจัดการศึกษาให้กว้างขวางและก้าวหน้ายิ่งขึ้น จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการประกาศการเรียนหนังสือแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ตลอดจนพ่อค้าและราษฎรทั่วไป³ อันเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศและผลิตบุคคลเข้ารับราชการ ซึ่งเป็นสิ่งที่พึงใจของราษฎรตั้งแต่เริ่มแรกของการจัดการศึกษาตลอดมาว่า จุดมุ่งหมายของการเรียนหนังสือคือการเข้ารับราชการ นับเป็นผลเสียต่อการจัดการศึกษาในสมัยต่อมาอย่างยิ่ง

¹ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 35

² ฐ. หน้า 38 - 39

³ ฐ. หน้า 43

การจัดการศึกษาในชั้นต้นที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้งขึ้นนั้น ล้วนแต่เป็นโรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ และบุตรหลานของเจ้านายผู้ใหญ่เป็นสำคัญ ยังไม่ได้ประโยชน์แพร่หลายออกไปถึงราษฎรโดยทั่วไป ในขณะที่โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเป็นโรงเรียนสำหรับข้าราชการนั้น พระองค์ทรงมีพระราชปรารภว่า ควรจะจัดตั้งโรงเรียนให้แพร่หลายไปถึงราษฎรด้วย ดังนั้นในปี พ.ศ. 2427 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ* ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรทั่วไปขึ้นแห่งแรกที่ "วัดมหรณพาราม" และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายการศึกษาไปสู่หัวเมือง โดยจัดตั้งโรงเรียนขึ้นตามวัดในมณฑลต่าง ๆ โดยอาศัยการร่วมมือกับทางวัด เนื่องจากว่าคนไทยมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและนิยมการบวชเรียนในวัดมาเป็นเวลานานแล้ว วัดจึงเป็นศูนย์กลางช่วยชักจูงประชาชนเพื่อให้เข้ามาศึกษาเล่าเรียน บ่อมจะกระทำได้ง่ายและได้ผลสูง¹ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวว่าการขยายการศึกษาในรัชสมัยนั้นจึงอาศัยวัดเป็นหลัก ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2428 มีโรงเรียนในแขวงกรุงเทพฯ 142 แห่ง นักเรียน 1,020 คน แขวงกรุงเก่า 4 แห่ง นักเรียน 253 คน แขวงนครเขื่อนขันธ์ 1 แห่ง นักเรียน 26 คน แขวงเมืองสมุทรปราการ 1 แห่ง นักเรียน 62 คน รวมโรงเรียน 20 แห่ง นักเรียน 1,363 คน²

*ขณะนั้นทรงดำรงยศ พระองค์เจ้ากิติวรกุมาร

¹ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ
เอกสารกรมวิชาการ ชุดพัฒนาการทางการศึกษาฉบับที่ 1 หน้า 4

² สวัสดิ์ จงกล "วิวัฒนาการของการจัดรูปแบบการบริหารการศึกษา" ใน
ชุมนุมทางวิชาการ : บทเรียนจากการจัดการศึกษารอบรอยไถ่บ้านนา พิมพ์ครั้งที่ 2
หน้า 180

การศึกษาของชาติดำเนินไปด้วยดี พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริสมควรที่จะขยายการจัดการศึกษาไปสู่ราษฎรทั่วประเทศ ดังนั้นจึงมีพระบรมราชโองการให้กรมศึกษาธิการรับผิดชอบในการวางกฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนการศึกษาและขยายการศึกษาทั่วพระราชอาณาจักร ตลอดจนการแต่งตำราต่าง ๆ ขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักในการเรียนการสอนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน¹ เพราะการจัดการศึกษาในระยะเริ่มแรกอยู่เฉพาะในกรุงเทพฯ ทั่วประเทศไทยไม่ได้หมายถึงกรุงเทพฯ เพียงแห่งเดียว และมีพระบรมราชโองการว่า "แต่บัดนี้ไปให้เป็นหน้าที่ของบิณฑบาตและผู้ปกครองเด็กที่จะสั่งสอนและแสวงหาการเล่าเรียนให้แก่เด็กโดยสมควรแก่ฐานะานุรูป แลกำลังทุนทรัพย์ฝ่ายรัฐบาลจะได้วางโครงการของการเล่าเรียนสำหรับชาตินานเมืององไว้ให้เป็นหลักฐาน"²

เมื่อทรงมีพระราชประสงค์ดังกล่าว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นใน พ.ศ. 2430³ บัญชาการโดยสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ^{*} ทำให้การจัดการศึกษาขยายตัวและเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากการบริหาร

¹ กองกฎหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/1
พระบรมราชโองการ เรื่องตั้งโรงเรียนในกรุงและหัวเมือง

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมวลพระราชนิพนธ์เบ็ดเตล็ด
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล.ประจวบ กล้วยไม้ 4 กันยายน 2508 หน้า 18

³ สวัสดิ์ จงกล "วิวัฒนาการของการจัดการบริหารการศึกษา" ใน
ชุมนุมทางวิชาการ : บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา พิมพ์ครั้งที่ 2
หน้า 180

^{*} ขณะนั้นทรงดำรงยศ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

การศึกษาโดยเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานและสายงานการบังคับบัญชาอย่างมีระเบียบ¹

ในปี พ.ศ. 2435 ยกฐานะกรมศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการ แบ่งหน้าที่การงานและความรับผิดชอบออกเป็น 5 กรม* และปีเดียวกันนี้ก็ปรากฏมี ชั้นและประเภทของโรงเรียนดังนี้ ประเภทหนึ่งคือ โรงเรียนมูลศึกษา จัดในวัด ทั่วไปทั้งในกรุงและหัวเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายการเรียนหนังสือให้แพร่หลาย และเป็นแบบแผนยิ่งขึ้น โรงเรียนประเภทนี้มี 2 แบบ คือ โรงเรียนมูลศึกษาสามัญ ชั้นต่ำ และโรงเรียนมูลศึกษาสามัญชั้นสูง โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบนี้เรียกว่าเป็น โรงเรียนหลวง ส่วนประเภทที่สองคือโรงเรียนเขลยักก์ เป็นโรงเรียนเอกชน ตั้งขึ้นโดยการอนุมัติของกระทรวงธรรมการ อันหมายถึงโรงเรียนราษฎร์นั่นเอง

ส่วนด้านการอาชีวศึกษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรง ให้การสนับสนุนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการศึกษาค้นสามัญ ทั้งนี้เมื่อมีโครงการศึกษา ฉบับแรก พ.ศ. 2441 ในรัชสมัยของพระองค์ จึงปรากฏมีนโยบายการจัดการ การอาชีวศึกษาค้วย

แนวพระราชดำริของพระองค์ในด้านการอาชีวศึกษา เท่าที่ปรากฏ พระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อการกลุกรรมและพาณิชยกรรมเป็นอย่างมากว่า เป็นสิ่ง จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องให้การสนับสนุน ด้วยทรงเห็นว่า "ประเทศไทยยังมีพื้นที่ กว้างขวาง แต่มีพลเมืองและพาหนะซึ่งจะทำประโยชน์ในที่ดินได้ไม่พอ"² โดยเฉพาะ

¹ คี.จี.ฮอลล์ ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2 แปลโดย คุณวรฤณยา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ หน้า 822

* คือ กรมธรรมการกลาง กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมพิพิธภัณฑ และกรมสังฆการี

² พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ 17 มีนาคม 2507 หน้า 23

อย่างยิ่งประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพในการเพาะปลูก
แต่ยังขาดความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ที่จะช่วยในการเพิ่มผลผลิต และเมื่อได้ผลิต
ออกมาแล้วย่อมมีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน เพื่อให้สินค้าเหล่านั้นเกิด
ประโยชน์ให้มากที่สุดได้นั้น ราษฎรต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการด้าน
การพาณิชย์กรรม เมื่อเพาะปลูกได้ ค้าขายคล่อง ความเป็นอยู่ก็จะดีขึ้นเพราะ
เศรษฐกิจมั่นคง ถ้าราษฎรมีฐานะทางเศรษฐกิจดีแล้วก็จะทำให้ฐานะความมั่นคงของ
ชาติดีขึ้นด้วย เพื่อสนองพระบรมราโชบายของพระองค์ กระทรวงธรรมการจึงจัด
ตั้งโรงเรียนพาณิชย์การขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมทางวิชาการด้านการพาณิชย์กรรม
ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์สนับสนุนผลผลิตทางการกสิกรรม ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัส
ในคราวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดการแสดงการกสิกรรมและการพาณิชย์กรรมในปี
พ.ศ. 2453 ตอนหนึ่งว่า

อำนาจใหญ่และความสมบูรณ์ไม่ได้อยู่กับผู้ซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวาง อำนาจ
และความเจริญสมบูรณ์ย่อมมีแก่ประเทศที่เจริญด้วยกสิกรรมแลพาณิชย์การ
เพราะเหตุนี้ถึงว่าจะเป็นการที่หายากปานใดเราควรที่จะบำรุงกสิกรรม
แลพาณิชย์การให้เจริญขึ้น เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความสมบูรณ์ ความสมบูรณ์
เป็นที่ตั้งแห่งกำลัง กำลังย่อมเป็นที่ตั้งแห่งอำนาจ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ริเริ่มแยกสถาบัน
การศึกษาออกจากวัดและให้มหาวาลเป็นครูสอน เป็นการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่นโยบาย
การจัดการศึกษาแบบแผนใหม่ พระราชกรณียกิจนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทรงได้รับการยกย่อง

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพล
สุทัศน์ ชนะวัชร์ 17 มีนาคม 2507 หน้า 23

ให้เป็น "สมเด็จพระปิตุลาธิราช" ซึ่งนักเรียนโรงเรียนวัดราชบพิธในรัชสมัยของ
พระองค์ ได้แต่งโคลงเฉลิมพระเกียรติพระราชนิพนธ์กิจจานุการศึกษารึกของ
พระองค์ไว้ว่า

อภิวาทพระบาทไท	ฉิบกินทร์
เฉลิมรัตนโกสินทร์	กระษेत्रกว้าง
บำรุงราชฐานอันเกษม	ไฉนยิ่ง นิยมแสด
โคปรองพระเสริมสร้าง	เสร็จสิ้นสมประสงค์
ทรงโปรดให้จัดตั้ง	โรงสกุล*
สืบใหม่ไม่ให้อายุ	เลื่อนไค้
หวังเพิ่มพระเกียรติยศ	พระยศ ยิ่งเอย
ทุกประเทศเห็นอไค้	ตลอดดาวแดนสยาม
ความงามประเทศทั้ง	เจริญผล ประโยชน์เอย
แด่กรุงสากล	ประกอบบุญ
สรรพพิพัฒน์	มากหลาก หลายแสด
เพราะพระบารมี	ก่อให้เกิดการกุศล ¹

2.1.2 แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เกี่ยวกับการศึกษาและการอาชีวศึกษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรส
องค์ที่ 29 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

* หมายถึง โรงเรียน

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/21
เรื่อง โคลงฉันทน์โรงเรียนต่าง ๆ ถวายไทยมงคล 14 ตุลาคม ร.ศ. 111

บรมราชินีพระพันปีหลวง (พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี) พระราชสมภพเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2423¹

การศึกษาเบื้องต้น ทรงศึกษาภาษาไทยกับพระยาอัครพันธ์โสภณ (หนู อิศรางกูร ณ อยุธยา) เจ้าพระยาบวรราช (ปั้น สุขุม) และพระยาตรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ตามลำดับ ส่วนภาษาอังกฤษมีเซอร์โรเบิร์ต มอร์แรนต์ (Sir Robert Morant) เป็นผู้ถวายการศึกษา

ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของไทยที่เสด็จทรงศึกษาต่อต่างประเทศที่ประเทศอังกฤษ โดยมีพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เป็นพระอาจารย์ตามเสด็จในโอกาสที่ประทับ ณ ประเทศอังกฤษ² ในปี พ.ศ. 2437 ได้รับพระราชสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ทรงศึกษาวิชาทหารในโรงเรียนนายร้อยทหารบกที่แซนด์เฮิสต์ (Sandhurst) และวิชาพลเรือนในมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ทรงเน้นหนักในวิชาประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ รวมเวลาทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษนานถึง 9 ปี เมื่อเสด็จนิวัติสู่ประเทศไทย พระองค์เสด็จประพาสผ่านประเทศสหรัฐอเมริกา* และประเทศญี่ปุ่น เพื่อทรงศึกษาและทอดพระเนตรกิจการต่าง ๆ ไว้เป็นแนวทางในการบริหารประเทศ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2453³

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.1.8/2
ข่าวหนังสือพิมพ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต 26 พฤศจิกายน-4 ธันวาคม 2468

² มีหนา เกษมกล การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2453-2468) หน้า 54

* ขณะนั้นคือ ประเทศสหภาพรัฐอเมริกา

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.1.8/2

การที่พระองค์เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการจากต่างประเทศ ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ และประทับ ณ ต่างประเทศเป็นเวลานาน ทรงทำให้พระองค์ทรงรอบรู้เท่าทันกับความคิดของกลุ่มประเทศมหาอำนาจในช่วงเวลานั้นเป็นอย่างดี ดังนั้นในการบริหารประเทศของพระองค์ จึงมีพระราชประสงค์ที่จะปรับปรุงบ้านเมืองให้ราษฎรได้รับความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ และปัจจัยสำคัญในการปรับปรุงบ้านเมืองให้ดีขึ้นนั้นคือ การศึกษาของราษฎร ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องบำรุงและขยายการศึกษาให้ราษฎรได้รับอย่างทั่วถึงและกว้างขวาง¹ ในรัชสมัยของพระองค์ บ้านเมืองอยู่ในแบบสมัยใหม่ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการปกครอง วัฒนธรรมประเพณี และวิถีความเป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงได้รับการศึกษาและแนวสังคมจากประเทศอังกฤษ ทรงพบเห็นความเจริญรุ่งเรืองของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้นพระราชประสงค์ขั้นต้นของพระองค์ คือการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระบรมชนกนาถ ซึ่งทรงดำเนินงานค้างอยู่ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น² โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนของชาติ ทั้งพระราชประสงค์ที่ทรงวางแนวทางหรือปรัชญาการศึกษาไว้ว่า

¹ ธิดา วัฒนกุล แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 73

² ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 11 แผนกกฎหมาย ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437) หน้า 337

ข้าวยากให้การศึกษาเป็นเครื่องทำให้เด็กเป็นเยาวชนที่น่ารัก และเป็น
พลเมืองดี ไม่ใช่ทำลายบุคลิกภาพเสียหมด โดยบรรพบุรุษและ
ระบบการต่าง ๆ ลงไป ข้าพเจ้าต้องการให้การศึกษาเป็นสิ่งที่ดีงาม จนทำให้
เด็กที่ออกไปแล้ว หวนกลับมาคิดถึงวันข้างหลังด้วยความภาคภูมิใจ¹

จากพระราชประสงค์ดังกล่าว เมื่อคราวเสด็จไปพระราชทานพระบรม
ราโชวาทแก่นักเรียนที่วัดบวรนิเวศวิหารหลวง เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 130
พระองค์ทรงเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาแก่เยาวชนนั้นอีกว่า

วิชาเป็นสิ่งสำคัญอันจะหาคว้ามได้ คนเราถึงจะมีกำลังวังชาปานใด
ถ้าไม่มีวิชาอยู่แล้วก็นับว่าแพ่เปรียบผู้อื่น... การหาวิชาใส่ตัวจะเป็น
ประโยชน์แก่ตัวได้เอนกประการ การเรียนวิชาไม่ใช่เฉพาะการเรียน
หนังสือ การรู้หนังสือเท่านั้นไม่พอเลย จำต้องทำการงานหาเลี้ยง
ชีพอย่างอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เมื่อตกลงแนแนแล้วว่าจะเลี้ยงชีพในทาง
ใดต่อไปก็ควรตั้งหน้าขะมักเขม้นหาวิชาที่จะเป็นประโยชน์แก่การซึ่งตน
จะกระทำต่อไปนั้น มุ่งไว้อย่างใดแล้วไม่ควรย่อท้อ ควรกักพันทนความ
ลำบากไปจนตลอดจึงได้...²

พระบรมราโชวาทนี้ ย่อมชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาและการ
ทำมาหาเลี้ยงชีพ แก่เยาวชนเหล่านี้คือกำลังของชาติในอนาคต ขณะเดียวกันสิ่งที่

¹ จมื่นอมรรตวรักษ์ พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 เรื่องการศึกษาของชาติ ตอน 1 หน้า 114 - 117

² กรมศิลปากร พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์โท
หม่อมเจ้าสุขุขปวรภักดิ์ กมลสัณ 2501 หน้า 46

แสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยของพระองค์ ที่ทรงมีพระราชกรณียกิจในการที่จะให้การศึกษา แก่พลนิกรคือ การสนับสนุนให้สร้างโรงเรียนแทนการสร้างวัด ตามชัตติยราชประเพณี ที่เคยมีมา พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ขึ้นครองราชย์ จะต้องทรงสร้างวัด ๆ หนึ่งเพื่อ เป็นการประกาศให้ราษฎรทราบว่า พระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกที่แท้จริง และ บรรดาอำมาตย์ราชเสวกที่ว่าร้ายก็มักจะคำนึงตามรอยพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริว่า การสร้างวัดนั้นโดยมากมักจะอยู่คงทนชั่วอายุคนที่จะปกครองรักษาเท่านั้น ถ้าหากการทํานุบำรุงเมื่อใด วัดที่สร้างขึ้นก็หมดคุณค่า พระองค์ทรงแนะนำการบำเพ็ญกุศลโดยการสร้างโรงเรียนซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการในสมัยนี้ ก็เป็นการแผ่บุญกุศลไต่ชนกันและจะมีประโยชน์ต่อสาธารณชนตลอดกาล¹ เพื่อเป็นการ กระตุ้นให้คนไทยเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาพระองค์ได้มีพระราชดำรัสว่า

การศึกษาย่อมเป็นการสำคัญยิ่งและเป็นต้นเหตุของความเจริญของบ้านเมือง ผู้ใดอุดหนุนการศึกษานั้นก็ได้อธิว่าอุดหนุนชาติบ้านเมืองด้วย เราตั้งใจจะ ทํานุบำรุงการศึกษาของบ้านเมืองเราอยู่เสมอ...ประเทศทั้งหลายยอมเจริญ ไต่ด้วยการศึกษา ประเทศใดที่ปราศจากการศึกษาประเทศนั้นย่อมป่าเถื่อน²

ด้วยอิทธิพลของพระมหาอำนาจได้แพร่ขยายเข้าสู่ดินแดนเอเชียตะวันออก เฉียงใต้ และการจะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าตลอดจนทรงได้รับการศึกษาโดยตรง จากประเทศอังกฤษ จึงทำให้พระองค์เข้าพระทัยถึงสภาพการต่าง ๆ ว่าสิ่งที่ควรกระทำ อย่างยิ่ง และมีความสำคัญที่จำเป็นต่อการบริหารประเทศคือ การเสริมสร้างคุณภาพ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.16/84
แจ้งความกระทรวงธรรมการประกาศพระราชนิยมเรื่องบำเพ็ญกุศลในวิธีสร้างโรงเรียน

² จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์ พระราชนิพนธ์ถึงสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 เรื่องการศึกษาของชาติ ตอน 1 หน้า 131

ของราษฎรให้ดีและแข็งแรงขึ้น เพื่อเป็นฐานกำลังที่มั่นคงแข็งแรงของประเทศ เพราะฐานกำลังของประเทศก็คือราษฎรในประเทศนั่นเอง หากราษฎรฉลาดรอบรู้มากเท่าใด ย่อมเป็นผลดีต่อประเทศมากขึ้นเท่านั้น สิ่งที่จะส่งผลให้บุคคลหรือราษฎรมีคุณภาพได้ก็คือการศึกษา ดังนั้นการส่งเสริมการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นสิ่งแรกในการจัดการปกครองประเทศ เพราะการศึกษาเป็นทางเดียวที่จะทำให้ประเทศมีอำนาจและอิสรภาพมั่นคง "ประเทศใดมีคนได้รับการศึกษามากย่อมทำงานได้เข้มแข็ง เป็นประเทศที่บริบูรณ์มั่งคั่งมากกว่าประเทศที่มีแต่คนโง่เขลา ประเทศที่มีแต่คนโง่เขลาก็ต้องล่าหลังเขาอยู่เสมอ"¹

ในรัชสมัยนี้การศึกษาได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วพระราชอาณาจักร จนกระทั่งการขยายการศึกษาถึงชั้นอุดมศึกษา จึงเป็นข้อสนับสนุนการส่งเสริมและการเปลี่ยนแปลงชั้นสูงอยู่ประการหนึ่ง คือ การให้บริการแก่ราษฎรในด้านการศึกษา²

ส่วนการจัดการการอาชีวศึกษา พระองค์ทรงสนับสนุนการจัดการศึกษากำนันนี้ให้แก่ราษฎรเป็นอย่างมาก ด้วยพระองค์ทรงมีกำลังคนและกำลังความคิดเกี่ยวกับการจัดการการอาชีวศึกษาจากเสนาบดีกระทรวงธรรมการที่มีใจรักและเห็นความสำคัญตลอดจนการริเริ่มความเป็นผู้นำในการวางรากฐานด้านการอาชีวศึกษา พระองค์ทรงแสดงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการอาชีวศึกษาในด้านการพาณิชย์กรรมในคราวเสด็จไปเปิด "การแสดงกลีกรรมและพาณิชย์การ พ.ศ. 2454" ความว่า

¹ พระยาสุริยานุวัตร ทรัพย์สินศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 262

² รัชอนันต์ สมุทวณิช การเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

พาณิชย์การนั้น ทุกชาติทุกภาษาย่อมนิยมกันว่าเป็นสิ่งสำคัญแห่งชาติ เปรียบ
ประหนึ่งกำลังกายของบุคคลฉะนั้น ในโลกนี้บุคคลใดมีกำลังกายบริบูรณ์อยู่
ก็อาจจะมีความสำเร็จเพื่อนบ้านได้ ถ้าผู้ใดยังมีกำลังกายมากก็ยังมีหนทาง
จำเริญได้มากแลรวดเร็วขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นใด พณิชยการก็เป็นกำลัง
สำคัญของบ้านเมืองฉนั้น เมืองใดมีพณิชยการก็เหมือนมีกำลัง พณิชยการ
ยิ่งมากกำลังแลอำนาจแห่งชาติก็ยิ่งมากขึ้นเป็นลำดับ¹

พระราชดำรัสถึงกล่าว ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพาณิชย์กรรมต่อ
ความสำเร็จรุ่งเรืองของประเทศ การส่งเสริมการพาณิชย์กรรมก็เท่ากับการสร้าง
ประเทศให้มีความเจริญนั่นเอง จึงพบว่าได้ส่งเสริมให้ตั้งโรงเรียนพาณิชย์การขึ้น
นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้การสนับสนุนด้านการกลีกรรรมอีกด้วย กล่าวคือ

ปัญหาความประทุษของเราคือฝรั่งจะหาอย่างไรต่อไป ทางที่เดินมาแล้ว
เป็นแบบกลัวแกมกัน...เราต้องใช้วิธีรักษาทางไมตรี Diplomacy การรบ
เวลานี้ไม่ใช่เป็นไปเพื่อแผ่นดิน การรบทุกวันนี้มุ่งผลเพื่อการค้า การที่จะ
ปิดต่างประเทศเป็นการปิดไม่อยู่ ถ้าเมืองเราเปิดให้เขาเข้ามาค้าขายก็
ค่อยยังชั่ว ดินแดนก็คงเป็นของเรา อีกประการหนึ่งสินค้าจะทวีขึ้นก็ว่า
การเพิ่มอัตราภาษีอากร...ที่ดินของเรากว้างใหญ่ต้องเร้าให้พวกเราทำมา
หากิน พลเมืองควรทำเอง ที่พูดว่าจะให้รัฐบาลช่วย รัฐบาลไปทำการ
ค้าขายด้วยไม่ได้ การที่จะเร้าและชักชวนให้พลเมืองถือเอาที่ดินทำการ
หากินนั้น เสนาบดีทุกกระทรวงอาจจะช่วยได้ เช่นกระทรวงธรรมการสอน
ให้พลเมืองรู้สึกเกียรติยศในการตัดการกลีกรรรมให้รู้สึกว่าการถือเสีย
ถือไถมีเกียรติยศเท่าถือปากกา²

¹พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพล
สฤษดิ์ ธนะรัชต์ 17 มีนาคม 2507

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.1.6/13
พระบรมราชโองบายลักษณะการปกครองของรัฐบาล 31 พฤษภาคม 2458

พระบรมราชาบายนี้แสดงว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ราษฎรเห็นความสำคัญของการพาณิชย์กรรม และกลีกรรม ด้วยรัชสมัยนี้การค้าขายเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินนโยบายด้านการต่างประเทศ เพราะประเทศมหาอำนาจต่างก็แสวงหาอำนาจของตน โดยการไต่การค้าขายเป็นวิธีการเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี แล้วอาจจะถือโอกาสเข้ายึดครองประเทศที่ค่อนกว่าหรือประเทศที่ต่อต้าน หากราษฎรเห็นความสำคัญของการค้าขาย รู้จักใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดและได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากรัฐบาลอย่างเพียงพอ การพาณิชย์กรรมและกลีกรรมก็จะเจริญรุ่งเรืองอย่างแน่นอน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อความมั่นคงปลอดภัยและความมั่งคั่งของประเทศ จึงทรงมีพระราชดำริให้กระทรวงธรรมการรับไปดำเนินการปลูกฝังให้แก่ราษฎรในด้านการพาณิชย์กรรมและกลีกรรมควบคู่กันไป เพราะกิจการทั้งสองเป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จะส่งเสริมสนับสนุนการใดการหนึ่งไม่ได้ ดังพระราชดำรัสความว่า

ถ้าเปรียบเทียบพาณิชย์การด้วยกำลังกายแล้ว กลีกรรมก็คือเลือกนั่นเอง ในประเทศเราไม่มีสิ่งใดจะสำคัญเท่ากลีกรรม ถ้าไม่จะบำรุงให้กลีกรรมเจริญก่อนแล้วพาณิชย์การก็จะบำรุงขึ้นได้ยาก ถึงแม้ว่าจะจัดให้เฟื่องฟูขึ้นได้ ก็จะต้องเป็นไปได้พักหนึ่ง ๆ เท่านั้น ถ้าไม่มีกลีกรรมหนุนอยู่แล้วจะให้พาณิชย์การมั่นคงไปอีตียวไม่ได้ บุคคลใดจะเป็นแต่ผู้ซื้อ ไม่เป็นผู้ขายบ้างเลยแล้วก็คงซื้อไปไม่ได้นาน ถึงประเทศก็เช่นกัน ถึงจะมีสินค้าเข้ามาขายมากปานใด ถ้าสินค้าขายออกไม่มีเพียงพอแล้ว ก็คงจะไม่ทนต่อสินค้าเข้ามาได้นานอีกก็มากนัก เพราะฉะนั้นจึงแลเห็นได้ว่า ทั้งกลีกรรมแลพาณิชย์การเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องบำรุงให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น¹

¹พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ 17 มีนาคม 2507 หน้า 29

การกลีกรรรมถือว่ามีความสำคัญมากเพราะ เป็นอาชีพหลักของราษฎรและ
การพาณิชย์กรรมจะเป็นกำลังส่งเสริมนำผลผลิตของการกลีกรรรมออกสู่ตลาดการค้าขาย
การทั้งสองจึงเชื่อมอานวยต่อกัน เพราะถ้าไม่มีผลผลิตจากการกลีกรรรมก็ไม่มีสินค้าที่จะ
จำหน่ายการพาณิชย์ก็ไม่เจริญ ในทำนองเดียวกันถ้ามีสินค้ามากมายแต่ขาดความรู้และ
วิธีการค้าขายอาจจะทำให้การค้าขายล้มเหลว การประกอบการกลีกรรรมก็ไปไม่รอด
เช่นกัน ดังนั้นจึงต้องส่งเสริมการกลีกรรรมและการพาณิชย์กรรมไปพร้อม ๆ กัน

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้การส่งเสริมฟื้นฟูการหัตถกรรมหรือวิชาช่างของ
ไทยให้รุ่งเรืองเพราะ เป็นศิลปหัตถกรรมที่มีมาช้านาน ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์และ
วัฒนธรรมความเจริญรุ่งเรืองของชาติให้เป็นที่ปรากฏโดยทั่วไป จึงมีพระราชนิพนธ์
ที่ทรงกล่าวถึงคุณลักษณะของศิลปหัตถกรรมไทยที่ผ่านมามีว่า

กรุงเทพวิไลทันเพื่อนบ้าน
จึงมีช่างชำนาญวิเลชา
ทั้งช่างปั้นช่างเขียนเพียรวิชา
อีกช่างสถาปนาถุกทำนอง
ทั้งรูปพรรณสุวรรณกิจ
ช่างประคิณรัฐธการสง่ามอง
อีกช่างถนอมลายลักษณะจำลอง
อีกช่างของเชิงรัตนประการ...¹

บทพระราชนิพนธ์นี้แสดงถึงความพอพระราชมหุทัยในศิลปหัตถกรรมของชาติ
และมุ่งสร้างให้คนในชาติสามารถประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ขึ้นมาใช้เองได้ โดยไม่ต้อง

¹ กรมศิลปากร ประมวลสุภาพนิพนธ์พระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระรามาธิบดี
ศรีสินทรมหาวชิราวุธ มกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ พันเอกกะบิล ตาตะนันท์ 28 พฤษภาคม 2509 หน้า 179

หวังพึ่งสินค้าจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นแนวทางการสร้างและช่วยชาติให้เจริญมั่นคงด้วยชา
 ของตัวเอง เนื่องจากในรัชสมัยนั้นราษฎรนิยมสินค้าจากต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จาก
 พระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ในพิธีเปิดงาน
 แสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนครั้งที่ 3 เกี่ยวกับการหัตถกรรมว่า

เวลาปรกติพวกเราย่อมได้เห็นได้ยากนัก ว่า เหตุไรจึงมีความจำเป็นที่จะ
 ต้องบำรุงวิชาหัตถกรรมและศิลปการของเราเองให้เพียงพอ ต่อเมื่อไรมี
 เหตุสำคัญซึ่งของใช้ของเราจะส่งมาจากต่างประเทศไม่ได้ เมื่อนั้นแหละ
 จึงจะเป็นเวลาที่เรารู้สึกตัวและเสียใจตัวเองว่า เราทั้งหลายได้ร่ำ
 มีราสินเสียหมดแล้ว ช่วยตัวเองก็ไม่ได้เสียแล้ว ถึงเวลาที่คับแค้นเข้า
 ก็เอาตัวไม่รอด จะต้องถึงแก่ไม่มีบ้านอยู่ ต้องเที่ยววิ่งไปเหมือนกับสัตว์ป่า
 ... ครั้นนี้เรามีสงครามกันที่ยุโรป ก็ยังเป็นเคราะห์ดีของเรา ที่ไม่ต้อง
 ได้รับความเสียหายมากไปกว่านี้ ถ้าหากสงครามขยายกว้างออกไปจนสินค้า
 เคลื่อนไม่ได้ ถ้าใครได้เคยขอทานและเจียหูฟังแล้ว ยังขึ้นพูดว่า เมืองไทย
 เสียของตัวเองได้ก็เท่ากับนอนฝันไป หรือเท่ากับไม่ซื้อตรงต่อตัวเราเองและ
 เพื่อนบ้านที่เป็นคนไทย¹

ในรัชสมัยของพระองค์ เครื่องอุปโภคของไทยอันเกิดจากงานช่างด้าน
 การหัตถกรรม ได้ลดความสำคัญลง เมื่อราษฎรได้หันมาสนใจผลิตภัณฑ์จากต่างประเทศ
 มากขึ้น โดยเฉพาะราษฎรที่อยู่ในเขตเมืองใหญ่ และหัวเมืองที่มีการคมนาคมสะดวก
 ซึ่งอาจจะเป็นงานฝีมือของชาวจีนในประเทศไทย หรือสินค้าที่ส่งมาจากต่างประเทศ
 ตามแนวพระราชดำริจากพระราชดำรัสดังกล่าว เป็นการปลูกให้ราษฎร

¹กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือที่ระลึกงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนของ
 กระทรวงศึกษาธิการ ครั้งที่ 25 ครบรอบ 50 ปี (2455 - 2505) หน้า 6

ได้สำนึกถึงความสำคัญของการหัตถกรรมของชาติที่เกิดจากฝีมือของคนไทย เป็นการปลูกฝังให้ราษฎรมีความเป็นชาตินิยมมาใช้สินค้าของไทยมากขึ้น การที่จะทำให้ได้ดังพระราชประสงค์คือเมื่อ "ช่วยกันบำรุงการศิลปหัตถกรรมแห่งบ้านเมืองของเราให้เจริญขึ้น"¹ ดังนั้นจึงจะเห็นว่าพระองค์ทรงส่งเสริมและสนับสนุนการจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมขึ้นภายในประเทศเป็นอย่างมาก ทรงให้เหตุผลที่น่าฟังว่า "การที่ได้จัดให้มีการแสดงหัตถกรรมฝีมือนักเรียนเช่นนี้ จะเป็นการชักชวนและชี้ช่องให้คนทั้งหลายเห็นว่าการวิชาช่างต่าง ๆ นั้น ว่าโดยเฉพาะก็เป็นทางที่จะหาเลี้ยงชีพได้ก็ส่วนหนึ่ง"²

นอกจากนั้นพระองค์ทรงยืนยันให้เห็นถึงพระราชประสงค์ของการส่งเสริมการจัดการการอาชีวศึกษาค้นหัตถกรรมอย่างชัดเจนอีกว่า

ว่าถึงการเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กล่าวยืนยันไว้ว่า ไม่เป็นการเลวทรามกว่าเป็นเสมียนหรือเป็นข้าราชการ ดังที่คนเป็นอันมากยังสำคัญผิดอยู่เลย คงจะได้รับการยกย่องชูปะเลียงเช่นกันคือถ้าตั้งคนให้เป็นหลักฐานมั่นคงในทางค้าขายหรือศิลปการใดแล้ว เราก็คงจะจัดตั้งให้เป็นขุนนางขุนนางใดไม่ผิดกับผู้ที่รับราชการ³

ดังปรากฏว่าบรรดาช่างต่าง ๆ ที่มีความสามารถได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นขุนนางมากมาย เช่น ขุนประเสริฐหัตถกิจ (ช่างไม้และจักสาน) ขุนจิตรกรรม

¹กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือที่ระลึกงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ครั้งที่ 25 ครบรอบ 50 ปี (2455 - 2505) หน้า 6

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/14
รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 5 พฤศจิกายน 2455

³ก.

ช่างนาญ (ช่างออกแบบ) หลวงทริภูเรชา (ช่างสลัก) หลวงวิศาลศิลปกรรม (ช่างเขียน) ฯลฯ การที่ทรงสนับสนุนการศึกษาชั้นหัตถกรรมโดยเฉพาะวิชาช่างอย่างจริงจังเช่นนี้ ทรงเห็นว่าศิลปวิชาช่างเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะแสดงให้เห็นถึงความเจริญของชาติและความสงบสุขของพลเมืองของชาตินั้น ๆ ดังนั้นในรัชสมัยของพระองค์จึงมีการจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง และโรงเรียนได้รับการส่งเสริมอย่างมาก ทรงหวังว่าโรงเรียนจะเป็นที่เพาะศิลปวิชาช่างไทยให้เจริญงอกงามสืบไป เพราะความเจริญทางงานวิชาช่างเป็นเครื่องวัดความเจริญของชาติได้สิ่งหนึ่ง²

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการจัดการการอาชีวศึกษา สามารถศึกษาได้จากหลักฐานเอกสารต่าง ๆ มากมายทั้งที่ได้ยกมากล่าวไว้ข้างต้น แม้กระทั่งในบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ก็ทรงพยายามเร่งรัดให้ราษฎรเห็นความสำคัญของการอาชีวศึกษากว้างขวางขึ้น ทั้งจะพบในโคลนตลกของ อ้าวพาหุ* ที่ว่า

อันประเทศอย่างเมืองไทยของเราเนี่ย ชาวนาชาวสวนอาจจะหาประโยชน์ให้แกบ้านเมืองได้มากกว่าเสมียน...การเป็นชาวนา ชาวสวน หรือคนทำงานอื่น ๆ นั้นก็มีเกียรติยศเท่ากับที่จะเป็นผู้ทำงานด้วยปากกาเช่นกัน ถ้าเรายังคงแสดงความเห็นโดยประการต่าง ๆ ว่าเสมียนเป็นบุคคลชั้นสูงกว่าชาวนา ชาวสวน หรือพ่อค้าอยู่ตราบดี พวกหนุ่ม ๆ ของเราก็คง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศข.50.2/37 โรงเรียนราชินี
ขอชวนวิศาลไปสอนวาดเขียน 22 ธันวาคม 2459

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/20
พระราชดำริสตอบในการเปิดโรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2456

พระนามแฝงหรือนามปากกาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

จะทะเยอทะยาน ผักไผ่อยู่ในทางเป็นเสมือนอยู่ครานั้น... ดังนั้นจะไม่
เป็นการสมควรแล้วหรือที่เราจะสอนให้พวกหนุ่ม ๆ ของเราปรารถนา
หาการงานอื่น ๆ อันพึงหวังประโยชน์ได้ดีกว่าการเป็นเสมือน ถ้าเรา
จะสอนให้เขาทั้งหลายให้รู้สึกเกียรติยศแห่งการที่จะเป็นผู้เพาะความ
สมบูรณ์ให้แก่ประเทศ เช่น ชาวนา ชาวดวน พ่อค้า และช่างต่าง ๆ
จะไม่ดีกว่าหรือ¹

เมื่อมีพระราชประสงค์ที่จะส่งเสริมการอาชีพต่าง ๆ ดังกล่าวสู่ราษฎร
พระองค์ทรงสนับสนุนในการจัดการศึกษาให้แก่ราษฎรทั้งค่านสามัญและกานการ
อาชีวศึกษา กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงสนพระทัยในเรื่องการศึกษาของราษฎรเป็น
อย่างยิ่ง ทรงมีพระราชดำริที่จะให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาทั้งหลายโดยทั่วไป
เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือในการประกอบกิจการต่าง ๆ ต่อไปในภายภาคหน้า² ดังที่
พระองค์พระราชนิพนธ์โคลงมหาจิตรลดาเกี่ยวกับการศึกษาว่า เป็นสิ่งที่ส่งเสริมสร้าง
ปัญญาของมนุษย์ให้มีความรู้ความฉลาด ดังนี้

ปัญญาย่อมเกิดเพราะ	ประกอบ
แม่หมั่นจึงจะรู้	มากได้
ยิ่งเรียนยิ่งรอบรู้	แหลมหลัก
เหมือนนิกคังไว้ง	จะไข่มจันต์ ³

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมวลบทพระราชนิพนธ์
ภาคปณิณกะ หน้า 28 - 31

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.18/84
ประกาศจัดการศึกษาของทวยราษฎร

³ กรมศิลปากร ประมวลสุภาษิตพระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระรามาธิบดี
ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ พันเอกณบิล ตาคะนันท์ 28 พฤษภาคม 2509 หน้า 60

ถ้าราษฎรไทยมีคุณภาพดังที่ทรงต้องพระราชประสงค์ ประเทศไทยคงจะมี
ความเจริญก้าวหน้ากว่าเท่าที่เป็นในปัจจุบันก็ได้

2.1.3 แนวนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของเจ้าพระยา
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)
เกิดในรัชกาลที่ 4 เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2410 เป็นโอรสใหญ่ใน
พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นปราบปรปักษ์ และหม่อมเปียเป็นมารดา ได้รับการศึกษา
ขั้นต้นจากสำนักหม่อมเจ้าหญิงปุก พระบิดามีพระประสงค์จะให้ฝึกหัดการช่างศิลป์
หัตถกรรม ด้วยได้ทรงว่าราชการมาบ้าง แต่อุปนิสัยของท่านมิได้ชอบทางนั้น¹

ดังนั้นเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่พระตำหนัก
สวนกุหลาบในพระบรมมหาราชวัง เพื่อเป็นที่เรียนของเจ้านายและบุตรข้าราชการ
ท่านได้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนนี้ โดยมีสมเด็จพระยาตำราพระราชานุภาพเป็น
ผู้บัญชาการโรงเรียน กระทั่งเรียนจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนออกมารับราชการใน
กรมศึกษาธิการ

ปี พ.ศ. 2436 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ
สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จไปทรงศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ตามเสด็จไปเป็นพระอภิบาลจัดการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และพระเจ้า
ลูกยาเธออีกหลายพระองค์ ซึ่งท่านถวายความเห็นแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ว่าด้วยการจัดการศึกษาสำหรับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกยาเธอ
โดยจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ

¹รอง ศยามานนท์ "เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี" ใน ประวัติครู
ครูสมาพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2500 หน้า 48

1. การศึกษาวิชาการปกครอง เช่น วิชาทหารบก ทหารเรือ
กฎหมาย เป็นต้น

2. การศึกษาวิชาพิเศษ หมายถึง วิชาทางการช่างต่าง ๆ
ทุกอย่าง การคลัง การพาณิชย์ การกลากรรม การป่าไม้ เป็นต้น¹

นอกจากการศึกษาวิชาการปกครองแล้ว การศึกษาวิชาพิเศษซึ่งหมายถึง
การอาชีวศึกษา ก็มีความสำคัญและจำเป็นต่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและ
พระเจ้าลูกยาเธออย่างยิ่งที่จะต้องทรงศึกษาเล่าเรียนเหตุผลคือ จะได้นำความรู้มา
บริหารประเทศในด้านการแก้ปัญหาและพัฒนาสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ราษฎร
ตามหลักวิชา เช่น การทำชลประทานเพื่อส่งเสริมการเพาะปลูกและการทำนาของ
ราษฎรให้ได้ผลมากยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่าการอาชีวศึกษาก็มีความสำคัญต่อผู้บริหาร
ประเทศ² และส่งผลต่อการร่างโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ในเวลาต่อมา

ท่านสามารถปฏิบัติหน้าที่ของพระอภิบาลได้อย่างดี และดำรงตำแหน่ง
เลขานุการสถานทูตไทย ณ กรุงลอนดอนอีกด้วย ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นอุปทูต
อัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษ ฮอลแลนด์และเบลเยียม³ รวมทั้งหน้าที่
ศึกษาขุนนางและวิธีการจัดการศึกษาแล้วทูลเกล้าฯ ถวายรายงานเรื่องการศึกษา
แก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผลให้เกิดโครงการศึกษาชาติ
พ.ศ. 2441

¹ เจ้าพระยาพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดี พระราชหัตถเลขาและหนังสือ
กราบบังคมทูล เล่ม 2 หน้า 78 - 79

²
ฎ.

³ รอง ศยามานนท์ "เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี" ใน ประวัติครู
ครูสภาพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2500 หน้า 50

ในปี พ.ศ. 2442 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับมารับราชการ
ในกรุงเทพฯ เป็นผู้ช่วยการโรงเรียนมหาดเล็ก ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นอธิบดี
กรมศึกษาธิการ และปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการใน พ.ศ. 2445 ต่อมาใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ
แต่งตั้งให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง
ธรรมการแทนเจ้าพระยาวิจิตรวงศ์ฤทธิไกร ซึ่งเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์และบริหารงานไม่
ก้าวหน้า¹ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2455 ท่านได้รับพระราชทาน
บรรดาศักดิ์เป็นมหาอำมาตย์เอก และพระราชทานสุพรรณบัฏสถาปนาขึ้นเป็น
"เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี"² ซึ่งถือว่าเป็นยศสูงสุดในรัชสมัยนั้น

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เป็นนักการศึกษาท่านแรกที่คลุกคลีใน
วงการศึกษามีความรู้ความชำนาญ มีประสบการณ์ทั้งในและต่างประเทศ ท่านมี
ความตั้งใจสนับสนุนส่งเสริมการจัดการศึกษาให้แก่ราษฎร เมื่อรับราชการอยู่
ประเทศอังกฤษได้ศึกษาแนวคิดและนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ใน
ยุโรป ประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา
นั้นมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ ท่านได้ศึกษาระเบียบแบบแผนรวมทั้ง
วิธีการจัดการศึกษาที่ดีและเหมาะสมนำมาประมวลเป็นแนวการศึกษาของไทย

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.1/12
พระราชหัตถเลขาถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ 13 พฤศจิกายน 130

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.2/3
รายงานกระทรวงธรรมการฉบับที่ 5 ประจำปีพุทธศก 2455 28 พฤษภาคม 2455

³ รอง ศยามานนท์ "เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี" ใน ประวัติครู
คุรุสภาพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2500 หน้า 53

ทูลเกล้าฯ ถวายรายงานแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

แนวการศึกษาของท่านเสนอให้มีการจัดการและขยายการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพราะ "การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งในบรรดาสิ่งที่จะเป็นรากเหง้าแห่งความเจริญมาสู่บ้านเมืองของคน"² แม้จะมีการจัดการศึกษาแล้วก็ตาม แต่จุดมุ่งหมายของการศึกษาก็เพื่อรับบุคคลเข้ารับราชการจึงเป็นการจัดการศึกษาคำนวณเป็นหลักปรากฏว่าในแต่ละปีจำนวนนักเรียนที่จบออกมามากและมีความรู้เพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ เป็นผลให้ใช้การเต็มที่ไม่ได้ อย่างดีเป็นได้ก็เพียงเสมียนและอยู่ในระดับต่ำ อาจจะพอหรือเกินความต้องการ³ ทำให้เกิดปัญหาการว่างงานและผู้ที่ว่างงานจะ "เที่ยวเพ่นพ่านเคืองขวาง หาเลี้ยงชีพไม่ได้ ก็กลับเป็นความคับแค้นขึ้น"⁴ เพื่อแก้ปัญหานี้จึงต้องจัดการศึกษาให้ความรู้และส่งเสริมให้ราษฎรมีฝีมือและความขยันขันแข็งที่จะประกอบอาชีพทางการหัตถกรรมและการเพาะปลูก⁵ โดยการจัดโรงเรียนสำหรับฝึกหัดราษฎรทั่วไปเกี่ยวกับค่านี้นั้นโดยเฉพาะที่เรียกว่า Industrial School*

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/3
ความเห็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เรื่องการจัดการศึกษา ร.ศ. 117 8 เมษายน
 - 23 กุมภาพันธ์ 117

² ก.

³ วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 83

⁴ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/11
แสดงศิลปกรรมแลหัตถกรรม 1 ตุลาคม 2455 - 3 กรกฎาคม 2467

⁵ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/3
ฉ.ก.

* ศึกษาคณวน ช.

ซึ่งเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชหัตถเลขาชมเชยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีว่า "เราขอชมเชยความอุตสาหพยายามแลความคิดคริครองโดยรอบคอบแลเนียบแหลมของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ซึ่งได้คิดอ่านแนะนำมายังกระทรวงในครั้งนี้เป็นอันมาก แลยืนยันไว้ว่าเห็นชอบในความคิดนั้นทุกอย่าง"¹

การจัดการศึกษาของกระทรวงธรรมการในระยะนั้นไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เพราะมีการขยายการศึกษาแต่ปราศจากการควบคุมคุณภาพและขาดความเข้มแข็ง เกิดขาดในการบริหารของเสนาบดี² ทั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีว่า "เสนาบดีตลอดจนเจ้ากรมศึกษาธิการก็อ่อนแอ เพราะเคยเป็นแต่ช่างเท้าหลังอยู่ในบ้านเรือนของตน จะกล่าวว่าหักหาญไต่ไปก็ไม่ได้"³ พระองค์จึงทรงมีพระราชประสงค์ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีกลับเข้ามารับราชการในกระทรวงธรรมการ ด้วยทรงเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความสามารถและมีจิตใจรักการศึกษา ใฝ่ใจศึกษาค้นคว้า รู้จักแก้ไขเปลี่ยนแปลงการศึกษาให้เข้ากับกาลสมัย⁴ เมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีกลับเข้ามารับราชการในกระทรวงธรรมการจึงได้โอกาสและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง ก็ได้วางแผนนโยบายการจัดการศึกษาโดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเภทคือ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมเลขาธิการ เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/3
ความเห็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เรื่องการจัดการศึกษา ร.ศ.117 8 เมษายน -
23 กุมภาพันธ์ 117

² แนน้อย คิตติรานนท์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ หน้า 88

³ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบ
บังคมทูล เล่ม 2 หน้า 151

⁴ ก. หน้า 195 - 196

1. สามัญศึกษา เป็นการศึกษสำหรับให้ราษฎรทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้ไว้เป็นพื้นฐาน ให้รู้หนังสือและตัวเลข รู้จักบริหารร่างกายเพื่อความสมบูรณ์แข็งแรงของชีวิตและให้มีศีลธรรมจรรยาโดยการเรียนจริยธรรม

2. การศึกษาพิเศษหรือการอาชีวศึกษา เป็นความรู้สำหรับผู้ที่มีเชาวน์และนิสัยที่จะทำงานพิเศษต่าง ๆ เป็นต้นว่า การช่าง การเพาะปลูก การค้าขาย เป็นต้น¹

เมื่อได้แบ่งและจัดประเภทการศึกษาทั้งกล่าวแล้ว ความรู้ด้านสามัญศึกษา ก็จะแพร่ขยายไปทั่วพระราชอาณาจักรและความรู้ทางด้านการศึกษาอาชีวศึกษา ก็จะให้ประโยชน์แก่ราษฎรทุกชั้น นโยบายการจัดการศึกษาของท่านจะแตกต่างไปจากการจัดการศึกษาที่ผ่านมา คือมุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญต่อการจัดการการอาชีวศึกษา แบ่งออกได้ 2 ทางคือ การหัตถกรรมและการพาณิชยกรรม

แนวนโยบายด้านการหัตถกรรม

ภายหลังที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี สนับสนุนให้มีการจัดการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2455 ปรากฏว่า ราษฎรได้ให้ความสนใจและฝึกหัดการหัตถกรรมอย่างแพร่หลาย แต่ก็เป็นกรนิยมชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นด้วยไม่ได้รับการส่งเสริมให้จริงจังและเจริญก้าวหน้าไปกว่านั้น ผู้บริหารประเทศควรที่จะสนับสนุนส่งเสริมการหัตถกรรมให้มากกว่านี้ เพื่อคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของชาติและเป็นอาชีพที่ราษฎรสามารถยึดไว้เป็นหลักได้

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เขกสารรัชกาลที่ 65 ศ.2/5

ดังนั้นท่านจึงเสนอแนวทางการจัดการศึกษาก่อนการหัตถกรรมว่า ควรจัดสอนให้เด็กได้ฝึกหัดทำด้วยมือ โดยทำการสอนในระดับประถมศึกษาและในโรงเรียนหัตถกรรมที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษอีกแผนกหนึ่ง¹ แนวการดังกล่าวได้กลายมาเป็นระเบียบการหัตถกรรมของกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2456 ว่า การจัดการศึกษาก่อนการหัตถกรรมจะมีทั้งในคานสามัญศึกษาและคานการอาชีพศึกษา

การหัตถกรรมได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างมากในสมัยของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ด้วยท่านต้องการที่จะคงความเจริญของการหัตถกรรมของชาติไว้ ทั้งนี้เพราะ "ศิลปหัตถกรรมใช้ว่าจะเฟื่องฝึกหัดกันในบัดนี้ก็หาไม่ การฝึกหัดเหล่านี้ได้มีมานานแล้ว ตามโรงเรียนบางแห่งและตามถิ่นซึ่งท้องถิ่นทำการอย่างใดก็ฝึกหัดวิชาการจากบิดามารดาตามท้องถิ่นนั้น ๆ"² ขอสนับสนุนอีกประการคือ "การหัตถกรรมต่าง ๆ ของคนไทยที่ได้อำนาจมาในบ้านเมืองเป็นพยานยืนยันให้แลเห็นว่าคนไทยเราไม่โง่เขลาในทางฝีมือ ฝึกหัดทำอะไรมักทำได้โดยมากและทำได้ก็ด้วย"³ ด้วยเหตุดังกล่าวส่งผลทำให้เกิดโรงเรียนหัตถกรรมขึ้นเป็นครั้งแรกคือ โรงเรียนเพาะช่าง

แนวนโยบายคานการพาณิชย์กรรม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงเกษตรธิการได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้จัด "งานแสดงกลีกรรมและ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13
ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131 19 พฤศจิกายน 2456

² กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 226

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/11
แสดงศิลปกรรมและหัตถกรรม 1 ตุลาคม 2455 - 3 กรกฎาคม 2467

พาณิชย์การ" ขึ้นอีกเป็นครั้งที่ 3 นับว่าผู้บริหารประเทศเห็นความสำคัญของการ
กลไกกรรมและพาณิชย์กรรมซึ่งควรจะได้รับส่งเสริม เพราะในช่วงเวลานั้น
ประเทศมหาอำนาจต่างแสวงหาอาณานิคม เพื่อใช้เป็นแหล่งวัตถุดิบ ตลาดการ
ค้าขาย ฯลฯ ถ้าหากประเทศไทยได้แก้ไขปรับปรุงอาชีพทั้งด้านการกลไกกรรมและ
การพาณิชย์ให้เจริญรุ่งเรือง สามารถติดต่อกับค้าขายกับนานาอารยประเทศได้
จะเป็นผลดีต่อฐานะความมั่นคงของประเทศและเศรษฐกิจของชาติได้ สอดคล้อง
กับคำกราบบังคมทูลถวายรายงานของเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการคือ

ด้วยการกลไกกรรมและพาณิชย์การนั้น เป็นกำลังอันสำคัญแก่ประเทศ การนี้
แม้แต่ในนานาประเทศก็ต่างชวนชววยแลแย้งซึ่งซึ่งกันและกันอยู่เสมอ
การแย่งชิงแข่งขันต่อกันนี้ก็นับว่าเป็นสงครามอย่างหนึ่ง แต่การศึกษา
พาณิชย์การนั้นตอ้งนับว่าใหญ่กว่าสงครามที่ต้องต่อสู้กันด้วยอาวุธ เหตุฉะนี้
ถ้าประเทศใดมีชัยชนะหรือสามารถต่อสู้พาณิชย์สงครามได้แล้ว ก็นับว่า
ประเทศนั้นมีชัยชนะยิ่งกว่าในการศึกสงคราม¹

ซึ่งตรงกับแนวคิดของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี โดยท่านได้
เสนอเพิ่มเติมอีกว่า การจัดการการอาชีวศึกษาที่รัฐบาลจะส่งเสริมต่อไปนั้น ต้อง
คำนึงถึงทั้งด้านการหักถกรรม พาณิชยกรรมและกลไกกรรม เพราะวิชาชีพทั้ง 3
ต่างก็เป็นปัจจัยต่อกันและกัน² ด้วยการศึกษาที่รัฐบาลพึงจักต่อไปนั้นมีจุดหมาย

¹พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ 17 มีนาคม 2507 หน้า 19

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13
ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131 19 พฤศจิกายน 2456

เพื่อให้ราษฎรมีความรู้และสามารถประกอบอาชีพได้ นอกจากนี้ท่านยังชี้ให้เห็นถึง
ปัญหาการสอนให้มีความรู้ทางค่านิยมเพียงอย่างเดียวเป็นเรื่องไม่ยากเพราะ

คนชาติไทยเรามีข้อที่ปรากฏและควรสรรเสริญอย่างยิ่งในเรื่องการ
เล่าเรียนศึกษา คือเรามีลักษณะเป็นคนฉลาดอะไรก็ได้เร็ว ไม่ใช่ชาติ
ที่โง่เขลาและคือถึง จะเล่าเรียนศิลปวิทยาใด ๆ ก็หยิบฉวยได้โดย
เร็ว แม้อะไรจะเห็นแต่ตัวอย่างแล้วก็ทำได้ คุณวิเศษในข้อนี้คงจะ
เป็นอย่างเยี่ยมในระหว่างชาติต่าง ๆ เหตุฉะนั้นการที่จะสอนให้รู้ไม่ใช่
เป็นการยาก¹

การจัดการศึกษาตามจุดมุ่งหมายประการแรกคือ ค่านิยมศึกษา จึงเป็น
สิ่งที่น่าจะทำได้โดยไม่หนักใจ แต่การจัดการศึกษาตามจุดมุ่งหมายประการหลังคือ
การการอาชีพศึกษา นับเป็นปัญหาที่น่าหนักใจ ด้วยเหตุว่าการสอนให้รู้จักทำ
สำหรับคนไทยเป็นการยากมาก เพราะมีข้อบกพร่องคือทำอะไรก็มักจะทำเป็นเล่น
ชั่วคราวชั่วคราวไม่จริงจัง มีความรับผิดชอบน้อยและเบื่อง่าย ตลอดจน "ชอบ
ล่ายหาที่จะทำแต่สิ่งที่ไม่เกินกว่าความรู้และความสามารถของตนแล้วก็ทำไม่ได้ สิ่ง
เหล่านี้เป็นเครื่องถ่วงความเจริญอยู่ในบ้านเมืองของเราเป็นอันมาก"²

ปัญหาที่ราษฎรมีอุปนิสัยไม่ใส่ใจในอาชีพใด ๆ เป็นหลักเช่นนี้ วิธีการ
ที่พอจะแก้ไขได้ ก็โดยการจัดการการอาชีพศึกษาขึ้น เพื่อฝึกฝนอาชีพและปลูกฝัง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ท.10/13
ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131 19 พฤศจิกายน 2456

²
ก.

ทัศนคติที่ดีต่อการเรียนวิชาชีพ ซึ่งเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีได้เสนอ
วิธีแก้ปัญหาไว้หลายประการ ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การจัดการศึกษาค้นการ
พาณิชย์กรรม ได้แก่การอบรมให้ราษฎรมีความรู้ความสามารถและเข้าใจถึงวิธีการ
ค้าขาย เพราะการพาณิชย์กรรมเป็นปัจจัยสัมพันธ์ต่อการกลีกรรมและการหัตถกรรม
คือเมื่อมีการส่งเสริมการกลีกรรมและการหัตถกรรมมากขึ้น การพาณิชย์กรรมจำ
จะต้องจัดขึ้นรับโดยทันที เพื่อกำเนินจำหน่ายสินค้าที่ราษฎรผลิตเพิ่มขึ้นให้ถูกต้อง
ตามหลักวิชาการค้าขาย การประกอบกิจการค้าขายก็จะดำเนินไปด้วยดีและเจริญ
ก้าวหน้า ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนการกลีกรรมและการหัตถกรรมโดยตรง อันจะ
ทำให้เศรษฐกิจของประเทศมั่นคงขึ้นด้วย¹

ดังนั้นการพาณิชย์กรรมจึงควรได้รับการบำรุงส่งเสริมให้มากขึ้น ด้วย
เหตุที่การค้าขายตกอยู่ในอำนาจของชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ หากปล่อยให้สภาพ
เช่นนี้ดำเนินต่อไปก็คงไม่ผิดอะไรกับคำพังเพยที่กล่าวว่า "เหมือนลูกไก่อยู่ใน
กำมือ"² แม้ว่าคุณลักษณะของคนไทยไม่ชอบในอาชีพการค้าขาย แต่การรัฐบาลให้
การส่งเสริมอย่างจริงจัง ก็อาจจะแก้คุณลักษณะดังกล่าวได้ ดังตัวอย่างจาก
ประเทศญี่ปุ่น แท้จริงแล้วชาวญี่ปุ่นมีนิสัยเป็นนักบริโภคมกกว่าคนอื่น ๆ แต่เมื่อ
รัฐบาลญี่ปุ่นเล็งเห็นว่าในกาลต่อไป การค้าขายจะเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อความ
มั่นคงของประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงหันมาสนับสนุนและส่งเสริมให้ราษฎรรักการ
ค้าขาย ประกอบกับชาวญี่ปุ่นมีความเพียรพยายามจึงทำให้ประสบผลสำเร็จในค้า

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ส.10/13
ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131 19 พฤศจิกายน 2456

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/84 ระเบียบการ
หัตถกรรมและพาณิชย์กรรม 2 เมษายน 2455 - 16 เมษายน 2456

การพาณิชย์กรรม¹ ซึ่งเปรียบเสมือนนกแก้วนกขุนทอง ถ้าพยายามอบรมสั่งสอนให้
พูดภาษาคนก็สามารถพูดได้² ตามตัวอย่างนี้ถ้าหากรัฐบาลให้การสนับสนุนอย่าง
จริงจังในทุกด้านของการอาชีวศึกษา น่าจะเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยของคนไทยให้หัน
มาสนใจในการพาณิชย์กรรมได้ไม่ยากนัก ดังนั้นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
จึงได้วางแผนการจัดการสอนการพาณิชย์กรรมในโรงเรียนที่สูงกว่าระดับประถมศึกษา
พร้อมทั้งสนับสนุนโรงเรียนพาณิชย์การที่มีอยู่* และจัดตั้งโรงเรียนพาณิชย์การ
เพิ่มขึ้นคือ โรงเรียนพาณิชย์การวัดราชบูรณะ

สำหรับการกลกิกรรม ท่านได้ให้แนวทางและการส่งเสริมไว้ไม่มากนัก
แต่ก็เน้นให้เห็นว่า การเพาะปลูกนั้นต้องอาศัยหลักวิชาการทางเกษตร เข้าช่วย
เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ไ้มากและมีคุณภาพดีขึ้น รู้จักใช้ที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าให้เกิด
ประโยชน์ จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาคนว่างงานได้ทางหนึ่ง³ ทั้งนี้เพราะ
ประเทศไทยยังมีที่ดินปล่อยไว้ว่างเปล่าไว้มาก หากทำให้ราษฎรสามารถใช้ที่ดิน
เหล่านั้นให้เกิดประโยชน์เต็มที่แล้วคงจะช่วยแก้ปัญหา "ที่ดินและแรงงานยังไม่
สัมพันธ์กัน"⁴ ได้ และในการจัดการศึกษาด้านการกลกิกรรมท่านเพียงแต่เสนอว่า
"เห็นว่าไม่ควรต้องสอนอะไรมากนัก นอกจากทำให้ได้รู้จักวิธีการทำและสร้าง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/84 ระเบียบการ
ตัดกรรมแลพาณิชย์การ 2 เมษายน 2455 - 16 เมษายน 2456

² ก.

* ก็มีโรงเรียนพาณิชย์การวัดมหาพฤฒาราม

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.10/1
พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องไต่สวนความรู้ในทางเพาะปลูก
29 มิถุนายน 120

⁴ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13
ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131 19 พฤศจิกายน 2456

ทัศนคติให้ความพอใจ อย่าใ้คุณหมั่นละเลยเสีย และให้ทำการสอนในระดับ
ประถมศึกษา"¹

แนวนโยบายในการจัดการการอาชีวศึกษาระหว่างเจ้าพระยาพระเสด็จ
สุเรนทราธิบดีกับเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีแตกต่างกันประการหนึ่งคือ เจ้าพระยา
พระเสด็จสุเรนทราธิบดีเน้นในด้านการหัตถกรรมและพาณิชยกรรม ส่วนเจ้าพระยา
ธรรมศักดิ์มนตรีจะเน้นทั้งด้านการหัตถกรรม พาณิชยกรรมและกสิกรรมด้วย

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เป็นนักการศึกษาที่สำคัญของวงการ
การอาชีวศึกษาของไทย ท่านให้การส่งเสริมสนับสนุนทั้งกำลังความคิด กำลังกาย
และกำลังใจ เพื่อให้การจัดการการอาชีวศึกษามุ่งหมาย โดยคำนึงถึง
ความอยู่รอด ความเจริญของประเทศชาติและของราษฎรเป็นสำคัญ แม้จะต้อง
เผชิญอุปสรรคในการดำเนินการด้วยความยากลำบาก ท่านก็ได้ต่อสู้หาหนทาง
ตรงกันข้ามกลับมีความอดุสาหะเพียรพยายามจัดให้เกิดผลสำเร็จ อาจกล่าวได้ว่า
ท่านเกิดมาเพื่อการศึกษา และเป็นผู้วางรากฐานระดับการศึกษาของไทยได้มุลจน
กระทั่งปัจจุบันนี้

2.1.4 แนวนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของเจ้าพระยา
ธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นบุตรคนที่ 18 ของพระยาไชยสุรินทร์
(ม.ล.เจื้อยม เทพหัสดิน) เสนาบดีกระทรวงเกษตราและคลังในต้นรัชกาลที่ 5 กับ
คุณหญิงอยู่ ไชยสุรินทร์ เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2419 บิดาถึงแก่

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13
ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131 19 พฤศจิกายน 2456

อนิจกรรมเมื่อท่านมีอายุเพียง 8 ขวบ ท่านอยู่มารกาไค์เลี้ยงดูและให้การศึกษา เป็นการเริ่มต้นให้อ่านเขียนหนังสือที่บ้าน

การศึกษาเบื้องต้น ได้ศึกษาเล่าเรียนที่โรงเรียนวัดบพิตรพิมุข ตั้งแต่สมัยที่เรียกว่าคือนั่งหนังสือแล้วย้ายไปเรียนต่อที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนสุนันทาลัย และโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ เป็นนักเรียนฝึกหัดอาจารย์รุ่นแรก ซึ่งสำเร็จการศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2435 ได้รับประกาศนียบัตรวิชาภาษาไทย และภาษาอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 2437 เป็นผู้เรียนดีเด่นเยี่ยมเคยได้รับพระราชทานรางวัลที่ 1¹

ระหว่าง พ.ศ. 2437 - 2439 มีตำแหน่งเป็นครูช่วยอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ด้วยความสามารถต่อต้านที่การงานและประวัติการศึกษาที่ดีเกิน จึงได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงธรรมการให้ไปศึกษาเพิ่มเติม ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2439 ภายใต้การดูแลของ เซอร์โรเบิร์ต มอร์แรนท์ (Sir Robert Morant) โดยศึกษาวิชาครูในโรงเรียนฝึกหัดครูมะโรส (Mara Rose) ใกล้กรุงลอนดอน² ประมาณ 3 ปี จึงมีโอกาสไปฝึกสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ และได้ศึกษาแผนการศึกษาของประเทศอังกฤษโดยทั่วไปเป็นอย่างดี³

¹ไฉไล เทพหัสดิน ณ อยุธยา ประวัติของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
หน้า 1 - 2

²บรรจง ศรีขรรค์กุล "เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เสนาบดีท่านที่ 4 และรัฐมนตรีว่าการคนแรกของกระทรวงธรรมการ" มิตรครู 6(21) : 4 15 พฤศจิกายน 2517

³เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พนะหาน ส.ธัมมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา 2486
หน้า ค.

เมื่อท่านสำเร็จการศึกษาก็ได้เดินทางกลับประเทศไทย ในระหว่างการเดินทางกลับจากยุโรป ได้มีโอกาสดูวิธีการจัดการศึกษาและการจัดโรงเรียนในประเทศอินเดีย 2 มณฑล ซึ่งมีภูมิประเทศแตกต่างกันและเริ่มจัดการศึกษาคณะสมัย คือ มณฑลปัญจาบ ซึ่งเป็นมณฑลฝ่ายเหนืออันเป็นมณฑลแรกที่ได้จัดการศึกษากับมณฑลมหाराส ซึ่งเป็นมณฑลฝ่ายใต้ ขณะเดียวกันได้ดูการศึกษาของประเทศพม่าด้วย แล้วเขียนรายงานพร้อมกับแสดงความคิดเห็นเสนอกระทรวงธรรมการ¹ แสดงให้เห็นแนวคิดทางการศึกษาของท่านซึ่งมีผลต่อการจัดการศึกษาของไทยในเวลาต่อมาก็คงจะได้กล่าวต่อไป

เมื่อกลับมาถึงประเทศไทยท่านก็เข้ารับราชการในกระทรวงธรรมการตามเดิม ในปี พ.ศ. 2445 กระทรวงธรรมการแต่งตั้งให้ท่านเป็นหัวหน้าคณะข้าราชการ ไปศึกษาดูงานด้านการจัดการศึกษาในประเทศญี่ปุ่น ท่านเขียนรายงานแนวทางการจัดการศึกษาและระบบโรงเรียนของประเทศญี่ปุ่นเสนอกระทรวงธรรมการ และเสนอแผนการศึกษาของชาติด้วย² เมื่อกระทรวงธรรมการได้ทูลถวายความคิดเห็นของท่านแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยและตรัสชมเชยแนวคิดของท่านว่า "ได้อ่านรายงานของนายสนั่น* แล้วเห็นว่านายสนั่นเป็นคนมีความรู้ และมีความรักใคร่ตั้งใจตรวจตราในการศึกษาจริง

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พะนันทน์ ส. ธรรมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา 2486 หน้า ค.

² ดู หน้า ค - ง

* ขณะนั้นยังเป็น นายสนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา

ทั้งมีความคิดเทียบเคียงในสิ่งที่ควรใช้ไม่ควรใช้ ขอบอกชมเชยนายสนั่นให้เขา
ทราบด้วย"¹

นับว่าการไปศึกษาทูลถามการจัดการศึกษาทั้งจากประเทศตะวันตกและ
ตะวันออก ทำให้ท่านนำเอาประสบการณ์และวิธีการจัดการศึกษามาปรับปรุง
ดัดแปลงแก้ไขการจัดการศึกษาของชาติให้ทันสมัยตามอารยประเทศ เพราะท่าน
เป็นผู้มีความอดุสาหะ มีจิตใจหนักแน่น มีความเพียรความสามารถและเข้าใจใน
การงานเป็นอย่างดี² ดังรายงานของท่านชี้แจงต่อกระทรวงธรรมการว่า "การศึกษา
ในประเทศอังกฤษ ไม่มีหลักสำหรับราชาธิปไตยที่จะจัดการในเรื่องนี้ การศึกษา
ได้ดำเนินขึ้นโดยรากเงาแห่งความบำรุงของราษฎร ทั้งเป็นการโตเหลื่อประมาณ
กว่าการที่จะจัดขั้นต้นของไทย"³ นอกจากนี้ท่านยังได้ชี้ให้เห็นถึงวิธีการจัดการศึกษา
ในประเทศอินเดียอีกว่า "การศึกษาที่จัดในประเทศอินเดีย เป็นวิธีการจัดการที่
คล้ายกับของประเทศไทยและสมควรที่จะเอาเป็นแบบแผนได้"⁴

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีรับราชการและมีตำแหน่งหน้าที่ในกระทรวง
ธรรมการเป็นลำดับจนถึงเป็นเสนาบดีกระทรวง⁵ และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.2/7
รายงานนายสนั่น เรื่องการตรวจการศึกษาในประเทศอินเดีย ร.ศ. 117
27 ตุลาคม 117

² ก.

³ ก.

⁴ ก.

⁵ ขุนวิรุฬห์จรรยา "เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี" ใน ประวัติครู ครูสภา
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2501 หน้า 30

เป็นมหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในปี พ.ศ. 2460¹

โดยเหตุที่ท่านเป็นผู้รักการศึกษาและมีนิสัยเป็นครูแต่กำเนิด ยิ่งได้เห็นและมีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาของต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ท่านจึงได้นำแบบแผนการศึกษาซึ่งได้นำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษาของไทย ส่งผลให้การศึกษานานาชาติขยายตัวและเจริญก้าวหน้าอย่างมาก จนกระทั่งจัดให้มีโครงการศึกษาของชาติขึ้น

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีประสบการณ์ในวิวัฒนาการแห่งการศึกษาจากแบบโบราณมาสู่สมัยใหม่ ประกอบกับท่านมีโอกาสไปศึกษาต่องานการจัดการศึกษาจากต่างประเทศ ทำให้ท่านมีแนวคิดในการจัดการศึกษาอย่างกว้างขวางทั้งด้านสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา โดยเฉพาะด้านการอาชีวศึกษานั้น ท่านให้ความสำคัญอย่างยิ่งว่าเป็นการศึกษาแขนงหนึ่งที่ทางราชการต้องคำนึงไปพร้อม ๆ กับการจัดการศึกษาด้านสามัญศึกษา เพราะความรู้ด้านสามัญนั้นทุกคนต้องได้เรียนเพื่อให้เกิดปัญญาเป็นพื้นความรู้ เมื่อมีพื้นความรู้แล้ว ควรจะได้เรียนวิชาชีพหรือการอาชีวศึกษากว้าง เพื่อนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตน ดังนั้นความรู้ทั้งด้านสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษาจึงมีความสำคัญและควรได้เรียนควบคู่กันไป ทั้งข้ออุปมาอุปไมยที่ว่า

สามัญศึกษาเปรียบเสมือนครองราก วิชาสามัญศึกษา* เปรียบเสมือน
ตัวตึกที่กอบนครองราก ตึกที่ก่อขึ้นสำเร็จแล้วเป็นอย่างดี ไม่ว่าตึกเล็ก
ตึกใหญ่ก็ต้องประกอบด้วยส่วนทั้งสองนี้ให้พอเหมาะกัน มิฉะนั้นมีแต่
ครองราก ไม่มีตึกก็ไม่สำเร็จประโยชน์แห่งการอยู่อาศัย มีแต่ตึกไม่มี

¹ ขุนวิรุฬหบรรยา "เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี" ใน ประวัติครู ครูสภา
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2501 หน้า 30

* หมายถึง การอาชีวศึกษา

ครองรากตึกนั้นก็อยู่ไม่ได้ หรือมีการครองรากอ่อนไปตึกนั้นไม่ช้าก็คง
ทรุด เป็นเหตุให้แตกร้างพังหลาย ต่อเมื่อไรตัวตึกและครองรากพอ
เหมาะสมกันพอดี ตึกนั้นจะสำเร็จประโยชน์แห่งการอยู่อาศัยได้ถาวร¹

การจัดการศึกษา จึงควรมีทั้งด้านสามัญศึกษาควบคู่ไปกับด้านการศึกษา
บุคคลที่มีความรู้เฉพาะด้านสามัญศึกษาส่วนใหญ่ต้องการที่จะเป็นเสมียน² มากกว่า
การประกอบอาชีพใด ๆ จะก่อให้เกิดปัญหาคนว่างงานในเวลาต่อมาได้ เพราะ
เมื่อมีผู้คนมากขึ้นและจบการศึกษาเพิ่มขึ้น แต่งานเท่าเดิมและลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ
นอกจากนี้งานบางประเภทต้องการผู้ที่มีวุฒิสูงผู้ที่เรียนครึ่ง ๆ กลาง ๆ จึงเข้าทำงาน
ไม่ได้ "ซ้ำร้ายนั้นคือ วิชาที่ไม่ได้ฝึกฝนตามธรรมชาติตระกูลโดยวิธีเก่า เช่น
ชาวบ้านที่หัดทำหม้อ เป็นต้น กลับทำไม่ได้"³ ปัญหาและความยุ่งยากที่จะเกิดขึ้น
ดังกล่าวนี้นั้น ตรงกับแนวคิดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในอันที่จะส่งเสริมให้มีการ
จัดการศึกษา ทั้งด้านสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษาเพราะ

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "มนุษย์กับการศึกษา" วารสารสภาการศึกษา
แห่งชาติ 7(1) : 9 สิงหาคม 2515

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พระท่าน ส.ธัมมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา 2486
หน้า ๘.

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/11
แสดงศิลปกรรมแลหัตถกรรม 1 ตุลาคม 2455 - 3 กรกฎาคม 2467

ทุกคนให้สำเร็จด้วย	วิชา-ชีพพอ
เรียนวิสามานยนศึกษา	เสร็จจวน
สูงต่ำลคหล่นหา	ให้ครบ-ครั้นเทอญ
พาณิชยกลสิกิจจวน	เรื่องคำอุทิศสาธุกรรม ¹

นอกจากนี้ท่านยังชี้ให้เห็นถึงข้อดีและความจำเป็นของการจัดการการอาชีวศึกษา โดยยกตัวอย่างในการจัดการการอาชีวศึกษาในประเทศอินเดีย ซึ่งตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษามาแล้ว 20 กว่าปีว่า "ตอนต้น ๆ ไม่ค่อยสำเร็จเพราะคนชอบเรียนหนังสือมากกว่า เห็นว่าเป็นวิชาผู้ดี แต่เดี๋ยวนี้โรงเรียนอาชีวศึกษาของอินเดียเป็นที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับแล้ว"²

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ทราบถึง แนวนโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งให้การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการทั้งทางด้านการจัดการ การพาณิชยกรรมและกลสิกรรมดังนี้

แนวนโยบายด้านการจัดการ

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นนักการศึกษาที่สำคัญคนหนึ่งของไทย ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการอาชีวศึกษาด้านการจัดการหรือด้านการช่าง ซึ่งท่านได้กล่าวในการประชุมแจกรางวัลการแสดงผลผลิตจัดการ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2457 ว่า "ข้าพเจ้ามีความยินดีนักที่ได้พบท่านทั้งหลายทั้งฝ่าย

¹เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "สุนทรพจน์ 4" ใน โคลงกลอนของครูเทพ เล่ม 1 หน้า 178

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ส.1/1
รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาลมณฑล 27 ธันวาคม 2462

โรงเรียนและผ่านบ้านผู้มีใจรักใคร่ในการศิลปหัตถกรรม เพราะข้าพเจ้าก็รัก
เช่นนั้นด้วยคนหนึ่ง จริงอยู่ในเวลานี้การกลีกรมเป็นปีกแผ่นของบ้านเมืองเรา
แต่ว่าการหัตถกรรมก็ควรเป็นส่วนสำคัญของเราเหมือนกัน"¹

แม่ท่านได้รับทุนการศึกษาไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ แต่ท่านก็ยังให้
ความสนใจการศึกษาด้านการหัตถกรรม และจากการศึกษาดูงานการจัดการศึกษา
ที่ประเทศอินเดียด้วยแล้ว ยิ่งทำให้ท่านมองเห็นความจำเป็นของการหัตถกรรมมาก
ขึ้น เพราะเป็นการฝึกหัดให้คนรู้จักประคิมฐ์สิ่งของเครื่องใช้สำหรับการใช้สอย และ
เพื่อผลิตสินค้าออกสู่ตลาด ดังรายงานเสนอต่อกระทรวงธรรมการหลังการศึกษา
ดูงานในประเทศอินเดียว่า ประเทศอินเดีย มีโรงเรียนวิชาสามัญทั่วไปกับ
โรงเรียนสอนวิชาพิเศษ (การอาชีพศึกษา) ต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนสอนวิชาพิเศษ
แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทที่หนึ่ง เป็นโรงเรียนวิชาชีพต่าง ๆ
(Technical Colleges) มีวิชาสับแพทย์ กฎหมาย วิศวกรรม เกษตรกรรม
และฝึกหัดครู เป็นต้น อีกประเภทหนึ่งเป็นโรงเรียนสรรพช่าง (Industrial
School) มีโรงเรียนช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างทอง ช่างเงิน ช่างแกะ ช่างปั้น ฯลฯ
โรงเรียนเหล่านี้จะมีทั่วประเทศทั้งภาคเหนือและภาคใต้ ซึ่งรัฐบาลจัดตั้งขึ้นสำหรับราษฎร
ที่ยากจนไม่มีทุนทรัพย์ที่จะเรียนต่อในระดับสูง และต้องการออกไปประกอบอาชีพต่าง ๆ
ที่มีใจการรับราชการ เป็นการส่งเสริมการช่างต่าง ๆ ของประเทศให้ดีขึ้น

¹กระทรวงธรรมการ รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียน
ครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2456 หน้า 24

อันจะทำให้มีสินค้าแพร่หลายทั้งภายในและภายนอกบ้านไ้อีกด้วย¹ จากประสบการณ์ในการจัดการศึกษาค้นการหัตถกรรมของประเทศอื่นเคยนี่เอง ทำให้ท่านมีความปรารถนาที่จะให้ประเทศไทยเปลี่ยนแนวการศึกษามุ่งเน้นให้ราษฎรมีวิชาชีพติดตัวเพื่อการดำรงชีวิตได้ในสังคม ซึ่งจะทำให้มีสิ่งของเครื่องใช้อย่างเพียงพอ จนสามารถนำไปจำหน่ายเป็นสินค้าสู่ตลาดการค้าขายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจของราษฎรก็จะดีขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการช่วยชาติบ้านเมืองอีกวิธีหนึ่งด้วย ฐานะทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศก็จะดีขึ้น เพราะราษฎรไม่มีปัญหาในการครองชีพ บ้านเมืองก็สงบสุข ทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วและเรียบร้อย และที่สำคัญกิจการการหัตถกรรมหรือการช่างก็จะตกอยู่กับคนไทย "ถ้าเมืองไทยเรามีโรงเรียน (สรรพช่าง) ชนิดนี้มาก ไม่ชานานการช่างทั้งปวงจะหลุดออกนอกมือจีน เขามายอยู่ในมือไทยอย่างเต็ม"²

การที่ผู้นำทางการศึกษาของไทย ให้การสนับสนุนส่งเสริมการหัตถกรรม นับว่าเป็นความเข้าใจที่ถี่ถ้วนถูกต้องถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น อันเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ชาวจีนมีอิสระแต่เพียงเป็นผู้ประกอบการพาณิชย์เท่านั้น ยังครอบคลุมถึงการประกอบอาชีพการหัตถกรรมอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงชี้ให้เห็นว่า "หัตถกรรมต่าง ๆ ซึ่งแต่ก่อนคนไทยเราเคยทำ เกือบนี้กลายเป็นเงินทำแทบทั้งสิ้น เช่นการก่อสร้าง การช่างไม้ เป็นต้น สิ่งที่เรายังคงพออยู่ได้ว่าทำอยู่บ้างก็มีทำสี เรือนแลปูสีลาเท่านั้น"³

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/7
รายงานของนายสนั่น เรื่องตรวจการศึกษาในประเทศอินเดีย ร.ศ.117 27 ตุลาคม 117

² ก.

³ จารุวรรณ ไวยเจตน การศึกษาระดับของไทย พ.ศ. 2464 - 2474
เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 29 - 30

นอกจากนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรียังมีแนวคิดว่าการหัตถกรรมและการ
กลีกรรมมีความสัมพันธ์สนับสนุนซึ่งกันและกัน เพราะการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้
ตลอดจนสินค้าทางการหัตถกรรม ต้องอาศัยวัตถุดิบจากการกลีกรรมและราษฎรส่วน
ใหญ่ดำรงชีพด้วยการเพาะปลูก จึงมีเวลาว่างหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ก็จะได้ใช้
เวลาว่างไปทำการฝีมือทางการหัตถกรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ราษฎรและ
ประเทศชาติเพราะ "ถ้าชาวนาทั่วไปในบ้านเมืองของเรา รู้จักทำสินค้าในเวลา
ว่างการเพาะปลูก การหัตถกรรมก็จะเป็นส่วนสำคัญอุดหนุนการกลีกรรมของเราได้
อย่างหนึ่ง"¹ และเป็นการส่งเสริมรักษาสินค้าพื้นเมืองให้เจริญก้าวหน้าอีกด้วย

แต่การหัตถกรรมจะแพร่หลายไปสู่ราษฎรได้นั้น ต้องอาศัยการจัดการ
การอาชีวศึกษาขึ้นในโรงเรียนเป็นสำคัญ โดยแบ่งสอนได้ 2 ลักษณะ คือสอนให้
เกิดความชำนาญงานโดยเฉพาะเช่น ช่างไม้ ช่างทอง ช่างจักสาน เป็นต้น
ลักษณะนี้เรียกว่า "การอาชีวศึกษา" และการสอนให้มีฝีมือ รู้จักใช้เครื่องมือ
ได้ถูกต้องไม่จำเป็นต้องเป็นช่างที่ชำนาญงานอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็นความรู้
พื้นฐานทั่วไปอย่างนี้เรียกว่า "สามัญศึกษา" อีกประการหนึ่ง²

การจัดการศึกษาคานหัตถกรรมขึ้นในโรงเรียน เพื่อให้ราษฎรได้นำความ
รู้ทางการช่างและการฝีมือไปประกอบอาชีพได้นี้ เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่ทันสมัย
ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งมีความเข้าใจสภาพการเป็นอยู่แบบไทย ๆ³
และจากประสบการณ์ในการศึกษาและงานต่างประเทศ หาเงินนำมาประยุกต์ให้เข้า

¹กระทรวงธรรมการ รายงานการแสดงผลศิลปหัตถกรรมของนักเรียน ครั้งที่ 2
พุทธศักราช 2456 หน้า 25

²
ก.

³David K. Wyatt "the begining of Modern Education in
Thailand" The Politics of Reform in Thailand p. 257

กับสภาพการดำรงชีวิตของคนไทย ด้วยประเทศไทยก็สามารถจัดการหัตถกรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาในโรงเรียนได้ เพื่อให้การศึกษานั้นเกิดประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างแท้จริง และสามารถเลือกเรียนได้ตามความนิยม ความถนัดและความควรแก่สภาพ ซึ่งประเทศเพื่อนบ้านที่มีสภาพภูมิศาสตร์เกี่ยวข้องกับประเทศไทย ได้จัดทำมาแล้วและได้ผลดี คือประเทศฟิลิปปินส์ ปัจจุบันมีการสอนหัตถกรรมในโรงเรียนสำหรับผลิตสินค้าพื้นเมืองขึ้นจำหน่ายทั้งในและนอกประเทศ หากประเทศไทยเริ่มจัดให้มีการเรียนการสอนเช่นนั้น การหัตถกรรมของไทยก็อาจจะเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศเพื่อนบ้านได้ ด้วย "โรงเรียนเป็นที่หัดคนสำหรับรับช่วงสืบต่องานในอนาคต ก็เมื่อต่อไปภายหน้าเราต้องการให้คนของเราชำนาญในการหัตถกรรมด้วย จึงเป็นการสมควรแล้วที่เราจะเริ่มสอนการนั้นในโรงเรียนแต่บัดนี้ไป"¹

ท่านได้เล็งเห็นความสำคัญของการหัตถกรรมและกลิกรรมว่า มีความเกี่ยวพันกันเพียงไรต่อลักษณะของประเทศที่มีอาชีพการกลิกรรมเป็นหลักเช่นประเทศไทย ซึ่งจะมีคุณประโยชน์ต่อความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติเป็นอย่างยิ่ง ถ้าสามารถดำเนินการได้ตามแนวคิดดังกล่าว ดังนั้นเมื่อท่านมีตำแหน่งเป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์เจากรมราชบัณฑิต จึงได้ก่อตั้งกองช่างแกะไม้ (Wood cut) สำหรับทำภาพประกอบเรื่องกับการพิมพ์แบบเรียนต่าง ๆ ของกระทรวงธรรมการ มีหม่อมเจ้าประวิชา เป็นช่างออกแบบกับช่างแกะไม้อีกคือ นายแดง นายโท นายสาย และช่างเขียนคือขุนอภิสารจิตรกรรม

¹ กระทรวงธรรมการ รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียน
ครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2456 หน้า 26

(นายกร เปரியู) นับเป็นการเริ่มงานศิลปทัศนกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก¹ และเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียนเพาะช่างในสมัยต่อมา

แนวนโยบายด้านการทัศนกรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศศิลปกรรม ราษฎรดำรงชีพด้วยการทำนาเป็นหลัก จากการสำรวจสำมะโนครัวการหาเลี้ยงชีพใน พ.ศ. 2453 ของราษฎร 11 มณฑล ปรากฏว่า "อาชีพที่ทำให้พื้นดินเกิดประโยชน์มีทำนาร้อยละ 34 ทำสวนร้อยละ 5 ทำไร่ร้อยละ 12 ฯลฯ จากจำนวนราษฎร 3,674,399 คน"²

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีซึ่งเป็นผู้นำทางการศึกษาที่เล็งเห็นความสำคัญของการจัดการการอาชีวศึกษาด้านการทัศนกรรม โดยมุ่งหวังให้ราษฎรที่ประกอบอาชีพในกานนี้ได้รับการศึกษาทางการทัศนกรรมเพิ่มเติม เพื่อจะได้นำเอาความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ มาใช้ในการประกอบกิจการด้านการทัศนกรรม ให้มีประสิทธิภาพและเพิ่มผลผลิตได้มากยิ่งขึ้น อันจะเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตของราษฎร และนำความมั่นคงทางเศรษฐกิจมาสู่ประเทศอีกด้วย เพราะประเทศไทยส่งข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญทั้งปวงประพันธ์ที่ว่า

¹แดง-คำ 2501 การแสดงศิลปกรรมครั้งที่ 19 เนื่องในงานเปิดอาคารโรงเรียนเพาะช่าง 7 - 21 มกราคม 2501 หน้า 1

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กต.53/14 เรื่องโครงการกระทรวงธรรมการขยายการศึกษา ร.ศ. 131 พ.ศ. 2454 - 2455

อา ศรีสยามสมัยยัง กสัั้งตะมิงหา
 เลี้ยงโลกและพันธนะจะพา อุปโลกพะนอไทย¹

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีซึ่งเคยไปศึกษาท่วงการการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น และประเทศญี่ปุ่นให้ความสำคัญด้านการอาชีวศึกษามาก โดยจัดให้เป็นการศึกษา พิเศษ* ขึ้นทั้งในระดับประถมชั้นสูงและโรงเรียนมัธยมศึกษา กล่าวคือจะมีเวลาให้ เรียนวิชาพิเศษเพิ่มเติมในที่สุดท้าย สำหรับเด็กที่ไม่สามารถจะเรียนต่อในโรงเรียน ชั้นสูงได้² ประเทศไทยควรที่จะเอาเป็นแบบอย่างคัดแปลงมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ ของคนไทย เพราะทุกคนควรจะมีหน้าที่การงานตามความสามารถเฉพาะอย่างของตน ไป ไม่ว่าจะเป็นครู แพทย์ ทหาร ช่าง พ่อค้าหรือกสิกร ฯลฯ ดังนั้นทุกคนจะ มีความรู้สามัญอย่างเดียวกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะบ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองได้ก็ต้องประกอบ ไปด้วยความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การติดต่อค้าขายกว้างขวาง มีการเพาะปลูกและ การช่างฝีมือต่าง ๆ ก้าวหน้า ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะมีและเจริญขึ้นได้ ต้องเกิด จากการศึกษาละเอียดเฉพาะอย่างไปอย่างจริงจังและแพร่หลาย ด้วยเหตุนี้ การอาชีวศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญประการหนึ่งที่จะต้องบรรจุไว้ในโครงการศึกษา ของชาติ³

¹เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "คณะเพาะปลูกแห่งมหาวิทยาลัยของเรา" ใน โคลงกลอนของครูเทพ เล่ม 1 หน้า 240

* หมายถึง วิชาการเพาะปลูก ช่างเหล็ก ช่างไม้ ค้าขายและเดินเรือ
 ฤในภาคผนวก ก.

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/9
มูลเกล้าถวายนางงานของหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ เรื่องการศึกษาแห่งประเทศญี่ปุ่น
 ร.ศ. 121 17 เมษายน - 24 มกราคม 122

³
 ๒.

จะเห็นว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีให้ความสำคัญต่อการกลิกรรรมอย่างยิ่ง เพราะการกลิกรรรมเป็นอาชีพหลักของราษฎร จึงควรจัดการศึกษาในค่านนี้ขึ้น เพื่อสนองนโยบายการจัดการศึกษาสมัยใหม่ที่มีจุดมุ่งหมายพัฒนาขีดความสามารถของราษฎร ในการเพิ่มผลผลิต ตลอดจนการนำเอาวิชาการกลิกรรรมสมัยใหม่มาใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพราะท่านเห็นว่าการจัดการศึกษาให้แก่ชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แม้จะทุ่มเทและจัดให้ สูงเพียงใด ก็มีใช้การพัฒนาฐานกำลังที่แท้จริงของประเทศ ดังคำกล่าวของบราวน์ ึ่งที่ว่า "อย่าเพียรสร้างยักษ์และเหวคาเลย จงยกคนทั้งชาติให้สูงขึ้นพร้อมกันเถิด"¹ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงควรเป็นการจัดเพื่อราษฎรส่วนใหญ่เป็นสำคัญ หากราษฎร มีฐานะและการศึกษาดีขึ้น ย่อมทำให้ฐานะของประเทศเชยิบสูงขึ้นได้ ก็จะเป็นสิ่งนำ มาซึ่งกำลังที่จะแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ได้ทุกวิถีทาง ด้วย

การกลิกรรรมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของเราและยิ่งตกมาสมัยนี้เชื่อกันว่ายิ่งสำคัญ ยิ่งขึ้น เพราะเชื่อว่าเมื่อเสร็จสงครามอาวูชแล้วจะต้องทำสงคราม อีคอนมิกส์ ถึงจะแก้ไขและจักช่วยเหลือในทางอื่น ๆ ให้เจริญขึ้น ปานใด ก็จะไม่เพิกเฉยละเลยการศึกษากลิกรรรมเสียไม่ได้ จึงจะต้อง ฝึกหัดคนให้มีความรู้ทางกลิกรรรม และในวิชากลิกรรรมแบบสมัยใหม่²

และการจัดการศึกษาค้นการกลิกรรรมที่จะจัดต่อไปนั้น มีจุดประสงค์มุ่งเน้นฝึกหัด เทรียมบุคลลากรให้มีความรู้ความสามารถในวิชาการกลิกรรรม ด้วยเหตุผลที่ว่า ราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพทางการกลิกรรรม และต้องการที่จะปลูกฝัง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/1

รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาลมณฑล 27 ธันวาคม 2462

² ข.

เด็กในโรงเรียนประชาบาลทั่วประเทศให้รักการทำงานด้วยมือ มีนิสัยขยันในงานการกสิกรรม¹ ท่านจึงเสนอแนวคิด หลักการและจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมขึ้น เนื่องจากการเรียนการสอนวิชาการกสิกรรมในโรงเรียนประถมศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนตามชนบทในประเทศไทยนั้น อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ได้จัดการแพร่หลายมานานแล้ว ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกสิกรรม สมควรที่จะดำเนินการจัดแพร่หลายให้ได้ แต่มีปัญหาด้านบุคลากรยังขาดแคลน จะใช้ครูที่มีความรู้ด้านสามัญ ไปสอนวิชาเกษตรกรรมก็จะทำให้เป็นโรงเรียนเกษตรกรรมแต่ชื่อเท่านั้น นักเรียนที่จบออกมา "ก็ไม่ว่าวตะเกียบตะกายไปเป็นเสมียน"² ความจำเป็นและความต้องการครูกสิกรรมโดยตรง เพื่อเป็นแบบฉบับและทำการสอนในโรงเรียนอยู่ในระดับสูงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรม จากข้อเสนอแนะแนวคิดของท่านถือว่าเป็นหนทางนำสู่ "การเบิกทางของการกสิกรรมของชาติ" อย่างแท้จริง

แนวนโยบายด้านการพาณิชยกรรม

อาชีพของราษฎรทั่วไปของประเทศกล่าวโดยสังเขปรวมอยู่ในกิจการ 3 อย่างคือ การหัตถกรรม พาณิชยกรรม และกสิกรรม³ ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเห็นว่าแม้อาชีพหลักของราษฎรจะเป็นการกสิกรรม แต่การหัตถกรรม

¹ บำรุง กลัดเจริญ ประวัติการฝึกหัดครูของประเทศไทย หน้า 112

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/2
คำกราบบังคมทูล เรื่องตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
18 ตุลาคม 2459

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26
เรื่องตั้งจะจัดโรงเรียนกสิกรรม 3 มิถุนายน - 20 พฤศจิกายน 2459

และพาณิชย์กรรมก็มีความสำคัญต่อราษฎรเช่นกันเพราะ

แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศเพาะปลูก อาชีพหลักของราษฎรคือการ
กสิกรรม แต่การหัตถกรรมและพาณิชย์กรรมก็เป็นเครื่องประกอบ ด้วย
ราษฎรในพระมหานครและนครซึ่งเป็นที่ประชุมชนมาก จะอาศัยเลี้ยงชีพ
ในทางกสิกรรมทั่วไปไม่ได้ ย่อมต้องแบ่งกันไปทำหัตถกรรมและพาณิชย์กรรม
บ้าง ในที่ประชุมชนมาก ๆ เช่นนี้จึงเกิดมีโรงงานและที่ทำการบริษัทค้าขาย
ใหญ่ ๆ ... จึงควรมีโรงเรียนหัตถกรรมและพาณิชย์การ ในราชธานี
และชานน้ยใหญ่¹

การที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเห็นสมควรให้มีการจัดการการอาชีพศึกษาก่อน
การพาณิชย์กรรมขึ้นในโรงเรียน เหตุผลสำคัญเบื้องต้นคือ เศรษฐกิจของประเทศใน
ระยะนั้นตกอยู่ในอำนาจการค้าของชนต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีน
มีบทบาทสำคัญในกิจการค้าตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ รวมทั้งกิจการค้าที่สำคัญ
ของประเทศคือการส่งสินค้าออกนอกประเทศ และรับซื้อสินค้าเข้าประเทศ² หากยัง
ปล่อยให้การค้าขายตกอยู่ในมือของชาวจีนและชาวต่างชาติอื่น ๆ แล้ว ในที่สุด
ประเทศไทยจะต้องตกเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจอย่างแน่นอน ฉะนั้นคนไทยจึงควรให้
ความสนใจที่จะศึกษาวิธีการค้าขายและการประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากการ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26
เรื่องคิดจะจัดโรงเรียนกสิกรรม 3 มิถุนายน - 20 พฤศจิกายน 2459

² พลกุล อังกินันท์ บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 36

มุ่งหวังเพียงการเข้ารับราชการ¹ ท่านจึงปลุกเร้าความสนใจของราษฎร ให้มองเห็น
เห็นความสำคัญของการค้าขาย เพื่อให้เศรษฐกิจของชาติตกอยู่ในมือของคนไทย
ด้วยการใช้บทประพันธ์กระตุ้นว่า

สมัยนี้พิษันแตก	ทวารแหกก่าแพงพัน
เพราะเปิดหล้าพนารัญ	บำเรอโลกบำรุงรวม
ก๊อข้าวและขนสั๊ก	สำคัญจักประสิทธิส่วน
พาณิชย์การขนานทวม	ทะลักข้ามท้านบขัง
ฝรั่งแซกขยันคู้	กะจันนุช่านาญกั๊ง
จะรับมอบประเทศทั้ง	พาณิชย์เศรษฐกิจกรมไทย
ทวีของทวีค่า	ทวิสารพัดไป
อนาคตไทยเพราะไทยไม่	สมัครสู้เสมือนหมาย ²

ถ้าเศรษฐกิจของชาติตกอยู่ในอำนาจของชาวต่างชาติ ย่อมเกิดผลเสียต่อ
ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างแน่นอน เมื่อมองเห็น
ผลเสียที่จะเกิดแก่ประเทศชาติ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงเสนอแนวคิดเห็นว่า
ควรต้องมีการปรับปรุงแก้ไขการจัดการศึกษาโดยเฉพาะการอาชีวศึกษาด้านการ
พาณิชย์กรรม ซึ่งท่านให้ข้อคิดไว้ว่า

¹อวยพร มิลินทางกูร "โคลงกลอนของครูเทพ : ศิลปะเพื่อชีวิต" ใน
ชุดชีวิตและงานครูเทพ หน้า 159

²เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "ประชาสามัญของเรา" ใน โคลงกลอน
ของครูเทพ เล่ม 1 หน้า 204

เรา ^๑ รวมโลก ^๑ เร ^๑ งสุ ^๑	ระ ^๑ วังระ ^๑ ไว
"รัก ^๑ สง ^๑ บ ^๑ เท ^๑ รีย ^๑ ม ^๑ จ ^๑ บ" คือ	ค ^๑ ค ^๑ ี ^๑ ต ^๑ ัง
ศ ^๑ ิล ^๑ ป ^๑ ศ ^๑ ร ^๑ เท ^๑ ร ^๑ ษ ^๑ ศ ^๑ ก ^๑ ค ^๑ ี ^๑ ไ ^๑ กร	เก ^๑ ร ^๑ ิ ^๑ ย ^๑ ง ^๑ เค ^๑ ธ
เท ^๑ รีย ^๑ ม ^๑ เพ ^๑ ระ ^๑ พ ^๑ อ ^๑ ค ^๑ า ^๑ ท ^๑ ัง	ท ^๑ ห ^๑ าร
โ ^๑ ร ^๑ ง ^๑ เว ^๑ เ ^๑ ยน ^๑ พ ^๑ า ^๑ ณ ^๑ ิ ^๑ ช ^๑ ย ^๑ ู	เพ ^๑ าะ ^๑ พ ^๑ า-น ^๑ ิ ^๑ ช ^๑ น ^๑ อ
ห ^๑ น ^๑ า ^๑ ที่ ^๑ ส ^๑ ำ ^๑ ค ^๑ ัญ ^๑ า ^๑ น	ส ^๑ เ ^๑ ก ^๑ ส ^๑ ร ^๑ ำ ^๑ ง
ท ^๑ ห ^๑ าร ^๑ เ ^๑ ก ^๑ แ ^๑ ท ^๑ ง ^๑ ม ^๑ ห ^๑ า	ส ^๑ เ ^๑ ก - ส ^๑ ง ^๑ ค ^๑ ร ^๑ า ^๑ ม
เ ^๑ อ ^๑ เก ^๑ ิ ^๑ ก ^๑ เ ^๑ ล ^๑ ิ ^๑ ศ ^๑ ส ^๑ ำ ^๑ ส ^๑ ร ^๑ ำ ^๑ ง	ค ^๑ ิ ^๑ ษ ^๑ ย ^๑ ห ^๑ ล ^๑ า ^๑ ย ^๑ ¹

ประเทศจะมีความมั่นคง ต้องประกอบด้วยกองทัพที่เข้มแข็ง เศรษฐกิจ
ที่มั่นคงและราษฎรที่มีคุณภาพ ลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็อยู่ที่การวางนโยบาย
ของรัฐบาล ที่จะสร้างคุณลักษณะของราษฎรให้พึงมีความต้องการ ซึ่งมีปัจจัย
เบื้องต้นที่สำคัญที่สุดคือการให้การศึกษาคือการบ่มองค์และถูกต้องแก่ราษฎร

ไ ^๑ คร ^๑ เว ^๑ เ ^๑ ยน ^๑ อะ ^๑ โร ^๑ มา	ช ^๑ ร ^๑ ร ^๑ ม ^๑ ค ^๑ า ^๑ อ ^๑ ย ^๑ า ^๑ ก ^๑ จะ ^๑ ไ ^๑ ช ^๑
เว ^๑ เ ^๑ ยน ^๑ ส ^๑ ื่อ ^๑ สุ ^๑ ค ^๑ วิ ^๑ ล ^๑ ัย	จ ^๑ ัก ^๑ ไ ^๑ ก ^๑ ง ^๑ า ^๑ น ^๑ ท ^๑ ำ ^๑ ห ^๑ ำ ^๑ ก ^๑ ัน ^๑ ²

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "ทหารแนวหน้ากับพ่อค้า" ใน โคลงกลอน
ของครูเทพ เล่ม 3 หน้า 80

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "อารยธรรม : เก้ากับใหม่" ใน โคลงกลอน
ของครูเทพ เล่ม 1 หน้า 168

การให้การศึกษาเฉพาะด้านสามัญเพียงเพื่ออ่านออกเขียนได้นั้น จะไม่
เกิดประโยชน์เท่าที่ควร และการจัดการศึกษาของรัฐบาลทำให้ราษฎรทางกึ่งมืองหวัง
เข้ารับราชการเป็นสำคัญ ถ้ามีการจัดการการอาชีวศึกษาด้านการพาณิชยกรรมแก่
ราษฎร ราษฎรย่อมนำความรู้ทางการพาณิชย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
ทำให้เกิดความรักในการค้าขายและมีความชำนาญเชี่ยวชาญในด้านการค้ายิ่งขึ้น ซึ่ง
จะเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มีผลดีต่อประเทศชาติสืบไป แนวคิดในการจัดการ
พาณิชยกรรมได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวาง และโรงเรียนพาณิชยกรรมที่สร้างขึ้น
ผู้บริหารการศึกษาและราษฎรโดยทั่วไปให้ความสนใจมากยิ่งขึ้นตามลำดับ

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีบทบาทสำคัญในการจัดการการอาชีวศึกษา
ทุกด้าน หากรัฐบาลให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจัง ตลอดจนราษฎรมีความ
ศรัทธาให้ความร่วมมือต่อการศึกษาด้านเอกภาพการค้าจริงชีวิต ไม่มุ่งหวังเข้าเรียน
เพื่อรับราชการเพียงอย่างเดียว จากช่วงระยะเวลานั้นจนถึงปัจจุบันนี้ สภาวะ
ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอาจจะดำเนินไปด้วยดีและมีความมั่นคงกว่านี้ก็เป็นได้

ท่านพยายามนำเอานโยบายการศึกษามาสู่การปฏิบัติในการดำรงชีพของ
ราษฎรให้บรรลุเป้าหมาย และเป็นเป้าหมายระยะยาวในอนาคตข้างหน้าของประเทศ
เนื่องจากสภาวะของโลกต่อไปจะเกิดการแข่งขันทางการค้าของประเทศมหาอำนาจ
เป็นสำคัญ ขณะเดียวกันถ้าหากประเทศไทยได้เตรียมเพาะคุณลักษณะของราษฎร
ให้รู้จักประกอบอาชีพและผลิตสินค้าตลอดจนรู้วิธีการค้าแล้ว ความอยู่รอดของ
ประเทศก็จะมีมากขึ้น สถานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ประชากรราษฎรย่อมอยู่ดีกินดี ความ
สงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศก็จะเป็นไปอย่างรวดเร็วทัดเทียมกับอารยประเทศ
ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลจักต้องส่งเสริมการจัดการการอาชีวศึกษา ควบคู่
ไปกับการจัดการศึกษาด้านสามัญศึกษา ดังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีบทประพันธ์
ไว้ว่า

ประเค็นอารีพนัน	ยากนัก
ชนบทสิกรรมจัก	แม่นไซ้
ในเมืองเรื่องทองยัก	พาณิชย์อุต-สาหกรรม
แต่ละอย่างตั้งกันไค้	แต่กายฝึกครู
ส่วนกูเคียงเลี้ยงศึก	ชาลย
คือไร่นารานใน	เรื่องศา
โรงงานสรรพช่างไว	ของหัด
แต่ละอย่างลงทุนกา	ฝึกแก้พวหรือ
หนึ่งคือทองเขารวม	มีอกับ
การเกษตรพาณิชย์รับ	เรื่องไซ้
นักเรียนจบแล้วจับ	งานศึก
มิฉะนั้นพลันไร้	ประโยชน์ข้าทราบนิยม ¹

ผลงานการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ถือเป็นแนวทิศทาง การศึกษาที่เป็นรากฐานการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ตลอดจนงานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่า ต่าง ๆ ประการสำคัญท่านเป็นนักปฏิวัติทางการศึกษาที่สำคัญคนหนึ่งของประเทศไทย ที่มานานเมื่อ 50 ปีีกว่าก่อนโน้น นับเป็นแนวคิดที่ใหม่ที่น่าสนใจมาก เป็นการผลักดัน ให้ประวัติศาสตร์การศึกษาของไทยก้าวไปข้างหน้าและยกระดับขึ้นอีกขั้นหนึ่ง²

¹เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "ชุมทรัพย์ 4" ใน โคลงกลอนของครูเทพ
เล่ม 1 หน้า 181 - 182

²สมัย สุนทอง "เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกับความเป็นนักการศึกษา"
วิทยาสาร 25(1) : 33 1 มกราคม 2517

ผลงานการศึกษาที่ปรากฏในช่วงเวลาที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีบทบาท
อยู่นั้น ผู้เขียนเห็นว่าเป็นงานที่ได้จากความคิดริเริ่มประสบการณ์ ความชาญฉลาด
ความรู้ความสามารถ ความคิดในเชิงก้าวหน้า สุขุมและควมมีวิจรรณญาณของท่าน
เป็นสำคัญ

2.1.5 แนวนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (ให้ กาทพิชัย)

อำมาตย์เอก พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ เกิดเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม
พ.ศ. 2423 บุตรของร้อยเอกหลวงครุฑชิตสรกรรม (เจริญ กาทพิชัย) กับ
นางครุฑชิตสรกรรม (เอี่ยม กาทพิชัย) สำเร็จการศึกษาชั้นต้นจากโรงเรียน
พระตำหนักสวนกุหลาบ เรียนต่อฝึกหัดอาจารย์สอบไล่ได้ประกาศนียบัตร มีความรู้
และความประพฤติดี กระทรวงธรรมการจึงคัดเลือกส่งไปศึกษาวิชาครูที่ประเทศอังกฤษ¹
ซึ่งโดยเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
เมื่อ พ.ศ. 2439 ได้ศึกษาวิชาสิกกรรมในมหาวิทยาลัยเรกคิงและฝึกหัดทำงาน
ภาคปฏิบัติอยู่กับเจ้าของไร่ในประเทศอังกฤษเป็นเวลานาน²

ท่านกลับมารับราชการและเปลี่ยนหน้าที่การงานหลายครั้ง นับตั้งแต่
เป็นอาจารย์โรงเรียนมหาคเล็ก ผู้ช่วยกรมที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
สมุหบัญชีในกรมทศน้ำ เป็นหัวหน้าในกรมการเพาะปลูกกระทรวงเกษตรธิการ ฯลฯ

¹ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบ
บังคมทูล เล่ม 2 หน้า 2

² หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ "พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (ให้ กาทพิชัย)"
ใน ประวัติครู ครูสภาจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2503 หน้า 111

จนกระทั่งบั้นปลายของชีวิตดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม¹
และเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกงานการศึกษาด้านการกสิกรรม ครอบคลุมถึงแก่อนิจกรรม
เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 ด้วยโรคเนื้องอกในกระเพาะอาหาร
รวมอายุได้ 49 ปี²

พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ได้ไปศึกษาและฝึกงานด้านการกสิกรรมจากประเทศ
อังกฤษหลายปี ทำให้มีความรู้ความสามารถรวมทั้งประสบการณ์จากการฝึกหัดกับกสิกร
ชาวอังกฤษโดยตรง ทั้งในด้านวิชาการและด้านปฏิบัติจริง จึงเป็นเหตุให้ท่านมีจิตใจ
รักในการกสิกรรม ท่านต้องการแสดงออกในความสามารถด้านการกสิกรรมให้เกิด
ประโยชน์ต่อประเทศชาติ ด้วยการสนับสนุนส่งเสริมการกสิกรรมอย่างจริงจัง
"การกสิกรรมถึงจะเป็นสิ่งที่ต้องตรากตรำต่อความเหน็ดเหนื่อยลำบากเท่าใดก็ดี ก็ยัง
เป็นวิชาหากินอย่างประเสริฐแผนกหนึ่ง ซึ่งใคร ๆ จะปฏิเสธเสียไม่ได้ทีเดียวว่า
กสิกรรมหรือการเพาะปลูกไม่เป็นของสำคัญ"³ ประเทศจะอุดมสมบูรณ์จักต้องบำรุง
การกสิกรรม "ถ้าประเทศใดเมืองใดทำนุบำรุงกสิกรรมเป็นอย่างดีแล้ว ประเทศนั้น
เมืองนั้นก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยธัญญาหาร ความสมบูรณ์พูนสุขนี้ จะนำมาซึ่งกำลัง

¹ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ "พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (โศภิต) (ภาพนิพนธ์)"
ใน ประวัติครู ครูสภาจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2503 หน้า 105

² ถวัลย์ "ประวัติครู : พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ พ.ศ. 2423 - 2472"
วิทยจารย์ 60(5) : 392 กรกฎาคม 2504

³ ครูโวปกรณ์ "กสิกรรมกับผู้มีบุญ" วิทยจารย์ 27(6) : 418
15 มีนาคม 2469

กำลังจะนำมาซึ่งอำนาจ" ¹ ้วยการกสิกรรมในประเทศไทยยังล้าสมัย ทั้งนี้เพราะ
 ราษฎรไม่สนใจและไม่นิยม ส่วนใหญ่มีทัศนคติว่า "เป็นของเลวทรามต่ำช้า หรือ
 เป็นอาชีพสำหรับคนชั้นต่ำ ไม่ใช่เป็นงานของคนสุภาพหรือผู้ดี ถ้าใครยึดเอาการกสิกรรม
 เป็นอาชีพแล้ว อาจถูกคนที่อ้างว่าตนเป็นคนสุภาพหรือผู้ดีเหยียดหยัน" ² สอดคล้องกับ
 แนวคิดของเสนาบดีกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น คือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
 ถึงเห็นความสำคัญของการกสิกรรมจึงพยายามฟื้นฟูส่งเสริมและร่วมดำเนินงานหา
 แนวทางที่จะแก้ไขอย่างจริงจัง ้วยถือว่า การกสิกรรมเป็นหัวใจและเลือดเนื้อของ
 ประเทศ ³ โดยการจัดการศึกษาก่อนการกสิกรรมไว้ 2 ระดับคือ ในหลักสูตรระดับ
 ประถมศึกษาและตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้น

พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ได้พยายามกระตุ้นเตือน ชี้แจง ขอร้อง พร้อมทั้ง
 เรียกร้องให้ราษฎรสนใจ และได้ใจในอาชีพการกสิกรรมอยู่เสมอ "ถ้าเรานิยม
 กสิกรรมเหมือนนิยมเป็นเสมียน ต่อไปไม่ช้าการกสิกรรมจะเจริญทันนานาชาติได้...
 ผู้มีภูมิรู้ชั้นสูงยิ่งอย่าได้ถือว่า การกสิกรรมจะเป็นเครื่องทำลายความเป็นผู้ดีของท่าน" ⁴
 ราษฎรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพการกสิกรรมเป็นหลักอยู่แล้ว แต่ผลผลิตที่ได้ในแต่ละปีนั้น

¹ คุรุโฆปกรณ์ "กสิกรรมกับผู้มีทุน" วิทยาราย 27(6) : 418 -

19 15 มีนาคม 2469

² อ.

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.4/26

⁴ กองคดีจะจัดโรงเรียนกสิกรรม 3 มิถุนายน - 20 พฤศจิกายน 2459

⁴ คุรุโฆปกรณ์ อ.อ. หน้า 419 - 422

ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะเป็นการทำเพื่อยังชีพ¹

สิ่งที่พัฒนาอาชีพการกสิกรรม และเพื่อเพิ่มผลผลิตของกสิกรให้สูงขึ้นนั้น
ต้องให้การศึกษาค้นการกสิกรรมทั้งทางวิชาการและการปฏิบัติแก่ราษฎร ซึ่ง
พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ให้เหตุผลว่า "ถ้ามีแต่แรงทำ ชาวกสิกรก็จะไม่แตกต่าง
อะไรกับชาวนาทั่ว ๆ ไป หรือถ้าได้ไปแต่วิชา ก็จนจะไม่ได้เป็นชาวนาชาวไร่
เสียด้วยซ้ำ คุ้มทำไม่ไหว หรือไม่อยากทำ เพราะเกิดโรคคิรีชะโงกมือลีบเสียแล้ว"²

การจัดการศึกษาค้นนี้จึงควรเริ่มต้นที่ตัวบุคคลที่จะไปเป็นครูเสียก่อน เพราะ
การที่จะให้นักเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ รักการทำงานด้วยมือและมีนิสัยจริงจังใน
การกสิกรรมได้นั้น ก็ต้องมีครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อถ่ายทอดวิชาให้แก่
นักเรียน ท่านจึงรับหน้าที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมที่ตั้งขึ้น และ
กระทำเป็นตัวอย่างที่ดี ทำงานหนัก ถือจอบ มีด ถางป่าตัดต้นไม้บุกเบิกสร้าง
โรงเรียน ตลอดจนการฟันฝ่าอุปสรรคนานาประการ กระทั่งสร้างโรงเรียนฝึกหัดครู
ประถมกสิกรรมเป็นปึกแผ่น และราษฎรให้ความนิยมเชื่อถืออย่างกว้างขวาง ถือได้
ว่าท่านเป็นกสิกรทั้งใจและกายอย่างแท้จริง

¹ปิฎะ ภูนาศ "เรียนเกษตรไปทำไมกัน" วิทยจารย์ 76(1) :

29 มกราคม - มีนาคม 2520

²หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ "พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (โท กาทิพย์)"

ใน ประวัติครู ศุภสภาจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2503

หน้า 103

2.2 สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษา

2.2.1 ความอึดตัวของตำแหน่งหน้าที่ราชการ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยของการปรับตัว ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงประเทศ ทางราชการมีความต้องการบุคคลที่มีความรู้ที่ไ้ได้เล่าเรียนมามาก เพราะหน่วยงานได้ขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ ความต้องการนี้ไ้มีมาเรื่อย ๆ เป็นเวลานาน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีวิสัยทัศน์ปัญหาด้วยการตั้งโรงเรียนและจัดการศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคคล (โดยเฉพาะเสมียนในระยะแรก ๆ) เข้ารับราชการจากพระบรมราชโองการและประกาศหลายฉบับ เมื่อกล่าวถึงเรื่องการจัดการศึกษาจะต้องมีเรื่องความต้องการคนเข้ารับราชการแทรกอยู่เสมอ²

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ* ซึ่งมีบทบาทและอำนาจในการบริหารประเทศในรัชสมัยนั้นมาก เพราะไ้ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยถึงกับมีพระราชดำรัสเปรียบเทียบไว้ว่า "ใครไ้พบกรมคำรง ตราราชสีห์ ก็เหมือนกับไ้เฝ้าพระราช"³ ไ้แสดงความคับข้องใจในปัญหาการขาดแคลนตัวบุคคลเข้า

¹ วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 61

² ฎ. หน้า 64

* คำรงพระยศเป็นกรมหมื่นคำรงราชานุภาพ

³ จักรกฤษณ์ นรนิติติกุลการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
คำรงราชานุภาพกับกระทรวงมหาดไทย หน้า 440

รับราชการกับเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีว่า "รัฐบาลควรจะมีนโยบายเร่งด่วนในการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งให้คนเข้ารับราชการ เพราะเกิดปัญหาสำคัญเรื่องคนไม่พอกับตำแหน่งราชการ การแก้ไขเห็นมีอยู่ทางเดียวคือ การจัดการศึกษาเพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการโดยเร็ว"¹

ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการเริ่มการจัดการศึกษาแบบแผนใหม่ ก็เพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ จึงได้ตั้งโรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก (โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ) เป็นแห่งแรก สำหรับผลิตคนเข้ารับราชการในทุกกรมกอง แต่ก็ยังไม่ทันกับความต้องการของกรมกองต่าง ๆ ที่กำลังขยายงานออกไปอย่างกว้างขวาง กรมกองต่าง ๆ จึงตั้งโรงเรียนของตนขึ้นมาเพื่อผลิตคนออกมาใช้เองบ้าง เช่น โรงเรียนท่าแพนที โรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือน นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนราชวิทยาลัย โรงเรียนของกระทรวงเกษตร โรงเรียนไปรษณีย์โทรเลข และโรงเรียนทางฝ่ายทหารตำรวจ เป็นต้น²

ครั้นเมื่อเวลาล่วงเลยมาถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรดาตำแหน่งราชการต่าง ๆ มีคนอยู่ในตำแหน่งเกือบเต็มหมดแล้ว หรือหากมีว่างก็ต้องการใช้บุคคลที่มีระดับความรู้ความสามารถสูงขึ้น เป็นเหตุให้มีคนว่างงานเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น ถึงคำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีที่ว่า

¹เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี พระราชหัตถเลขาและหนังสือ
กราบบังคมทูล เล่ม 2 หน้า 227 - 228

²วชิรชัย มุสสิลี การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 74 - 82

เมื่อก่อนนั้นชาคนที่มีหนังสือเข้ารับราชการ จึงต้องเรียนท่องสอนกัน
เพื่อใช้ในงานราชการ ครั้นคนเรียนกันมากจึงเกิดความต้องการ กลายเป็น
คนว่างงานหรือต้งงาน การคัดเลือกก็เลือกเอาผู้ที่มีความรู้
วิชาสามัญและมีความสามารถพิเศษอย่างอื่นอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ที่
เรียนครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็ไม่มีงานทำ อาชีพในต้นตระกูลเดิมของตน
ของหมู่บ้าน ก็ไม่ยอมฝึกหัดทำเพื่อยึดถือเป็นอาชีพ กลับหันเป็นอาชีพ
พินาวัจกัฏฐ์ เมื่อคนเรียนหนังสือแล้วจะต้องรับราชการเพียงอย่างเดียว
กลายเป็นคนว่างงานก็เกิดปัญหาแค้นแค้นและดังคม¹

สอดคล้องกับแนวพระคำริของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวง
มหาดไทยในปัญหาตั้งกล่าวว่า การศึกษาที่จัดมาตลอดก็เพื่อฝึกฝนคนเข้ารับราชการ
ซึ่งขณะนั้นกำลังขยายการงานออกทุกแผนกทุกหน่วยงาน จะเป็นผลเสียต่อผู้เรียนใน
อนาคตอย่างมาก เพราะตำแหน่งการงานมีไม่พอกับจำนวนผู้ที่เข้าทำงาน เมื่อ
เรียนจบออกมาแล้ว ถ้าไม่มีงานทำต้องจ่ายอมสมัครเป็นเสมียนเงินเดือนเพียง
20 บาท (ต่ำที่สุด) ก็จะเดือดร้อนอย่างนี้เรียกว่า "การศึกษาเป็นโทษ"²

ผู้บริหารประเทศไคมองเห็นภัยของคตินิยมการรับราชการของราษฎร และ
เล็งเห็นการณ์ไกลว่า หากปล่อยให้มีความว่างงานเช่นสภาพดังกล่าว จะเป็นอันตรายต่อ
ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศได้ เนื่องจากบุคคลเป็นทรัพยากรที่

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/11

แสดงศิลปกรรมแห่งชาติ 1 ตุลาคม 2455 - 3 กรกฎาคม 2467

² ก.

มีค่าสำคัญที่สุดของประเทศ จึงจำเป็นต้องหาทางแก้ไขให้บุคคลมีคุณภาพและมีอาชีพ
 การงาน เพื่อดำรงตนได้ในสังคม ซึ่งมีอาชีพรับราชการเท่านั้น ยังมีอีก
 หลายทางหลายอาชีพที่สามารถเรียนรู้ฝึกฝนนำมาปฏิบัติเพื่อประกอบเป็นกิจการของตน
 ได้ ถ้าหากให้ความสนใจและได้รับการส่งเสริมที่ดีพอ เช่นอาชีพทางด้านการศึกษา
 พานิชยกรรม และกสิกรรม เป็นต้น

การที่จะหันเหความสนใจของราษฎร ที่มุ่งหวังเข้ารับราชการให้กลับมา
 สนใจและไปหาอาชีพอื่น ๆ จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลพึงวางแผนนโยบาย และหา
 วิธีการจัดให้ราษฎรเป็นผู้ซึ่งมีความรู้ และมีประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการต่าง ๆ
 เพื่อเลี้ยงชีพและประเทศชาติได้ กิจการต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่การฝีมือ การช่าง
 การก่อสร้าง การเพาะปลูก การกสิกรรม และการค้าพาณิชย์ เป็นต้น เพราะ
 กำลังคนและทรัพยากรของประเทศที่ยังไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ให้เต็มที่ ก็มีมากและ
 หนึ่งในหลายวิธีที่จะแก้ปัญหารวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนได้ ก็โดยการจัด
 การศึกษาให้ราษฎรทุกคนได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง สอนให้ราษฎรมีความรู้
 พื้นฐานในชีวิตประจำวัน และความรู้เฉพาะอย่างเพื่อนำไปทำมาหาเลี้ยงชีพตาม
 เอกภาพ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาที่สำคัญ ๆ หลายประการ ให้
 เป็นระเบียบ และเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะธรรมชาติของแต่ละวิชา และเป็นการจัด
 การศึกษาที่มุ่งให้บุคคลมีวิชาชีพติดตัวออกไปประกอบอาชีพได้ โดยไม่จำเป็นต้องเข้า
 รับราชการ ซึ่งได้แก่การจัดการการอาชีวศึกษาเป็นต้นว่า การหัตถกรรม การ
 พานิชยกรรม การกสิกรรม และอื่น ๆ¹ นับเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการ
 จัดการการอาชีวศึกษา

¹ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507

พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบรอบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507

2.2.2 การขยายการศึกษาบังคับ

การศึกษาภาคบังคับ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ราษฎรได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นนโยบายที่ผู้เกี่ยวข้องในวงการศึกษาเล็งเห็นประโยชน์และความสำคัญมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ ถึงเช่นในปี พ.ศ. 2441 ได้มอบหมายให้คณะสงฆ์ ดำเนินการจัดการศึกษาหัวเมืองตามแบบแผนของโรงเรียนหลวง โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวิริยนาทวรโส เป็นผู้บัญชาการในความอุดหนุนของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นเสนาบดีและให้กระทรวงธรรมการจัดการศึกษาในกรุงเทพฯ²

ในปี พ.ศ. 2453 ได้มีการประชุมเพื่อจัดการศึกษา และมีมติให้กระทรวงมหาดไทยจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาส่วนหัวเมือง กระทรวงนครบาลรับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในกรุงเทพฯ และจัดให้มีพระราชบัญญัติบังคับเด็กอายุ 8 - 14 ปีเข้าเรียน โดยเริ่มให้จัดในปี พ.ศ. 2454 กระทรวงธรรมการรับผิดชอบการศึกษาในระดับมัธยมขึ้นไป และมีการเก็บค่าเล่าเรียน³ ด้วย

¹ จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474
เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 46

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.12/7
เรื่องจัดการศาสนาและศึกษา

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5
โครงการศึกษา 21 มิถุนายน 117 - 29 กันยายน 129

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสนาบดีกระทรวง
ธรรมการมีนโยบายที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาบางประการ คือให้
มีการอาชีวศึกษาในหลักสูตรการศึกษาบังคับ ด้วยเกรงว่าหากการศึกษามัธยมศึกษา
ได้ขยายไปสู่ราษฎรทั่วประเทศแล้ว ความคิดอยากจะรับราชการหรือที่เรียกว่า
"โรคเสมียน" จะเพิ่มมากขึ้นด้วย การศึกษามัศึกษานั้นเรียนเฉพาะวิชาสามัญ
จะทำให้ผู้เรียนละทิ้งวิชาชีพที่วงศ์ตระกูลเคยทำมา และพากันไฝฝ้นแต่จะรับราชการ¹

การศึกษาที่ปราศจากการอาชีวศึกษา จะนำสู่การสูญเปล่าทางการศึกษา
และเพิ่มภาระปัญหาในค่านิยมสุจริตได้ ดังพระคำรัสของสมเด็จพระยา
กักราชานุภาพ ในที่ประชุมสมุหเทศาภิบาล พ.ศ. 2455 ว่า จำนวนผู้เรียนจบ
ออกมามาก แต่ไม่มีอาชีพติดตัว เพราะจุดมุ่งหมายของทุกคนหวังเข้ารับราชการ
ซึ่งขณะนั้นคนก็ลงงานอยู่แล้ว ฉะนั้นจะสอนหนังสืออย่างเดียวนั้นได้ จำเป็นต้องฝึกฝน
ให้นักเรียนมีวิชาชีพติดตัวออกมาประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญมากกว่า
การสอนหนังสือ²

การจัดการศึกษาน่าจะเลือกแนวที่ตนชอบ มีความสนใจและมีความถนัดเป็น
ทุนเดิม เพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนในค่านั้นให้เกิดความชำนาญโดยเฉพาะ อย่างสำคัญ
คือการเรียนวิชาสามัญเพียงอย่างเดียว จะทำการงานอะไร ๆ ได้ทั่วไป แท้จริง
แล้วความรู้วิชาสามัญเป็นวิชาพื้นฐานที่จำเป็นต้องรู้เพื่อพัฒนาสติปัญญาสร้างความคิดริเริ่ม
สร้างสรรค์ และเป็นพื้นฐานสำหรับให้เป็นพลเมืองดี เช่นชาวนามีความรู้วิธีการทำนา

¹บุญ ลาชโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) หน้า 25

²"รายงานการประชุมสมุหเทศาภิบาลมณฑล" วิทยาจารย์ 12 : 893
13 กันยายน 2455

นับเป็นการอาชีวศึกษา แต่ถ้าไม่มีความรู้วิชาสามัญชายชาวใต้เหมือนกัน ซึ่งอาจจะขายผักที่ ผักราคา ถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนกลาง เพราะไม่รู้แหล่งการค้าขาย ก็จะเสียผลกำไร หรือเมื่อได้เงินแล้วไม่รู้จักใช้และถนอมทรัพย์ อาจนำไปเล่นการพนันเสียหมด กว๊วไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนคือธรรมจรรยาให้ประพฤติชอบ ดังนั้นทุกคนจึงควรเรียนวิชาสามัญไว้เป็นขั้นพื้นฐาน และเรียนการอาชีวศึกษาเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพ จึงจะเป็นประโยชน์แก่ตนโดยสมบูรณ์

การชี้เน้นให้เห็นความสำคัญของการอาชีวศึกษา ก็เพื่อให้ราษฎรสนใจใฝ่ใจเปลี่ยนความนิยมและทัศนคติของการศึกษาเล่าเรียน อันเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศที่มาจากฐานกำลังที่แท้จริงและสำคัญที่สุดคือราษฎรนั่นเอง

อย่างไรก็ตามโครงการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2456 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2458 ไม่ได้ออกประกาศให้เป็นกฎหมายใช้บังคับแก่ราษฎร เพราะกระทรวงธรรมการไม่มีเงินที่จะสร้างโรงเรียนให้พอกับจำนวนนักเรียนที่ถูกบังคับให้เข้าเรียนได้ รวมทั้งการขาดครูผู้สอน ทำให้ผู้ปกครองนักเรียนจำนวนมากไม่สนใจที่จะส่งเด็กในอุปการะของตนเข้าเรียน หรือให้เรียนเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่ครบตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ เนื่องจากราษฎรไม่เห็นประโยชน์และความจำเป็นของการศึกษา ที่จะมีต่ออาชีพอื่น ๆ นอกจากการเป็นเสมียนเท่านั้น ดังนั้นอุปราชมหาดลอยุธยาจึงได้เสนอแนะการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความมุ่งหมายว่า "การที่จะแก้อุปสรรคของ

¹ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507

พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507

หน้า 232

การศึกษาฝ่ายเด็กชายหญิง ... ให้ได้รับการศึกษาทั่วทุกคนแล้วก็มีอยู่อย่างเดียวกัน
พระราชบัญญัติบังคับศึกษา ถ้านอกจากการบังคับแล้วการจัดการศึกษาก็ยังจะเจริญ
รวดเร็วมีได้"¹

เพื่อให้การศึกษาระดับประถมศึกษาเจริญก้าวหน้า และกว้างขวางออกไป
อันเป็นการยกระดับของราษฎร ให้มีพื้นความรู้อย่างทั่วถึงกัน จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงธรรมการดำเนินการร่างพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น²
ในปี พ.ศ. 2464 และการจัดการศึกษาภาคบังคับนี้ จำเป็นต้องมีการอาชีวศึกษา
ร่วมอยู่ในหลักสูตรด้วย ทั้งนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ให้เหตุผลว่า หลักสูตร
ประถมศึกษามีการเรียนการสอนวิชาสามัญ 3 ปี และวิชาอาชีพเฉพาะซึ่งเป็นความ
ต้องการของราษฎรอีก 2 ปี จำเป็นต้องปรับปรุงจัดการให้เป็นกิจลักษณะ เพื่อ
เตรียมคนของประเทศให้เป็นผู้ประกอบอาชีพได้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถือเป็นการ
เผยแพร่สินค้าและการพาณิชย์อันเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสมบูรณ์ของชาติ³

จุดมุ่งหมายของการจัดการการอาชีวศึกษาในหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ
เพื่อเตรียมราษฎรให้มีความรู้และสามารถประกอบกิจการงานต่าง ๆ ได้ ซึ่ง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศศ.2/168 พระราชบัญญัติ
ประถมศึกษา 27 ธันวาคม 2462 - 1 กันยายน 2464

² จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474
เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 48

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/5
คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีตอบขอหักหัวของเสนาบดีกระทรวง
นครบาล 19 สิงหาคม 2464

เจ้าพระยาบรมมหารัชมังคลาภิเษกได้ทรงมีพระบรมราชโองการเมื่อปี พ.ศ. 2462 ดังนี้ "การเรียนวิชาสามัญแต่เดิมนั้น จะมุ่งใจให้คนอยากเป็นเสมียน สงครามโลกที่ห้าอยู่นี้เป็นสงครามอาวุธ หลังจากนั้นจะเป็นสงครามเศรษฐกิจ จะเกิดความยุ่งยากหากไม่ฝึกฝนประชาชนให้มีความรู้ทางด้านวิชาชีพ"¹

ความสำคัญและความจำเป็นของการอาชีวศึกษาตามแนวพระราชดำริ พระดำริและแนวนโยบายดังกล่าวมาทั้งหมดเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้มีการจัดการ การอาชีวศึกษาควบคู่ไปกับการดำเนินการจัดการศึกษาด้านสามัญศึกษาและขยาย การศึกษาทั่วประเทศ

2.2.3 การมองเห็นความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของชาติ

นับตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา บรรดาประเทศมหาอำนาจตะวันตกได้แผ่ขยายอิทธิพล และคุกคามความมั่นคงของ ประเทศต่าง ๆ เพื่อเข้าครอบครองเป็นอาณานิคมทั่วไปในทวีปเอเชีย ถือว่ายุคนี้ เป็นยุคจักรวรรดินิยม (Imperialism) หรือยุคล่าอาณานิคม (Colonialism)

แม้ประเทศไทยจะไม่ถูกคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตกในด้านกำลังทหาร แต่ก็มีใญ่อยู่ในข้อยกเว้นที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกจะไม่มีแผนการยึดครอง ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2394 พระองค์ทรงตระหนักถึงอันตรายจากลัทธิจักรวรรดินิยม ทรงเปลี่ยนแปลงนโยบายด้าน ต่างประเทศเสียใหม่ คือหันมาดำเนินนโยบายโอนอ่อนผ่อนตาม (Accommodation)

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/4

กับประเทศตะวันตกมากขึ้น¹ จึงทรงยอมรับสนธิสัญญาเบาว์ริง* (Bowring Treaty) ซึ่งเป็นสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและพาณิชย์ ระหว่างประเทศไทย กับประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 กัวยทรงเกรงว่า "ถ้าไม่ยอมผ่อนปรนตาม ความต้องการของอังกฤษบ้างแล้วผลร้ายแรงคงจะติดตามมา"²

สนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นสนธิสัญญาที่จำกัดอำนาจอธิปไตยของไทยหลาย ประการ โดยเฉพาะการให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extra-territoriality) และการยกเลิกการผูกขาดการค้าของรัฐ ตลอดจนมีข้อกำหนดให้เก็บภาษีนำเข้าใน อัตราร้อยละสาม เป็นสนธิสัญญาแบบใหม่และกลายเป็นแบบอย่างในการทำสนธิสัญญา ทางพระราชไมตรีและพาณิชย์กับชาติอื่น ๆ ในยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น³ ในเวลาต่อมา สภาพเช่นนี้เป็นผลทำให้ประเทศไทย เป็นฝ่ายเสียเปรียบโดยเฉพาะ ทางด้านเศรษฐกิจมาตลอด

ภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ประเทศไทยได้ติดต่อกับประเทศต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้บรรดาผู้ประกอบอาชีพในประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนา ขยายที่ดิน ทำการเพาะปลูกออกไป รูปแบบเศรษฐกิจของประเทศไทยจึงเปลี่ยนแปลงจากระบบ เศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองได้ตามที่เคยเป็นมา และไม่ค่อยพึ่งสินค้าเข้าจากต่าง

¹ไพฑูรย์ เจ๊ะแฮ นโยบายชาตินิยมของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481 - 2486 หน้า 24

*ดูรายละเอียดที่ ตราฐ สุวรรณนันท ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของ ไทยหลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ปี พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2453 หน้า 95 - 96

²เฟรค คับลิว. ริคส์ การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า แปล โดย อมร โสภณวิเศษฐวงศ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง หน้า 21

³ไพฑูรย์ เจ๊ะแฮ น.ก.

กลายมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา¹ (Monetary System) ทำให้อุตสาหกรรมครัวเรือนที่เคยผลิตสินค้าออกที่สำคัญบางอย่างต้องสลายตัวไป เพราะภาษีขาเข้าอยู่ในอัตราต่ำ ประกอบกับราคาข้าวในตลาดต่างประเทศสูงขึ้นอย่างมาก ชาวนาจึงหันมาปลูกข้าวมากขึ้น และได้ทอดทิ้งอุตสาหกรรมครัวเรือนที่เคยประกอบกิจการมา เช่น การทอผ้า การทำนุหรี การผลิตเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้สินค้าจากต่างประเทศสามารถตีตลาดในเมืองไทยได้ ในขณะที่การค้าขายและอุตสาหกรรมกำลังขยายตัวอย่างกว้างขวาง รัฐบาลไทยไม่ได้ให้การสนับสนุนเท่าที่ควร เพราะรัฐบาลตระหนักถึงภัยจากจักรวรรดินิยมในรูปแบบของการเมืองมากกว่าการเศรษฐกิจ รัฐบาลมุ่งปฏิรูปการปกครองเป็นงานหลัก ส่วนในด้านการอาชีพนั้น มุ่งทำนุบำรุงการเกษตรกรรมเพียงด้านเดียวซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ชาวไทยคงนิยมประกอบอาชีพในการกลสีกรรมและรับราชการ² จึงเกิดช่องว่างในการประกอบอาชีพของสังคมไทย ทำให้ชาวจีนถือโอกาสเข้ามาประกอบอาชีพทางการค้าขาย โดยยึดอาชีพเป็นพ่อค้าคนกลางและช่างฝีมือ³

ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย * เป็นจำนวนมาก

¹ ทรายู สุวรรณานนท์ ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของไทยหลังจากทาสันติสัญญาเบาว์ริงปี พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2453 หน้า 99

² ไพฑูรย์ เจ๊ะแธ นโยบายชาตินิยมของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481-2488 หน้า 36

³ พลกุล อังกินันท์ บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 44

* ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยนานมาแล้ว ถ้านับย้อนหลังไปอาจกล่าวได้ว่ามีการค้าขายตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ พระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 4 - 11

และมีบทบาททางเศรษฐกิจเริ่มตั้งแต่รับจ้าง ขายแรงงานในกิจการเหมืองแร่ งานก่อสร้างของทางราชการ ทั้งนี้เพราะกรรมกรจีนทำงานได้ผลกว่าราษฎรไทย ทางราชการจึงนิยมจ้างเข้ามาทำงาน¹ ต่อมาได้เข้ามาควบคุมกิจการค้าขายภายในประเทศแทบทุกด้าน ตลอดจนส่งสินค้าออกนอกประเทศและรับซื้อเข้าประเทศอีกด้วย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนยังมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของไทยมากขึ้น ไร่จะทำการค้าขายเพียงอย่างเดียว แต่ได้ประกอบอาชีพแทบทุกชนิด นับตั้งแต่รับจ้างเป็นพวกก่อสร้างทางรถไฟ ชุคคลองของทางการ เป็นกรรมกรในโรงสีข้าว โรงเลื่อยของเอกชน เป็นกุลีสลากรถและคนงานในเหมืองแร่ทางภาคใต้ พวกที่มีความสามารถก็เป็นช่างฝีมือ เช่น คัดเล็องแกง ข่างทำเพชรพลอยและเครื่องทองต่าง ๆ ข่างตัดผม ชาวจีนที่มีทุนก็ตั้งโรงรับจำนำเปิดบริการการเดินเรือกลไฟระหว่างประเทศ ตลอดจนเข้ารับการประมูลเป็นเจ้าภีษีนายอากร ถูกขาดเป็นเจ้าภีษีนิน และการพนันต่าง ๆ²

ชาวจีนจะคุมเศรษฐกิจของประเทศทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองทางใต้ อีกด้วย มีข้อที่น่าสังเกตว่าแทบทุกเมืองจะมีชาวจีนเป็นเจ้าภีษี* และมีความสามารถในการค้าขาย ไม่เพียงแต่จะประสบผลสำเร็จในการเข้าครอบงำเศรษฐกิจการค้าเหนือกว่าราษฎรไทย แต่ยังสามารถแข่งขันเอาชนะชาวตะวันตกที่เข้ามาค้าขาย

¹ พลกุล อังกินันท์ บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 20

² พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 12

* หมายถึง รัฐบาลอนุญาตให้ชาวจีนเป็นนายภาษีอากร

ในสมัยนั้นอีกด้วย จากการสำรวจของกงสุลอังกฤษประจำประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2433 ปรากฏว่ากิจการค้าของไทยในปีนั้นเป็นของชาวจีนร้อยละ 62 อังกฤษ ร้อยละ 26 อินเดียร้อยละ 8 และชาติอื่น ๆ รวมทั้งไทยร้อยละ 4¹

ระหว่างปี พ.ศ. 2353 - 2453 ชาวจีนได้มีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจของไทยอย่างมาก ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ

1. การขยายกิจการเดินเรือของชาวจีน ซึ่งเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2383 ในยุคของการค้าแบบเสรี
2. การขยายกิจการค้ารับและส่งออกนอกประเทศของชาวจีน
3. ความก้าวหน้าของระบบการรับส่งสินค้าออกนอกประเทศของ บริษัทยุโรป และระบบนายหน้ารับส่งสินค้าของชาวจีน
4. การเริ่มต้นกิจการโรงสีไฟ และชัยชนะของชาวจีนในกิจการนี้ (ต่อชาวยุโรป)
5. การเริ่มต้นกิจการโรงเลื่อย
6. การควบคุมการค้าปลีทยอยของชาวจีน
7. ความก้าวหน้าและความสำคัญของพ่อค้าคนกลางซึ่งส่วนมากเป็นชาวจีน
8. การตั้งระบบการธนาคารของพวกจีน²

¹พลฤต อังกินันท์ บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 44

²ค. หน้า 45

จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและผู้บริหารประเทศ เริ่มรู้สึกวิตกกังวลถึงภัยอันตรายต่อเศรษฐกิจของชาติ ที่ตกอยู่ในมือของชาวจีนและชาวต่างชาติอื่น ๆ เป็นส่วนใหญ่ นับตั้งแต่กิจการขายแรงงานจนถึงกิจการใหญ่ที่สำคัญ หากปล่อยให้การค้าขายตกอยู่ในสภาพดังที่เป็นอยู่ จะส่งผลกระทบต่อความก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศได้ ในที่สุดประเทศไทยก็ต้องตกเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น พระองค์จึงทรงมีพระราชดำรัสและบทพระราชนิพนธ์ปลุกเตือนราษฎร เช่น

เกี่ยวกับการค้าขายอาหารสำเร็จรูปนั้น บางอย่างก็ตกไปอยู่ในมือของชาวจีน แต่ก่อนคนไทยเคยหาขาย เช่น ข้าวแกง ขนม และการจำหน่ายของกินในกรุงเทพฯ ในเวลานี้อยู่ในมือจีนโดยมาก ในทางเสบียงอาหาร บางครัวเรือนซื้อจากจีนทั้งสิ้น ... แม้แต่บ้านในบ้านของเราก็เป็นจีน พวกเราก็คนแล้วที่มีพ่อครัวและบ่าวจีน¹

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบด้านการศึกษา ก็ได้สนองพระบรมราโชบายในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยการให้การศึกษารัษฎรเพื่อให้เกิดความรู้ ความฉลาดเฉลียวแหลมเท่าทันกับชาวต่างชาติ พร้อมทั้งจะกำเนินการค้าขายได้เอง เป็นการกู้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของชาติให้กลับมามีอยู่ในมือของคนไทยทั้งปวง เมื่อราษฎรได้รับการศึกษาย่อมพัฒนาตนเองและสามารถทำการต่าง ๆ ได้

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองไทยจึงตื่นเถิด โดย
อัครพาท (พจนานามแฝง) หน้า 15 - 16

ดิยังไทยก็ไทยหัน	สมัยกันเพราะฝึกปรือ
จะตองเพงริเร่งมือ	และลงทุน ณ ศึกษา
เสมือนมอบสมองให้	สมรรถใช้สุวิชา ¹

ดังนั้นกระทรวงธรรมการ จึงจำเป็นต้องเร่งดำเนินการจัดการศึกษาให้
 แกร่งเป็นประการแรก เพราะคนไทยไม่คุ้นเคยกับการค้าขายมาก่อน รัฐบาล
 จำต้องรีบเร่งให้การศึกษาในค่านนี้ เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชาติตามแนวการจัด
 การศึกษาดังนี้

เลิกแข่งแย่งดินแดน	มาเปลี่ยนแผนการต่อสู้
เป็นแย่งตลาดกฎ	การสินค้าตราเศรษฐกิจกรม
สงครามการเมืองกลาง	มาจำแลงรูปคมช้า
เป็นเศรษฐกิจสงครามทำ	สยามวนครุ่นเศรษฐกิจ
พันเลื้อยประสมจ-	ระเข้จะทำไฉน
ล่าเทออูร่าไป	<u>ตองเร่งให้การศึกษา*</u>
บางที่จะพอกัน	ยังมีวันอยู่ข้างหน้า

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "ฐานะของไทย" ใน โคลงกลอนของครูเทพ
 เล่ม 1 หน้า 173 - 174

* ชัดเส้นใต้โดยผู้ประพันธ์

แต่ต้องไม่เน้นซ้ำ

วิสามนัญศึกษา*

ประถมศึกษาปละ

ใครเรียนอะไรมา

เรียนสื่อสควิสัย

จึงเวลาอาจารย์คอย

เลยเวลาอย่าอ้อยสร้อย

ทวยส่วนนี้จักมีภัย

ธรรมคาถายากจะใช้

จักไถ่งานท่าหัวกัน¹

แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การศึกษามีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศได้ โดยเฉพาะการจัดการการอาชีวศึกษา ทั้งทางด้านการหักดกกรรม พาณิชยกรรม และกสิกรรม หากราษฎรได้รับการศึกษาดังกล่าว ให้เกิดความรู้ความเข้าใจจนสามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน โดยนำเอาความรู้ที่เล่าเรียนมาออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ย่อมจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของชาติ ในด้านการสร้างวัตถุดิบ การผลิตสินค้า ตลอดจนการดำเนินการค้าขายสินค้าเองได้ ผลกำไรที่ตกแก่ประเทศชาติไม่รั่วไหลไปสู่ชาวต่างชาติ ดังกล่าว "ใครเรียนอะไรมา ธรรมคาถายากจะใช้" ผู้ใดเล่าเรียนอะไร ถนัดสิ่งไหน หรือชอบอะไร ก็ให้นำสิ่งที่ตนได้รับและมีอยู่ ออกมาใช้ในการประกอบอาชีพ อาจจะเป็งานอาชีพการหักดกกรรม พาณิชยกรรม หรือกสิกรรม อาชีพใดอาชีพหนึ่ง หรือหลายอาชีพควบคู่กันไปตามความสามารถ สภาวะเช่นนี้เศรษฐกิจของประเทศก็คงจะเจริญรุ่งเรือง และเปลี่ยนมาอยู่ในอำนาจการดำเนินการของราษฎรชาวไทยอย่างแท้จริง

* จัดได้โดยผู้ประพันธ์

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "อารยธรรม : เก่ากับใหม่" ใน โคลงกลอนของครูเทพ เล่ม 1 หน้า 167 - 168

2.2.4 การเห็นความสำคัญของการอาชีวศึกษา*

ทั้งนี้เสนอแนวพระราชดำริ พระคำริและแนวนโยบายของผู้บริหารประเทศเกี่ยวกับการอาชีวศึกษาในทศวรรษ จะเห็นว่ารัฐบาลได้ตระหนักถึงปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า และมีความมั่นคงในทุก ๆ ด้าน คือการส่งเสริมพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ดังข้อกราบมั่งคั่งมั่งคั่ง ความคิดเห็น ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี คือ

เพื่อสร้างความมั่นคงอย่างแท้จริง ให้แก่ประเทศในอนาคต รัฐบาลควรที่จะเปลี่ยนนโยบายไปในทางเศรษฐกิจให้มากขึ้น ต่อจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงขจัดปัญหาอันเร่งด่วนไปบ้างแล้ว มิฉะนั้นในไม่ช้าจะเกิดอันตรายต่อความมั่นคงทางการปกครองของรัฐบาลอีกอย่างแน่นอน¹

ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ อยู่ที่คุณภาพของการศึกษา และประสิทธิภาพในการทำงานของราษฎร นโยบายที่รัฐบาลจะส่งเสริมสนับสนุนให้ราษฎรมีคุณลักษณะดังกล่าวได้ โดยการจัดการศึกษาให้ทั่วถึงและแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการอาชีวศึกษา เพื่อให้ราษฎรมีความรู้ ความสนใจ หันมาประกอบอาชีพที่มีอยู่ และอาชีพการค้าขายให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและประเทศชาติ ตลอดจนเพื่อแก้ไขค่านิยมการเข้ารับราชการของราษฎรให้ลดน้อยลง

* หมายถึง การหักดกขรรค์ การพาณิชยกรรม และการกลสิกรรม

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6

คำสั่งชี้แจงของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ที่ว่า

แท้จริงการงานในบ้านเมืองที่จะพึงหาทำเลี่ยงซื้อพอนยังไม่มีผู้ทำเพียงพอนั้น ยังมีอย่างอื่นอยู่เป็นอันมาก ไซ้จะมีแ่งงานเสมียนอย่างเดียวยกตัวอย่างมาชี้ไ้ง่ายดาย ๆ ว่าเช่น การเพาะปลูกนั้น ที่กินยังมีล้นเหลือกว่าที่คนจะทำ ถ้าจะว่าช่างวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นการพิเศษ เช่น วิชาการก่อสร้างเหยาเรือนนั้น ก็ยังต้องการผู้รู้ที่จะทำอีกมาก การหัตถกรรมและพาณิชยกรรมต่าง ๆ ก็ยังมีเป็นเอนกประการ วิชาต่าง ๆ อย่างที่ว่านี้ ถ้าใครรู้จริงทำจริงแล้วก็อาจจะมีลาภผล และให้เกิดสุขประโยชน์แก่ตนได้ทั้งสิ้น¹

ความสำคัญของการอาชีวศึกษา คือการสร้างเสริมให้แก่วาษฏรและนำชาติให้เจริญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ราชวรพืงนำมาปฏิบัติไ้ไ้โดยง่าย เพราะองค์ประกอบของการอาชีวศึกษาภายในประเทศมีพอเพียงและพร้อมเพรียงอยู่แล้ว ถ้าได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังไปพร้อม ๆ กันทุกด้าน ก็จะเกิดผลดีย่างยิ่ง เพราะมีปัจจัยสัมพันธ์ต่อกันและกัน กล่าวคือ การกลสิกรรมและการหัตถกรรม เป็นรากเง้าและบ่อเกิดแห่งโภคทรัพย์ทั้งปวง เป็นเสบียงและกำลังของประเทศ เมื่อการกลสิกรรมและหัตถกรรมขยายตัวเจริญขึ้นมีผลผลิตออกมาเป็นสินค้า ย่อมมีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันและกัน จึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในด้านการค้าขายคือการพาณิชยกรรมควบคู่ไปด้วย หากราชวรไม่มีความรู้เกี่ยวกับการพาณิชย์อย่างถ่องแท้แล้ว ผลผลิตจากการกลสิกรรม การหัตถกรรมก็จำหน่ายไ้ไม่ได้ หรือขาย

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507
พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507
หน้า 228 - 229

ได้ในราคาถูกๆ ให้ผลกำไรน้อย การประกอบกิจการไม่ก้าวหน้า ในที่สุดก็ล้มเหลว ต้องเลิกกิจการไป เมื่อราษฎรไร้ความสามารถที่จะประกอบกิจการเหล่านี้แล้ว ผลสุดท้ายซึ่งแน่นอนที่สุดว่า ชาวต่างชาติย่อมถือโอกาสเข้ามาดำเนินกิจการ และความคุมอำนาจทางเศรษฐกิจไว้ ผลประโยชน์ก็ตกอยู่ในมือของพ่อค้าคนกลาง ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนกับชาวต่างชาติอื่น ๆ จึงเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติบ้านเมือง

นอกจากนี้การรุกรานของจักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งต่อการวางนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของรัฐบาล เพื่อให้จะให้การศึกษาที่มีส่วนในการเพาะคุณลักษณะของราษฎร ให้พัฒนาขีดความสามารถด้านการผลิต อันจะนำสู่การเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของชนและประเทศชาติ

ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลต้องเร่งรีบฟื้นฟู ส่งเสริม สนับสนุน ขยายการจัดการการอาชีวศึกษาขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

กล่าวได้ว่า แนวนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย เป็นผลมาจากแนวพระราชดำริ พระคำริและแนวความคิดของผู้บริหารประเทศที่ไม่มองเห็นความสำคัญของเศรษฐกิจภายในประเทศว่า เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งอันพึงจะได้รับการส่งเสริม สนับสนุน ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการป้องกันประเทศด้านกำลังทหารและอาวุธ การจะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญรุ่งเรืองไถ่นั้น ก็โดยการจัดการศึกษาด้านการอาชีวศึกษา ให้กว้างขวางและเจริญก้าวหน้าขึ้นเอง

บทที่ 3

การจัดการการอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474

การจัดการการอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474 แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การจัดการการอาชีวศึกษาตามโครงการศึกษาซึ่งเป็นการจัดการการอาชีวศึกษาโดยทั่วไปไม่เน้นหนักเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง และการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรงที่เป็นการจัดการการอาชีวศึกษาเฉพาะวิชาชีพ 3 ด้านคือ การหัตถกรรม พาณิชยกรรม และกลสิกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 การจัดการการอาชีวศึกษาตามโครงการศึกษา

การศึกษาที่จัดมาตั้งแต่ต้นนั้นยังไม่เป็นระเบียบแบบแผนและมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน กระทั่งในปี พ.ศ. 2440 ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งแรก¹ ทรงสังเกตเห็นนักเรียนไทยที่ส่งไปเรียนแต่ละคนกว่าจะเรียนสำเร็จต้องใช้เวลานาน ทำให้เปลืองพระราชทรัพย์เกินความจำเป็นบางคนเรียนไม่สำเร็จอีกด้วย² ทำให้ไม่พึงพอใจพระราชหฤทัย ดังนั้นจึงมีพระราชดำริให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี "ศึกษาตรวจตราศึกษาแบบแผนและหาความเห็นวิธีที่จะแก้ไขจัดการศึกษา ซึ่งยังไม่ได้ประโยชน์เต็มตามพระราชประสงค์ให้เข้าทางอันสมควรและเจริญขึ้นในภายหน้า"³

¹ วุฒิชัย มูลศิลป์ . การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 121

² ฐ. หน้า 52 - 53

³ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 114

ขณะเดียวกันกระทรวงธรรมการกำลังดำริที่จะจัดรูปการศึกษาให้เป็นหลักฐาน และแพร่หลายออกไป¹ ประกอบกับเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีได้ส่งความเห็นที่จะจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษตามพระราชประสงค์ เข้ามา กราบบังคมทูลโดยจะยึดระบบการศึกษาของอังกฤษเป็นหลัก² เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้ประชุมปรึกษากับเจ้านาที่ผู้เกี่ยวข้อง จึงประมวลแนวความคิดของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีกับแนวการจัดการศึกษาของกระทรวง นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เป็น "โครงการศึกษาในกรุงสยาม"³ อันเป็นจุดกำเนิดของโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 และถือเป็นโครงการศึกษาแห่งชาติเพื่อเป็นแนวทางหรือนโยบายการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งเป็นความก้าวหน้าและการพัฒนามาสู่ การศึกษาสมัยใหม่ที่เรียกว่าการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยที่บรรจุการจัดการ การอาชีวศึกษาให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาแห่งชาติ ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474 ด้วยดังนี้

3.1.1 โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 โครงการศึกษานี้ ถือเป็นแผนการศึกษาชาติฉบับแรกของประเทศไทย ที่ทำขึ้นอย่างละเอียดถี่ถ้วนกำหนดอายุ นักเรียนในระดับต่าง ๆ ซึ่งเป็นแบบฉบับของการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในแผนการศึกษานับต่อมา โดยแบ่งการจัดการศึกษาออกเป็น 2 ภาค

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็น
ที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 114

²วุฒิชัย มวลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 57

³กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5 โครงการศึกษา
21 มิถุนายน 117 - 29 กันยายน 129

คือภาคหนึ่งว่าด้วยการศึกษาในกรุงเทพฯ ภาคสองว่าด้วยการศึกษาในหัวเมือง¹ และ
การศึกษาแบ่งไว้เป็น 2 ประเภท ได้แก่การศึกษาสามัญ (General Education)
กับการศึกษาพิเศษ (Special Education)

3.1.1.1 การอาชีวศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441

การอาชีวศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 จัดรวมอยู่ในประเภทของ "การศึกษา
พิเศษ" มีสาระสำคัญคือ เป็นการเรียนวิชาเฉพาะหรือความรู้เฉพาะให้ชำนาญ เช่น
การศึกษาในช่างหัตถกรรม ตันกล วิศวกรรม เรียนการคา หรือการเพาะปลูก ฯลฯ³
การจัดการศึกษาทั้งสามสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา จะต้องจัด
โรงเรียนเป็นลำดับขั้นให้ไปตามแบบแผนต่อไปนี้คือ

1. โรงเรียนมูลและประถมศึกษาเบื้องต้นและเบื้องต้นแบ่งเป็น
 - 1.1 โรงเรียน ก ข นโมและกินเคอกาเตน เป็น
โรงเรียนเบื้องต้น
 - 1.2 โรงเรียนไทยเบื้องต้นชั้นต่ำ
 - 1.3 โรงเรียนไทยเบื้องต้นชั้นสูง
2. โรงเรียนมัธยมศึกษาไทยเบื้องต้นกลาง
3. โรงเรียนอังกฤษไทยเบื้องต้น
4. โรงเรียนอังกฤษไทยเบื้องต้นกลาง
5. วิทยาลัยหรือสกลวิทยาลัย หรือสถานที่เรียนชั้นสูงสุด

¹ เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองวชิราลงสมบัตินคร 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 108 - 236

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 49.4/5
สัณนิษฐานการเล่าเรียน 27 กันยายน 117

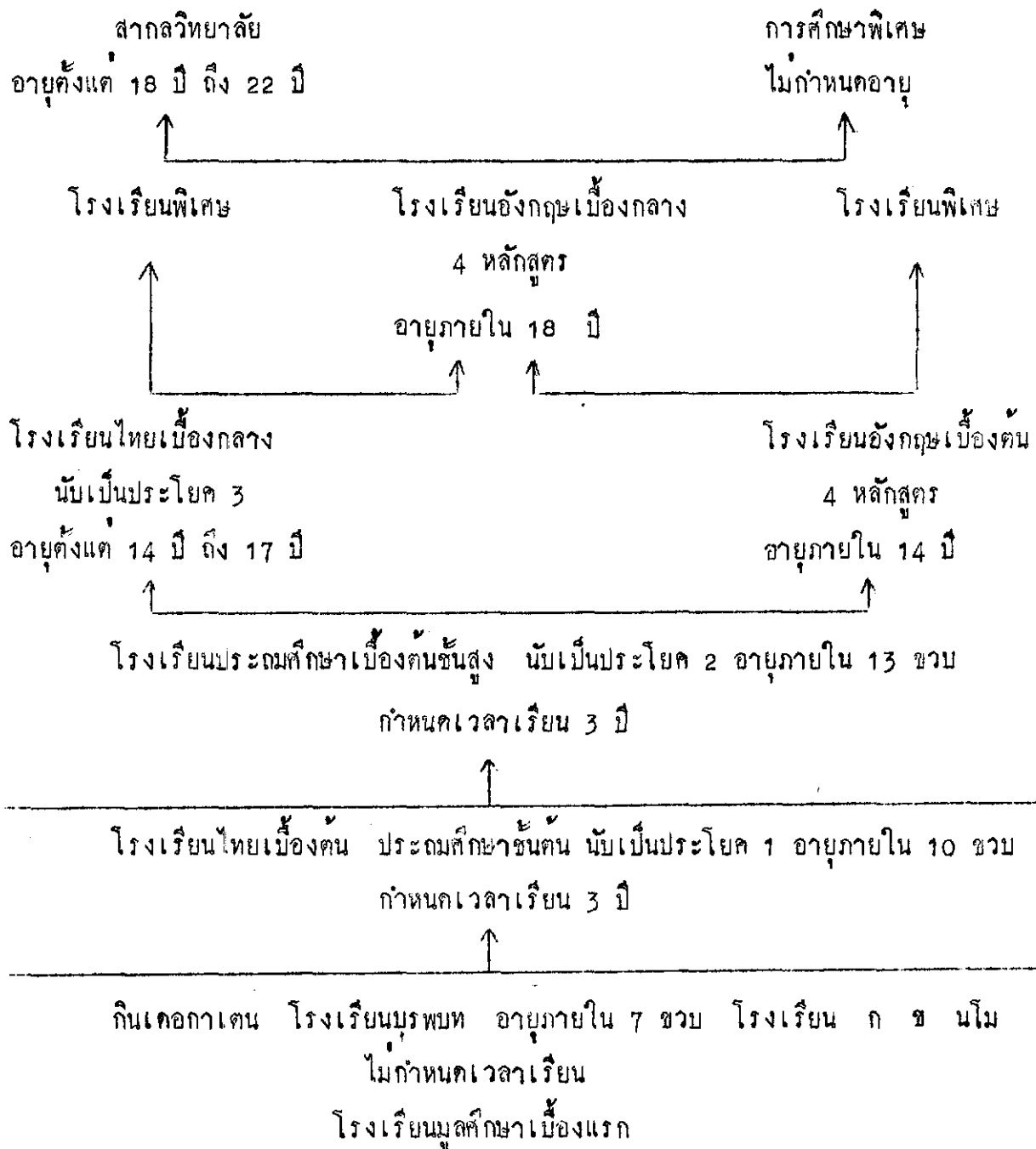
³ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็น
ที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 117

6. โรงเรียนหรือวิทยาลัยพิเศษ¹

ลำดับชั้นโรงเรียนต่าง ๆ ตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ปรางค์

ตั้งแผนภูมิ 1

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507
พิมพ์เป็นที่ระลึกวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 116

แผนภูมิ 1 แผนผังการจัดประเภทและภาคการศึกษา พ.ศ. 2441

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5 โครงการศึกษา
21 มิถุนายน 117 - 29 กันยายน 129

การอาชีวศึกษาที่กำหนดไว้ในโครงการศึกษานี้ จัดรวมอยู่ในการจัดการศึกษาระดับสูงสุดของประเทศ คือเป็นการศึกษาภายหลังจากการเรียนจบหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีเกณฑ์อายุ 18 ปีขึ้นไป โรงเรียนหรือวิทยาลัยที่จัดการศึกษาก่อนการอาชีวศึกษามีโรงเรียนการเพาะปลูก โรงเรียนการค้า โรงเรียนสุศิลป์ (Fine Art School) โรงเรียนการช่างและหัตถกรรม อย่างไรก็ตามโรงเรียนดังกล่าวเหล่านี้ ไม่สามารถที่จะจัดตั้งขึ้นได้เพราะ "สิ่งที่จะจัดยังติดขัด ด้วยความสับสนยังไม่ตลอด" ¹ มีเพียงโรงเรียนสุศิลป์เท่านั้นที่จัดตั้งขึ้น ในความอุปถัมภ์ของพระเจ้าอนงยาเชอกรมหมื่นสรรพศาสตรศุภกิจ ² เมื่อ พ.ศ. 2435 ตามแนวการจัดการอาชีวศึกษาของกระทรวงธรรมการ เพื่อฝึกหัดความถึกและมีมือ ในการบำรุงวิชาช่างและการค้า โดยใช้โรงกระสาปในพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่เรียน อาศัยช่างต่าง ๆ ที่ทำงานอยู่ในห้องช่างภายในพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนจ้างช่างฝรั่ง และช่างแกะชาวญี่ปุ่นมาเป็นครูสอน ³

นักเรียนของโรงเรียนสุศิลป์ในชั้นต้น จะเป็นบุตรของหมื่นช่างต่าง ๆ มหาเล็ก และบุคคลที่สมัครใจเรียน ส่วนวิชาที่จัดสอนได้แก่ ช่างเขียนสีน้ำมัน สีน้ำ ไม้ขีดต่าง ๆ ช่างปั้น ช่างแกะไม้ แกะสีลา แกะงา ช่างจารึกเอนเกรยวิง ช่างทอง ช่างพลอย เป็นต้น โดยจะแบ่งเป็นชั้นเรียนตามหลักสูตรเป็นปี ๆ ขณะเดียวกันก็จัดให้มีการเรียนวิชาคำนวณด้วย ⁴ และมีการประกวดผลงานของนักเรียน เพื่อชิงรางวัลและนำออก

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5 โครงการศึกษา 21 มิถุนายน 117 - 29 กันยายน 129

² น.

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/5 เรื่องเบ็ดเสร็จราชการในกรมศึกษาธิการ 20 กุมภาพันธ์ 108 - 28 มีนาคม 111

⁴ น.

จำหน่ายแก่ผู้สนใจ ตลอดจนการรับงานจากบุคคลภายนอกอีกด้วย เมื่อเรียนจบหลักสูตรก็สามารถสมัครเข้าเป็นพนักงานในตำแหน่งนายช่าง ในพระบรมมหาราชวังหรือประกอบอาชีพส่วนตัวก็ได้

การตั้งโรงเรียนสุศิลป์ขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2435 - 2441 ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะการจัดการศึกษาในลักษณะพิเศษ ไม่มีการบังคับ เรียนด้วยความถนัดสมัครใจ ผู้สนใจมีน้อยและไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง ขณะเดียวกันรัฐบาลในสมัยต่อมา ได้ให้ความสนใจการอาชีวศึกษาในด้านการช่างและหัตถกรรม จึงตั้ง "โรงเรียนเพาะช่าง" ขึ้นมา ในที่สุดโรงเรียนสุศิลป์ต้องล้มเลิกไปโดยไม่ทราบเหตุผลที่แน่ชัด

สำหรับภาคการศึกษาในหัวเมือง ตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 นี้ ยังเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเฉพาะด้านสามัญศึกษา^{*} จึงจะไม่ขอกล่าวถึง

อย่างไรก็ดีถึงจะมีโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 แต่ไม่ได้นำออกใช้ จึงไม่มีผลบังคับ นอกจากจะมีโรงเรียนในประเภทของการศึกษาพิเศษบางแห่งเท่านั้น ซึ่งตั้งขึ้นก่อนโครงการศึกษานี้จึงได้ดำเนินการต่อไป เช่น โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนข้าราชการพลเรือน โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนวังวัดท่าแผนที และโรงเรียนสุศิลป์¹

*รายละเอียดใน เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 236 - 240

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5 โครงการศึกษา 21 มิถุนายน 117 - 29 กันยายน 129

การที่โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ อาจจะเป็น เพราะสมบูรณแบบจนเกินไป โดยไม่ไ้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของการศึกษาในเมืองไทยขณะนั้นว่า ควรเพ่งเล็งจัดการศึกษาระดับมูลศึกษาและประถมศึกษาให้ไ้ มาตรฐานเสียก่อน¹ แม้โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ไม่มีผลบังคับใช้แต่ก็ถือได้ว่าการจัดการการอาชีวศึกษา ไ้มีจุดเริ่มต้นและได้รับความสนใจจากรัฐบาล นับเป็น ผลต่อการอาชีวศึกษา และปี พ.ศ. 2441 เป็นปีที่สำคัญมากสำหรับความคิดในการ จัดการศึกษาของไทย เพราะมีความคิดต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ถือว่าเป็นปีของการ ระเบิดทางความคิด²

3.1.2 โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ใน พ.ศ. 2445 เจ้าพระยา ภาสกรวงศ์ ได้กราบบังคมทูลออกจากตำแหน่งเสนาบดี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาวิชิตวงษ์ไกร* ปลัดทูลฉลองรับตำแหน่งเสนาบดี และทรงแต่งตั้งเป็นเสนาบดีในเวลาต่อมา³ และ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ และปลัดทูลฉลอง⁴ ในสัปดาห์นี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

¹ แน่งน้อย ศิตติรานนท์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หน้า 250

² วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 57

* ขณะนั้นเป็น พระยาวิจิตรการบดี

³ จารุวรรณ ไวยเจนท์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสาร นิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 15

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็น ที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 157

ไปรับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร
ณ ประเทศญี่ปุ่นพร้อมด้วยข้าหลวงตรวจการศึกษา 3 นาย เป็นกรรมการออกไปตรวจ
และศึกษาวิธีจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น¹ เพื่อนำเอาสิ่งที่มีประโยชน์มาดัดแปลงใช้
เป็นแนวในการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการศึกษาของประเทศ ทั้งนี้เพราะประเทศญี่ปุ่น
ใช้แผนการศึกษาสมัยใหม่เป็นประเทศแรกในทวีปเอเชียและวางโครงการศึกษาชาติตั้งแต่
ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิธีวางโครงการศึกษาชาติของ
ญี่ปุ่นโดยส่งข้าหลวงออกไปตรวจการศึกษาทั้งในยุโรปและอเมริกา ศึกษาโครงการศึกษา
แห่งชาติของนานาประเทศที่สำคัญในทวีปนั้น ๆ แล้วนำมาเลือกเฟ้นประกอบขึ้นเป็นโครงการ
ศึกษาชาติให้เหมาะสมแก่ศีลธรรมของคน แต่ที่สำคัญ ๆ แห่งแผนการศึกษาปัจจุบัน
ลงรูปกันหมดก็โดยถือเป็นงานของชาติให้ทุกคนได้รับการศึกษาควรแก่สภาพของคน²

คณะข้าหลวงตรวจการศึกษา ได้ถวายรายงานการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น
เป็นที่พอพระราชมหุทัยยิ่ง และโครงการศึกษานับใหม่ของไทยก็มีขึ้นตามแบบอย่างของ
ญี่ปุ่นเป็นหลัก โดยนำมาแก้ไขดัดแปลงตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ซึ่งเจ้าพระยา
ธรรมศักดิ์มนตรีได้อธิบายถึงความเป็นมาของโครงการศึกษานับใหม่ พ.ศ. 2445 ว่า

วิธีของเราเป็นวิธีขมมือเปิบเหมือนกัน...เมื่อสยามได้รับรายงานวิธีจัดการ
ศึกษาของญี่ปุ่นแล้ว ก็ได้ตั้งต้นวางโครงการศึกษาชาติของเรา แต่นั้นมา
ได้เปลี่ยนจากความมุ่งหมายเดิมที่หักคนเพื่อใช้ราชการด้วยหลักสูตรเรียกว่า
ประโยค 1 ประโยค 2 มาเป็นความมุ่งหมายเพื่อการศึกษาแก่คนทั้งชาติ

¹เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "มนุษย์กับการศึกษา" วารสารสภาการศึกษา
แห่งชาติ 7(1) : 72 สิงหาคม 2515

²
ก.

ทั้งเด็กชาย เด็กหญิง สยามเป็นประเทศจัดใหม่มีเงินลงทุนน้อย โครงการ
ศึกษาชาติ ก็ได้ด้วยราคาถูกและในเวลาไม่แน่นำเหมือนเขา แต่ก็เป็นอย่าง
ได้หยิบยอกจากแบบแผนที่เขาใช้กันในยุโรปและอเมริกาเหมือนกัน โดยขอ
คณมาจากญี่ปุ่นซึ่งไม่น่าอายเลย¹

โครงการศึกษาชาติ พ.ศ. 2445 แบ่งการศึกษาออก 2 ประเภทคือ
สามัญศึกษา (General Education) กับการศึกษาพิเศษ (Special Education)

3.1.2.1 การอาชีวศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ในประเภท
ของการอาชีวศึกษา ได้แบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

1. ประถมศึกษาพิเศษ การศึกษาในชั้นนี้ สอนวิชาการช่าง
การเพาะปลูก การพิมพ์หนังสือ เป็นต้น รับผิดชอบประถมศึกษาสามัญเข้าเรียน หรือผู้
ที่ไม่จบประถมศึกษาสามัญจะเข้าเรียนในสาขาใดสาขาหนึ่งในการศึกษาชั้นนี้ได้ แต่จะ
ไม่ได้ประกาศนียบัตร เป็นการศึกษาหาความรู้เป็นพิเศษเท่านั้น

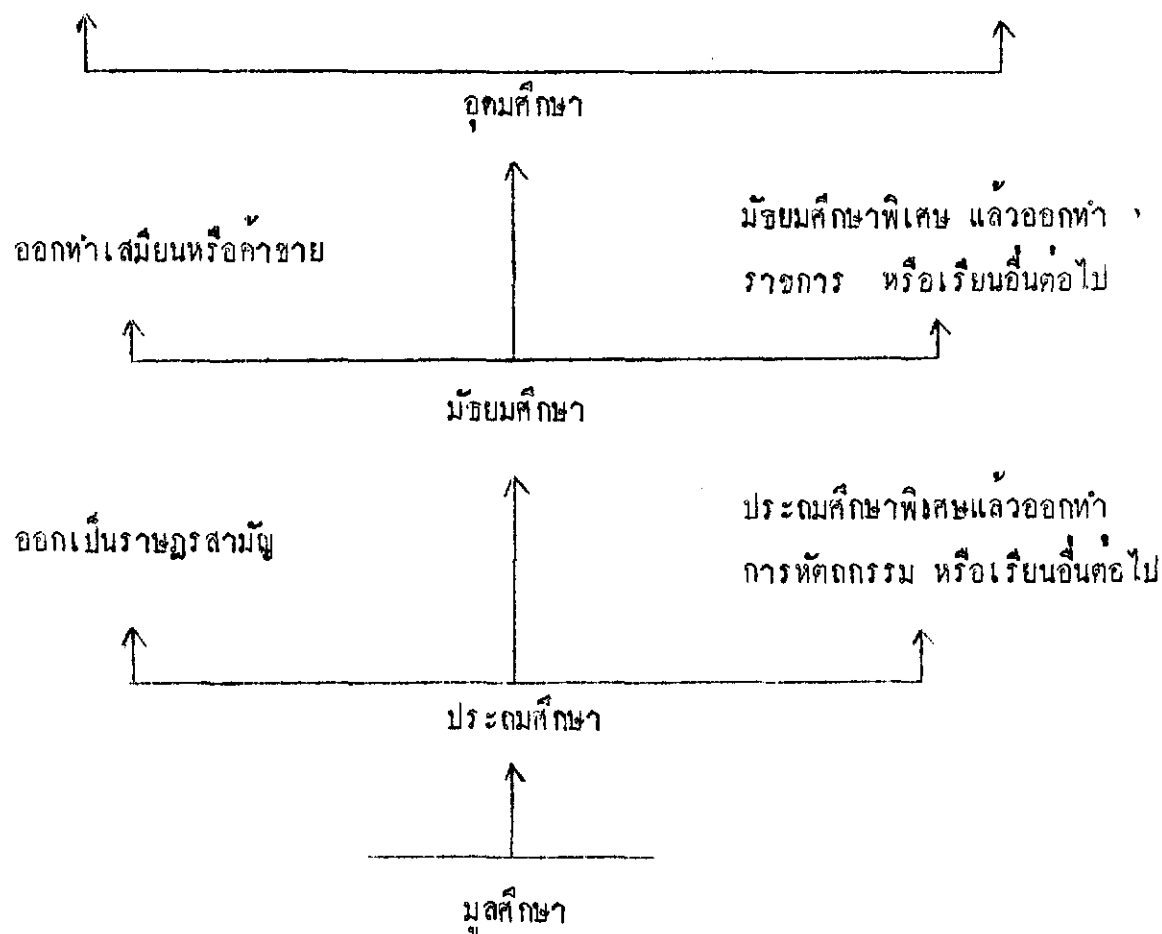
2. มัธยมศึกษาพิเศษ การศึกษาในชั้นนี้ เทียบได้กับโรงเรียน
มหาดเล็ก โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนค้าขาย โรงเรียน
ก่อสร้าง ฯลฯ รับผิดชอบมัธยมศึกษาสามัญเข้าเรียน

3. อุดมศึกษาพิเศษ ไม่ปรากฏว่าจะจัดขึ้นในเวลานี้ แต่ได้
วางแบบแผนไว้หรือต้องส่งไปศึกษาต่างประเทศ รับผิดชอบอุดมศึกษาสามัญเข้าเรียน¹
ทั้งพิจารณาจากแผนภูมิ 2

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์
เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 168 - 173

ออกทำราชการ

อุดมศึกษาพิเศษในประเทศไทย
หรือต่างประเทศ แล้วออกทำราชการ

แผนภูมิ 2 โครงการศึกษา พ.ศ. 2445

ที่มา : พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ 17 มีนาคม 2507 หน้า 137

3.1.2.2 ข้อสังเกตในโครงการศึกษา พ.ศ. 2445

1. การแบ่งประเภทการศึกษา เป็นต้นเค้าของการศึกษาในปัจจุบัน คือแบ่งการศึกษาออกเป็นสายสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา

2. กำหนดระดับการศึกษา สามารถเรียนจบในตัวเองของแต่ละระดับ ทั้งชั้น

จบประถมศึกษา ได้รับประกาศนียบัตรประโยค 1* มีทางเลือกสำหรับการดำเนินชีวิต 3 ทางคือ

1. ออกไปประกอบอาชีพตามความสมัครใจ
2. เรียนต่อสามัญศึกษาในชั้นมัธยมศึกษา
3. เรียนต่อด้านการอาชีวศึกษา ในระดับประถมศึกษา

พิเศษ คือวิชาเฉพาะหรือวิชาชีพ

จบมัธยมศึกษา ได้รับประกาศนียบัตรประโยค 2** มีทางเลือกสำหรับการดำเนินชีวิต 3 ทางคือ

1. ออกไปประกอบอาชีพตามความสมัครใจ
 2. เรียนต่อในระดับอุดมศึกษา
 3. เรียนต่อด้านการอาชีวศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาพิเศษ
- จบอุดมศึกษา ได้รับประกาศนียบัตรประโยค 3*** มีทางเลือก

สำหรับการดำเนินชีวิต 3 ทางคือ

1. ออกรับราชการ
2. ออกไปประกอบอาชีพตามความสมัครใจ

*ระดับประถมศึกษา

**ระดับมัธยมศึกษา

***ระดับอุดมศึกษา

3. เรียนต่อระดับอุดมศึกษาพิเศษ ซึ่งจะส่งไปศึกษา
ต่างประเทศ ยังไม่มีเปิดสอนในประเทศไทย¹

3. จะเห็นได้ว่า การอาชีวศึกษายังไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์
แน่นอนว่าจะต้องเรียนวิชาอะไร ในชั้นใด โดยให้ทางโรงเรียนเป็นผู้กำหนดเองว่า
จะรับนักเรียนมีความสามารถระดับใดเข้าเรียน² ทำให้การจัดการการอาชีวศึกษาเป็นไป
อย่างไม่สม่ำเสมอต่อเนื่องกัน อาจจะทำให้มาตรฐานของนักเรียนแต่ละแห่งแตกต่างกัน
แม้จะมีการแบ่งประเภทการศึกษาแล้วทั้งกล่าว อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่ศกนี้เป็นต้นไป
การอาชีวศึกษาได้รับการสนับสนุนและเริ่มวางรากฐานอย่างจริงจัง

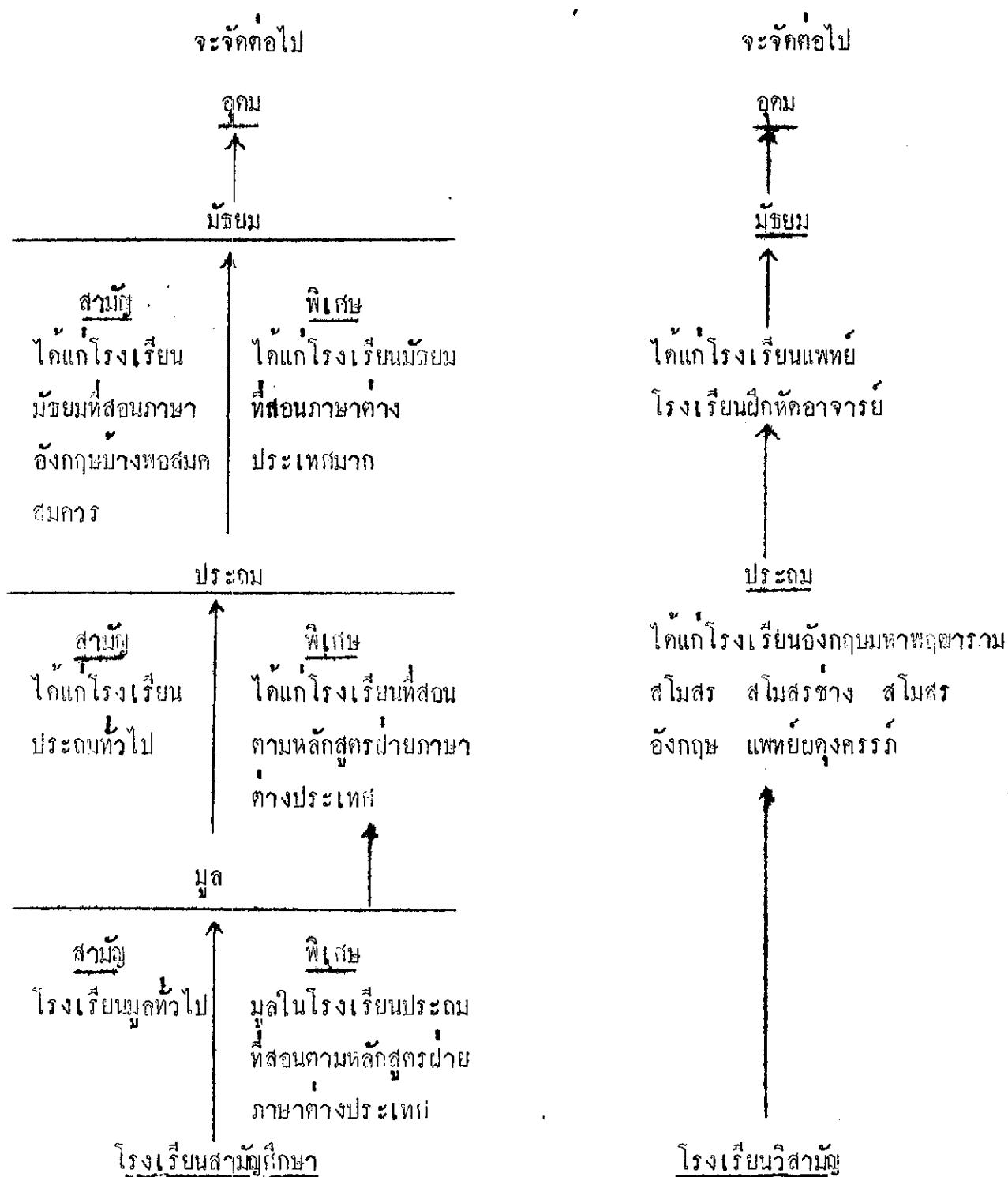
พ.ศ. 2448 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี^{*} ได้พยายามขยาย
การศึกษาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น และแนวนโยบายในการจัดการศึกษาต่อไปนี้ การอาชีวศึกษา
จะเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายของกระทรวงธรรมการ ต่อมาใน พ.ศ. 2450 กระทรวง
ธรรมการได้แบ่งการจัดการศึกษาออกเป็น 2 ประเภทดั้งเดิมคือสามัญศึกษาและการ
อาชีวศึกษา แต่จะมีข้อแตกต่างปลีกย่อยของด้านสามัญศึกษาโดยแบ่งเป็น 2 กิ่ง คือ
สามัญกิ่งหนึ่งและพิเศษกิ่งหนึ่ง^{**} ดังปรากฏในลำดับชั้นโรงเรียน พ.ศ. 2450 ใน
แผนภูมิ 3

¹ แ่งน้อย คิตติรานนท์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
หน้า 251 - 252

² กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์
เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 182

^{*} ขณะนั้นเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ

^{**} เน้นสอนภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ

แผนภูมิ 3 ลำดับชั้นโรงเรียน พ.ศ. 2450

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 188

จากแผนภูมิ 3 จะเห็นข้อแตกต่างในนโยบายของการจัดการศึกษาตาม
โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 และลำดับชั้นโรงเรียน พ.ศ. 2450 คือการแบ่ง
ประเภทการศึกษาเป็นสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา ซึ่งในโครงการศึกษา พ.ศ. 2445
นั้น การอาชีวศึกษาจะจัดควบคู่ไปกับค่านสามัญศึกษา และสามารถที่จะเรียนต่อไปได้
ถ้าหากเรียนจบในระดับต่าง ๆ แต่สำหรับชั้นโรงเรียน พ.ศ. 2450 การจัดค่าน
สามัญศึกษาจะแบ่งเป็น 2 กิ่ง ได้แก่สามัญและพิเศษ ปรากฏว่าในกิ่งพิเศษจะเน้นหนัก
ในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา ซึ่งในระยะนี้มีโรงเรียน
ที่ทำการสอนในระดับประถมพิเศษและมัธยมพิเศษ คือโรงเรียนเทพศิรินทร์ โรงเรียน
ราชวิทยาลัย โรงเรียนคฤศเตียนไฮสกูล โรงเรียนปทุมคงคา โรงเรียนอัสสัมชัญ
โรงเรียนวัดมหาพฤฒาราม โรงเรียนราชินี และโรงเรียนกุสสตริวังหลัง เป็นต้น¹
ส่วนการอาชีวศึกษาจะแยกออกต่างหากหากไม่มีความเกี่ยวข้องกันกับค่านสามัญศึกษาดัง
โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 และในปี พ.ศ. 2452 มีนักเรียนเข้ารับการศึกษานใน
โรงเรียนสโมสรางค์ โรงเรียนอังกฤษมหาพฤฒาราม สโมสรางค์ แพทย์
มกุฎนครรค์ รวมทั้งสิ้น 519 คน ในปี พ.ศ. 2453 รวม 358 คน² ซึ่งเป็นจำนวน
นักเรียนที่ไม่มากนักหากเทียบกับจำนวนนักเรียนค่านสามัญศึกษา (ทั้งประเภทสามัญและ
พิเศษ) ที่มีจำนวนถึง 13,655 คน ใน พ.ศ. 2452³ และในจำนวนนักเรียนค่าน
สามัญศึกษาทั้งหมดจะเป็นประเภทหลักสูตรพิเศษ (ภาษาอังกฤษ) มีจำนวนถึง 1,598 คน⁴

¹ รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 2 แผนกกรมศึกษาธิการ หน้า 180
และรายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 3 แผนกกรมศึกษาธิการ หน้า 144 - 145

² ก. หน้า 10 - 11

³ ก.

⁴ ก.

แสดงว่าราษฎรส่วนมากนิยมการเรียนภาษาอังกฤษมากกว่าวิชาช่างต่าง ๆ นับว่า การศึกษาด้านการอาชีวศึกษาในระยะนี้ยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากราษฎรเท่าที่ควร

ในการประชุมเทศบาลเกี่ยวกับการศึกษาครั้งที่ 2 และ 3 ในปี พ.ศ. 2451 และ พ.ศ. 2452 มติที่ประชุมมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยรับเป็นผู้จัดการศึกษาเบื้องต้นให้วยราษฎร ส่วนการศึกษาชั้นสูง* กว้านขึ้นไปเป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการ โดยให้เก็บค่าเล่าเรียนด้วย และใน พ.ศ. 2454 ได้มอบให้กระทรวงนครบาลร่วมจัดการศึกษาเบื้องต้นในกรุงเทพฯ อีกด้วย¹

การเก็บค่าเล่าเรียนในครั้งนี้ ทำให้เกิดการวิจารณ์กันในสมัยนั้นมาก มีทั้งผู้สนับสนุนและทำการคัดค้าน รัฐบาลพยายามที่จะแก้ไขความเข้าใจผิด โดยการประกาศให้ราษฎรทราบถึงความจำเป็นในการเก็บค่าเล่าเรียน เพื่อจะได้จ่ายเงินเหล่านี้นำมาใช้ในการศึกษาให้เจริญแพร่หลายและกว้างขวางขึ้น แต่ยังมีได้จัดการเรื่องนี้ให้เรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเสียก่อน²

อย่างไรก็ดีการศึกษาแห่งชาติก็ดำเนินมาได้ทั้ง ๆ ที่มีอุปสรรคต่าง ๆ นั้น นับว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยแท้ ด้วยการให้ราษฎรทุกคนได้เรียน เพื่อให้เกิดความรู้ความสามารถในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเลี้ยงชีพของตนและบ้านเมือง เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ แก่ราษฎร

* นับตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ตลอดจนระดับอุดมศึกษาทั้งด้านสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา

¹ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 194 - 199

² จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษามหาคัมภีร์ของไทย 2464 - 2474 เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 19

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงจัดการศึกษาตามพระบรมราโชบายของสมเด็จพระบรมชนกนาถ เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการศึกษาให้เหมาะสมกับกาลสมัย และขยายการศึกษาให้แก่ราษฎรให้เลาเรียนอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น จึงมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารระดับต่าง ๆ ของกระทรวงธรรมการที่สำคัญคือ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ 2 ท่านคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี กับ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2454 ถึงวันที่ 28 มีนาคม 2458 รวมเวลาประมาณ 5 ปี และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีดำรงตำแหน่งคิกต่อจากเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ตั้งแต่วันที่ 29 มีนาคม 2458 จนถึงสิ้นรัชสมัยในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2468 รวมเวลาบริหารการศึกษาประมาณ 10 ปี เสนาบดีทั้ง 2 ท่าน ได้บริหารการศึกษาตามนโยบายที่ไกรเริ่มมาด้วยกันตั้งแต่ต้น คือสมัยที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นเสนาบดี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นปลัดทูลฉลอง ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีขึ้นดำรงตำแหน่งเสนาบดี ก็ได้รับช่วงนโยบายของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีสืบมาและเพิ่มเติมขึ้นอีกให้สมบูรณ์บางประการเท่านั้น¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการการอาชีวศึกษา

การจัดการศึกษาช่วงนี้ เป็นการดำเนินงานต่อจากปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2453 มีการประชุมตกลงให้กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาลรับดำเนินงานการศึกษาระดับประถมศึกษาในหัวเมืองและกรุงเทพฯ ตามลำดับ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสอนให้เด็กอ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ² ส่วนการศึกษา

¹มนูญ ลานไธรัตน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) หน้า 57 - 58

²จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 27

ระดับสูงขึ้นไปเป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า "การจัดที่เรียน และส่งเด็กให้เข้าเล่าเรียน กระทรวงธรรมการคงทำไม่ได้ให้กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาลผู้เป็นเจ้าของท้องที่"¹ ส่วนการตรวจตรา แนะนำในวิธีสอน จัดโรงเรียน วางหลักสูตรและอื่น ๆ ซึ่งเป็นประเภทความรู้นั้นเป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการ² จึงเห็นได้ว่างานดำเนินการจัดการศึกษาเป็นงานที่จะต้องร่วมมือกันหลายฝ่าย

ต่อมากระทรวงธรรมการและกระทรวงนครบาล ได้ประชุมวางระเบียบประเภทของโรงเรียนไว้เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2454 คือระดับชั้นเรียนแบ่งเป็นการศึกษาขั้นต้น (มูลศึกษา) เป็นหน้าที่ของราษฎรทุกคนทั้งชายและหญิงจะต้องเรียนรู้ ทั้งควรจะมีสถานที่เรียนทุกตำบล เพื่อให้เพียงพอแก่จำนวนเด็ก และการศึกษาขั้นสูงขึ้นไป ตั้งแต่ระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา เพื่อให้ราษฎรได้เลือกเรียนตามกำลังทรัพย์และสติปัญญา³ ในส่วนการศึกษาขั้นสูงกว่าระดับมูลศึกษา เป็นหน้าที่รับผิดชอบของกระทรวงธรรมการ ซึ่งได้พยายามที่จะขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการอาชีวศึกษา เพื่อให้ราษฎรมีความรู้ในการหาเลี้ยงชีพต่าง ๆ เช่น การตัดถักรวม พาณิชยกรรม และกลสิกรรม เป็นต้น อันเป็นวิชาชีพที่นอกเหนือจากการรับราชการเป็นเสมียน⁴ ทั้งนี้กระทรวงธรรมการได้สนับสนุนให้มีการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2455 กระทั่งนำสู่การจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้นในเวลาต่อมา

การศึกษาที่ดำเนินจัดอยู่นั้นประสงค์ให้เด็กชาย-หญิงทุกคนต้องเรียนสามัญศึกษา ขั้นต่ำสุดคือมูลศึกษา และในการศึกษาขั้นสูงต่อไป ควรมีการเรียนด้านการอาชีวศึกษา

¹รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 3 แผนกกรมศึกษาธิการ หน้า 2

²ก.

³กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.10/5 เรื่องจัดการศึกษา
ประชาบาลของราษฎรทั่วทุกมณฑล

⁴จารุวรรณ ไวยเจตน การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสาร
การนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 29

เพื่อให้มีวิชาชีพและสามารถทำงานได้เฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง¹ กระทรวงธรรมการได้
ชี้แจงถึงนโยบายของการจัดการศึกษาของกระทรวงต่อไปนี้คือ

การจัดการศึกษาในระยะแรก มุ่งหมายฝึกหัดคนเพื่อใช้ราชการ เพราะใน
เวลานั้น กิจการของรัฐบาลกำลังขยายกว้างขวางออกไป จำเป็นต้องใช้
คนมากขึ้น รัฐบาลมองเห็นภัยของคตินิยมในการรับราชการเห็นว่าถึงเวลา
อันควรที่จะต้องจัดการศึกษาให้กว้างขวางออกไป จนได้ชื่อว่าเป็นการศึกษา
แห่งชาติ คือสอนให้พลเมืองมีความรู้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยควรแก่
อัตราของตน ไม่เฉพาะฝึกคนสำหรับใช้ในราชการเท่านั้น ประชาชน
พลเมืองควรมีโอกาสได้รับการศึกษาทั่วหน้า จึงออกประกาศเปลี่ยนแปลง
วิธีจัดการศึกษาที่สำคัญ ๆ หลายอย่างให้เป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น ที่
สำคัญยิ่งก็คือ การจัดการการอาชีวศึกษาได้แก่การศึกษาฝ่ายหัตถกรรม
กสิกรรม พาณิชยกรรม²

ด้วยเหตุดังกล่าวกระทรวงธรรมการ จึงได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงการ
ศึกษาที่ใช้อยู่ (ลำดับชั้นโรงเรียน พ.ศ. 2450) เพื่อให้สอดคล้องกับจุดหมายใน
การส่งเสริมการอาชีวศึกษา ควบคู่ไปกับการเรียนด้านสามัญศึกษา และได้ประกาศตั้ง

¹ จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474
เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 30

² กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์
เป็นที่ระลึกในงานครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 225

โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2456¹

3.1.3 โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 กระทรวงธรรมการ ได้ประกาศ
ชี้แจงรูปโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ให้ราษฎรทราบถึงนโยบายการจัดการศึกษาของ
รัฐบาล คือ จำต้องจัดการศึกษาเพื่อมิให้ราษฎรมุ่งหวังที่จะเข้ารับราชการทางเดียว แต่
ปรารถนาให้ราษฎร "เลือกหาวิชาความรู้ใส่ตัวโดยรอบคอบกว้างขวางอย่าให้เข้าใจว่า
รู้ะไรครึ่ง ๆ กลาง ๆ แล้วก็พอ และอย่าให้ลุ่มหลงไปในทางเดียว และเว้นว่าง
ทางอื่น ๆ เสีย"²

โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ได้กำหนดการศึกษาไว้ 2 ประเภท

1. สามัญศึกษา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้
สามัญ ซึ่งทุกคนควรจะมีทุกคน ตัวอย่างเช่น วิชาหนังสือ วิชาเลข วิชาจรรยา
(สอนกิจริยาจรรยาให้ประพฤติความดีละเว้นความชั่ว) เป็นต้น

2. การอาชีวศึกษา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความ
รู้พิเศษ ซึ่งบุคคลพึงเลือกเรียนเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้อย่าง
ทุกคน ตัวอย่างเช่น วิชาครู วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย วิชาช่างต่าง ๆ เป็นต้น³

การศึกษาทั้ง 2 ประเภท ได้กำหนดเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็น 2 ภาค
คือ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/17 ประกาศตั้ง
รูปโครงการศึกษา 18 - 30 ตุลาคม 2456

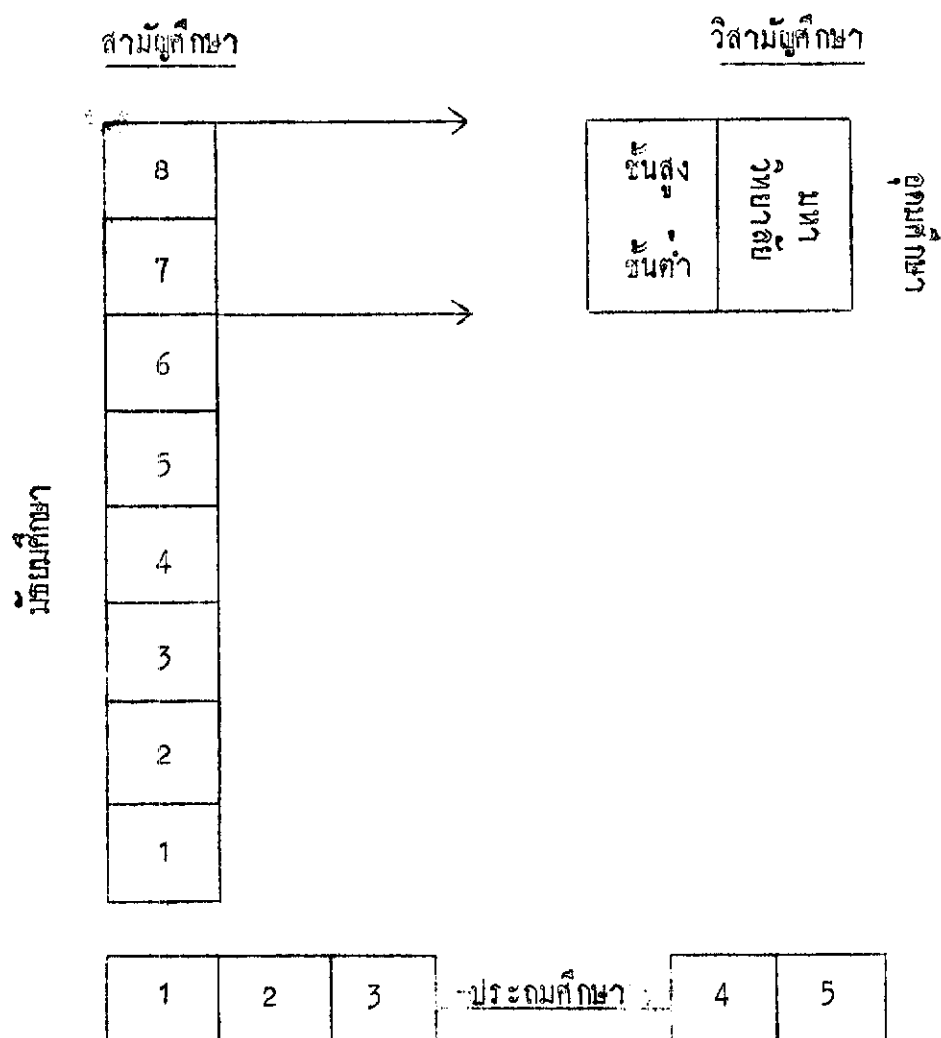
² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/20 รายงาน
กระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 6 ประจำปีพุทธศักราช 2456

³ ก.

1. การศึกษาบังคับ ได้แก่ความรู้ทั้งด้านสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา ซึ่งราษฎรควรมีพื้นฐานความรู้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่มีศีลธรรมจรรยา รู้รักษาชื่อเสียง รักษาทรัพย์สินสมบัติและชีวิตของตน รู้จักทำการหาเลี้ยงชีพตามภูมิฐานะตามเหล่าตระกูลโดยสุจริต การศึกษาระดับนี้เรียกว่า ประถมศึกษา

2. การศึกษาพิเศษ ได้แก่ความรู้ทั้งด้านสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา ที่ราษฎรทุกคนไม่จำเป็นจะต้องรู้เสมอกันและไม่บังคับให้เรียน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์ ตลอดจนสติปัญญาของผู้เรียนที่จะเลือกเรียนได้ตามความพอใจ การศึกษาระดับนี้เรียกว่า มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา¹ ทั้งนี้รูปโครงการศึกษาในแผนภูมิ 4

¹ กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/20 รายงาน
กระทรวงธรรมการฉบับที่ 6 ประจำพุทธศักราช 2456

แผนภูมิ 4 โครงการศึกษา พ.ศ. 2456

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/17 ประกาศตั้งรูป
โครงการศึกษา 18 - 30 ตุลาคม 2456

3.1.3.1 การอาชีวศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ตามรูปโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 พบว่า การศึกษาขั้นต้นเดิมคือ มุสิกศึกษา ได้เปลี่ยนเป็น "ประถมศึกษา" มี 3 ชั้นสำหรับเป็นการศึกษาที่ราษฎรทุกคนจะต้องเรียน เมื่อทุกคนสามารถเรียนจบประถมศึกษา 3 ปีแล้ว ถ้าไม่มีความสามารถหรือกำลังทรัพย์สำหรับจะเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป ก็สามารถเรียนการอาชีวศึกษา ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5 ได้ เพื่อเรียนวิชาชีพ เป็นการจกขึ้นใหม่ในโครงการศึกษา และไม่จำเป็นต้องจกให้มัชั้นประถมปีที่ 4 และ 5 ทุกโรงเรียน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานที่ตั้งโรงเรียน นั่นคือ ควรอยู่ในที่ชุมนุมชนที่เด็กสามารถมาเรียนได้โดยสะดวก¹ ซึ่งกำหนดอายุของนักเรียนดังนี้

ประถมศึกษา

ปีที่ 1	อายุปีที่ 8
ปีที่ 2	อายุปีที่ 9
ปีที่ 3	อายุปีที่ 10
ปีที่ 4	อายุปีที่ 11
ปีที่ 5	อายุปีที่ 12 ²

¹ กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.1/27 เรื่องหลักสูตรหลวงกระทรวงธรรมการ

² กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 234

จะเห็นได้ว่าการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 5 ชั้น แบ่งเป็น
สายสามัญ 3 ชั้นและการอาชีวศึกษา 2 ชั้น จึงจะถือว่าสำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษา
ตามพระราชบัญญัติ ถ้าผู้ใดมีความสามารถหรือกำลังทรัพย์ ที่จะเรียนต่อในระดับสูงก็
ให้เรียนในระดับมัธยมศึกษา มีเวลาเรียน 8 ปี ซึ่งเมื่อเรียนจบมัธยมศึกษาตอนต้น
6 ปี* แล้ว สามารถที่จะเข้าเรียนระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยชั้นค่า อันเป็นการ
เรียนวิชาชีพพิเศษต่าง ๆ เช่น โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนอาจารย์ โรงเรียนกฎหมาย ฯลฯ
สำหรับผู้เรียนมัธยมศึกษาจนจบ ตามโครงการศึกษาก็จะเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย
ชั้นสูงต่อไปได้ และกำหนดอายุของผู้เรียนไว้คือ

มัธยมศึกษา

ปีที่ 1	อายุปีที่ 11
ปีที่ 2	อายุปีที่ 12
ปีที่ 3	อายุปีที่ 13
ปีที่ 4	อายุปีที่ 14
ปีที่ 5	อายุปีที่ 15
ปีที่ 6	อายุปีที่ 16
ปีที่ 7	อายุปีที่ 17
ปีที่ 8	อายุปีที่ 18 ¹

*เทียบเท่าประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น ในปัจจุบัน

¹ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็น
ที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 234

3.1.3.2 ข้อสังเกตในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ข้อนำสังเกต
 ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 คือการจัดการการอาชีวศึกษา ตามโครงการฉบับนี้
 มีการจัดเฉพาะระดับประถมศึกษากับมัธยมศึกษาเท่านั้น ไม่มีในระดับมัธยมศึกษา แสดง
 ให้เห็นว่าการศึกษาด้านการอาชีวศึกษา เป็นการศึกษาระบบขาดตอนไม่ต่อเนื่องกัน¹
 สภาพดังกล่าวนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้ชี้แจงเกี่ยวกับรูปโครงการศึกษา พ.ศ. 2456
 ไว้ว่า

เพื่อจะเป็นเครื่องมือให้เข้าใจโดยชัดเจนว่า ผู้ใดที่เล่าเรียนไม่จบวิชาวิสามัญ
 ศึกษา ผู้นั้นถือว่ายังไม่ได้ประโยค ไม่เป็นอันจบการเล่าเรียน ถ้าจะออก
 เสียแต่ชั้นมัธยมครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็ต้องรู้ว่าตนยังไม่มีวิชาพิเศษอันใดจะ
 ไปทำอะไรที่ไหนก็ไม่ได้ นอกจากเป็นคนสามัญ หรือต้องกลับไปเรียน
 วิสามัญในชั้นประถม ซึ่งสำหรับหามาหาเงินอย่างต่ำ ๆ เหตุฉะนั้นเมื่อ
 นักเรียนคนใดได้เรียนสามัญศึกษาชั้นประถม 3 ปีแล้ว ถ้ามีทุนทรัพย์และ
 สติปัญญาความสามารถที่จะเรียนวิชาชั้นสูงต่อไปได้ ก็ต้องทำความเข้าใจ
 เสียว่า จำจะต้องเรียนตลอดถึงวิสามัญศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือต้อง
 เรียนวิชาสามัญ ไปอีก 6 ปีหรือ 8 ปี และต้องเรียนวิชาวิสามัญติดต่อกัน
 ไปด้วยจนสำเร็จตลอด ก็ปีก็สุดแล้วแต่วิชานั้น ๆ อันต่างประเภทกัน จึง
 จะถือว่าได้เรียนจบประโยคใดประโยคหนึ่ง²

¹ สนิท เวทะธรรม การวางแผนการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนระดับกลาง
 หน้า 132

² กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/14
ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131 18 ตุลาคม 131

จากเหตุผลดังกล่าว แสดงว่ากระทรวงธรรมการต้องการให้ราษฎรที่เรียนจบระดับประถมศึกษาปีที่ 3 ตัดสินใจให้แน่วแน่เลยว่า ตนจะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาได้หรือไม่ในเวลา 6 - 8 ปี หากไม่สามารถเรียนต่อไปได้ก็จำต้องเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 - 5 ซึ่งเป็นการศึกษาค้นการอาชีพศึกษาเพื่อออกมาประกอบอาชีพ ในลักษณะนี้หากราษฎรคำนึงถึงสภาพของตนเองว่าควรจะรับการศึกษาระดับต่าง ๆ ได้เพียงใดก็คงไม่มีปัญหา แต่สภาพสังคมและค่านิยมในสมัยนั้น ยังมีความต้องการที่จะเข้ารับราชการกันอยู่มาก ยิ่งพิจารณาอายุของผู้ที่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 3 ถ้าไม่ศึกษาต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 5 แล้ว จะมีอายุเพียง 10 ปี ซึ่งยังเป็นเด็กมาก ส่วนใหญ่จึงมุ่งที่จะเรียนในระดับมัธยมศึกษาต่อไป ยิ่งเรียนกระทั่งผ่านชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้ว "นิสัยอันนิยมในการรับราชการก็จะถูกส่งเสริมให้สูงยิ่งขึ้น เพราะทางอันจะผ่านไปสู่อำชีพราชการ กินเวลาอีก 2 ปี"¹

ในทำนองเดียวกัน ถ้าเข้าศึกษาต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 5 เมื่อจบประโยคประถมศึกษาที่มีอายุเพียง 12 ปี ต้องออกมาประกอบอาชีพโดยใช้เวลาในการศึกษาค้นการอาชีพศึกษาเพียง 2 ปีเท่านั้น น่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ราษฎรไม่นิยมเข้าเรียน และเหตุผลอีกประการคืออายุของนักเรียนที่จบหลักสูตรยังน้อยเกินกว่าที่จะออกมารับผิดชอบในหน้าที่การงาน ด้วยในระสมัยนั้นความต้องการทางวัตถุและการขยายแรงงานของราษฎรมีน้อยกว่าปัจจุบัน ประกอบกับพ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่สามารถเลี้ยงดูบุตรหลานของตนได้ นับเป็นความผิดพลาดของโครงการศึกษา เพราะหากจัดให้มีการอาชีพศึกษาในระดับมัธยมศึกษาซึ่งต่อเนื่องกับระดับประถมศึกษา ราษฎรอาจจะสนใจเข้ารับการศึกษาค้นการอาชีพศึกษาอย่างแพร่หลาย แต่รัฐบาลจัดการอาชีพศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาเท่านั้น ยิ่งถือเป็นการศึกษาชั้นต่ำอยู่ ทั้ง ๆ ที่โครงการศึกษานับนี้ต้องการให้ราษฎรสนใจการอาชีพศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา กลับกลายเป็นการยก

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 235

ระดับมัธยมศึกษาและละเลยการอาชีวศึกษาอย่างชัดเจน¹

ภายหลังที่ได้ประกาศใช้โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 กระทรวงธรรมการได้จัดให้มีการสอบไล่ประโยคประถมศึกษาปรีปฐม (ป.4 - ป.5) ขึ้นตามหลักฐานสถิติจำนวนนักเรียนที่เข้าสอบมีเพียง 2 มณฑลคือ มณฑลกรุงเทพฯ กับมณฑลปราจีน รวมจำนวนนักเรียนเข้าสอบ 177 คน² การที่มีนักเรียนเข้าสอบไล่จำนวนน้อย เพราะเป็นการใช้หลักสูตรใหม่ที่แก้ไขเพิ่มเติม จึงทำให้นักเรียนที่เรียนในระดับประถมศึกษา ยังไม่เข้าใจและเห็นความสำคัญหรือประโยชน์ในวิชาต่าง ๆ ด้านการอาชีวศึกษา ดังนั้นเมื่อเรียนจบประโยคประถมศึกษาปรีปฐมก็เข้าไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษามากกว่าที่สำคัญอีกประการคือยังไม่มีการบังคับให้เด็กเข้าเรียนโดยทั่วหน้ากัน เป็นผลให้มีจำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาน้อยกว่าที่ควรจะเป็น³

แม้ว่ากระทรวงธรรมการจะได้วางรูปโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 เพื่อชักจูงให้ราษฎรเข้าเรียนสามัญศึกษาเป็นพื้นฐานความรู้และเรียนวิชาชีพอื่น ๆ ประกอบ เพื่อแก้ไขคตินิยมของราษฎรที่เห็นว่าอาชีพใด ๆ ก็ตามย่อมต่ำกว่าอาชีพการรับราชการ แต่ก็ไม่สามารถแก้กระแสรับนิยมได้⁴ ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเคยสำรวจสอบถามความเห็นของนักเรียนเมื่อเรียนจบแล้วจะประกอบอาชีพอะไร คำตอบที่ได้รับก็คือ "ผมคิดเข้ารับราชการ เช่นท่านขุนชาญลูกบ้านเดียวกันนั่นหมาย"⁵ สอดคล้องกับพระราชดำรัส

¹ แ่งน้อย คิตติรานนท์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หน้า 254

² "ข่าวแจกประกาศนียบัตรและรางวัล" วิทยาสาร 15(5) : 236 2457 - 2458 และกองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศป.2/96 ระเบียบการสอบไล่ นักเรียนมณฑลต่าง ๆ ศก 2456

³ ข.

⁴ จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 37 - 38

⁵ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "ทหารเอกสยามรู้เศรษฐกิจ" ใน โคลงกลอนของครูเทพ เล่ม 1 หน้า 126

ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่าการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นทั่วทั้งพระราชอาณาจักร เพื่อให้ราษฎรทุกระดับชั้นได้รับการศึกษา ให้อ่านออกเขียนได้ กลับเป็นการมุ่งเรียนเพื่อรับราชการ ไม่สนใจในอาชีพอื่นและถือว่าการรับราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติยศกว่าอาชีพใด ๆ¹

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดและทัศนคตินิยมดังกล่าว ได้รับอิทธิพลมาจากการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเร่งผลิตบุคคลเข้ารับราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ที่กำลังขยายอย่างกว้างขวางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับกลายเป็นการสร้างทัศนคติให้ราษฎรเข้ารับการศึกษาเพื่อออกมารับราชการ

ดังนั้นกระทรวงธรรมการ จึงได้แก้ไขข้อบกพร่องของโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ให้รัดกุมยิ่งขึ้น เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2458² เป็นโครงการศึกษา พ.ศ. 2458 (ฉบับแก้ไข) เหตุผลของการแก้ไข คือประเภทและภาคของการอาชีวศึกษามีแต่ระดับประถมศึกษาและอุดมศึกษา ส่วนระดับมัธยมศึกษาไม่มีจึงสมควรที่จะเพิ่มในระดับมัธยมศึกษาชั้นอีก และแยกเฉพาะชาย-หญิงที่จะต้องเปลี่ยนระดับชั้นตามอายุ³

3.1.4 โครงการศึกษา พ.ศ. 2458 โครงการศึกษาฉบับนี้ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการจัดการการอาชีวศึกษาดังนี้

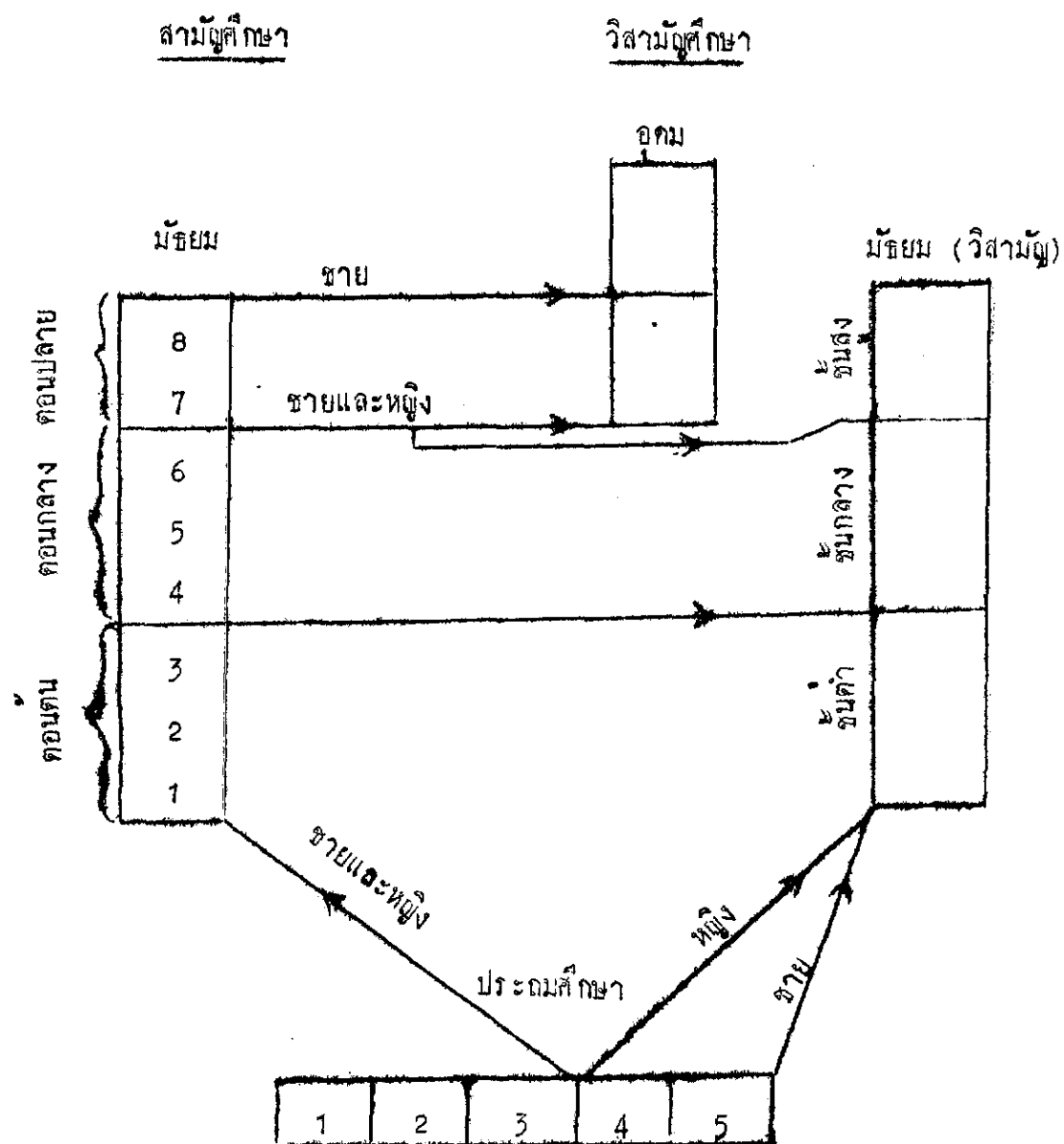
¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมวลพระราชนิพนธ์ : ภาคปณิการ หน้า 26 - 27

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/112 ส่งแจ้งความประกาศแก้ไข ประเภทและภาคของการศึกษาบางอย่างให้หมดผลต่าง ๆ 22 กรกฎาคม - 10 กันยายน 2458

³ก.

1. การอาชีวศึกษา เริ่มมีในระดับประถมปีที่ 4 และ 5 เท่านั้น จึงได้จัดเพิ่มขึ้นในระดับมัธยมศึกษา 3 ชั้นคือ ชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูง
2. เด็กชาย จะต้องเรียนจบในระดับประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนจึงจะเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้นต่ำ และเด็กหญิงเข้าเรียนได้เมื่อจบประถมศึกษาปีที่ 3
3. เด็กชายหญิง ที่เรียนด้านสามัญศึกษา เมื่อจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วจะเรียนวิชาชีพต่อไปในระดับมัธยมศึกษาชั้นกลาง
4. เด็กชายหญิง ที่เรียนด้านสามัญศึกษาเมื่อจบระดับมัธยมศึกษาตอนกลาง จะเรียนวิชาชีพต่อไปในระดับอุดมศึกษาชั้นต่ำ หรือมัธยมศึกษาชั้นสูง
5. เฉพาะเด็กชายเท่านั้น เมื่อเรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 8) จะเรียนอุดมศึกษาชั้นสูงได้¹ ทั้งโครงการศึกษา พ.ศ. 2458 ในแผนภูมิ 5

¹ กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/112 สั่งแจ้งความประกาศแก้ไข
ประเภทและภาคของการศึกษาวางอย่างใหม่แตกต่าง ๆ 22 กรกฎาคม - 10 กันยายน
 2458

แผนภูมิ 5 โครงการศึกษา พ.ศ. 2458

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร สช.2/112 ส่งแจ้งความประกาศแก้ไขประเภท
และภาคของการศึกษาบางอย่างใหม่ทดต่าง ๆ 22 กรกฎาคม - 10 กันยายน
2458

การดำเนินการจัดการการอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษา (ป.4-ป.5) ตาม
โครงการศึกษา พ.ศ. 2458 ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2458 - 2459 กระทรวง
ธรรมการได้จัดการสอบไล่ประถมศึกษาป็นครั้งแรกขึ้น ดังตาราง 1

ตาราง 1 การสอบไล่ประโยคประถมศึกษา (ป.4 - ป.5) พ.ศ. 2458 - 2459

วิชาที่สอบ	พ.ศ.2458			พ.ศ.2459		
	เข้าสอบ	ได้	ตก	เข้าสอบ	ได้	ตก
จักสาน	33	18	15	46	16	30
ช่างกลึง	1	1	—	4	4	—
พันเชือก	7	2	5	12	5	7
ช่างไม้	3	3	—	2	2	—
ช่างเย็บ	2	2	—	3	3	—
ทอเสื่อ	2	2	—	3	3	—
ทำนา	21	15	6	14	10	4
ทำสวน	19	12	7	—	—	—
ทำไร่พริก หอม กระเทียม	14	14	—	—	—	—
ทำไร่กล้วย	19	19	—	—	—	—
รวม	121	88	33	84	43	41

ที่มา : "การสอบไล่ของกรมศึกษาธิการ พ.ศ. 2458 - 59" วิทยากรย์

17(6) : 236 2458 - 2459

จากตาราง 1 จะเห็นได้ว่ามีนักเรียนสอบตกวิชาสำคัญซึ่งเป็นอาชีพหลักของราษฎร
โดยทั่วไป ได้แก่ วิชาจักสาน วิชาพันเชือก วิชาทำนาและวิชาทำสวน อาจจะเป็น

เพราะสภาพการเรียนการสอนในเวลานั้นเป็นช่วงระยะเริ่มต้นของการจัดการการอาชีวศึกษา จึงขาดความสมบูรณ์ในการดำเนินงานเช่น ชาติครูที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะวิชา ชาติแคลนตำราประกอบการเรียน ความยากง่ายของหลักสูตร การจัดเนื้อหาวิชาโดย ไม่คำนึงถึงจิตวิทยาพัฒนาการของเด็กอายุ 11 - 12 ปี นักเรียนไม่มีพื้นฐานความรู้พร้อม ในวิชาชีพดังกล่าว นักเรียนไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันเช่น วิชา พื้นเชือกหรือแม้แต่วิชาจักสาน วิชาทอผ้าและวิชาทำสวน ด้วยนักเรียนยังไม่ได้ปฏิบัติเอง จึงขาดการเอาใจใส่และให้ความสนใจน้อย ตลอดจนทัศนคตินิยมของนักเรียนและโรงเรียน ส่วนใหญ่ จะเน้นหรือสนับสนุนด้านวิชาสามัญมากกว่าวิชาชีพ

3.1.4.1 การจัดการการอาชีวศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (หญิง)

ส่วนการจัดการการอาชีวศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (ชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูง) นั้นตาม โครงการศึกษา พ.ศ. 2458 ได้เปิดโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นที่โรงเรียนราชินีเป็นแห่ง แรกก่อน* เพื่อเปิดโอกาสให้สตรีที่จบประโยคมัธยมศึกษา (ม.3) จะได้ศึกษา เค้าเรียนต่อไปโดยแบ่งหลักสูตรและแผนกคือ แผนกภาษาต่างประเทศมีภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส กับแผนกวิชาช่างเขียน¹ และในแผนกวิชาช่างเขียนนี้ ถือเป็นการศึกษาด้านการอาชีวศึกษา โดยมีกำหนดเวลาเรียน 2 ปี (ปีที่ 1 และปีที่ 2) **

* สำหรับชายสามารถเข้าเรียนต่อได้ในโรงเรียนเพาะช่าง และโรงเรียน พาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/30 เรื่องเปิด การสอนมัธยมวิสามัญสำหรับสตรี 8 พฤษภาคม 2460 - 9 พฤษภาคม 2460

** หลักสูตรวิชาช่างเขียน ภาคผนวก ง.

หลักสูตรที่กำหนดขึ้น ให้ความสำคัญถึงความยากง่ายของเนื้อหาวิชา โดยให้นักเรียนฝึกหัดและเรียนรู้จากสิ่งง่ายไปหาสิ่งที่ยาก เป็นระบบเป็นขั้นตอน ด้วยการเขียนรูปเหมือนจากของจริง เริ่มตั้งแต่การใช้ดินสอค่าก่อน แล้วจึงใช้ดินสอสี สีนํ้า และสีน้ำมันซึ่งยากขึ้นตามลำดับ ตลอดจนให้นักเรียนรู้จักคิดและคิดแปลงผลคล้ายต่าง ๆ มาวากขึ้น เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนของตน และอาจจะสนองประโยชน์ต่ออาชีพอื่น ๆ เช่น การผูกปลายสำหรับปัก สำหรับถักลูกไม้ สำหรับทอ เป็นต้น

การจัดการการอาชีวศึกษาในระดับมัธยมศึกษาสำหรับสตรีครั้งแรกนี้ จะมีวิชาช่างเขียนเพียงวิชาเดียวก่อน ซึ่งถือว่าเป็นการทดลองในเบื้องต้น ต่อไปอาจจะเพิ่มวิชาอื่น ๆ ได้อีก อาจจะกล่าวได้ว่าโรงเรียนราชินีเป็นโรงเรียนการช่างสตรี *

ในยุคเริ่มแรกของการจัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาของกระทรวงธรรมการ

3.1.4.2 อุปสรรคเกี่ยวกับการศึกษาของสตรี สำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษาตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2458 ปรากฏว่ามีอุปสรรคหลายประการเกี่ยวกับการศึกษาของสตรี ดังนี้

1. หัตถ์คดีของประชาชนส่วนใหญ่ เห็นว่าสตรีไม่จำเป็นต้องเล่าเรียนอะไรมากนัก หน้าที่ที่สำคัญคือ การเป็นแม่บ้านที่ดี

* ทั้งนี้เพราะจุดมุ่งหมายเบื้องต้นของการจัดตั้งโรงเรียนราชินี เมื่อ พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122) ก็เพื่อให้ความรู้แก่สตรีในด้านการหัตถกรรม อันหมายถึง การเย็บปักถักร้อย การทำดอกไม้ประดิษฐ์ ตลอดจนวิชาวาดเขียน ซึ่งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนี ทรงจ้างครูชาวญี่ปุ่นมาทำการสอน 3 คน คือ มิสเตอร์สุยาซุข (ครูใหญ่) มิสสึโยโคโนมา (ครูวาดเขียนและเย็บปักถักร้อย) มิสทอมินากาชิมา (ครูฝึกหัดการทำดอกไม้ กล้วยไม้ และกระดาษ) ระเบียบการโรงเรียนราชินี ในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่วนพระองค์ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนี ศก 131 หน้า 4

2. สถานที่ตั้งของโรงเรียน จะอยู่ในวัดเป็นส่วนใหญ่ บริเวณ และสถานที่จะเหมาะสำหรับเด็กมากกว่าเด็กหญิง

3. ขาดบุคลากรหรือครูผู้สอน โดยเฉพาะในต่างจังหวัดและชนบท มีครูสมัครใจไปสอนน้อยกว่าความต้องการมาก¹

อย่างไรก็ดี กระทรวงธรรมการได้พยายามขยายการศึกษาให้แพร่หลาย จนเป็นการศึกษาสำหรับชาติ เพื่อให้ราษฎรทั้งชายและหญิงทุกคนได้ศึกษาตามอัธยาศัย โดยจัดให้มีทั้งสายสามัญศึกษาควบคู่กับการอาชีวศึกษา² แต่การศึกษาในช่วงต้นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเห็นว่าโครงการศึกษา พ.ศ. 2458 ยังไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขโครงการศึกษาของชาติเสียใหม่ ดังนั้นการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาลในปี พ.ศ. 2462³ ท่านจึงเน้นนโยบายและการจัดการศึกษาของชาติคือไปว่า จะต้องมีการอาชีวศึกษาเป็นส่วนสำคัญของการศึกษา เพื่อป้องกันความนิยมการรับราชการเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกลักรรรมสมควรที่จะได้รับการสนับสนุน เพราะ "กลักรรรมเป็นสิ่งสำคัญ ถึงจะแก้ไขและจัดช่วยเหลือทางอื่น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น ปานใด ก็จะไม่เพิกเฉยละเลยการศึกษาทางกลักรรรมเสียไม่ได้ จะต้องเริ่มหัดคนให้มีความรู้ทางการกลักรรรมและรักษากลักรรรมตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็ก"³

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 243

²จารุวรรณ ไวยเจตน การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 40

* ในปีนี้ได้เปลี่ยนชื่อ กระทรวงธรรมการ เป็น "กระทรวงศึกษาธิการ"

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.42/13 การประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล 24 ธันวาคม 2462

เมื่อผู้บริหารการศึกษามีนโยบายปรับปรุงข้อบกพร่องของการศึกษาให้
รัดกุมยิ่งขึ้น โดยมุ่งหวังให้ราษฎรหันมาสนใจศึกษาวิชาชีพเพื่อประกอบสัมมาอาชีพ
ในสาขาวิชาต่าง ๆ แทนการรับราชการ และเพื่อให้ราษฎรได้รับการศึกษาทั่วทุกคน
ก็พยายามวางแผนทางการจัดการการอาชีวศึกษาในโครงการศึกษาให้กระชับชัดเจน
แก้ไขสิ่งผิดพลาดของโครงการศึกษา พ.ศ. 2458 เสียใหม่ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ
จึงประกาศเปลี่ยนแปลงโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2458
มาเป็นโครงการศึกษา พ.ศ. 2464

3.1.5 โครงการศึกษา พ.ศ. 2464 การศึกษาตามโครงการศึกษา
พ.ศ. 2464 แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1. สามัญศึกษา ได้แก่ความรู้สามัญที่บุคคลทั่วไปควรจะมีควมรู้นาก
หรือน้อยตามแต่สติปัญญาและความสามารถ เช่น วิชาหนังสือ เลข จรรยา คือ
ฝึกหัดกิจวัตรวาจาใจให้ประพฤติดีละเว้นความชั่วเป็นต้น

2. การอาชีวศึกษา ได้แก่ความรู้พิเศษซึ่งบุคคลสามารถเลือกเรียน
เฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างตามความถนัดความสนใจ ไม่จำเป็นต้องเรียนทุกอย่างทุกคน เช่น
วิชาครู วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย วิชาช่างต่าง ๆ และพาณิชยกรรม เป็นต้น

การศึกษาที่จัดขึ้นทั้งสองประเภท มีตั้งแต่ชั้นต่ำสุดจนถึงชั้นสูงสุด โดยกำหนด
ฐานะของผู้เรียนไว้เป็น 2 ภาคคือ

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็น
ที่ระลึกในวันครบรอบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 280

1. ภาคการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ ได้แก่ความรู้ด้านสามัญศึกษาและ
 ด้านการอาชีวศึกษา ซึ่งราษฎรจำเป็นต้องรู้ไว้เป็นพื้นฐานทุกคน เพื่อให้รู้จักความรับผิดชอบ
 รู้จักการรักษาทรัพย์สินสมบัติและสุขภาพร่างกายของตนเอง หรือกล่าวสั้นหนึ่งคือ
 ให้เป็นพลเมืองดี ตลอดจนให้รู้จักการทํามาหาเลี้ยงชีพตามภูมิสำเนาหรือตามบรรพบุรุษ
 ภาคการศึกษานี้เรียกว่าประถมศึกษา

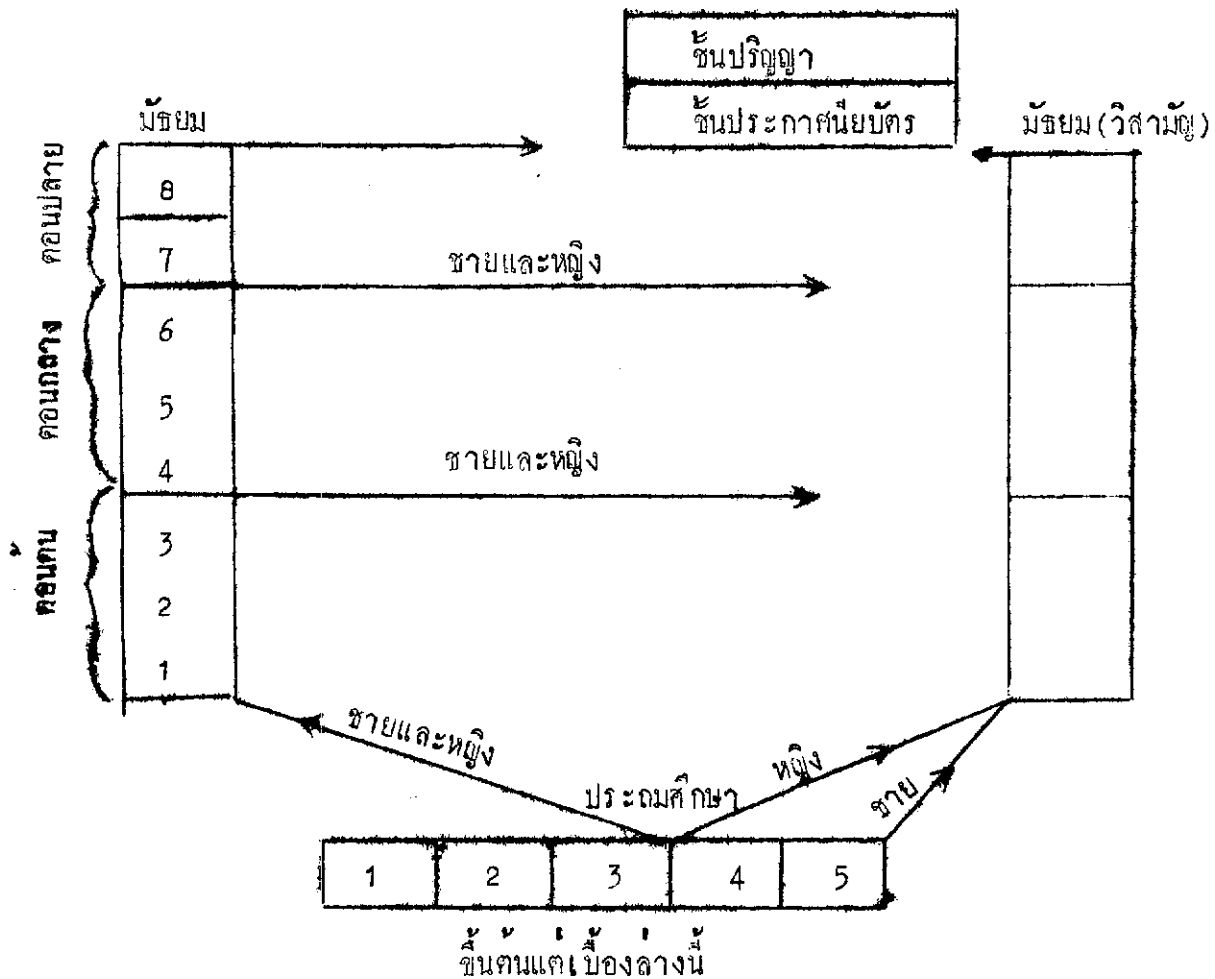
2. ภาคการศึกษาพิเศษ ได้แก่ความรู้ด้านสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา
 ที่สูงกว่าระดับประถมศึกษาขึ้นไป ไม่จำเป็นที่ราษฎรจะต้องรู้เท่ากันทุกคน เป็นความรู้
 ที่ไม่บังคับ สิ้นแล้วแต่ผู้ใดจะมีทุนทรัพย์และสติปัญญาที่จะเล่าเรียนได้ หรือสนใจที่จะ
 เรียนในทางใด ก็สามารถเลือกเรียนได้ตามความพอใจ เรียกว่ามัธยมศึกษาและระดับ
 มหาวิทยาลัย¹ พิจารณาได้จากแผนภูมิ 6

¹กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์ขึ้น
 ที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 281

สามัญศึกษา

วิสามัญศึกษา

มหาวิทยาลัย

แผนภูมิ 6 โครงการศึกษา พ.ศ. 2464

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 77/84 ประกาศตั้ง
รูปโครงการศึกษา

3.1.5.1 ระดับชั้นในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 โครงการศึกษา

พ.ศ. 2464 มีข้อกำหนดคล้ายคลึงกับโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 แบ่งระดับการศึกษาออกเป็น 3 ระดับคือ

1. ประถมศึกษา มี 5 ชั้น คือ ป.1 - 3 เป็นสามัญศึกษาเมื่อจบ ป.3 แล้ว หากไม่ประสงค์เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาก็ต้องเรียนวิชาชีพในชั้น ป.4 - 5 จึงจะออกจากระบบโรงเรียนได้และมีข้อกำหนดพิเศษคือ สำหรับนักเรียนหญิงนั้นเมื่อเรียนจบชั้น ป.3 แล้วมีสิทธิเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาอาชีวศึกษาชั้นต่ำแทนการเรียนวิชาชีพในชั้น ป.4 - 5 ได้ และนักเรียนที่จบชั้น ป.5 หากประสงค์จะเรียนวิชาชีพต่อก็มีสิทธิเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้นต่ำได้เช่นกัน

2. มัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1 สามัญศึกษา มี 3 ระดับ

2.1.1 มัธยมศึกษาตอนต้น คือ ม.1 - 3

2.1.2 มัธยมศึกษาตอนกลาง คือ ม.4 - 6

2.1.3 มัธยมศึกษาตอนปลาย คือ ม.7 - 8

2.2 การอาชีวศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่มัธยม

อาชีวศึกษาชั้นต่ำ มัธยมศึกษาอาชีวศึกษาชั้นกลาง และมัธยมศึกษาอาชีวศึกษาชั้นสูง ซึ่งมีข้อสังเกตคือ ในแต่ละระดับไม่กำหนดเวลาเรียน คงจะเปิดโอกาสให้ยืดหยุ่นได้ตามประเภทวิชา

ลักษณะพิเศษในโครงการศึกษานี้คือ เปิดโอกาสให้ผู้จบมัธยมสามัญในแต่ละระดับสามารถเข้าเรียนมัธยมศึกษาอาชีวศึกษาได้ กล่าวคือ ผู้จบ ม.3 เข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาอาชีวศึกษาชั้นกลางได้ ผู้จบ ม.6 เรียนต่อได้ในระดับมัธยมศึกษาอาชีวศึกษาชั้นสูง ส่วนผู้จบ ม.8 นั้นสามารถเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัย และผู้จบมัธยมศึกษาอาชีวศึกษาชั้นสูงก็สามารถเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยได้เช่นกัน

3. มหาวิทยาลัย ถือเป็นการอาชีวศึกษา จัดแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือชั้นประกาศนียบัตรและชั้นปริญญา แต่ไม่ได้กำหนดจำนวนปีที่เรียนในแต่ละชั้นเหมือนมัธยมศึกษา

3.1.5.2 การอาชีวศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 แตกต่างกับโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 คือมีมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้น โดยจัดแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต่ำ ระดับกลางและระดับสูง ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้เด็กเรียนจบมัธยมศึกษาแต่ละระดับเข้าเรียนมัธยมศึกษาได้ แต่ไม่เปิดโอกาสให้เด็กเรียนด้านมัธยมศึกษาไปเรียนด้านสามัญศึกษา ซึ่งก่อนหน้านี้มีโครงการหลักเกณฑ์ดังกล่าวไว้ ทั้งนี้อาจจะมีวัตถุประสงค์ให้นักเรียนได้เรียนวิชาชีพให้มากที่สุด โครงการศึกษานับนี้จึงเป็นต้นเค้าของการแบ่งการอาชีวศึกษาออกเป็นขั้นเป็นตอนและให้มีทางเรียนต่อได้สูง ๆ ขึ้นไปเรื่อย ๆ¹ นอกจากนั้นรูปโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 ยังให้ครูปกครองคำนึงถึงสติปัญญา ความสามารถ ทนทุกข์ ของคนว่าสมควรที่จะเลือกเรียนในทางใดทางหนึ่งที่เหมาะสมกับตัวเด็ก เพื่อความก้าวหน้าของการทำงานที่ดีต่อไปในอนาคต² ซึ่งปรากฏว่าได้ใช้โครงการศึกษานับนี้จนกระทั่ง พ.ศ. 2475 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติขึ้นใหม่ตามนโยบายการจัดการศึกษาของคณะราษฎร³*

โครงการศึกษา พ.ศ. 2464 ได้นำมาปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อ ยกฐานะแห่งความเป็นอารยชนของราษฎรตามพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว³ จึงขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไปทั่วพระราชอาณาจักร และถึงเวลา

¹ ประยูร กีระสาธน์ "สารสำคัญบางประการในแผนการศึกษาแห่งชาติ (อดีต-ปัจจุบัน)" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 11(4) : 46 - 47 เมษายน - พฤษภาคม 2520

² จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 45

* หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ทำการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยมีพระยาพระหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ

³ จารุวรรณ ไวยเจตน์ ล.ก. หน้า 48

อันสมควรที่จะมีพระราชบัญญัติบังคับการศึกษาแก่ราษฎร ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการจึง
ร่างพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น โดยประกาศใช้ในตำบลที่สามารถดำเนินการจัด
การศึกษาได้ เพื่อเป็นบรรทัดฐานทางการศึกษาต่อไป¹ เมื่อได้พิจารณาอย่างรอบคอบ
ตามความเห็นชอบของรัฐบาลแล้ว จึงนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบรมราชวินิจฉัยเพื่อ
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกใช้เป็นกฎหมาย* และประกาศใช้เมื่อวันที่ 1
กันยายน พ.ศ. 2464 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2464
เป็นต้นไป²

ตามจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับนี้ ต้องการให้เด็ก
ทุกคนไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนาที่มีอายุ 7 ปีถึง 14 ปี เข้าเรียนในระดับประถมศึกษา
เพื่อเป็นการยกระดับพื้นความรู้ของราษฎรทั่วประเทศให้มีความรู้ทั่วถึงกัน³ ทั้งนี้
หลักสูตรประถมศึกษาภาคบังคับจึงกำหนดให้สอนทั้งวิชาสามัญและการอาชีวศึกษา ซึ่ง
โรงเรียนทุกแห่งจะต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับและระเบียบการของกระทรวงศึกษาธิการคือ

¹ จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสาร
การนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 49 และกองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร
ศธ.42/13 การประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล พ.ศ. 2462 22 ธันวาคม 2462

* ทรายละเอียดเพิ่มเติมจาก จารุวรรณ ไวยเจตน์ ล.ด. หน้า 48 - 51

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/168 พระราชบัญญัติประถมศึกษา
27 ธันวาคม 2462 - 1 กันยายน 2464

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/4 เรื่องคำแนะนำ
ของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 2 เรื่องวิชาเพาะปลูกเป็นส่วนสำคัญสำหรับพระราชบัญญัติ

หลักสูตร ประมวลการสอน ภาคเรียน หนังสือเรียน วิธีสอน วินัย การจัดโรงเรียน และอื่น ๆ ตามความเหมาะสม¹ โดยกำหนดเวลาเรียนสำหรับเด็กชาย 5 ปี และเด็กหญิง 3 ปี มีวิชาบังคับสามสามัญศึกษาเหมือนกัน* แต่การเรียนการสอนจะแตกต่างกันออกไป

3.1.5.3 หลักสูตรการอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษา หลักสูตร

การอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษาภาคบังคับชาย มี 3 ประเภทคือการหัตถกรรม พาณิชยการและกลีกรรม โดยให้เลือกสอนอย่างใดอย่างหนึ่งให้เหมาะสมกับภูมิประเทศ และความต้องการ งานที่จะให้ทำ ตลอดจนเครื่องมือที่จะใช้ให้เลือกที่พอเหมาะแก่กำลัง ของเด็ก สิ่งไหนที่เกินกว่ากำลังของเด็กก็ควรให้พอรู้วิธีการ ถิ่นบ่ว่าใช้ได้ และนอกเหนือ จากวิชาที่กำหนดจะเลือกเรียนอย่างอื่นก็ได้

เนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรประถมศึกษา มีดังนี้ วิชาช่างไม้ ช่างกลึง ช่างจักสาน การทอผ้า การทอเสื่อ การทำเชือก การทำกับข้าวของกิน (การประกอบอาหาร) ช่างเย็บ การชักฟอก ช่างเหล็ก การค้าขาย (พาณิชยการ) การทำนา การทำสวน การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงไก่ และการเลี้ยงไหม ส่วนหลักสูตร การอาชีวศึกษาของสตรี มีวิชาเบ็ดเตล็ด (วิชาการเรียน) ช่างเย็บ ช่างปัก ช่าง คอกไม้สก การปัก แม่ครัว เป็นต้น ใ้จัดไว้อย่างเหมาะสมความต้องการด้านการ ประกอบอาชีพของราษฎรส่วนใหญ่ ทั้งยังเอื้ออำนวยในด้านความสะดวกทางวัตถุดิบของ ห่วงถิ่นให้รู้จักนำใช้ให้เกิดประโยชน์ เน้นการทดลองปฏิบัติจริงของนักเรียน การเรียน การสอนคำนึงถึงความพร้อมของนักเรียนโดยให้เรียนจากสิ่งที่ย่อยอยู่ใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่ยาก ขึ้นตามลำดับ ประการสำคัญคือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะเป็นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม สามารถวัดผลทางการศึกษาได้อย่างปรนัย นับว่าเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งฝึกฝนให้นักเรียน สามารถปฏิบัติจริงได้นอกเหนือไปจากการเรียนในห้องเรียนหรือเรียนเฉพาะภาคทฤษฎี

¹ จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474

เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 54

* รายละเอียดใน จารุวรรณ ไวยเจตน์ ก.

และมีข้อสังเกตอีกประการคือ หลักสูตรการอาชีวศึกษาของสตรีจะแตกต่างไปจากของชาย โดยเน้นหนักในด้านการหัตถกรรมเป็นสำคัญ*

จะเห็นได้ว่าหลักสูตรการอาชีวศึกษาภาคบังคับทั้งชายและหญิง กำหนดให้ เรียนรู้ความรู้พื้นฐานตามลักษณะความเป็นอยู่ของราษฎร ซึ่งสามารถนำมาเป็นพื้นฐาน ความรู้ในการเรียนต่อไปในชั้นสูง หรือออกมาประกอบกิจการของตนเองในชีวิตประจำวัน ได้ กล่าวอีกนัยก็คือมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้

หลักสูตรของประถมศึกษาภาคบังคับทั้งวิชาสามัญและการอาชีวศึกษา กำหนด อัตราเวลาเรียนตามตาราง 2 และตาราง 3 ซึ่งจะพบว่าวิชาการอาชีวศึกษาสำหรับชาย จะเน้นหนักในชั้น ป.4 - ป.5 สำหรับหญิงจะเริ่มเรียนตั้งแต่ ป.1 เป็นต้นไป

3.1.5.4 การสอบตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 การสอบชั้นต่าง ๆ ของประโยคประถมศึกษา กำหนดสอบตามรอบปีของโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้มีเวลา เรียนเต็มปี วันเดือนปีที่จะสอบกำหนดตามความสะดวกของท้องถิ่น สำหรับจังหวัด พระนครและจังหวัดธนบุรี** กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนด จังหวัดอื่น ๆ ผู้ว่า ราชการจังหวัดเป็นผู้กำหนด วิชาที่บังคับให้เรียนต้องสอบได้คะแนนเป็นรายบุคคล โดยคิดคะแนนรวมไคร้อยละ 50 จึงนับเป็นสอบได้ได้ สำหรับวิชาการอาชีวศึกษาต้อง สอบได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนเต็มเฉพาะวิชานั้น ๆ ถ้านักเรียนผู้ใดสอบตก วิชาการอาชีวศึกษา จะต้องสอบซ้ำเฉพาะวิชานั้น ๆ ภายในเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน นับตั้งแต่เวลาที่สอบได้ตก¹ ผู้ที่สอบได้ได้ประโยคประถมศึกษาบริบูรณ์นั้น กระทรวงศึกษาธิการจะเป็นผู้ออกประกาศนียบัตรให้เฉพาะจังหวัดพระนครและจังหวัด ธนบุรี โดยการอนุมัติของเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนจังหวัดอื่น ๆ มณฑลเป็น

* หลักสูตรการอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษา (ชายและหญิง) ภาคผนวก จ

** ปัจจุบันคือ กรุงเทพมหานคร

¹ กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/96 ระเบียบการสอบไล่นักเรียน
มณฑลต่าง ๆ

ผู้ออกประกาศนียบัตรให้โดยการอนุมัติของสมุหเทศาภิบาล¹

ตาราง 2 อัตราเวลาเรียนชั้นประถมศึกษา (ชาย)

วิชา	จำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในรอบสัปดาห์หนึ่ง				
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4	ปีที่ 5
จรรยา	1.00	1.30	1.00	1.00	1.00
ภาษาไทย	12.00	12.00	11.40	3.00	3.00
เลข	5.00	5.00	5.00	2.00	2.00
ความรู้เรื่องเมืองไทย	3.00	3.00	2.20	1.00	1.00
การรักษาตัว	1.30	1.30	1.00	1.00	1.00
วาทะเขียน	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
วิชาลูกเสือ	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
หัตถกรรม					
กลีกรรม	—	—	2.00	15.00	15.00
พาณิชยกรรม					
รวมเวลา	25.00	25.00	25.00	25.00	25.00

ที่มา : จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสาร
นิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 56

¹จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474
เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 56

ตาราง 3 อัตราเวลาเรียนชั้นประถมศึกษา (หญิง)

วิชา	จำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในรอบสัปดาห์หนึ่ง		
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3
จรรยา	1.00	1.30	1.30
ภาษาไทย	9.30	9.00	8.00
เลข	5.00	5.00	5.00
ความรู้เรื่องเมืองไทย	3.00	3.00	2.00
การรักษาตัว	1.30	1.30	2.00
วาดเขียน	1.15	1.15	2.00
วิชาการอาชีวศึกษา	3.45	3.45	4.30
รวมเวลา	25.00	25.00	25.00

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/11 ประมวลศึกษา
อันเป็นที่รวบรวมกฎข้อบังคับระเบียบการของกระทรวงศึกษาธิการ ภาค 2
 1 พฤศจิกายน 2464

จากจุดมุ่งหมายและอัตราเวลาเรียนการอาชีวศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา
 ภาคบังคับ จะเห็นได้ว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพอย่างจริงจัง หากได้รับความสนใจและการปฏิบัติตามที่ได้กำหนดไว้จะเป็นผลดีแก่นักเรียนในส่วนที่จะนำเอาวิชาชีพจากการเรียนในโรงเรียนไปใช้ในการประกอบอาชีพของตนได้ นอกจากนี้ยังมีข้อแตกต่างระหว่างหลักสูตรการอาชีวศึกษาของชายและหญิง คือชายจะได้เรียนทั้งด้านการหัตถกรรม พาณิชยกรรมและกลสิกรรม โดยมีโอกาสจะเลือกเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งก็ได้ตามความเหมาะสม

และความถนัด ส่วนหนึ่งจะได้เรียนการหัตถกรรมเพียงด้านเดียวโดยเน้นการเป็นแม่บ้าน เป็นสำคัญ ทั้งนี้การออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาจึงจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การ อาชีวศึกษาเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามจุดหมายของการพัฒนาการจัดการ การศึกษาของกระทรวงธรรมการ ในการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของราษฎรให้หันมา สนใจประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากการรับราชการ ตามหลักการที่ว่า "ในสมัยนี้ ไม่ว่าชาติใดต้องจะมีคนที่จะเตรียมทวยราษฎร์ของประเทศให้เป็นผู้ประกอบอาชีพได้ เจริญที่สุดที่จะทำได้ เพื่อเผยแพร่การพาณิชย์อันเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสมบูรณ์แห่งชาติ"¹

นอกจากนี้พระราชบัญญัติประถมศึกษายังเป็นการปูพื้นฐานความรู้ของราษฎรทั้ง ชายและหญิงอย่างทั่วถึงกันทั้งประเทศ ซึ่งจะช่วยยกระดับความรู้ของเด็กหญิงให้ทัดเทียม กับเด็กชาย และยังส่งผลถึงการศึกษาในระดับมัธยมและอุดมศึกษาคอย²

การดำเนินงานการศึกษาภาคบังคับในช่วงแรกของการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ประถมศึกษา พ.ศ. 2464 นั้น ไม่ได้ประกาศใช้พร้อมกันทั่วประเทศเพราะอาณาจักร แต่ ประกาศใช้เฉพาะในท้องที่อำเภอหรือตำบลที่สามารถจะบังคับได้เท่านั้น การที่ได้ผ่อนผัน ให้ประกาศใช้เป็นตำบล ๆ ไป ก็เนื่องจากความไม่พร้อมและอุปสรรคในหลาย ๆ ประการของท้องที่ต่าง ๆ เช่น ความพร้อมของบุคลากรฝ่ายจัดการศึกษา ครูผู้สอน อาคารสถานที่ ตลอดจนตัวของราษฎรเอง เป็นต้น โดยมีการวางอัตราค่าเก็บเงินศึกษา- พลี* มาก่อนหน้าอีกด้วย

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/5 พระราชบัญญัติ ประถมศึกษา 19 สิงหาคม 2464

² จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสาร นิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 59

* คือ เงินที่เก็บจากราษฎรชายอายุระหว่าง 18 ถึง 60 ปี ตั้งแต่ 1 บาทถึง 3 บาท ตามสภาพท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้จ่ายในการจัดการศึกษาประชาบาลของท้องถิ่นนั้น

การจัดการศึกษาภาคบังคับในช่วงแรกจะถือเอาปริมาณเป็นสำคัญ โดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี¹ เพื่อสนองนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับคนทั้งชาติ ไม่ใช่เฉพาะหมู่คณะใดคณะหนึ่ง เรียกว่า "การศึกษาสำหรับชาติ" (National Education) อันเป็นการยกคนทั้งชาติให้สูงขึ้นพร้อมกัน ผลที่ตามมาก็คือ "มีกำลังที่จะแข่งขันต่อสู้กับชาติอื่นได้"² ก็จะเห็นความก้าวหน้าของการจัดการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ตามตาราง 4

ตาราง 4 จำนวนค่าบิลที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วพระราชอาณาจักร
จาก พ.ศ. 2464 - 2468

พ.ศ.	จำนวนค่าบิลทั่ว พระราชอาณาจักร	จำนวนค่าบิลที่ ประกาศใช้ พระราชบัญญัติแล้ว	คิดเป็นร้อยละ
2464	5,050	2,311	45.76
2465	5,053	2,644	52.20
2466	5,051	2,408	67.30
2467	5,051	3,625	72.35
2468	4,968	3,792	76.33

ที่มา : คัดแปลงจาก จารุวรรณ ไวยเจตน การศึกษาภาคบังคับของไทย
2464 - 2474 เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 66 - 70

¹ระลึก ขานี นโยบายและการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475 - 2503) หน้า 58 - 59

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.42/13 การประชุมอุปราชแล
สมุหเทศาภิบาล พ.ศ. 2462 24 ธันวาคม 2462

จากตารางแสดงให้เห็นว่า จำนวนตำบลที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ได้เพิ่มขึ้นทุกปี แม้ในบางปีจำนวนตำบลจะลดลงก็ตาม * แต่เมื่อเทียบเป็นร้อยละแล้ว จะพบว่าใน พ.ศ. 2464 ถึง พ.ศ. 2468 จะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 45.76 จนถึง ร้อยละ 76.33 ทำให้การอาชีวศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรตามพระราชบัญญัติ ประถมศึกษา ได้ขยายตัวตามไปด้วย นับเป็นความก้าวหน้าของการอาชีวศึกษาอีก ทางหนึ่ง

3.1.5.5 ข้อสังเกตในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 มีข้อสังเกต เกี่ยวกับประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 อย่างประการกล่าวคือ รัฐบาลจะประกาศใช้ในมณฑลที่อยู่ติดกับบริเวณชายแดนที่มีปัญหาเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองเกิดขึ้นอยู่เสมอ ทั้งนี้คงจะมีนโยบายให้การศึกษาในมณฑลต่าง ๆ ดังกล่าว เจริญขึ้นคือ มณฑลอูตร ร้อยเอ็ด สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และปัตตานี และ ในปี พ.ศ. 2468 อันเป็นปีสุดท้ายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มณฑลนครราชสีมาสามารถประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาได้ครบทุกตำบล¹

สำหรับมณฑลกรุงเทพฯ ไม่ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในปีแรกนี้ เพราะมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการต่อการจัดการ** ที่สำคัญคือ ราษฎรในมณฑล กรุงเทพฯ นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนราษฎร โดยเฉพาะโรงเรียน

* มณฑลอูตรลดลง 14 ตำบล มณฑลนครศรีธรรมราชลดลง 2 ตำบล มณฑลภูเก็ตลดลง 31 ตำบล

¹ ระลึก ชานี นโยบายและการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475 - 2503) หน้า 60

** คุรุรายละเอียดใน จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 92 - 93

ของคณะมิชชันนารี ซึ่งมีโรงเรียนใหญ่ ๆ มากมาย อีกประการหนึ่งคือ มณฑลกรุงเทพฯ ไม่มีโรงเรียนประชาบาลเลย จึงไม่จำเป็นต้องใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาบังคับราษฎรเหมือนมณฑลอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้การศึกษาภาคบังคับจึงยังมิได้ประกาศใช้ในมณฑลกรุงเทพฯ ตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

อย่างไรก็ดีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ส่งผลให้การอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรประถมศึกษาได้ขยายไปสู่ราษฎรตามมณฑลต่าง ๆ ถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นวางรากฐานการประกอบอาชีพให้แก่ราษฎรไว้อย่างทั่วถึง

3.1.6 การจัดการการอาชีวศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเสด็จถึงฉะเชิงเทราสมมติสืบต่อมา เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 จึงมีการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมธรรมการกลั้มารวมกับกระทรวงศึกษาธิการ เพราะ "การศึกษา ย่อมต้องอาศัยวัดอยู่ทั่วไปและวัดย่อมประกอบปฏิการคุณแก่ชนทั้งหลายโดยให้การศึกษา ทั้งเด็กและผู้ใหญ่"² และได้เปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการ³ ขณะเดียวกันเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้กราบบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระวรวงศ์เชอพระองค์เจ้าธานีนิวัติ (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) เป็นผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดี⁴ และเป็นเสนาบดี

¹ จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย 2464 - 2474 เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 63

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/6 ประกาศรวมกรมธรรมการกับกระทรวงศึกษาธิการขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ 15 มีนาคม 2468

³ ข.

⁴ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/7 ประกาศเปลี่ยนเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 3 สิงหาคม 2469

กระทรวงธรรมการในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2470¹ เพื่อเป็นการเตรียมพระองค์
สำหรับการเข้ารับการจัดการศึกษาของชาติ พระวรวงศ์ขอพระองค์เจ้าธานีนิวัติได้
ไปทำงานและศึกษาวิธีการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น ประเทศจีน (กรุงปักกิ่ง)
มลายู และฟิลิปปินส์ การที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์ทรงดำรง
ตำแหน่งนี้ อาจจะเป็นเพราะ "พระวรวงศ์ขอพระองค์เจ้าธานีนิวัติ เคยดำรง
ตำแหน่งสำคัญ* ทั้งนี้คงจะทราบพระบรมราโชบายดีและคงสามารถปรับปรุงงานการ-
ศึกษาในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำได้"³ เนื่องจากตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2468 ประเทศไทย
ประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ได้มีการตัดทอนรายจ่ายของแผ่นดินหลายประการ จึงมี
ผลกระทบต่อการจัดและการขยายการศึกษา อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาก็ยังคงดำเนิน
ต่อไปโดยไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลงหรือจัดเป็นพิเศษ เพราะยังยึดเค้าโครงการจัดการศึกษา
ในรูปแบบเดิมตามแผนการจัดการศึกษา พ.ศ. 2456 ของเจ้าพระยาพระเสด็จ
สุเรนทราธิบดี⁴ ทั้งนี้คือ การจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ประถมศึกษา

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.3/7 ตั้งพระองค์เจ้า
ธานีนิวัติเป็นผู้รั้งและเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 3 - 17 สิงหาคม 2469

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กต.44.11/1 พระองค์เจ้าธานีนิวัติไป
ตรวจการศึกษาต่างประเทศ (พ.ศ. 2469 - 2471)

* คือ ตำแหน่งผู้ช่วยราชเลขาธิการฝ่ายต่างประเทศ เลขาธิการองคมนตรีสภา
และเลขานุการเสนาบดีสภา

³ ม.ล.ปิ่น มาลากุล การศึกษาสมัยที่มหาอำมาตย์เอกพระวรวงศ์ขอพระองค์เจ้า
ธานีนิวัติ ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวง ปรากฏตามสง ฃ สยามสมาคม คุณหญิงคุษฎี มาลากุล
พิมพ์ถวายพระวรวงศ์ขอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ในโอกาสทรงบำเพ็ญพระกุศล พระชันษา
ครบ 7 รอบ 8 พฤศจิกายน 2512 หน้า 8

⁴ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 สป.2.32/23 บันทึก
โครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 14 กุมภาพันธ์ 2473

มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา โดยเฉพาะในระดับประถมและมัธยมศึกษา แบ่งย่อยออกอีก เป็น 2 ประเภทคือ สามัญศึกษา (สอนให้รู้) กับการอาชีวศึกษา (สอนให้ทำ)¹

การจัดการศึกษาตามโครงการศึกษาข้างต้นได้ดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2464 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษากำหนดให้ราษฎรต้องเข้ารับการศึกษภาคบังคับให้จบในระดับประถมศึกษา ซึ่งมีทั้งสามัญศึกษา (ป.1 - ป.3) และการอาชีวศึกษา (ป.4 - ป.5) ปรากฏว่ายังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในเรื่องนี้เสนาบดีกระทรวงธรรมการจึงทำการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของความล้มเหลวของการจัดการศึกษา ที่ผ่านมามีดังนี้คือ

1. โครงการศึกษาดังกล่าวให้ความรู้ทั้งสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษาไปพร้อม ๆ กัน แต่เวลาที่ผ่านมาเกือบ 20 ปี กระทรวงธรรมการมีแต่งบประมาณสำหรับสามัญศึกษา ไม่มีงบประมาณสำหรับการจัดการอาชีวศึกษา และที่สำคัญคือ การอาชีวศึกษภาคบังคับ (ป.4 - ป.5) ได้ลดน้อยมาก ส่วนสามัญศึกษาได้ขยายกิจการอย่างกว้างขวาง เฉพาะในกรุงเทพฯ มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา มากกว่าส่วนที่กำหนดไว้ในโครงการ และไม่มีโรงเรียนอาชีวศึกษาที่จะรับนักเรียนซึ่งสำเร็จการศึกษาด้านสามัญศึกษาอย่างพอเพียง ในไม่ช้าจะมีจำนวนคนว่างงานเต็มไปหมด

2. คุณภาพการศึกษาต่ำ ทั้งนี้เพราะจำนวนนักเรียนมีมากเกินไปเกินกำลังของครูและคุณภาพการสอนของครูต่ำ ตลอดจนตำราเรียนมีน้อยไม่พอกับความต้องการการจัดการศึกษาจึงเป็นแบบเร่งขยายแต่จำนวนไม่คำนึงถึงคุณภาพ

3. นักเรียนมีกิริยามารยาทไม่เรียบร้อย ทั้งนี้มาจากเหตุที่ว่าครุฑย คุณภาพและมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนนักเรียน ประกอบกับอิทธิพลจากต่างประเทศโดยเฉพาะ ไทยมาซึ่งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทำให้การปฏิบัติตัวของนักเรียนแตกต่างไปจากอดีตที่ผ่านมา โดยไม่คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติบ้านเมือง ครูจึง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/2 พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ (รัชกาลที่ 6 - 7) 13 ตุลาคม 2460 - 8 มิถุนายน 2475

มีค่าเป็นเพียงลูกจ้าง ประการสำคัญที่ทำให้นักเรียนมีกิจกรรมายทไม่งามคือ บิดา มารดาผู้ปกครองละเลยต่อการอบรมสั่งสอนบุตรหลานของตน¹

จากการล้มเหลวของการจัดการศึกษาที่ผ่านมา ในรัชสมัยนี้จึงวางนโยบาย การจัดการศึกษาให้มีความเป็นระเบียบและรัดกุมยิ่งขึ้น ด้วยเห็นว่าคนไทยไม่ใช่จะเป็น บุคคลที่ไร้ความรู้และความสามารถที่จะเรียนรู้สิ่งใด ๆ แต่คนไทยยังขาดประสบการณ์ ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่มีในบ้านเมืองของตน ด้วยผู้ที่ได้รับการศึกษาก็มุ่งหวัง เข้ารับราชการเป็นสำคัญ รัฐบาลมีความปรารถนาที่จะให้ราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ หันมาประกอบอาชีพโดยเฉพาะการกสิกรรมยิ่งกว่าอาชีพอื่นใด² ดังนั้นวัตถุประสงค์ของ การจัดการศึกษาจึงกำหนดไว้คือ

1. อบรมให้เด็กโตขึ้น เป็นผู้ที่มีความรู้ตามสมควรแก่สภาพทั้งด้าน สำนึกศึกษาและการอาชีพศึกษา
2. อบรมให้เด็กรักและนิยมในการอาชีพในท้องถิ่นของตน ตลอดจน ให้มีความเฉลียวฉลาดที่จะประกอบอาชีพนั้น ๆ ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น
3. อบรมให้เด็กเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง รู้จักป้องกันรักษาโรคภัย ไข้เจ็บต่าง ๆ
4. อบรมให้เป็นผู้ที่มิถิรยามารยาทที่ดีงามและให้ความขยันหมั่นเพียร ไม่ล้ารวาย ตลอดจนไม่ถูกรบกวนการประกอบอาชีพที่สุจริตแม้จะเป็นการใช้แรงงานมากกว่า อาชีพอื่น ๆ³

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ท.2/2 พระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎร (รัชกาลที่ 6 - 7) 13 ตุลาคม 2460 - 8 มิถุนายน 2475

² ก.

³ ก.

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษากลับแล้ว จึงมีข้อกำหนดในการปรับปรุงแก้ไขการจัดการศึกษาจากรูปการศึกษา พ.ศ. 2456 บ้างเล็กน้อยคือ

1. ในระดับประถมศึกษา ต้องได้รับการศึกษาทั้งสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา ให้ลดการเรียนวิชาหนังสือและการเลขลง แต่ให้เน้นการเรียนการสอนด้านการอาชีวศึกษาให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามข้อ (2 3 4)

2. ในระดับมัธยมศึกษา ให้ดำเนินการจัดการศึกษาเช่นเดิม นอกจากจะให้มีการเรียนการอาชีวศึกษาในระดับนี้เพิ่มมากขึ้นและให้ลดการเรียนการสอนบางวิชาลงบ้างเช่น ภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

3. ในระดับมัธยมศึกษา เป็นเรื่องใหม่ที่รัฐจะพยายามจัดตั้งขึ้นให้ได้

4. ในด้านโครงการฝึกหัดครู ได้ให้การสนับสนุนและปรับปรุงคุณภาพ เพื่อจะได้มีครูที่มีคุณภาพ¹

จากนโยบายหลักของกระทรวงธรรมการ จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาต่อไปนั้น รัฐบาลจะเน้นหรือให้ความสำคัญต่อการจัดการการอาชีวศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายที่ว่า "การศึกษาไม่ควรจะมุ่งแต่เพียงการสอบไล่ได้ชั้นนั้นชั้นนี้เท่านั้นเท่านั้นคนเป็นเกณฑ์ ควรมุ่งถึงผลทำให้ผู้สำเร็จการศึกษานั้นไปทำอะไร ควรมุ่งที่จะเพาะพลเมืองที่ดีที่รู้จักใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง"² ทั้งนี้ความรู้ที่จะเน้นให้ราษฎรได้รับเพื่อนำไปประกอบอาชีพก็คือการกลีกรรม เพราะเป็นอาชีพหลักของคนไทย ซึ่งพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัติทรงให้การสนับสนุนและมีพระประสงค์ที่จะให้ราษฎรเห็นความสำคัญของอาชีพทั้งเดิมของบรรพบุรุษ "การออกแรงโดยสุจริต

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/2 พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร (รัชกาลที่ 6 - 7) 13 ตุลาคม 2460 - 8 มิถุนายน 2475

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.41/5 พระโอวาทและพระคำรัสเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 25 พฤษภาคม - 28 กรกฎาคม 2471

ไม่เป็นการเสียเกียรติยศ แต่กลับจะเป็นการภาคภูมิใจเสียอีก"¹ ทั้งนี้เพราะราษฎรโดยทั่วไปเข้าใจว่าการประกอบอาชีพค้าขายการกลสิกรรมเป็นอาชีพที่ไม่มีเกียรติ ต้องใช้กำลังกายเข้าดำเนินการ เมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะการรับราชการ ทำให้เกิดสถานการณ์ที่แตกต่างกันในสังคม จึงไม่นิยมที่จะประกอบอาชีพนี้ ในขณะที่ด้วยกันราษฎรที่ประกอบอาชีพค้าขายการกลสิกรรมก็มีความคิดว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องเรียนหนังสือ ด้วยความรู้ที่ได้รับไม่มีส่วนเกื้อกูลการประกอบอาชีพของตนได้ ราษฎรส่วนใหญ่ที่เข้ารับการศึกษาถึงมุ่งที่จะเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว การจัดการการอาชีวศึกษาจึงต้อง เน้นการเรียนการสอนที่จะทำให้ราษฎรนำเอาวิทยาการสมัยใหม่ไปใช้ในการประกอบอาชีพค้าขายการกลสิกรรม เพื่อเพิ่มคุณภาพและขีดความสามารถในการผลิต อันจะเป็นปัจจัยต่อความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศชาติได้

ดังนั้นการจัดการการอาชีวศึกษาจึงต้องอาศัยการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464² เพื่อโน้มน้าวนิสัยของราษฎรให้หันมาสนใจและใฝ่ใจในวิชาชีพสำหรับนำไปประกอบอาชีพตามท้องถิ่นของตนได้³ ซึ่งในรัชสมัยนี้การศึกษาภาคบังคับได้ขยายกว้างขวางตามมณฑลต่าง ๆ จะมีก็แต่มณฑลกรุงเทพฯ เท่านั้นที่ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย เนื่องจากยังไม่มีกระแสพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับเลย เพื่อให้การจัดการ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.41/5 พระโอวาทและพระคำรัส
เสนาบดีกระทรวงธรรมการ 25 พฤษภาคม - 28 กรกฎาคม 2471

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/1 บันทึกและ
รายงานโครงการศึกษา 17 พฤษภาคม 2469

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.40/7 รายงานเสนาบดีเสด็จตรวจ
ราชการบางอำเภอในพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2471 4 กันยายน -
11 ธันวาคม 2471

ศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์เดียวกัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการพิจารณาเรื่องการใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในกรุงเทพฯ ขึ้น ในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภา เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2468 ได้มีมติให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในกรุงเทพฯ แต่ยังไม่มีการเก็บเงินศึกษาพลี¹ ด้วยเหตุที่ว่า การเก็บเงินศึกษาพลีเพื่อนำมาใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับนั้นเป็นไปได้สะดวก เนื่องจากกรุงเทพฯ มีโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์เป็นจำนวนมาก ราษฎรอาจไม่เห็นประโยชน์และความสำคัญของการเก็บเงินศึกษาพลีเพื่อนำมาบำรุงการศึกษาภาคบังคับเท่าไรนัก²

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2468 เป็นต้นมา มณฑลกรุงเทพฯ มีตำบลที่ประกาศบังคับการศึกษา คิดเป็นร้อยละของจำนวนตำบลทั้งหมดในกรุงเทพฯ ทั้งปรากฏรายละเอียดในตาราง 5

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/4 ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในกรุงเทพฯ และเรื่องแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประถมศึกษา 15 มกราคม 2468

² จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464 - 2474 เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 93

ตาราง 5 จำนวนคำบลที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาณหลวงกรุงเทพ

พ.ศ.	คิดเป็นร้อยละ
2469	1.02
2470	4.13
2471	14.29
2472	9.79
2473	9.79
2474	9.79
2475	52.65

ที่มา : จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464 - 2474
เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 94

ในปี พ.ศ. 2472 - 2474 การจัดการศึกษาไม่มีอะไรเพิ่มขึ้น เพราะเป็น
ระยะที่เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำมาก ประกอบกับในปี พ.ศ. 2473 ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกการเก็บเงินศึกษาพลีและให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจ่ายเงิน
ปีละ 3 ล้านบาทแทนเงินจำนวนนั้น¹ จึงกระทบกระเทือนถึงงานขยายการศึกษาภาค
บังคับด้วย ในปี พ.ศ. 2475 จะมีคำบลที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาเพิ่ม
มากขึ้นอาจเนื่องจากสาเหตุที่ยุบจำนวนคำบลจาก 490 คำบลลดลงเหลือ 302 คำบล
จึงทำให้เปอร์เซ็นต์ของคำบลเพิ่มขึ้น อีกประการหนึ่งคือ รัฐบาลมองเห็นความสำคัญ
และความจำเป็นที่จะต้องขยายการศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางออกไปให้มากที่สุด

¹จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464 - 2474
เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 96

โดยการยืมเงินทุนสะสมจากหน่วยงานอื่น ๆ มาใช้จ่ายโดยไม่เสียดอกเบี้ย ทั้งนี้รัฐบาลจะเป็นผู้ผ่อนชำระหนี้สินเอง เป็นผลให้การศึกษาภาคบังคับขยายได้อย่างกว้างขวาง¹ จึงทำให้พระราชบัญญัติประถมศึกษาที่มีผลบังคับใช้ทั่วพระราชอาณาจักร และมีจำนวนตำบลต่าง ๆ ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาถึง 4,263 ตำบล จากจำนวนตำบลทั้งหมด 4,806 ตำบล คิดเป็นร้อยละ 88.70² เมื่อการศึกษาภาคบังคับขยายไปทั่วพระราชอาณาจักรเช่นนี้ เป็นผลให้การอาชีวศึกษาได้ขยายออกไปสู่ราษฎรด้วยเช่นกัน³

ส่วนการจัดจัดการการอาชีวศึกษาในระดับสูงขึ้นไป รัฐบาลถือว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยไม่เป็นการบังคับ ซึ่งมีระดับมัธยมศึกษาไว้สำหรับผู้ที่ต้องการจะศึกษาต่อ⁴ เพื่อเป็นไปตามนโยบายของการศึกษาชาติในทุก ๆ ระดับชั้นทุกแขนงวิชาจะต้องจัดให้ทันกัน จะจัดที่ละส่วนหรือรอส่วนนั้นส่วนนี้ยอมเป็นผลเสียแก่ส่วนอื่น ๆ ได้⁵ แม้ว่าอุปนิสัยของคนไทยจะไม่นิยมการประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกจากการรับราชการ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไข "มิฉะนั้นจะไม่ทันเพื่อนและเป็นผลร้ายแรงที่สุด"⁶

¹ จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464 - 2474
เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน้า 94

² ฎ. หน้า 102

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.41/2 พระโอรสทศเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 5 มีนาคม 2470

⁴ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.32/23 บันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 14 กุมภาพันธ์ 2473

⁵ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/1 บันทึกและรายงานโครงการศึกษา 17 พฤษภาคม 2469

⁶ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.32/23 อ.ก.

อย่างไรก็ดี การจัดการการอาชีวศึกษาในรัชสมัยนี้ประสบปัญหาคำนึงประมาณ
มีไม่เพียงพอสำหรับการจัดขยายให้แพร่หลายและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้เท่าที่ควร
แม้จะประสบปัญหาดังกล่าวกระทรวงธรรมการก็พยายามดำเนินงานการจัดการการ
อาชีวศึกษาตามโครงการศึกษาให้เกิดผลประโยชน์และมีคุณภาพมากกว่าเดิมเท่าที่จะทำได้
ที่สำคัญประการหนึ่งคือการแก้ค่านิยมของราษฎรให้หันมาสนใจในการอาชีพด้านต่าง ๆ
โดยเฉพาะด้านการพาณิชย์กรรมและกลสิกรรม

การจัดการศึกษาของชาติ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงระยะเวลา
ที่การศึกษามีรากฐานค่อนข้างมั่นคงแล้ว น่าจะขยายตัวได้อย่างเต็มที่ แต่ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับเป็นช่วงเวลาที่การศึกษาต้องหยุดชะงักเพราะ
ปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องจากในค่อนนั้นรัฐบาลไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน
ระหว่างการศึกษา กับเศรษฐกิจดังในปัจจุบัน โดยจะแยกออกเป็นคนละส่วน² เมื่อรัฐบาล
ค่อนข้างจะลืมความสำคัญของการลงทุนทางการศึกษา ทำให้อำนาจการดำเนินงานของ
เสนาบดีอยู่ในขอบเขตจำกัด ถึงแม้ว่าพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าชานีนิติทรงเป็นเสนาบดี
ที่มีพระปรีชาสามารถและตั้งพระทัยต่อการจัดการศึกษาของชาติ แต่ขาดพลังสำคัญที่จะ
ช่วยให้พระปรีชาสามารถนั้นปรากฏเด่นชัดขึ้น³ การศึกษาของประเทศไทยจึงอยู่ในสภาพ
"ฝนแล้ง" นั่นเอง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.32/23 บันทึก
โครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 14 กุมภาพันธ์ 2473

² แน่งน้อย ดิศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
หน้า 242

³ ฎ. หน้า 244

การจัดการอาชีวศึกษาขั้นต้น เป็นการจัดการตามโครงการศึกษาอันเป็นการศึกษาภาคบังคับ โดยมุ่งที่จะให้ราษฎรได้รับความรู้ด้านสามัญศึกษาควบคู่ไปกับด้านการศึกษาอาชีวศึกษา สำหรับนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อเป็นการเริ่มนโยบายเปลี่ยนทัศนคติของราษฎรเกี่ยวกับการประกอบอาชีพโดยมีให้เพียงอาชีพการรับราชการอย่างเดียว นับเป็นการวางพื้นฐานด้านการศึกษาไว้ในเบื้องต้น โดยเสนอแนะให้ราษฎรตัดสินใจอนาคตของตนตามอัธยาศัยว่าสมควรจะศึกษาในระดับสูงต่อไปในแขนงวิชาใด ตามนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาระดับสูงซึ่งเรียกว่าการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรงนั่นเอง

3.2 การจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรง

เป็นการจัดการศึกษาในวิชาชีพ 3 แขนงคือ การตัดถรณ์หรือการช่าง การพาณิชยกรรมหรือการค้าขายและการกลีกรรมหรือการเพาะปลูก อันเป็นตามลักษณะอาชีพภายในประเทศ ซึ่งราษฎรส่วนใหญ่โดยทั่วไปจะมีอาชีพในการตัดถรณ์ พาณิชยกรรม และกลีกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 การจัดการการอาชีวศึกษาด้านการตัดถรณ์ : โรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนเพาะช่าง เป็นโรงเรียนตัดถรณ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามให้ไว้ เพื่อที่จะให้การศึกษาวิชาช่างของไทยได้ขยายและแตกกิ่งก้านสาขาออกงามยิ่งขึ้น อันจะเป็นการนำความเจริญรุ่งเรืองและคงเอกลักษณ์ของประเทศไทยชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต

3.2.1.1 สาเหตุของการจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง "การช่างเป็นรากฐานของเศรษฐกิจ ทั้งเป็นเครื่องหมายแสดงความเจริญของชาติ"¹ จาก

¹เพาะช่าง 60 อนุสรณ์ครบรอบปีที่ 60 โรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516
หน้า คำนว่

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสที่โรงเรียนเพาะช่างดำเนินกิจการมาครบรอบอายุ 60 ปี แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการหัตถกรรมหรือการช่างว่าเป็นปัจจัยหนึ่งต่อความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นศิลปวิชาช่างที่คงคู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานอันถือเป็นเอกลักษณ์แห่งอารยธรรมของชาติ ครั้นต่อมาประเทศไทยได้มีการติดต่อกับนานาอารยประเทศจนเข้าสู่การปฏิรูปประเทศในหลาย ๆ ด้านเช่น การศึกษา การปกครอง ชีวิตความเป็นอยู่ ฯลฯ ทั้งแต่ปลายสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นผลให้อารยธรรมของต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้นและมีผลกระทบต่อการหัตถกรรมไทยอย่างมาก กล่าวคือราษฎรไม่นิยมและเห็นความสำคัญของการหัตถกรรมน้อยลง ที่สำคัญคือมีการเลียนแบบหรือนำเอาผลิตภัณฑ์นี้ของต่างประเทศมาใช้ในการดำรงชีพมากขึ้น¹ โดยเฉพาะจากช่างฝีมือชาวจีนและประเทศตะวันตก² ทั้งพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงปัญหานี้ว่า "เมื่อเรากำเนินตามสมัยใหม่ วิชาช่างของเราก็จะเสื่อมเสียหมด ไปหลงเพลินแต่จะเอาอย่างคนอื่นเขาถ่ายเดียว"³ หากราษฎรใช้ความรู้ความสามารถนำเอาแนวคิดแบบอย่างจากชาวต่างชาติมาดัดแปลงผสมผสานให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยและให้เป็นประโยชน์ต่อการผลิตงานด้านศิลปหัตถกรรมของชาติหรือกล่าวนัยหนึ่งคือ "นำความคิดต่าง ๆ นั้นมาเป็นครู"⁴ จะทำให้เกิดความคิดที่ดีและทำให้ผลิตผลที่ออกสู่

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.5/81 สร้างโรงเรียน
วัดราชบูรณะ 6 กันยายน 121

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.5/4 หัวข้อหาญ
ของกระทรวงมหาดไทยเรื่องจัดการศึกษา 17 สิงหาคม 2459

³ เพาะช่าง 60 อนุสรณ์ครบรอบปีที่ 60 โรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 หน้าคำนำ

⁴ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.5/81 ล.ก.

ตลาดมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น แต่ที่ปรากฏกลับตรงกันข้ามเพราะราษฎรไม่มีแนวคิดเช่นนี้และยังละทิ้งสิ่งที่ถึงามของศิลปหัตถกรรมของชาติอีกด้วย ทั้งนี้อาจมีสาเหตุเนื่องมาจาก

1. อุปนิสัยของคนไทย ไม่มีความวิริยะอุตสาหะที่จะดำเนินกิจการใด ๆ อย่างจริงจัง ทำอะไรมักทำเป็นเล่นหรือทำเป็นงานอดิเรกมากกว่า เป็นเหตุให้ผลงานด้านศิลปหัตถกรรมลดน้อยลงทุกที ตลอดจนคุณภาพในบางอย่างต่ำกว่าเดิม ทำให้ความชำนาญงานในช่างนานาชนิดเสื่อมลง

2. ไม่มีความมั่งคั่งส่อค้อม ชอบดำรงชีวิตอย่างพุ่มเพี้ยงทำให้รายรับไม่พอกับรายจ่ายของครอบครัว เพราะตั้งอยู่ในความประมาทเป็นผลทำให้ชาวจีนแย่งอาชีพประจำและอาชีพทั่ว ๆ ไปเสียมาก เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ฯลฯ

3. การที่ชาวต่างชาติเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจในประเทศไทย ทำให้ผลผลิตจากการหัตถกรรมของราษฎรลดความสำคัญและคุณภาพด้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เพราะการประดิษฐ์ด้วยเครื่องจักร เช่น การทอผ้าสามารถทำได้เร็ว สวยงาม และราคาถูกกว่าการทำด้วยมือ¹

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเกิดมีความคิดริเริ่มที่จะบำรุงการหัตถกรรม โดยมุ่งให้ราษฎร "รู้จักช่วงโอกาสที่จะหาทรัพย์สินสมบัติให้มั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้น"² เมื่อผู้บริหารประเทศเล็งเห็นและวิตกว่าการหัตถกรรมและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของราษฎร จะตกอยู่ในมือของชาวต่างชาติมากขึ้นอีก หากไม่หาทางแก้ไข กระทรวงธรรมการก็ได้เสนอแนวทางการแก้ไขไว้ 2 ประการคือ การจัดการศึกษาด้านสามัญ โดยการอบรมศีลธรรมจรรยาแก่นักเรียนในระดับต่าง ๆ ให้มีความรับผิดชอบมากขึ้น ให้เป็นคนกระตือรือร้นไม่

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.5/81 สร้างโรงเรียน
วัดราชบูรณะ 6 กันยายน 121 - 10 ตุลาคม 129

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กต.53/15 เรื่องระเบียบการศึกษาวิชา
หัตถกรรมและพลศึกษา พ.ศ. 2445 - 2456

เกี่ยวกับ ตลอดจนการแนะนำให้ความรู้ด้านการค้าขาย อีกประการหนึ่งโดยการบำรุง
วิชาช่าง¹ จึงได้มีการอุดหนุนโรงเรียนหัตถกรรมมากขึ้น เนื่องจาก "การหัตถกรรม
เป็นแผนกหนึ่งในงานเลี้ยงชีพ มีประเภทต่าง ๆ นับด้วยร้อยอย่างเป็นการสำคัญอย่างหนึ่ง
ที่จะต้องจับบำรุงขึ้นในประเทศสยาม เพราะเหตุว่างานเลี้ยงชีพของคนเรานอกจากแรงงาน
และงานคิดแล้ว ก็มีหัตถกรรมคืองานมือ"² และ "โรงเรียนเพาะช่าง" ก็เป็นโรงเรียน
หัตถกรรมที่สร้างขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของโรงเรียน
เพาะช่างตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

3.2.1.2 การดำเนินงานของโรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนเพาะช่าง
เป็นโรงเรียนที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้ด้านการหัตถกรรมหรือวิชาช่างไทยแก่ราษฎร เป็นสำคัญ
มีจุดกำเนิดตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังได้กล่าวมาแล้วว่า
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี* ได้ก่อตั้งกองช่างไม้ขึ้นใน พ.ศ. 2448 สำหรับทำภาพแทรก
ประกอบกับการพิมพ์แบบเรียนต่าง ๆ ของกระทรวงธรรมการ โดยตั้งโรงทำการช่าง
เหล่านี้ที่เรือนเล็กหลังหนึ่งในบริเวณวัดราชบูรณะ³ ต่อมาความต้องการภาพแกะไม้เป็น
ภาพประกอบเรื่องในการพิมพ์หนังสือต่าง ๆ มากขึ้น จึงได้โอนกิจการกองช่างไม้ไปขึ้น
กับสำนักอาจารย์สมามณ และรับทำการแกะภาพประกอบเรื่องของกองแบบเรียน กระทั่ง

¹ กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.5/81 สร้างโรงเรียน
วัดราชบูรณะ 6 กันยายน 121 - 10 ตุลาคม 129

² กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร กต.53/15 เรื่องระเบียบการศึกษาวิชาหัตถกรรม
และพิชยการ พ.ศ.2445 - 2456

* ขณะนั้นบรรดาศักดิ์เป็น พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ เจ้ากรมราชบัณฑิต

³ กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.50.2/11 รายชื่อนักเรียนโรงเรียน
เพาะช่างที่ออกไปเป็นครูโรงเรียนต่าง ๆ 19 - 24 พฤษภาคม 2458

ปี พ.ศ. 2450 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เริ่มจัดการศึกษาค้นการหักถกรรมอย่างจริงจัง โดยเปิดรับนักเรียนเป็นครั้งแรกซึ่งมีนักเรียนช่างแกะไม้ 6 คน ช่างเขียน 2 คน รวมนักเรียน 8 คน คือนายจวง นายประณีต พระสังข์ นายเทียม นายลัมัย นายปาน นายเทียม และนายสวัสดิ์¹ และกิจการของโรงเรียนเจริญขึ้นตามลำดับ * สำนักราจารย์สมาคมจึงเลื่อนฐานะกองช่างขึ้นเป็น "สโมสรช่าง" โดยเป็นสาขาหนึ่งของสมาคม²

ในปี พ.ศ. 2452 มีนักเรียนเพิ่มขึ้นในแผนกวาดเขียนและได้ขยายแผนกปั้น แผนกกิ่งและแผนกเครื่องรัก (ประดับมุก) เพิ่มขึ้นอีก จนถึง พ.ศ. 2453 มีนักเรียนรวมทุกแผนกถึง 77 คน³ เมื่อการเรียนการสอนขยายมากขึ้น กระทรวงธรรมการจึงได้ก่อสร้างอาคารไม้ชั้นใหม่มีลักษณะเป็นอาคารช่างโดยเฉพาะและแต่งตั้งให้นาย อี.อี.ลี^{**} ครูช่างเขียนของกรมศึกษาธิการเป็นอาจารย์ใหญ่ และมีครูประกาศนียบัตรที่มีฝีมือทาง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศท.50.2/11 รายชื่อนักเรียนโรงเรียนเพาะช่างที่ออกไปเป็นครูโรงเรียนต่าง ๆ 19 - 24 พฤษภาคม 2458

* มีรายได้จากการทำแม่พิมพ์ภาพแกะไม้เป็นเงิน 1,356 บาท หักค่าใช้จ่ายแล้วได้กำไรสุทธิ 304 บาท นับว่าเป็นรายได้ที่งามมากของการอาชีวศึกษาในระยะ 6 เดือน

² พระยาอนุศาสตร์ พาณิชยการ ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456
สภานักเรียนโรงเรียนเพาะช่างจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในวันเกิดครบรอบปีที่ 60 ของโรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 หน้า 6

³ ก. หน้า 7

* นาย อี.อี.ลี เป็นผู้ชนะการประกวดออกแบบอาคารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามโครงการก่อสร้างของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

วาดเขียน 2 คนคือ หลวงพิบูลย์ศิลปกรรม (นายบันเจีย) ป.ม. กับนายสังข์ ป.ป.¹ นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในปีนี้ได้ออกไปประกอบอาชีพหลายด้าน คือเข้ารับราชการ ตามกรมกองต่าง ๆ อาชีพอิสระและรับราชการครูในกระทรวงธรรมการ นับเป็น ครั้งแรกที่มีครูศิลปหัตถกรรมในวงการศึกษาของประเทศ

พ.ศ. 2453 ได้เปิดแผนกช่างถมขึ้น ทำให้เกิดการศึกษาหัตถกรรมเครื่อง โลหะ การขึ้นรูป การสลักหิน ตลอดจนการลงยาถม ประจวบกับขณะนั้นการช่าง โลหะกำลังเสื่อมโทรมและสูญหายไปเกือบหมดแล้ว สโมสรช่างจึงพยายามฟื้นฟูที่จะให้ คงอยู่และให้ดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้เพิ่มวิชาการเขียนแบบก่อสร้าง (สถาปัตยกรรม) เพิ่มขึ้นอีกแขนงหนึ่ง

พ.ศ. 2454 กิจกรรมของโรงเรียนช่างไม้ชั่วคราว เนื่องมาจากนักเรียน ถูกเรียกเข้ารับราชการทหารหลายคน ทำให้นักเรียนอื่น ๆ แยกตัวออกจากกลางคันเพื่อ ไปประกอบอาชีพที่ได้รับการยกเว้นเป็นทหาร กระทั่งเหลือจำนวนนักเรียนเพียง 34 คน ในสัปดาห์นี้นักกระทรวงธรรมการได้จัดหลักสูตรสามัญศึกษาใหม่โดยบรรจุวิชาหัตถกรรม พาณิชยการและกลีกรรม ในระดับประโยคประถมศึกษาและประโยคมัธยมศึกษา จึง เกิดความต้องการครูสอนวิชาดังกล่าว ดังนั้นสมาคมอาจารย์จึงโอนโรงเรียนช่างไม้ให้ แก่กระทรวงธรรมการรับไปดำเนินการ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2454 และได้ชื่อ ว่า "โรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณะ"² จัดเป็นโรงเรียนสอนวิชาหัตถกรรม พาณิชยการ และกลีกรรมเป็นแห่งแรกของประเทศไทย³ อยู่ภายใต้การบริหารงานของกองอำนวยการ

¹ เพาะช่าง 60 อนุสรณ์ครบรอบปีที่ 60 โรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม
2516 หน้า 8

² พระยาอนุศาสตรพาณิชยการ ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456
สถานศึกษาโรงเรียนเพาะช่างจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในงานวันเกิดครบปีที่ 60 ของ
โรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 หน้า 10 - 12

³ เพาะช่าง 60 ส.ก. หน้า 9

หัตถกรรม ซึ่งขณะนั้นมีพระอนุกิจวิธู เป็นผู้อำนวยการมีหน้าที่จัดการหัตถกรรมดังนี้คือ

1. ตรวจตรา สืบสวนว่าควรจะให้การสนับสนุนฟื้นฟู ตลอดจนการบำรุงรักษาศิลปหัตถกรรมชนิดใดบ้างเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติสามารถปฏิบัติได้ 3 วิธี ดังนี้

1.1 จัดบรรจุในหลักสูตรสามัญศึกษาระดับประถมศึกษา โดยให้เรียนเองในหมู่บ้าน

1.2 จัดบรรจุในหลักสูตรสามัญศึกษาระดับประถมศึกษา โดยให้มีการสอนในโรงเรียนหลาย ๆ แห่ง หรือโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งในจังหวัด

1.3 จัดเป็นวิชาพิเศษในด้านการอาชีวศึกษา

2. กำหนดหลักสูตร วิธีสอน ตำราและการวัดผล ในการเรียนการสอนวิชาศิลปหัตถกรรม

3. ประสานงานกับผู้อำนวยการพาณิชย์การ เพื่อหาทางจำหน่ายสินค้าอันเป็นผลิตผลของนักเรียน¹

กิจการการหัตถกรรมได้รับการเอาใจใส่อย่างดีและมีระเบียบแบบแผนทำให้กิจการของโรงเรียนเจริญขึ้นเป็นลำดับ ภายหลังที่กระทรวงธรรมการได้จัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2456 ณ โรงเรียนสวนกุหลาบ เป็นการชักจูงให้ราษฎรสนใจในวิชาชีพด้านการหัตถกรรมให้มากกว่าที่เป็นอยู่และหันมานิยมใช้ของหรือสินค้าที่คนไทยผลิต เพื่อปลูกฝังทัศนคติใหม่ให้แก่ราษฎรและพัฒนาโรงเรียนหัตถกรรมมากยิ่งขึ้น จึงได้ก่อสร้างอาคารอู่หัตถกรรมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนเพื่อเป็นสวัสดิคิมงคล เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2456 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า "โรงเรียนเพาะช่าง"²

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กค.53/15 เรื่องระเบียบการศึกษาวิชาหัตถกรรมและพาณิชย์การ (พ.ศ. 2455 - 2456)

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศบ.50.2/20 รายงานการเปิดโรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2456

พ.ศ. 2457 ได้จัดตั้งแผนกสถาปัตยกรรมขึ้นอีกแผนกหนึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีการเรียนการสอนในแขนงวิชานี้ และการจัดการศึกษาของโรงเรียน คำเนินมากระทั่ง พ.ศ. 2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ สมเด็จพระน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย ดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการโรงเรียน (พระองค์ครองพระกรุณาธิคุณจนกระทั่งสิ้นพระชนม์) เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2465¹ ตลอดระยะเวลาที่ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ พระองค์ ทรงสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้โรงเรียนเพาะช่างได้อย่างมาก เป็นที่รู้จักยอมรับนับถือ ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงเจ้านาย ข้าราชการ และบุคคลทั่วไป ตลอดจนชาวต่างประเทศทั้งในและนอกประเทศ ทรงตั้งแผนกช่างทอง แผนกเจียรไนเพชร พลอย และ แผนกทอผ้าสักดกรีนขึ้น ได้คิดแปลงการทำเครื่องถม โดยการใช้วิธีการทาสกรีนลายเส้น เข้าช่วย มีชื่อเรียกในขณะนั้นว่า "ถมจุฑาธุช" ซึ่งเป็นวิธีที่แพร่หลายมาจนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนี้ ทรงนำผลกำไรจากการค้าของโรงเรียน ไปสร้างโรงเรียนช่างก่อสร้าง อุเทนถวายขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ภายหลังได้แยกเป็นอิสระตั้งในปัจจุบันนี้²

พ.ศ. 2465 - 2472 พระยานุศาสตรพิทักษ์การ ได้ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการสืบต่อมา และเป็นช่วงระยะเวลาที่กิจการค้าของโรงเรียนรุ่งเรืองยิ่งขึ้น อันเป็นผลต่อเนื่องมาจากสมเด็จพระผู้บัญชาการเดิม และได้เปิดแผนกถ่ายรูปขึ้นอีก กิจการของโรงเรียนเป็นที่สนพระทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีอย่างมาก ทรงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในกิจการของโรงเรียน เสมอมา

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศษ.50.2/53 โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนเพาะช่าง 3 มิถุนายน - 27 กรกฎาคม 2465

² แดง-คำ 2501 การแสดงศิลปกรรมครั้งที่ 19 เป็นในงานเปิดอาคารโรงเรียนเพาะช่าง 7 - 21 มกราคม 2501 หน้า 15

พ.ศ. 2471 นายนาถ โพธิประสาธต์ สำเร็จการศึกษาสถาปัตยกรรมจาก ประเทศอังกฤษและเข้ารับราชการในโรงเรียนเพาะช่าง ได้รื้อฟื้นปรับปรุงแก้ไขแผนก สถาปัตยกรรมขึ้นใหม่ โดยรับนักเรียนที่จบมาจากฝึกหัดครูวาดเขียนชั้นปีที่ 4 ของโรงเรียน เข้ารับการศึกษาที่นั่น ต่อมาได้แยกออกเป็นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย¹ และในปี พ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยนผู้อำนวยการคนใหม่คือ พระยา วรวิทย์พิศาล²

การจัดการศึกษาของโรงเรียนเพาะช่างนับว่าเป็นความก้าวหน้าของศิลปหัตถกรรม อย่างยิ่ง เพราะเป็นการจัดการศึกษาค้นศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และหัตถกรรมอีก 13 แขนงคือ ช่างแม่พิมพ์บล็อกสกรีน ช่างโลหะรูปพรรณ (ช่างทอง) ช่างเพชรพลอย (เจียรระไนและฝัง) ช่างเงิน (ขึ้นรูป กุญแจ สลัก) ช่างถม ช่างลงยา ช่างรัก (นํ้ามุกและลายรดน้ำ) ช่างไม้ ช่างแกะสลัก ช่างจักสาน ช่างกลึง ช่าง ฉายรูป ช่างออกแบบ เป็นต้น³ ไว้ให้เป็นปึกแผ่น ถือเป็นการฟื้นฟูและรักษาศิลป หัตถกรรมของชาติไว้มิให้สูญหาย เพื่อเป็นการแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์และความ เจริญรุ่งเรืองของชาติ ทั้งบทพระราชนิพนธ์สามัคคีเสวก-วิศกรรมาของพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

¹ เพาะช่าง 60 อนุสรณ์ครบรอบปีที่ 60 โรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 หน้า 11

² ข.

³ ข.

การช่างนี้สำคัญอันวิเศษ
ทุกประเทศนานาทั้งน้อยใหญ่
จึงยกย่องศิลปกรรมนั้นทั่วไป
ศรีวิไลวิลาศก็เป็นศรีเมือง¹

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาด้านหัตถกรรม

โรงเรียนเพาะช่างได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาด้านหัตถกรรมไว้ดังนี้

1. เพื่อฝึกหัดการช่างประเภทนี้แพร่หลายไปตามโรงเรียน
ประเภทต่าง ๆ
2. เพื่อฝึกหัดครูสำหรับสอนการวาดเขียนและการช่างต่าง ๆ ใน
โรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรสามัญศึกษา
3. เพื่อช่วยเหลือชี้แนวทางในการประกอบอาชีพให้แก่ราษฎรที่มี
ความสามารถด้านหัตถกรรม
4. เพื่อปลูกฝังให้ราษฎรพัฒนานิยมการหัตถกรรมให้มากยิ่งขึ้น
5. เพื่อบำรุงการหัตถกรรมให้เจริญยิ่งขึ้นด้วยวิธีการสมัยใหม่ให้
มีการผลิตที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการจำหน่ายในราคาพอสมควร
6. เพื่อรักษาวิชาช่างซึ่งเป็นวิชาโบราณดั้งเดิมของไทยที่เคย
เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณให้คงอยู่อย่างถาวร เช่น วิชาเครื่องถม เป็นต้น
7. เพื่อสอนวิชาใหม่ ๆ ให้แก่นักเรียน เช่น วิชาออกแบบก่อสร้าง
ด้วยประเทศไทยต้องการความรู้ในค่านี้นี้มาก²

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลักราชการและพระราชนิพนธ์บางเรื่อง
อนุสรณ์ในงานสถาปนาภิศพนมอมวาศ ภาณุมาศ 9 มีนาคม 2502 หน้า 81

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.2/6 ส่งรายงาน
แผนกกรมศึกษา ประจำปี พ.ศ. 2459 22 พฤษภาคม 2456 - 14 มกราคม 2460

หลักเกณฑ์การรับนักเรียนของโรงเรียนเพาะช่าง

หลักเกณฑ์การรับนักเรียนโรงเรียนเพาะช่าง แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ
นักเรียนอาจารย์ช่าง และนักเรียนช่าง

นักเรียนอาจารย์ช่าง จะรับนักเรียนสำหรับศึกษาวิชาศิลปหัตถกรรมสำหรับ
ออกไปเป็นครูสอนวิชาหัตถกรรม 2 ประเภทคือ ครูสอนการวาดเขียนกับครูจักสาน และ
จะต้องอยู่ในระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ทุกประการ

นักเรียนช่าง จะรับนักเรียนสำหรับศึกษาศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ ตามความ
ถนัดและความพอใจ เมื่อสำเร็จการศึกษาจะออกไปประกอบอาชีพอิสระหรือทำงานตาม
ที่โรงเรียนจะหาให้หรือทำงานเป็นช่างในโรงเรียนโดยแบ่งรายได้สุทธิให้แก่โรงเรียนใน
อัตราร้อยละ 50 - 95 ตามฝีมือและความสามารถ หรือถ้าสะดวกจะให้เป็นเงินเดือน
ก็จะให้เป็นเงินเดือน เหล่านี้แล้วแต่โรงเรียนจะเห็นสมควร¹

ระเบียบการรับนักเรียนอาจารย์ช่าง 2 ประเภทวิชา คือ

1. วิชาจักสาน มีระเบียบการรับดังนี้

1.1 เป็นการฝึกหัดครูจักสาน

1.2 รับนักเรียนที่สอบไล่ได้ประโยคประถมบริบูรณ์ในประเภท

วิชาหาเลี้ยงชีพ (วิชาจักสาน)

1.3 การเรียนเรียนตามหลักสูตรครูจักสานชั้นมูลของกรม

ศึกษาธิการ

1.4 กำหนดเวลาเรียน 2 ปี

1.5 นักเรียนครูจักสานไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนและไม่มีสัญญาว่า
จะต้องรับราชการในกรมศึกษาธิการ จะไปรับราชการในที่ใด ๆ หรือทำการเลี้ยงชีพ

¹พระยาอนุศาสตรพาณิชย์การ ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456
สภานักศึกษาโรงเรียนเพาะช่างจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในวันเกิดครบรอบปีที่ 60 ของ
โรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 หน้า 15 - 16

ส่วนตัวก็ได้ อย่างไรก็ตามก็ได้มีการตั้งอัตราเงินเคื่อนสำหรับครูจกสถานที่ต้องการจะเป็นครูในกรมศึกษาธิการเอาไว้ด้วยเหมือนกัน

หมายเหตุ : วิชาหักดกรมส่วนอื่น ๆ เมื่อเปิดการสอนแผนกใดจะได้มีระเบียบเพิ่มเติมต่อไป

2. วิชาวาคเขียน แบ่งสาขาวิชาเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 ในเชิงวิชาวาค มีระเบียบการรับนักเรียนดังนี้

2.1.1 เป็นการฝึกหัดครูในเชิงวิชาวาค

2.1.2 ลักษณะของผู้ที่จะเข้าเป็นนักเรียน

2.1.2.1 อายุไม่ต่ำกว่า 13 ปี และไม่สูงเกินกว่า 16 ปี

2.1.2.2 ความรู้พินมัธยมปีที่ 3 แล้ว ความประพฤติ

เรียบร้อยและมีนิสัยในการวาคเขียน (โรงเรียนจะทดลองสองเคื่อน เมื่อเห็นว่าจริงและอาจเรียนสำเร็จจึงจะรับเป็นนักเรียนแน่นอน)

2.1.3 กำหนดเวลาเรียนอย่างเร็ว 2 ปีอย่างช้า 3 ปี

2.1.4 การเรียน เรียนตามหลักสูตรครูวาคเขียนของกรม

ศึกษาธิการ

2.1.5 ผู้ที่สอบไล่ได้ตามหลักสูตรครูวาคเขียนชั้นมูลใช้อักษร

ป.ว. ห้ายชื่อเป็นเครื่องหมายประกาศนียบัตร และโคเงินเคื่อนขั้นต้น 30 บาท สอบไล่โคครูวาคเขียนชั้นประถม ใช้อักษร ป.ป.ว. ห้ายชื่อเป็นเครื่องหมายประกาศนียบัตรและโครับเงินเคื่อนขั้นต้น 45 บาท สอบไล่โคครูวาคเขียนชั้นมัธยมใช้อักษร ป.ม.ว. ห้ายชื่อเป็นเครื่องหมายประกาศนียบัตรและโคเงินเคื่อนขั้นต้น 80 บาท

2.1.6 นักเรียนครูวาคเขียนนี้ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนและไม่มีสัญญาว่าต้องรับราชการในกรมศึกษาธิการ จะไปรับราชการในที่ใด ๆ ก็ได้ แต่ถ้าเข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการก็จะโครับเงินเคื่อนตามอัตราขั้นต้น 80 บาทด้วยเหมือนกัน

2.2 ในเชิงวิชาเขียนแบบอย่าง มีระเบียบการรับนักเรียนดังนี้

2.2.1 เป็นการฝึกหัดครูในเชิงวิชาเขียนแบบอย่าง

2.2.2 ลักษณะของผู้ที่จะเข้าเป็นนักเรียน

2.2.2.1 อายุไม่ต่ำกว่า 14 ปี และไม่สูงกว่า 16 ปี

2.2.2.2 ความรู้พหุมัธยมปีที่ 4 แล้วความประพฤติเรียบร้อยและมีนิสัยเหมาะในทางนี้ (โรงเรียนจะทดลองสองเดือน เมื่อเห็นว่าจริงและอาจเรียนสำเร็จจึงจะรับเป็นนักเรียนแน่นอน)

2.2.3 การเรียน เรียนตามหลักสูตรครูวิชาเขียนแบบอย่าง
ชั้นประถมของกรมศึกษาธิการ

2.2.4 กำหนดเวลาเรียน 2 ปี

2.2.5 ผู้ที่สอบไล่ได้ตามหลักสูตรครูเขียนแบบอย่างชั้นประถม
ใช้อักษร ป.ป.ว. หายชื่อเป็นเครื่องหมายประกาศนียบัตรและได้เงินเดือนชั้นต้น
45 บาท

2.2.6 นักเรียนครูเขียนแบบอย่างนี้ ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน
และไม่มีสัญญาต้องรับราชการในกรมศึกษาธิการ จะได้รับราชการในที่ใด ๆ ก็ได้ แต่
ถ้ารับราชการในกรมศึกษาธิการก็จะได้รับเงินเดือนอัตราชั้นต้น 45 บาทเช่นเดียวกัน¹

โรงเรียนจะเปิดรับสมัครนักเรียนทั้ง 2 ประเภทในราวกลางเดือนมีนาคมของ
ทุกปี และเมื่อผ่านการพิจารณาผลการสอบเข้าแล้วโรงเรียนจะเปิดทำการสอนใน
เดือนพฤษภาคม²

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/157 ระเบียบการกระทรวงธรรมการ
ว่าด้วยการฝึกหัดครูในกรมศึกษาธิการ 24 สิงหาคม 2461

² พระยานุศาสตรพาณิชยการ ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456
สถานศึกษาโรงเรียนเพาะช่างจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในงานวันเกิดครบรอบปีที่ 60
ของโรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 หน้า 15 - 16

ส่วนหลักสูตรของโรงเรียนเพาะช่าง จัดแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1. วิชาพื้นฐานบังคับ ได้แก่ วิชาช่างแบบอย่างการก่อสร้างประกอบด้วย วิชาภาษาไทย วิชาภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ศิลปกรรม พลศึกษา วาดเขียน การออกแบบ การปั้นและหล่อรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งวิชาการทางงบประมาณการก่อสร้าง
2. วิชาช่างเลือกเสรี ประกอบด้วย วิชาวาดเขียน ปั้น แกะสลัก ช่างถม ช่างกลึง จักสาน และช่างไม้ ซึ่งนักเรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสามารถของตน แต่ต้องผ่านการเรียนวิชาพื้นฐานบังคับในข้อ 1. ครบทุกวิชามาแล้วจึงจะสามารถเรียนวิชาช่างเลือกเสรีได้ ทั้งนี้หลักสูตรมิได้ระบุว่านักเรียนจะต้องเรียนวิชาช่างเลือกเสรีกี่วิชาเป็นอย่างน้อยจึงถือว่าจบหลักสูตร

สำหรับหลักสูตรของนักเรียนอาจารย์ช่างนั้น ต้องผ่านการเรียนวิชาพื้นฐานบังคับครบทุกวิชา และเรียนวิชาช่างเลือกเสรีอีก 2 วิชาคือ วิชาวาดเขียนกับวิชาจักสาน ถือว่าจบหลักสูตรนักเรียนอาจารย์ช่าง*

เพื่อให้การศึกษาของโรงเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ โรงเรียนจึงมีโรงงานสำหรับให้นักเรียนได้ฝึกหัดวิชาช่างต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็นแผนกต่าง ๆ มีนายช่างหัวหน้าทำหน้าที่บริหารงาน มอบหมายงานให้แก่ช่างในโรงงานและควบคุมดูแลการฝึกหัดงานของนักเรียนในแผนก และได้จัดห้องแสดงสินค้าจากผลงานของช่างในโรงงาน และของนักเรียนเพื่อการค้าขายอีกด้วย¹

ต่อมาปรากฏว่าการจัดการศึกษาค้นการหัตถกรรมได้ขยายการดำเนินงานออกไปอย่างกว้างขวาง มีโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในมณฑลกรุงเทพฯ และมณฑลชั้นนอก ดังตาราง 6

*หลักสูตรของโรงเรียน ภาคผนวก ฉ.

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.50.2/54 ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง 8 มีนาคม 2465

ตาราง 6 แสดงรายชื่อมณฑล โรงเรียน และวิชาที่สอน

เลขที่	มณฑล	ชื่อโรงเรียน	สอนวิชา
1	กรุงเทพฯ	วัดแก้วฟ้าบน	ทำเชือกชนิดใหญ่
2	กรุงเทพฯ	วัดสุทัศน์วราราม	ช่างไม้ สานกระจาก ช่างเย็บ
3	กรุงเทพฯ	วัดจักรวรรดิราชาวาส	ช่างไม้
4	กรุงเทพฯ	วัดบรมนิวาส	จักสาน
5	กรุงเทพฯ	วัดหัวลำโพง	ทอผ้า
6	กรุงเทพฯ	วัดราชสิทธิสังข์กระจาย	ทอผ้า
7	กรุงเทพฯ	วัดกุสิต	จักสาน
8	กรุงเทพฯ	เสียมมาตุทิศ	ทอผ้า
9	กรุงเทพฯ	วัดอินทาราม	จักสาน
10	กรุงเทพฯ	วัดหนองแขม	จักสาน
11	กรุงเทพฯ	วัดรางบัว	จักสาน
12	กรุงเทพฯ	วัดราชบูรณะล่าง	จักสาน
13	กรุงเทพฯ	วัดป่าเกด	จักสาน
14	กรุงเทพฯ	วัดกอบบัว	จักสาน
15	กรุงเทพฯ	วัดมหาบุศย์	ทอเสื้อ
16	กรุงเทพฯ	วัดบางหัวเสือ	จักสาน
17	กรุงเทพฯ	วัดไพชยนต์และโปรดเกษ	จักสาน
18	กรุงเทพฯ	วัดประทุมทรงธรรม	ช่างไม้ ช่างกลึง
19	นครศรีธรรมราช	เบญจมาศทิศ	ช่างถม
20	ภูเก็ต	ปลุกปัญญา	ช่างไม้ จักสาน
21	ร้อยเอ็ด	ประจำอำเภอสวรรภูมิ	ช่างกลึง

ตาราง 6 (ต่อ)

เลขที่	มณฑล	ชื่อโรงเรียน	สอนวิชา
22	ร้อยเอ็ด	ประจำอำเภอพนมไพร	ช่างกลึง
23	นครราชสีมา	ประชาบาลวัดเนินสูง	จักสาน
24	นครราชสีมา	วัดหนองยาง	ช่างไม้

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.2/6 ส่งรายงาน
 แผนกกรมศึกษาธิการประจำปี พ.ศ. 2459 22 พฤษภาคม 2456 - 14
 มกราคม 2460 และ รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 10 ประจำพระพุทธศก
2460 หน้า 50 - 58

ความก้าวหน้าของโรงเรียนเพาะช่างทวีขึ้นตามลำดับตลอดมา มีผลงานแสดง
 ความสามารถของนักเรียนและช่างในโรงงานก่อสร้างหลายอย่างเช่น เขียนผนังซ่อมลาย
 ฐานหน้าตางพระอุโบสถวัดโมฬีโลก ขอมผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศ เขียนผนังพระที่นั่ง
 อภิเศกมหาปราสาท 2 ผนัง ออกแบบปั้นรูปและหล่อซีเมนต์สำหรับเป็นลวดลายเครื่องประดับ
 เสาและผนังบ้านเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ที่เมืองปราจีน¹ รับเหมาก่อสร้างทองส่วนของ

¹พระยาอนุศาสน์พาดิษการ ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456
 สถานศึกษาโรงเรียนเพาะช่าง จัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในงานวันเกิดครบปีที่ 60
 ของโรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 หน้า 8

โรงเรียนพาณิชย์การวัดแก้วฟ้าล่าง¹ ตลอดจนรับจักสานหีบหมากด้วยหญ้ายันลิเภา² ซึ่งเป็นที่นิยมในปัจจุบัน

ส่วนผลงานด้านช่างอื่น ๆ โรงเรียนได้ส่งไปร่วมแสดงในงาน "การแสดงผลปหัตถกรรมของนักเรียนและพาณิชย์การของพลเมือง" ทุกปี และผลงานของนักเรียนได้รับรางวัลมาตลอด³ เช่น รางวัลที่ 1 การทำเครื่องถม รางวัลที่ 2 การเขียนรูปผู้หญิงด้วยฉลุ⁴ รางวัลที่ 3 การออกแบบและคัดลอกลาย การแกะไม้แม่พิมพ์ รางวัลที่ 5 ลายรคนำ การทำเครื่องเงิน การกลึง ช่างไม้ กรอบรูปถม รูประบายสี เรื่องชาตก รูปสีน้ำมันเขียนตามจริง รูปเส้นร่าง ฯลฯ⁵

¹กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.52.1/35 ทำขั้วมโรงเรียนพาณิชย์การวัดแก้วฟ้าล่าง 15 กรกฎาคม 2474

²ปัจจุบัน เรียกว่า หญ้ายันลิเภา เป็นผลงานที่มีผู้นิยมมาก โรงเรียนจึงคิดจะขยายการสอนแก่นักเรียนช่างจักสานต่อไป หญ้าชนิดนี้มีมากที่มณฑลนครศรีธรรมราช กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.50.2/39 โรงเรียนเพาะช่างขอให้ส่งกรมการมณฑลนครศรีธรรมราชหาหญ้ายันลิเภาส่งมา 20 กุมภาพันธ์ 2459 - 22 สิงหาคม 2460

³กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.2/6 ส่งรายงานแผนกรรรมศึกษา ประจำปี พ.ศ. 2459 22 พฤษภาคม 2456 - 14 มกราคม 2460

⁴กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.17/3 รายงานการแสดงผลปหัตถกรรม 18 ธันวาคม 2455 - 25 กุมภาพันธ์ 2456

⁵กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.17/8 แสดงผลปหัตถกรรม 28 ธันวาคม - 11 มกราคม 2457

โรงเรียนเพาะช่าง ได้วิวัฒนาการกิจการของโรงเรียนทุก ๆ ด้านเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันได้ยกระดับขึ้นเป็นวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตเพาะช่าง มีการจัดการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี แสดงให้เห็นว่า การหัตถกรรมหรือการช่างของไทยได้รับการฟื้นฟู ส่งเสริมสนับสนุนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นผลของความสำเริงในการดำเนินงานและการพัฒนาทางการช่างของ โรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งเป็นไปตามพระราชดำริขององค์พระประมุขของชาติ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เพื่อดำรงไว้ซึ่งเครื่องหมายแห่งเอกลักษณ์ ความเจริญรุ่งเรืองและเป็นรากฐานความมั่นคงทางศิลปหัตถกรรมของชาติสืบไป

3.2.2 การจัดการการอาชีวศึกษาด้านการพาณิชย์กรรม : โรงเรียน

พาณิชย์การ เนื่องจากการติดต่อค้าขายทั้งภายในประเทศและกับต่างประเทศ มีความสำคัญและนับวันจะทวีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น การประกอบอาชีพด้านการค้าขายหรือการพาณิชย์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้วิธีดำเนินการ ตลอดจนมีประสบการณ์ทางการค้าขาย จึงจะนับได้ว่าเป็นผลดีต่อการประกอบอาชีพในด้านนี้ เมื่อรัฐบาลเห็นความสำคัญและความจำเป็นเช่นนั้น จึงให้ความสนับสนุนส่งเสริมการค้าขายให้แพร่หลายแก่ราษฎร ดังนั้นจึงได้จัดให้มีการจัดการการอาชีวศึกษาด้านพาณิชย์กรรม โดยการจัดตั้ง "โรงเรียนพาณิชย์การ" ขึ้น

3.2.2.1 สาเหตุของการจัดตั้ง โรงเรียนพาณิชย์การ การประกอบอาชีพด้านการค้าขายของราษฎรมิมานานแล้ว หากย้อนหลังไปสมัยกรุงสุโขทัย ตามหลักศิลาจารึกทำให้ทราบถึงสภาพการค้าขายในสมัยนั้นว่า ได้รับความสะดวกสบาย มีเสรีภาพในการดำเนินการอย่างกว้างขวาง ราษฎรใครจะทำการค้าขายใด ๆ ก็กระทำได้ตามความต้องการและกำลังความสามารถของตน ดังข้อความที่ว่า "เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองไม่เอาจอบ* ในไพร่รู้ทาง** เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่

*ภาชนะดินเผา

**สะดวก

๑
ค่าเงินค้ำทองคำ" 1

จะเห็นได้ว่าการค้าขายในสมัยกรุงสุโขทัยไม่ต้องเสียภาษีผ่านด่าน เข้าใจว่า
เป็นเช่นนี้รวมถึงสินค้าขาเข้าและขาออกด้วย นับเป็น "Free Trade" คือ เสรีภาพ
๒
แห่งการค้าแท้"

ภายในอาณาจักรมีตลาดค้าขายประจำอยู่ทางทิศเหนือของตัวเมือง ได้แก่
ตลาดปสาน มีลักษณะเป็นตลาดที่มีห้องแถว ตามภาษาเปอร์เซียเรียกว่า บาซาร์³
คงจะเป็นตลาดการค้าขายประจำของราษฎร ทั้งนี้การประกอบอาชีพด้านการค้าขาย
ก็เป็นอาชีพสำคัญอาชีพหนึ่งของราษฎรมานานแล้ว รูปแบบการค้าขายอาจจะเป็นการ
แลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันเป็นสำคัญ ซึ่งแตกต่างจากวิธีการค้าขายในปัจจุบัน

ในด้านการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศนั้น มีการติดต่อค้าขายกับประเทศจีน⁴
มาเป็นเวลายาวนานด้วยปรากฏหลักฐานแน่ชัดถึงการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศคือ
เครื่องสังคโลกใช้เป็นสินค้าของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งคงจะได้รับอิทธิพลมาจาก
ศิลปวัฒนธรรมของจีนนั่นเอง

¹ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี
ประชุมพิจารณารีกภาคที่ 1 หน้า 18

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "สยามกับพาณิชย์" ใน พักตร์กรรชิง อนุสรณ์
งานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรชิง โชติกเสถียร 15 มีนาคม 2516 หน้า 40

³ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี
ด.ก. หน้า 23 และ 30

⁴ พวงร้อย กล่อมเอี้ยง พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนใน
พระราชอาณาเขตวิสัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 4

สมัยกรุงศรีอยุธยา การค้าขายส่วนใหญ่จะทำการค้าขายกับต่างประเทศหรือ
ถ้าเป็นการค้าขายภายในประเทศจะเป็นกรณีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงกระทำเอง¹ การ
ค้าขายในสมัยนี้ที่นับว่ามีความเจริญรุ่งเรืองมากคือ การค้าขายกับต่างประเทศโดยเฉพาะ
ช่วงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลักษณะการค้าขายเป็นแบบผูกขาดของรัฐบาล
โดยผ่านทางพระคลังสินค้า* กล่าวคือพระคลังสินค้าทำหน้าที่เป็นคนกลาง ซื้อขาย
สินค้านระหว่างราชอาณาจักรกับพ่อค้าชาวต่างประเทศ สามารถที่จะตั้งราคาตามความพอใจ
เฉพาะอย่างยิ่งสินค้าชนิดใดที่เป็นที่ต้องการของต่างประเทศแล้ว จะต้องถูกจัดเข้าบัญชี
สินค้าต้องห้าม เมื่อเป็นเช่นนั้นทำให้ชาวยุโรปซึ่งคุ้นเคยค้าขายอย่างเสรีรู้สึกไม่สะดวก
และไม่ยุติธรรม²

หลังรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปรากฏว่าการค้าขายของอาณาจักร
ที่เคยเจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะการติดต่อกับชาวตะวันตกลดความสำคัญลงทุกที กระทั่ง
เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2310) จึงขาดการติดต่อกันและกัน ที่พอมืออยู่บ้าง
ก็คือการค้าขายกับประเทศจีนเท่านั้น

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "สยามกับพาณิชย์" ใน พัทธกรรณ อนุสรณ์
งานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรณ ชัยดิกลัย 15 มีนาคม 2516 หน้า 43

* พระคลังสินค้าเข้าใจว่าเริ่มจัดตั้งขึ้นในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ โดยขึ้นอยู่กับกรมพระคลังอันเป็นหน่วยงานของรัฐบาลซึ่งมีหน้าที่เก็บส่วยคือ ของพื้นเมืองที่ไพร่ส่วย
นำมาเสียให้หลวงแทนการเป็นทหาร สินค้าเหล่านี้เมื่อมีจำนวนมากเกินที่จะใช้ในราชการ
ก็บรรทุกสำเภาหลวงไปขายต่างประเทศ หรือขายให้ชาวต่างประเทศที่มาซื้อ แต่เดิม
รัฐบาลควบคุมสินค้าเข้าบางอย่างไม่ต้องการให้ถึงมือศัตรู เช่น พวกปืนไฟ ดินดำ ฯลฯ
ตราขุ สุวรรณานนท์ ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองหลังจากทาสันนิษฐานเบาว์วิ ปี
พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2453 หน้า 12 - 13

² ฎ. หน้า 13

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การค้าขายยังเป็นลักษณะแบบผูกขาดและอยู่ในวงจำกัด การค้าขายกับต่างประเทศถือเป็นเอกสิทธิ์ของพระเจ้าแผ่นดินโดยรัฐบาลทำเอง ถือเป็นรายได้สำคัญอย่างหนึ่งที่จะได้เงินมาใช้จ่ายในราชการแผ่นดิน ด้วยเหตุนี้พระเจ้าแผ่นดินจึงมีพระคลังสินค้าของพระองค์เอง¹

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี ได้เข้ามาทำหนังสือสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์กับไทย พ.ศ. 2369* นับเป็นสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ฉบับแรกระหว่างประเทศไทยกับประเทศตะวันตก² ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการค้าขายคือ การค้าขายระบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้า เปลี่ยนมาเป็นระบบนายอากรหรือการผูกขาดการเก็บภาษีเพื่อเป็นการทดแทนรายได้ของแผ่นดินที่ขาดไป³ ทำให้มีผลกำไรจากการผูกขาดภาษีได้มากกว่าเดิม⁴ การประมุขผูกขาดภาษีนี้นี้เป็นความคิดของคนจีนที่ใช้กันทั่วไปในประเทศจีน จึงเป็นเหตุให้คนจีนซึ่งคุ้นเคยกับระบบนี้และมีเงินทุนดีกว่า เข้ามามีบทบาทในการประมุขตั้งเจ้าภาษีและนายอากร** เพราะผู้ที่ประมุขภาษีต้องเสียเงินก่อน 2 เดือน

¹ ตราขุ สุวรรณานนท์ ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองหลังจากทำสนธิสัญญาเบาริ่ง ปี พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2453 หน้า 75

* มีสาระสำคัญ 14 ข้อ และอนุสัญญาเกี่ยวกับสลูปกัปันอีก 6 ข้อ ได้กำหนดพิภพการเก็บค่าปากเรือไว้ 2 อัตราคือ ถ้าเรือกัปันสินค้าเก็บวาละ 1,700 บาท ถ้าเรือเปล่าเข้ามาเก็บวาละ 1,500 บาท โดยรวมค่าจังกอบ ค่าภาษีสินค้า และค่าธรรมเนียมอยู่ในอัตรานั้นเสร็จ

² วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ แปลโดย นิจ ทองโสภิต หน้า 245

³ ตราขุ สุวรรณานนท์ ล.ค. หน้า 76

⁴ วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา ล.ค. หน้า 43

** เจ้าภาษี เปรียบได้กับสรรพากร มีหน้าที่เก็บภาษีจากราษฎร ส่วนนายอากรเปรียบได้กับผู้ขอลิขิตพานิชในปัจุบัน เช่นผูกขาดการทำรังนก เก็บฟองไขเต่า ฯลฯ

แล้วจึงมอบสิ่งที่เหลือให้เป็นรายเดือนจนครบ¹ ปรากฏว่าคอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรายได้ของประเทศเพิ่มมากขึ้นกว่า 14 ล้านบาท²

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ได้เข้ามาเจริญพระราชไมตรีและทำสนธิสัญญาทางการค้าขาย ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษเป็นผลสำเร็จ ซึ่งการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 ถือเป็น การปฏิวัติอย่างสมบูรณ์ในกลไกทางการเงินทั้งหมดของรัฐบาล และเป็นการถอนรากถอนโคนของบรรดาอภิสิทธิและการผูกขาดเป็นจำนวนมากของบรรดาเจ้านายที่มีอิทธิพล และขุนนางที่มีตำแหน่งสูง ๆ ในประเทศ³

หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ประเทศไทยมีการติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศ เพิ่มขึ้น ทำให้บรรดาผู้ประกอบการอาชีพในประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนา ขยายที่ดินทำการเพาะปลูกออกไป รูปแบบของเศรษฐกิจของประเทศเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองได้ตามที่เคยเป็นมาและไม่พึ่งสินค้าจากต่างประเทศกลายมา เป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา แต่การผลิตเพื่อการค้าของประเทศไทยเป็นการ ขยายการผลิตเพื่อสนองความต้องการของจักรวรรดินิยมซึ่งแผ่อิทธิพลในรูปต่าง ๆ ทั่ว เอเชีย⁴ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจากการนำเอาคติเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมเข้ามาใช้ใน ประเทศไทยตามข้อความบังคับในสนธิสัญญาเบาว์ริง จึงเป็นการทวีความสำคัญของ

¹ วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ แปลโดย นิจ ทองโสภิต หน้า 44

² ราชบุรุษ สวรรณานนท์ ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองหลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ปี พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2453 หน้า 78

³ ฎ. หน้า 94

⁴ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ "ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 1851-1910" ใน วิวัฒนาการทุนนิยมไทย หน้า 7

ชาวจีนในการทำคนเป็นคณกลางค้ากำไรจากการค้าขายทั้งในและนอกประเทศ¹

นอกจากนี้ชาวต่างชาติอีกหลายชาติที่มีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางทำการค้าขายในประเทศไทยเช่น ญี่ปุ่น ชาวตะวันตก แวก เป็นต้น² เมื่อสภาพการค้าของประเทศตกอยู่ในอำนาจของพ่อค้าต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ผลประโยชน์ความร่ำรวยตกอยู่กับพ่อค้าคนกลางชาวต่างชาติมากกว่าที่จะเป็นผลประโยชน์โดยรวมของประเทศ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชสมัยที่ประเทศไทยปฏิรูปประเทศทุก ๆ ด้าน ทำให้เกิดความต้องการข้าราชการจำนวนมาก "ฝ่ายราชการหัดคนขึ้นได้เท่าไร ก็ใช้ราชการหมด ยังไม่พอเสียอีก"³ การเข้ารับราชการเป็นจุดมุ่งหวังของราษฎรมาตราบนานเท่านั้น ดังนั้นทำให้ราษฎรเห็นการรับราชการเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีพในสังคม แม้การค้าขายในรัชสมัยนี้จะเปิดโอกาสให้ราษฎรสามารถประกอบการค้าบ้างแล้วก็ตาม เมื่อการค้าขายไม่เป็นที่พอใจและสนใจของราษฎรคนไทย จึงเปิดโอกาสให้พ่อค้าชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีนและอื่น ๆ สามารถเข้าควบคุมกิจการและดำเนินการค้าขายภายในประเทศแทบทุกแขนง ความชำนาญในเชิงการค้าขายจึงตกเป็นของชนต่างชาติเกือบทั้งสิ้น

ดังนั้นชนชั้นนายทุนจึงมีใช้ราษฎรคนไทย แต่เป็นพ่อค้าชาวจีน ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยทรงมอบผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับคนจีน เพื่อให้คนจีนภักดีต่อระบบศักดินา

¹ ทรายู สุวรรณานนท์ ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองหลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ปี พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2453 หน้า 99 - 100

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "สยามกับพาณิชย์" ใน พัฒนกรรณ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรณ ชิดติกเสถียร 15 มีนาคม 2516 หน้า 52

³ ฎ. หน้า 53

อันเป็นการรวมนายทุนให้เข้ากับระบบ¹ นับเป็นนโยบายที่ชาญฉลาดที่จะรักษารัฐและ
ความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของชนนาง ข้าราชการชั้นสูง

ขณะเดียวกันราษฎรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ยังคงดำรงชีพด้วยการทำนา
อันหมายถึงเฉพาะการปลูกข้าว² เท่านั้น ส่วนการค้าขายข้าวตกอยู่ในมือของพ่อค้า
คนกลางที่เป็นชาวจีนเป็นหลักสภาพเช่นนี้แม้ชาวนาจะสามารถผลิตข้าวได้มากขึ้น ก็ยัง
ไม่อาจสลัดแอกจากการควบคุมของนายทุนพ่อค้าคนกลางได้ เป็นผลให้ชาวนาไม่สามารถ
พัฒนากิจการของตนโดยอิสระได้ ทำให้การปลูกข้าวยังใช้วิธีการผลิตแบบเดิมมาตลอด³

ตลอดระยะเวลาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พอดี
แบ่งลักษณะการค้าขายของประเทศไทยได้คือ การค้าขายสมัยกรุงสุโขทัยเป็นระบบ
การค้าขายโดยเสรี ไม่ต้องเสียภาษีอากรแก่รัฐ ราษฎรมีสืบทอดและเสรีภาพที่จะทำเนิ
กิจการทางค้าขายได้ ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของราชอาณาจักรมีส่วนทำให้การ
ดำรงชีพของราษฎรเป็นไปได้อย่างดีตลอดมา โดยเฉพาะรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
ซึ่งเป็นสมัยที่กรุงสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
กิจการด้านการค้าขายของไทยตกอยู่ในความควบคุมและการดำเนินงานโดยพระคลังสินค้า
ราษฎรมีสืบทอดทำการค้าขายได้บ้างก็เป็นการค้าขายประเภทเล็ก ๆ น้อย ๆ ในประเทศ
ที่ไม่สำคัญ อำนาจการดำเนินงานตกเป็นของรัฐบาลเกือบทุกอย่างตลอดมา และการ
ค้าขายที่ราษฎรพอที่จะประกอบกิจได้บ้างก็ตกอยู่ในอำนาจของชาวจีนที่อาศัยในประเทศ
เสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยชาวจีนเป็นชนชาติที่มีความมานะบากบั่นตลอดจนความชำนาญใน

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประกาศนียบัตร "ระบบเศรษฐกิจไทย
ค.ศ. 1851 - 1910" ใน วิวัฒนาการทุนนิยมไทย หน้า 35

² ฎ. หน้า 11

³ ฎ.

แทบทุกสาขาอาชีพ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจึงตกอยู่กับรัฐบาลและชาวจีนมากกว่า
ราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศที่ยังยึดมั่นอยู่กับการเช่ารับราชการและการทำนา

กระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่สี่
ประเทศไทยอยู่ในภาวะของการปฏิบัติตามสนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นผลให้บทบาทและการ
ดำเนินงานด้านการค้าขายของพระคลังสินค้าหมดไป ราษฎรมีสืบทอดที่จะดำเนินกิจการ
ค้าขายได้ แต่ปรากฏว่าการค้าขายทั้งภายในประเทศและกับต่างประเทศของไทยตกอยู่
ในอำนาจของพ่อค้าชาวต่างชาติที่อาศัยในประเทศไทยเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้อาจจะเป็น
เพราะราษฎรชาวไทย ยังมีความนิยมในการรับราชการและมีความชำนาญในการทำนา
มากกว่า ประกอบกับตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการค้าขายมิใช่
อาชีพหลักของราษฎรชาวไทย ด้วยการค้าดำเนินกิจการด้านการค้าขายเป็นบทบาทและ
อำนาจของรัฐบาลในนามของพระคลังสินค้าทั้งสิ้น เมื่อรัฐบาลเริ่มปล่อยให้ราษฎรดำเนิน
การค้าขายเองได้ จึงทำให้ชาวต่างชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนซึ่งมีความชำนาญด้านการ
ค้าขายเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เข้ามามีบทบาทรวมอำนาจแทนที่ได้อย่างสะดวกง่ายดาย โดย
การสนับสนุนและการเช่าหุ้นร่วมดำเนินการของขุนนางข้าราชการชั้นสูงที่มีอำนาจ
ดังนั้นผลประโยชน์และเศรษฐกิจของประเทศย่อมตกอยู่ในมือของนายทุนต่างชาติและ
ขุนนาง ข้าราชการชั้นสูงบางกลุ่ม แม้ว่าการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจะส่งผลให้ฐานะทาง
เศรษฐกิจของประเทศชาติพัฒนามากขึ้น แต่มิได้คุกคามราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศคือ
ชาวนาเป็นสำคัญ สภาพดังกล่าว แม้ประเทศไทยจะมีเสรีภาพและเอกราช ก็อาจกล่าว
ได้ว่า ประเทศไทยนี้ไม่พ้นความเป็นทาสทางเศรษฐกิจหรือเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจ
ของชาวต่างชาติในประเทศได้เลย

รัฐบาลในรัชสมัยต่อมาคือ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่ม
เห็นสภาพฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศทั้งในปัจจุบันและอนาคตว่า อาจจะไม่สามารถ
เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ หากไม่ได้รับการเอาใจใส่เพื่อหาทางพัฒนาและปรับปรุงให้อำนาจ
ทางเศรษฐกิจอยู่ในมือของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ ด้วยรัฐบาลคำนึงถึงความเป็นจริง
ที่ว่า ประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้า มีความสงบเรียบร้อยและมีความมั่นคง ก็ต้องอาศัย

ความมั่งคั่งสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจของราษฎรเป็นหลักเบื้องต้น ความมั่งคั่งดังกล่าวยังจะเจริญก้าวหน้าได้เพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของราษฎรที่มีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจนั้น ๆ กล่าวคือ ราษฎรจำเป็นต้องมีสติปัญญาในการริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการผลิตหรือการประกอบอาชีพโดยเฉพาะด้านการค้าขายเพื่อให้ "มีทางได้ในโลกทรัพย์"¹ การที่จะทำใหราษฎรมีคุณสมบัติดังกล่าวได้นั้น จำเป็นต้องมีจุดเริ่มต้นด้วยการพัฒนาบุคคลโดยให้การศึกษาค้นคว้าวิทยการ เพราะการศึกษาเป็นจักรกลสำคัญสำหรับการพัฒนาคนซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดในทุกระบบเศรษฐกิจ² ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ประกอบอาชีพด้านการค้าขายหรือการพาณิชย์ จึงต้องเรียนรู้ถึงระบบและวิธีการในการดำเนินกิจการ เป็นต้นว่า จะต้องรู้ว่าสินค้าชนิดใดมาจากไหน ขายอย่างไร กล่าวคือ ต้องรู้ทางเดินของสินค้านั้น รุกฏหมายและพิธีกติกาค่าภาษีต่าง ๆ ฯลฯ³ ดังนั้นการที่จะปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าและมีความมั่งคั่งสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจได้ทางหนึ่ง ก็โดยการจัดการศึกษาค้นคว้าวิทยการให้แก่ราษฎรที่ประกอบอาชีพด้านการค้าขายและราษฎรโดยทั่วไป เพื่อปลูกฝังสร้างทัศนคตินิยมการค้าขายให้มากยิ่งขึ้น เพื่อขยายวงการค้าขายให้แพร่หลายออกไปในหมู่ราษฎรชาวไทย ซึ่งจะช่วยให้ส่งเสริมอาชีพทางการกลีกรรมได้ทางหนึ่ง ด้วยสามารถหาตลาดขายผลผลิตได้อย่างกว้างขวางและขายได้ราคาดีเพราะไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางชาวต่างชาติ อันจะเป็นหนทางนำไปสู่การดำเนินการลงทุนขนาดใหญ่ต่อไป

ดังนั้นการจัดการศึกษาค้นคว้าวิทยการจึงมีความสำคัญและจำเป็นที่รัฐบาลต้องคำนึงถึง ด้วยเหตุผลที่ว่า "พาณิชย์การเป็นส่วนสำคัญแห่งประเทศ ถ้าประเทศไทย

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.19/35 รายงานประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล พ.ศ. 2467

² สุระ สนิทธานนท์ "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรด้านเศรษฐศาสตร์เพื่อผลทางพัฒนาเศรษฐกิจ" ใน ประมวลบทบรรยายเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร หน้า 147

³ "ระเบียบจัดการศึกษาแผนกพาณิชย์การ" วิทยากร 15(3) : 105 2457 -

จะเจริญก้าวหน้าต่อไปในภายหน้าพาณิชย์การแห่งชาวไทยจะต้องเจริญขึ้นด้วย"¹ เพื่อให้เป็นไปตามเหตุผลและหลักการดังกล่าว รัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ส่งเสริมสนับสนุนโรงเรียนพาณิชย์การที่มีอยู่แล้วให้ก้าวหน้าและมั่นคงยิ่งขึ้น นับว่าการจัดการการอาชีวศึกษาค้นพาณิชย์กรรมได้รับการเอาใจใส่จากรัฐบาลอย่างจริงจังตั้งแต่รัชสมัยนี้เป็นต้นมา

3.2.2.2 การดำเนินงานของโรงเรียนพาณิชย์การ โรงเรียนพาณิชย์การของไทย ถือจุดกำเนิดมาจากโรงเรียนประถมศึกษาพิเศษภาษาอังกฤษวัดสัมพันธวงศ์ ซึ่งจัดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2443 ตามโครงการศึกษานับแรก พ.ศ. 2441 ของกระทรวงธรรมการ ที่กำหนดให้มีการศึกษาค้นการอาชีวศึกษาเป็นการเรียนวิชาเฉพาะให้มีความชำนาญสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ โดยจัดอยู่ในประเภทของ "วิชาการค้า"² ตามโครงการศึกษานั้นเอง

โรงเรียนประถมศึกษาพิเศษภาษาอังกฤษวัดสัมพันธวงศ์ ในเบื้องต้น หลักสูตรเน้นหนักไปทางด้านภาษาอังกฤษ ต่อมาได้ขยายปรับปรุงหลักสูตรใหม่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเพิ่มวิชาเสมียนพนักงาน วิชาค้าขายและการบัญชีไว้ในหลักสูตร เพื่อมุ่งใจให้บุตรกุลธิดาหันมานิยมศึกษาวิชาชีพ เพื่อเป็นหนทางในการดำรงชีพในอนาคตสืบไป³

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/53
โรงเรียนการศึกษาของพลเมือง 22 มกราคม 2483 - 18 พฤษภาคม 2460

² กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 115

³ อนุสรณ์พาณิชย์การพระนคร 2518 หน้า 3 - 4

ปรากฏว่านักเรียนส่วนใหญ่จะเป็นบุตรของคนจีนและพ่อค้ามากกว่าราษฎรชาวไทย ซึ่งเข้ารับการศึกษาเป็นพื้นฐานสำหรับออกไปประกอบกิจการค้าและการค้าขายของคนหรือรับจ้างเป็นเสมียนพนักงานในโรงงานและตามร้านค้าต่าง ๆ และเพื่อให้กิจการของโรงเรียนก้าวหน้าตลอดจนเพื่อให้การสอนได้ผลดียิ่งขึ้น โรงเรียนประถมศึกษาพิเศษภาษาอังกฤษวัดสัมพันธวงศ์ จึงได้ปรับปรุงและกลายเป็นโรงเรียนพาณิชย์การที่แท้จริงครั้งแรก โดยย้ายสถานที่ไปตั้งที่วัดตะเคียน เมื่อ พ.ศ. 2445 เรียกว่า "โรงเรียนพาณิชย์การวัดมหาพฤฒาราม"¹ การย้ายสถานที่ตั้งของโรงเรียนเพื่อหาทำเลที่เหมาะสมกับโรงเรียน โดยย้ายมาตั้งในแหล่งการค้าขายในยุคนั้น และเพื่อเป็นการขยายการค้าเป็นงานกิจการจัดการศึกษาค้นคว้าให้กว้างขวางออกไปอีก จึงจัดตั้งโรงเรียนพาณิชย์การวัดราชบูรณะเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่งในปี พ.ศ. 2453

กิจการของโรงเรียนพาณิชย์การตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความเจริญก้าวหน้ากว่าที่ควรจะเป็น เพราะเป็นระยะเริ่มต้นการฟื้นฟูการจัดการอาชีวศึกษาด้านการพาณิชย์การ และการจัดการศึกษาของโรงเรียนมิได้เป็นประโยชน์ต่อราษฎรส่วนใหญ่ แต่กลับเป็นแหล่งเข้ารับการศึกษาของบุตรหลานพ่อค้าชาวจีนมากกว่า ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในการบริหารประเทศชาติอย่างทั่วถึง และเป็นที่เข้าใจพระทัยถึงปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการเศรษฐกิจ พระองค์ทรงเห็นว่า เศรษฐกิจของประเทศตกอยู่ในอำนาจของพ่อค้าชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ "ส่วนคนพื้นเมืองเราถึงจะหาทำกับเขาบ้างก็มันน้อยที่สุด จึงเห็นว่าผลประโยชน์ในบ้านเมือง ซึ่งชาวเราเจ้าของควร

¹ ที่ระลึกพระราชพิธีเปิดพระอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ณ วิทยาลัยพาณิชย์การพระนคร 19 ธันวาคม 2519
หน้า 113

จะได้นั้นตกไปอยู่ในมือชาวต่างประเทศเสียโดยมาก"¹ แม้กระทั่งในผลิตภัณฑ์ที่ส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้แก่ ข้าว ถั่ว และยางพารา ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในการผลิตทรัพยากรเหล่านี้แทบทั้งสิ้น² และมีบทความของหนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๑๐ ตุลาคม 2460 สนับสนุนพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กระตุ้นเตือนให้ราษฎรไทยเห็นภัยอันตรายของสภาวะการค้าขายของประเทศว่าตกอยู่ในภาวะที่ราษฎรไทยสมควรที่จะให้ความสนใจและเอาใจใส่ เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างรีบด่วนมิควรเพิกเฉยปล่อยให้ตกอยู่ภายใต้การประกอบการของพ่อค้าต่างชาติว่า

พาณิชย์การของเรานั้น เรารู้สึกตัวแล้วไม่ใช่ที่ว่าใครถูกคนต่างชาติแย่งเอาไปไว้ในเงื้อมมือเสียแล้วกว่าครั้งก่อน...ชาวเราควรจะต้องเข้าใจว่า คนต่างชาติบรรดาที่ตั้งทำการค้าขายโดยมาก ย่อมต้องการแบ่งผลกำไรส่งออกนอกประเทศ ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อความสมบูรณ์แห่งประเทศคอยลง³

จากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศดังกล่าว ตลอดจนเพื่อเป็นการหาทางแก้ไขและป้องกันนักเรียนที่มักจะลาออกกลางคันโดยเรียนไม่จบหลักสูตรมัธยม

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/37 ความเห็นเรื่องชาวไทยควรรวบรวมเข้างานตั้งพาณิชย์การ 6 มกราคม 2457

² พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 38

³ ฎ. หน้า 60

เนื่องจากเห็นว่าความรู้ที่เรียนมานั้นเพียงพอกับการที่จะออกไปเป็นเสมียนแล้ว จนทำให้ความรู้สึกนี้ยังคงติดอยู่ในนิสัยของคนไทยว่า "ควรจะเรียนหนังสือเพื่อไปรับราชการมากกว่าอาชีพอื่น"¹ ทำให้รัฐบาลพยายามหาทางแก้ไขไว้หลายทาง และทางหนึ่งที่สำคัญคือ การทำนุบำรุงและส่งเสริมการจัดการศึกษาค้นหาวิทยากรที่มีอยู่แล้วให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ประกอบกับกระทรวงธรรมการได้แต่งตั้งพระโอวาทกรกิจ เป็นผู้อำนวยการคัดกรองและหาวิทยากรขึ้นทำหน้าที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงการหาวิทยากรของประเทศ² โดยการส่งเสริมกิจการของโรงเรียนหาวิทยากรให้ก้าวหน้าและขยายให้กว้างขวางกว่าเดิม เพื่อฝึกหัดแนะนำให้ราษฎรซึ่งเป็นเยาวชนอยู่ในขณะนั้น ได้มีความรู้ในวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการค้าขาย และให้เข้าใจวิธีการค้าขายไปตั้งแต่อยู่ในวัยเรียน ซึ่งเป็นการเตรียมสำหรับอนาคตให้สามารถทำการติดต่อกับพ่อค้านายห้าง จนกระทั่งสามารถตั้งตนเองเป็นพ่อค้าประกอบกิจการหาเลี้ยงชีพได้โดยลำพัง³

กิจการของโรงเรียนหาวิทยากรดำเนินมาด้วยดี กระทั่ง พ.ศ. 2459 กระทรวงธรรมการได้ประกาศให้ยุบและรวมโรงเรียนหาวิทยากรที่วัดมหาพฤฒารามกับที่วัดราชบูรณะให้เป็นโรงเรียนใหญ่เพียงโรงเรียนเดียว และให้ย้ายสถานที่ตั้งของโรงเรียนทั้งสองมาที่วัดแก้วแจ่มฟ้า (วัดแก้วฟ้าล่าง) ถนนสีพระยา กว้างสถานที่ตั้งแห่งใหม่อยู่ในตำบลที่มีทำเลค้าขายและเป็นศูนย์รวมที่ ท่านแพ ภรรยาของ

¹ พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 69

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.1/20 รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 6 ประจำปี 2456

³ ก.

พระมณฑิพจนกิจ (เทียนฮั้ว) ได้สร้างอุทิศถวาย¹ โรงเรียนพาณิชยการนี้ชื่อว่า "โรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง"

ต่อมา พ.ศ. 2472 โรงเรียนได้ขยายสถานที่รับนักเรียนเพิ่มขึ้นที่โรงเรียน วัดมหาพฤฒารามอีก แต่เกิดปัญหากับเจ้าของสถานที่จึงย้ายมาที่โรงเรียนวัดหัวลำโพง ส่วนที่โรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่างนั้นดำเนินการสอนในระดับชั้นสูง² ในสภเดียวกัน กระทรวงธรรมการได้ตั้งโรงเรียนพาณิชยการเพิ่มขึ้นที่วัดสามพระยา บางลำพู โดยให้ชื่อว่าโรงเรียนพาณิชยการวัดสามพระยา³ และใน พ.ศ. 2480 ได้ย้ายไปเรียนที่วัด เหวราชกุฎวร

กระทั่งปี พ.ศ. 2483 โรงเรียนพาณิชยการทุกแห่งถูกยุบหมด แล้วรวมกัน เป็นเพียงโรงเรียนเดียวเรียกชื่อว่า "โรงเรียนพาณิชยการพระนคร" โดยไปอาศัย ที่เรียนภาษาต่างประเทศวัดบพิตรพิมุข และโรงเรียนพาณิชยการได้ย้ายสถานที่ตั้งไป หลายแห่ง ในที่สุดเมื่อ พ.ศ. 2492 ได้มาตั้งอยู่ที่วังของกรมหลวงชุมพร เขตอุดมศักดิ์ อันเป็นสถานที่ตั้งในปัจจุบันนี้ กิจกรรมของโรงเรียนได้วิวัฒนาการมาด้วยดีจนในขณะนี้ โรงเรียนพาณิชยการพระนครซึ่งถือกำเนิดมาจากโรงเรียนพาณิชยการแห่งแรกของ ประเทศไทย ได้จัดการศึกษาถึงขั้นอนุปริญญาและยกฐานะเป็น "วิทยาลัยเทคโนโลยี และอาชีวศึกษา วิทยาเขตพาณิชยการพระนคร"

นับว่าการดำเนินการจัดการศึกษาด้านพาณิชยการของรัฐบาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2445 ถึงปัจจุบัน เป็นการดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/122 ประกาศรวมโรงเรียนพาณิชยการ
13 พฤษภาคม 2459

² พระลัทธิพระราชนิพนธ์เบิกอนสาวรีย์ พลเรือเอก พระบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพร
เขตอุดมศักดิ์ ณ วิทยาลัยพาณิชยการพระนคร 19 ธันวาคม 2519 หน้า 114

³
ณ.

และการจัดการศึกษาของโรงเรียนพณิชยการทุกแห่งที่ผ่านมาก็มุ่งเน้นฝึกฝน ส่งเสริม สนับสนุน ตลอดจนการสร้างสรรค์ทัศนคติที่ดีในอาชีพด้านการค้าขาย รวมทั้งการให้ความรู้ ทางวิชาการ กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนและวิธีการต่าง ๆ ในเชิงการค้าขาย แก่ ราษฎรโดยทั่วไป เพื่อนำไปประกอบอาชีพแก่คนและสามารถทำการค้าขายแข่งขันกับ ชาวต่างชาติได้ จึงถือได้ว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียนพณิชยการ เป็นไปเพื่อ ความเป็นเอกราชทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศชาติเป็นสำคัญ

ภายหลังจากที่กระทรวงธรรมการได้ออกระเบียบการศึกษาฝ่ายพณิชยการ โดยกำหนดให้ผู้ช่วยการพณิชยการทำหน้าที่จัดวางหลักสูตรและระเบียบการเรียน การสอนของโรงเรียนพณิชยการที่ขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการตั้งแต่ พ.ศ. 2456¹ แล้วนั้น ทำให้การจัดการการอาชีวศึกษาด้านพณิชยกรรมได้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนและมี จุดมุ่งหมายเดียวกัน กล่าวคือ สำหรับผลิตบุคคลให้รู้จักการเป็นลูกค้าและพ่อค้า นั้นเอง

3.2.2.3 ระเบียบการของโรงเรียนพณิชยการ โรงเรียนพณิชยการ ที่จัดตั้งขึ้นเป็นสาขาหนึ่งของการจัดการการอาชีวศึกษานั้นได้วางระเบียบการรับนักเรียน เข้าศึกษาตามหลักสูตรพณิชยการไว้ดังนี้

1. หลักสูตร แบ่งออกเป็น 2 ประโยค คือประโยคประถม เรียกว่า ประถมพณิชยการ (เทียบเท่ามัธยมปีที่ 6) กำหนดเวลาเรียน 3 ปี กับ ประโยคมัธยม เรียกว่า มัธยมพณิชยการ (เทียบเท่ามัธยมปีที่ 8) กำหนดเวลาเรียน 2 ปี²

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กต.53/15 เรื่องระเบียบการศึกษาวิชา
หัตถกรรมและพณิชยการ (พ.ศ. 2455 - 2456)

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.52.1/24 ความเห็นของนายโมมอนด์
เรื่องแก้ไขระเบียบการโรงเรียนพณิชยการวัดแก้วฟ้า 4 - 8 กันยายน 2471

2. คุณสมบัติของผู้เข้าเรียนในหลักสูตรพาณิชยการ ผู้ที่จะเข้าเรียนในระดับประถมพาณิชยการ ต้องสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 3 และระดับมัธยมพาณิชยการ ต้องสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 ผู้ที่สอบไล่ได้ต่ำกว่าเพียงชั้นมัธยมปีที่ 3 ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนและจะได้เข้าเรียนในชั้นปีที่ 1 เป็นลำดับไปทีเดียว แต่ต้องสอบไล่ได้เลื่อนชั้นสูงขึ้นไปทุกที ปีที่เรียนซ้ำชั้น จะต้องเสียค่าเล่าเรียนเดือนละ 2 บาท ตลอดไปจนกว่าจะสอบไล่ได้เลื่อนได้ คือ สอบไล่ได้เลื่อนชั้นเมื่อใดก็ไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียนอีก สำหรับผู้ที่มีความรู้สูงกว่ามัธยมปีที่ 3 แต่ไม่ถึงมัธยมปีที่ 6 ก็จะจัดให้เข้าเรียนในชั้นใดชั้นหนึ่งในระดับประถมพาณิชยการที่เหมาะสมกับความรู้ สำหรับผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 3 ไม่ได้สมัครเรียนแต่จะเข้าเรียนด้วยก็รับให้เข้าเรียนได้ แต่จะต้องเรียนชั้นเตรียมของประถมพาณิชยการ ไปก่อนและต้องเสียค่าเล่าเรียนเดือนละ 2 บาท

3. ส่วนนักเรียนที่เรียนอยู่แล้วแต่เดิม* ถ้าสมัครเรียนต่อไป เมื่อเรียนอยู่ในชั้นใด ก็คงต้องเรียนอยู่ในชั้นนั้น ส่วนค่าเล่าเรียนนั้นให้ยึดตามระเบียบนี้

หลักสูตรของโรงเรียนพาณิชยการ เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2445 ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐาน ต่อมาใน พ.ศ. 2457 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรพาณิชยการเดิมทั้งหมดเสียใหม่เป็นครั้งแรก และทำการแก้ไขหลักสูตรอีกเป็นครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2471² หลักสูตรที่จะกล่าวถึงในที่นี้หมายถึงหลักสูตรพาณิชยการฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่ พ.ศ. 2471**

* ก่อนที่จะวางระเบียบการรับนักเรียนพาณิชยการนี้ มีการจัดการศึกษาด้านพาณิชยการมาก่อนแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2445 โดยดัดแปลงและเพิ่มเติมหลักสูตรพาณิชยการไว้ในโรงเรียนประถมศึกษาพิเศษภาษาอังกฤษวัดสัมพันธวงศ์ และได้แปรสภาพมาเป็นโรงเรียนพาณิชยการแห่งแรกของประเทศไทย คือโรงเรียนพาณิชยการวัดมหาพฤฒาราม

¹ รายงานกระทรวงธรรมการฉบับที่ 7 ประจำปีพุทธศก 2457 หน้า 13-14 และกองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/109 หลักสูตรพาณิชยการ 12 มิถุนายน 2458

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/21 ระเบียบการและข้อบังคับหรือหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ 22 กุมภาพันธ์ 2471

** หลักสูตรของโรงเรียนพาณิชยการ ภาคผนวก ข.

หลักสูตรได้กำหนดระดับการเรียนออกเป็น 2 ระดับคือ ระดับประถมศึกษา (3 ปี)
เรียกว่า ประถมปีที่ 1 - 3 กับระดับมัธยมศึกษา (2 ปี) เรียกว่า มัธยมปีที่

1 - 2

ข้อที่น่าสนใจระหว่างหลักสูตรพาณิชยการ พ.ศ. 2457 กับ พ.ศ. 2471 คือ
จะมีวิชาที่กำหนดให้เรียนเช่นเดียวกันกับการศึกษาในชั้นสามัญศึกษา 3 วิชา คือวิชา
จรรยา วิชาภาษาไทย และวิชาวาทะเขียน ส่วนในสาขาวิชาภาษาอังกฤษประเทศตาม
หลักสูตรพาณิชยการ พ.ศ. 2457 กำหนดให้เลือกเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งได้จาก 4 วิชาคือ
ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน และภาษาจีน¹ แต่ตามหลักสูตรพาณิชยการ
พ.ศ. 2471 เปลี่ยนแปลงเล็กน้อยกล่าวคือ จะบังคับให้เรียนวิชาภาษาอังกฤษและ
ภาษาจีน โดยตัดวิชาภาษาฝรั่งเศสกับภาษาเยอรมันและวิชาพลศึกษาออกไป²

จากหลักสูตรพาณิชยการของทั้ง 2 ระดับ ได้มีการกำหนดอัตราเวลาเรียนใน
สัปดาห์หนึ่ง ๆ ดังตาราง 7

¹ "ระเบียบจัดการศึกษาแผนกพาณิชยการ" วิทยาสาร 15(3) : 105 - 117
2457 - 2458

²
ก.

ตาราง 7 อัตราเวลาเรียนในสัปดาห์หนึ่ง ๆ ของหลักสูตรพณิชยการประถมปีที่ 1 - 3
และมัธยมปีที่ 1 - 2

วิชา	ประถมพณิชยการ			มัธยมพณิชยการ		หมายเหตุ
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 1	ปีที่ 2	
จรรยา	1	1	1	1	1	
ภาษาไทย	5	4	3	2	2	
ภาษาอังกฤษ	9	9	9	8	8	
ภาษาจีน	3	3	3	3	3	
เลขวิธี	4	4	3	3	2	
ภูมิศาสตร์	1	2	2	2	2	
วิทยาศาสตร์และสุขวิทยา	1	1	1	1	1	
การบัญชี	—	—	2	3	3	
วิชาการค้าขาย	1	1	1	1	1	
กฎหมายพาณิชย์	—	—	1	1	1	
ตัวเลข	—	—	—	1	2	
การพิมพ์	—	—	—	—	—	สอนนอกเวลาเรียน
วาดเขียน	1	1	—	—	—	
พลศึกษา	1	1	1	1	1	
(รวมทั้งวิชาลูกเสือ)						
รวม	27	27	27	27	27	

คำชี้แจงเพิ่มเติม

1. อัตราที่กำหนดนี้ ครูอาจผ่อนผันสั้นยาวได้ตามสมควร
2. ประชุมสั่งสอนสวดมนต์ไหว้พระและฟังเทศน์ (สำหรับพุทธศาสนิก)

กับการฝึกหัดกีฬาต่าง ๆ ให้ใช้นอกเวลาที่กำหนดข้างบนนี้

3. ประถมพาณิชยการปีที่ 1 เทียบเสมอชั้นมัธยมปีที่ 4 (สามัญศึกษา)
ในวิชาสามัญ ชั้นอื่น ๆ ถัดนั้นขึ้นไป ก็เทียบชั้นมัธยม (สามัญศึกษา)
สูงขึ้นโดยลำดับในวิชาสามัญท่านองเดียวกัน

ที่มา : กองกฎหมายเหตุ กรมศิลปากร ศบ.52.1/22 หลักสูตรโรงเรียนพาณิชยการ
วัดแก้วฟ้า 20 มิถุนายน 2471 - 30 เมษายน 2472

จากหลักสูตรพาณิชยการดังกล่าว จะเห็นได้ว่าอัตราเวลาเรียนของเนื้อหาวิชาพาณิชยการ ยังให้ความสำคัญและเน้นในก้านวิชาสามัญอยู่ ทั้งเช่นวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และคณิตศาสตร์ เป็นต้น โดยจัดให้มีชั่วโมงเรียนในแต่ละสัปดาห์มากกว่าวิชาชีพทางการค้าขาย ซึ่งจะเห็นได้จากตาราง 7 นอกจากนี้ยังจัดให้เรียนวิชาสามัญในทุกชั้นปี แต่วิชาชีพทางการค้าขายในบางชั้นปีกลับไม่มีการเรียนการสอนเลย เช่น วิชาการบัญชี วิชากฎหมายพาณิชย์ จะเริ่มเรียนก็ต่อเมื่อเรียนอยู่ในชั้นประถมพาณิชยการปีที่ 3 หรือวิชาเลข ก็จะเริ่มเรียนในชั้นมัธยมพาณิชยการปีที่ 1 หรือแม้แต่วิชาการพิมพ์ก็ให้เรียนนอกเวลาเรียนเท่านั้น มิได้ระบุให้เรียนในตารางเรียนแต่อย่างใด ส่วนวิชาการค้าขาย ถึงแม้จะเปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นประถมพาณิชยการปีที่ 1 - 3 และชั้นมัธยมพาณิชยการปีที่ 1 - 2 แต่ก็มีอัตราเวลาเรียนที่น้อยกว่าวิชาสามัญอื่น ๆ ซึ่งเท่ากับอัตราเวลาเรียนวิชาพลศึกษาเท่านั้น อันที่จริงแล้ว น่าที่จะให้ความสำคัญและเน้นหนักในวิชาชีพการค้าขายให้มากกว่านี้ เพราะจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งโรงเรียนพาณิชยการนั้น ก็เพื่อบ่มุ้ให้ราษฎรสามารถประกอบอาชีพทางการค้าขายเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าต่าง และโรงเรียนพาณิชยการวัดสามพระยา เป็นไปด้วยดีตลอดมา โดยจะเห็นได้จากสถิติจำนวนครูและนักเรียนของโรงเรียนพาณิชยการทั้ง 2 แห่ง ในปี พ.ศ. 2473 ตามลำดับ

ครั้งนี้ โรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่างมีครูรวม 15 คน เป็นครูพิเศษ 2 คน จำนวนนักเรียนประมาณ 400 คน¹ โรงเรียนพาณิชยการวัดสามพระยามีครูรวม 17 คน เป็นครูพิเศษ 6 คน จำนวนนักเรียนประมาณ 336 คน²

นอกจากนี้กิจการของโรงเรียนพาณิชยการยังเป็นที่สนพระทัยของพระราชวงศ์หลายพระองค์และบางพระองค์ทรงให้ความสนับสนุน ตลอดจนการตั้งทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยเฉพาะพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์จุลจักรพงศ์ ทรงตั้งเงินทุนเล่าเรียนจุลจักรพงศ์แก่นักเรียนพาณิชยการทั้ง 2 แห่ง ๆ ละ 2 คน สำหรับเวลาเรียน 4 ปี คือ ประถมปีที่ 1 - 3 และมีชั้นปีที่ 1 ถ้านักเรียนทุนผู้ใดสอบตก 2 ครั้ง ก็หมดสิทธิ์ที่จะได้รับทุนตามระดับชั้นและจำนวนเงินดังนี้ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เดือนละ 40 บาท ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เดือนละ 80 บาท ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เดือนละ 120 บาท และมีชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เดือนละ 160 บาท³

จากวิวัฒนาการของโรงเรียนพาณิชยการของไทย จะเห็นได้ว่าในระยะแรกรัฐบาลไม่ปรารถนาที่จะฝึกฝนราษฎรให้เป็นพ่อค้าเลยทันที แต่ต้องการฝึกให้ราษฎรมีประสบการณ์จากโรงเรียน เพราะการที่จะปลูกฝังให้คนมีใจรักเป็นผู้มีความรู้ประกอบการหัตถกรรม พาณิชยกรรม หรือศิลปกรรมก็ดี ต้องมาจากโรงเรียน⁴ นับว่ารัฐบาล

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.52.1/31 โรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง ขอครูสอนวิชากฎหมายและการบัญชี 5 กันยายน 2473

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.52.4/17 ขออาจารย์ประกาศนียบัตรต่างประเทศเพิ่มคนหนึ่ง 7 พฤษภาคม - 12 กันยายน 2473

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/310 ร่างระเบียบการที่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงศ์ จะให้ทุน 5 ธันวาคม 2475

⁴ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/14 การศึกษาความเห็นเรื่องบำรุงการศึกษา 21 สิงหาคม - 21 มีนาคม 2457

ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการวางรากฐานการศึกษาแห่งชาติในอนาคต จำต้องคำนึงถึงราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศเป็นหลัก แม้ว่าการจัดการศึกษาด้านพาณิชยกรรมยังไม่สนองวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ราษฎรนำความรู้ไปใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ คานคานขายให้ก้าวหน้าและกว้างขวางออกไป แต่อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาด้านพาณิชยกรรมก็ได้รับความนิยมและเจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ ถือว่าการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียนพาณิชยกรรมดังกล่าว เป็นการวางรากฐานการศึกษาด้านพาณิชยกรรมไว้เป็นเบื้องต้น

3.2.3 การจัดการการอาชีวศึกษาด้านการกลีกรม : โรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรม ประเทศไทยเป็นประเทศกลีกรม ร้อยละ 85 ของจำนวนพลเมืองเป็นกลีกรเฉพาะอย่างยิ่งคือการห่านา¹ แต่เป็นการประกอบอาชีพเพื่อการยังชีพของครอบครัวเป็นสำคัญ มิได้คำนึงถึงผลทางเศรษฐกิจของประเทศ และเป็นการประกอบการโดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ได้ใช้ความรู้ทางวิชาการใหม่ ๆ เข้าช่วย ด้วยยังขาดการเอาใจใส่ในการเพิ่มผลผลิต รวมทั้งขาดการสนับสนุนส่งเสริมอาชีพกลีกรอย่างจริงจังจากรัฐบาล ดังเช่น ชาวนารู้จักการห่านาตามวิธีการของคนโดยการไถ คราด หว่าน ค่ำและเก็บเกี่ยวเท่านั้น หรือชาวไร่ ชาวสวน ห่าการเพาะปลูกพืชพรรณไม้ใด ๆ มักจะซ้ำซากอยู่กับไม้พันธุ์เดิมเสมอ ไม่มีความรู้ที่จะพัฒนาวิธีการประกอบการของคน กล่าวคือ ไม่รู้จักการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน ไม่รู้จักการใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต หรือไม่มีวิธีการเก็บกักรักษาน้ำ ท่อน้ำหรือการชลประทานไว้ใช้ในยามขาดแคลน หากปีใดฝนแล้งกลีกรจะประสบปัญหาการขาดแคลนนํ้า ย่อมจะนำสู่ภาวะการชงักงันของการผลิตและขาดทุน แสดงให้เห็นถึง "ความเขลาและความขาดวิชาการ"²

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/24 รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 15 ประจำปี 2465

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26 เรื่องศึกษาจัดโรงเรียนกลีกรม 3 มิถุนายน 2459 - 20 พฤศจิกายน 2459

ความเชื่อในที่นี้หมายถึง การมุ่งหวังที่จะอาศัยธรรมชาติเป็นหลักในการเพาะปลูก ไม่ได้ใช้สติปัญญาและความคิดที่จะพัฒนาปรับปรุงกิจการให้ดีขึ้น ทั้งยังไม่มีความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการทางการกลีกรวมเข้าใช้ในการแก้ปัญหา ถือว่าเป็นการขาดวิชาการใดอย่างหนึ่ง ขณะเดียวกันที่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศอินเดีย ประเทศฟิลิปปินส์ ได้นำความรู้ทางวิชาการใหม่ ๆ เข้าช่วยในการประกอบการและรู้จักพัฒนาวิธีการดำเนินงานด้านการกลีกรวมให้ก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา ความรู้ต่าง ๆ ที่ประเทศเหล่านั้นได้รับก็มาจากแหล่งเดียวกันคือ ทวีปยุโรปและอเมริกา ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างจากทวีปเอเชีย ทั้งประเทศอินเดียและฟิลิปปินส์ก็สามารถนำเอาความรู้ต่าง ๆ มาดัดแปลงแก้ไขให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศของตนได้ ตามหลักความจริงที่ว่า "หลักสำคัญ ๆ (Principle) ของวิชาเพาะปลูกย่อมลงกันหมดทั่วโลก ต่างกันก็เพียงแต่วิธี (Practice) ที่นำมาใช้เท่านั้น"¹

จากความจริงที่กล่าวมาทางการกลีกรวมของประเทศเพื่อนบ้าน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ประสงค์ที่จะส่งเสริมการดำรงชีพด้านการกลีกรวมให้ทัดเทียมต่างประเทศ จึงสนับสนุนการจัดการศึกษาค้นคว้ายิ่งขึ้น อีกประการคือ ประเทศไทยเป็นประเทศกลีกรวม สมควรที่จะต้องนำความรู้ทางวิชาการกลีกรวมสมัยใหม่ หรือวิชาการเพาะปลูกตามหลักวิทยาศาสตร์มาปรับปรุงแก้ไขการประกอบการกลีกรวมภายในประเทศ "ถ้าไม่อย่างนั้นจะล้าหลังผู้อื่น"² รัฐบาลเริ่มเห็นความจำเป็นที่ราษฎรพึงจะได้รับการศึกษาด้านการอาชีพศึกษาสาขาการกลีกรวม เพราะ "ถึงสมัยที่เราจะละเลยวิชาเพาะปลูกเสียก็เกินไปแล้ว"³ ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกระดับความรู้และวิธีการเพาะปลูกที่ถูกต้อง อันจะส่งผลต่อการผลิตทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ อันจะทำให้

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26 เรื่องศึกษาจะจัดโรงเรียนกลีกรวม 3 มิถุนายน 2459 - 20 พฤศจิกายน 2459

² ก.

³ ก.

ฐานะความเป็นอยู่ของกลีกรที่ขึ้นยอมนำไปสู่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของประเทศด้วยฐานทางเศรษฐกิจของประเทศไทยขึ้นอยู่กับกลีกร¹

ด้วยเหตุนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงได้เสนอให้มีการจัดการการอาชีวศึกษาสาขาการกลีกร เป็นส่วนหนึ่งในนโยบายการจัดการศึกษาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา เพราะเป็นการศึกษาที่ได้แพร่หลายทั่วประเทศและกุลบุตรกุลธิดาทุกคนต้องเข้าเรียนไม่ว่าจะเป็นบุตรของเจ้านาย ข้าราชการ พ่อค้าประชาชนและกลีกร เมื่อเป็นเช่นนี้ เด็กนักเรียนจำนวนมากซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของกลีกรหรือชาวนาคงจะได้รับการปลูกฝังและโน้มน้าวจิตใจให้รักถิ่นฐานและพอใจที่จะดำรงชีพตามบรรพบุรุษ อันเป็นการลดความมุ่งหวังทะเยอทะยานเป็นขุนนางหรือเข้ารับราชการเป็นเสมียน ที่สำคัญอีกประการหนึ่งถ้าไม่เป็นการหวังมากเกินไป บางทีการจัดการศึกษากันนี้อาจจะเท่ากับให้อาวุธแก่กุลบุตรสำหรับต่อสู้ชาวต่างประเทศที่อยู่นบ้านเมืองเรา "แต่จะเป็นอาวุธที่คือเหอกระนั้น ก็ยังดีกว่าที่ไม่มีใช้เลยกระมัง"²

ทั้งนี้โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 จนถึงโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 จึงได้กำหนดให้วิชากลีกรเป็นวิชาชีพสาขาหนึ่งในระดับประถมศึกษาภาคบังคับ (ป.4 - ป.5) และเนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาของการเริ่มต้น รัฐบาลจึงคำนึงถึงบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางการกลีกรเป็นสิ่งสำคัญ ส่งผลทำให้เกิดการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรขึ้น

3.2.3.1 การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกร รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกพากันมุ่งแสวงหาความ

¹บุญชู โรจนเสถียร "กลีกรเป็นฐานเศรษฐกิจ" ไทยรัฐ 18 กันยายน 2523 หน้า 3

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26 เรื่องฝึกหัดครูกลีกร 3 มิถุนายน 2459 - 20 พฤศจิกายน 2459

เจริญรุ่งเรืองทางการค้าขาย โดยวิธีส่งเสริมเกื้อหนุนผลิตผลอันเกิดจากการกลั่นกรอง และอุตสาหกรรม ของราษฎรให้มีปริมาณทวียิ่งขึ้น และต่างก็ขยายการค้าขายโดยการ แสวงหาตลาดจำหน่ายผลิตผลนั้น ๆ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจาก ภาวะของการแข่งขันทางการเกษตรธุรกิจครั้งนี้ รัฐบาลจึงต้องบำรุงส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อรับกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก ประกอบกับเจ้าพระยา ธรรมศักดิ์มนตรี เข้ารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ มีวัตถุประสงค์ที่จะรื้อฟื้นการ จัดการการอาชีวศึกษาให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ด้วยท่านคงจะพิจารณาว่าการที่จะปรับปรุง พื้นฟู และปฏิรูประบบทางเศรษฐกิจของประเทศในภาวะการณ์เช่นนี้ได้นั้น จำเป็นต้องคำนึง ถึงราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งประกอบอาชีพการกลั่นกรองเป็นหลัก ซึ่งมีรากฐานและ แนวคิดในทางการกลั่นกรองมาเป็นเวลานาน ดังนั้นการจะส่งเสริมการอาชีวศึกษา จึงควรจะเน้นไปในทางการกลั่นกรอง โดยการพัฒนาวิธีการผลิตตามหลักวิชาสมัยใหม่ เพื่อให้ได้ผลที่มีคุณภาพและปริมาณมากกว่าเดิม สามารถส่งเป็นสินค้าออกจำหน่ายได้ มากขึ้น การที่ราษฎรจะมีความรู้ความสามารถเป็นที่พึงประสงค์ได้นั้น ก็ต้องได้รับการ ศึกษาตามการกลั่นกรอง ฉะนั้นตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ถึงโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 จึงได้ระบุให้มีการเรียนการสอนวิชากลั่นกรองเป็นวิชาหลักในหลักสูตร ประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5 มากกว่าวิชาอื่น ๆ¹ ทั้งนี้เพราะกระทรวงธรรมการ เห็นว่าสภาพของราษฎรส่วนใหญ่เป็นกสิกร เมื่อได้รับการศึกษาตามพระราชบัญญัติประถม ศึกษาแล้วก็จะสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การประกอบอาชีพของตนได้ เพราะการปลูกฝังให้ราษฎรมีใจรักอาชีพการกลั่นกรองได้ดังนี้ สมควรที่จะกระทำตั้งแต่ วัยเด็ก ด้วยเป็นวัยที่ "ลูกแต่ผู้ใหญ่อสั่งสอนจะบิคผันและตราลงไป"² จึงจำเป็นต้องมี ครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถเชิงวิชาการกลั่นกรองสมัยใหม่หรือมีความรู้ "ทางการ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.4/26 เรื่องศึกษาจะจัด
โรงเรียนกลั่นกรอง 3 มิถุนายน 2459 - 20 พฤศจิกายน 2459

²
น.

เพาะปลูกด้วยเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientifically)"¹ แต่ปรากฏว่าประเทศไทย
มีเฉพาะครูทางค่านวิชาสามัญ หากให้สอนวิชาศีลธรรมก็หนีไม่พ้นข้อเปรียบเทียบ "เอา
เป็ดขันประชันไก่"² ประการสำคัญคือการที่จะอบรมสั่งสอนเด็กให้มีความพอใจในอาชีพ
การกสิกรรมมีไรของง่าย เพราะการกสิกรรมเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงกาย ห่วงานกลาง
แจ้งเป็นงานหนัก "ธรรมดางานหนักถ้าไม่จำเป็นมนุษย์ย่อมหลีกเลี่ยงไปแสวงหางานเบา"³
ดังนั้นครูจึงต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความมานะบากบั่นอดทนต่องานหนักนานาประการ
เพื่อให้ได้เป็นแบบอย่างที่จะให้เด็กได้รับการถ่ายทอดความสามารถจากครู การที่จะได้
ครู "ที่มีนิสัยต่อสูความหนักจนเคยกลายเป็นไม่หนัก"⁴ และมีจำนวนมากพอกับความ
ต้องการของโรงเรียนประถมศึกษานั้น จำต้องเร่งผลิต "ครูกสิกรรม" ให้ได้ซึ่งความ
สามารถตามวัตถุประสงค์ ซึ่งรัฐบาลได้เห็นตัวอย่างจากประเทศญี่ปุ่นที่ประสบผลสำเร็จ
ในการจัดการศึกษาค้นการกสิกรรม ด้วยการผลิตบุคลากรตามสาขาวิชา และอาศัย
การศึกษาภาคบังคับเป็นบรรทัดฐาน⁵ ขณะเดียวกันรัฐบาลมีวัตถุประสงค์ที่จะให้วิชาการ
กสิกรรมเป็นเครื่องชักจูงหันเหความนิยมของเด็กนักเรียนมิให้ "ตะเกียกตะกายไปเป็น
เสมียน" เพื่อเป็นการจัดเตรียมครูกสิกรรมสำหรับสนองนโยบายการศึกษาตามโครงการ
ศึกษา พ.ศ. 2464 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมขึ้น

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การฝึกสาธิตเสริม" ใน บทประพันธ์บางเรื่อง
ของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พนะทาน ส. ธรรมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน
นะ อุษยา 2486 หน้า 61

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26 เรื่องคิดจะจัด
โรงเรียนกสิกรรม 3 มิถุนายน 2459 - 20 พฤศจิกายน 2459

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/14 คำแนะนำกระทรวง
ศึกษาธิการ ฉบับที่ 2 เรื่องวิชาเพาะปลูกเป็นส่วนสำคัญสำหรับพระราชบัญญัติ

⁴ ข.

⁵ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/1 บันทึกและรายงาน
โครงการศึกษา 17 พฤษภาคม 2469

ใน พ.ศ. 2460 บริเวณหอวัง (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสนามกีฬาแห่งชาติ) โดยจัดเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน มีพระเทพศาสตรบัณฑิตเป็นอาจารย์ใหญ่ เหตุที่ตั้งโรงเรียนขึ้นในสังกัดโรงเรียนข้าราชการพลเรือนก็ "เพื่ออาศัยกำลังครู กำลังเงินและที่ดินของสถานศึกษานี้ โดยไม่ต้องลงทุนรอนมาก"¹

ต่อมาโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรรรมได้ย้ายสถานที่ตั้งหลายครั้งคือ พ.ศ. 2461 ย้ายไปตั้งที่พระประโทน จังหวัดนครปฐม พ.ศ. 2467 ย้ายไปตั้งที่บางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์² พ.ศ. 2469 ย้ายที่ทับทิมทอง จังหวัดสระบุรี และ พ.ศ. 2475 ย้ายไปตั้งที่โนนวัค จังหวัดนครราชสีมา³

การย้ายสถานที่ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรรรมจากพระประโทนไปบางสะพานเป็นจุดเริ่มต้นตามนโยบายของกระทรวงธรรมการ ที่จะให้โรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรรรมที่พระประโทน เป็นแบบอย่างโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรรรมประจำมณฑลที่ทุก ๆ มณฑลจะต้องจัดขึ้น อาจจะสมทบกับโรงเรียนฝึกหัดครูสามัญของมณฑลที่จัดตั้งขึ้นแล้วก็ได้⁴ โดยให้ขึ้นตรงต่อโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรรรมกลางของกระทรวงที่บางสะพาน และรับครูกลีกรรรมที่สำเร็จจากโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรรรมกลางมาเป็นครูประจำการ เป็นการเร่ง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26 เรื่องกิจจะจัดโรงเรียนกลีกรรรม 3 มิถุนายน 2459 - 20 พฤศจิกายน 2459

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/1 บันทึกและรายงานโครงการศึกษา 17 พฤษภาคม 2469

³ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ "พระยาเทพศาสตรบัณฑิต" ใน ประวัติครู ครูสภาจัดพิมพ์ในวันครู 16 มกราคม 2503 หน้า 106

⁴ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การศึกษา" วิทยาสาร 26(22) : 424 มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469

ผลิตครูฝึกกรรม เพื่อสนองนโยบายการศึกษาวิชาฝึกกรรมในระดับประถมศึกษา
พ.ศ. 2464¹ ปรากฏว่ามีมณฑลต่าง ๆ ได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูฝึกกรรมขึ้นคือ มณฑล
นครสวรรค์ อุบล อุดร ร้อยเอ็ด พายัพ นครราชสีมา ปัตตานี สุราษฎร์ธานี
ภูเก็ต นครศรีธรรมราช อุดรธานี นครชัยศรี² ส่วนมณฑลอื่น ๆ อยู่ในระหว่าง
เตรียมการจัดการต่อไป

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้กลับเข้า
ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอีกครั้งหนึ่งก็ได้ดำเนินงานขยาย
การศึกษามานการฝึกกรรมตามนโยบายเดิม ตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 กำหนด
การศึกษาภาคบังคับ (ป.1 - ป.6) ให้เรียนทั้งการอาชีวศึกษาในชั้นปีที่ 5 - 6³
โดยมีวิชาฝึกกรรมเป็นหลักในวิชาชีพของหลักสูตรประถมศึกษา เพื่อสนับสนุนให้การศึกษา
วิชาฝึกกรรมก้าวหน้า มั่นคงและมีคุณภาพยิ่งขึ้น ท่านได้เสนอให้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู
ฝึกกรรมกลางของกระทรวงประจำภาคคือ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียง
เฉียงเหนือ ซึ่งอยู่ที่สังกัดสถานีทดลองฝึกกรรมของกระทรวงเกษตรธิการ สำหรับ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโรงเรียนฝึกหัดครูฝึกกรรมโนนวิสัยอยู่แล้วจึงจัดตั้งโรงเรียน
ฝึกหัดครูฝึกกรรมประจำภาคใต้ขึ้นที่ ตำบลคลองสั่น อำเภอนครใหญ่ จังหวัดสงขลา
และภาคเหนือที่ตำบลแม่ใจ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2476⁴

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/24 รายงาน
กระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ 15 ประจำพระพุทธศักราช 2465

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การศึกษา" วิทยากร 26(22) : 424
มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469 และกองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสาร
รัชกาลที่ 7 ศ.1/1 บันทึกและรายงานโครงการศึกษา 17 พฤษภาคม 2469

³ กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 พิมพ์เป็น
ที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 หน้า 315

⁴ บารุง กลักรเจริญ ประวัติการฝึกหัดครูของประเทศไทย หน้า 113 - 114

พ.ศ. 2479 มีการเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษามัธยมศึกษาใหม่กำหนดการศึกษามัธยมศึกษาบังคับเป็น 4 ปี (ป.1 - ป.4) ยกเลิกประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 เป็นผลให้โรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรณกลาง 3 แห่งและโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรณมณฑลต่าง ๆ ผลิตครูกลุ่กรรณได้มากเกินไปเกินความต้องการ จึงได้ยกเลิกโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรณเกือบทั้งหมด (โอนให้เป็นโรงเรียนสามัญ) เหลือเพียงแห่งเดียวคือโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรณแม่โจ้ (พ.ศ. 2481 ก็ยุบเลิกไป) พร้อมกันนี้ได้โอนข้าราชการของโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรณไปสังกัดกระทรวงเกษตรราธิการ¹

อย่างไรก็ดีโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรณที่ไ้จัดตั้งขึ้นมาเป็นเวลาเกือบ 20 ปี แม้จะล้มเลิกไปก็เป็นที่ควรแก่การสรรเสริญเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีและผู้อยู่เกี่ยวข้องที่ได้อุตสาหะเพื่อจัดตั้งตลอดจนสร้างความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนด้วยความยากลำบากมาตลอด ทั้งยังเป็นนโยบายที่สอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาสมัยใหม่ ที่จะตอบสนองอาชีพหลักของราษฎรในชนบทที่ประกอบอาชีพทางการกลุ่กรรณ รวมทั้งสามารถนำเอาวิธีการกลุ่กรรณแผนใหม่เข้ามาใช้ในวงการกลุ่กรรณหรือการเพาะปลูกของประเทศไทยเราด้วย ถือได้ว่าโครงการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรณเป็นโครงการที่มุ่งปูพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศนั่นเอง

ความมุ่งหวังที่จะสร้างเศรษฐกิจของประเทศด้วยการส่งเสริมการศึกษาค้นการกลุ่กรรณ แม้จะต้องยุบเลิกไปแล้วก็ตาม แต่ยังมีนักการศึกษาและผู้บริหารหลายท่านที่เห็นความสำคัญตามนโยบายของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีและพระยาเทพสาครลลิตยัโดยพยายามที่จะคงนโยบายดังกล่าวไว้สืบไปและความสำเร็จที่ปรากฏของบรรดาคณาจารย์ส่วนหนึ่งของโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรณร่วมกับศิษย์เก่าก็คือ การมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง "มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" ขึ้นในเวลาต่อมา²

¹ บำรุง กลลักรรณ ประวัติการฝึกหัดครูของประเทศไทย หน้า 114

² หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ "พระยาเทพสาครลลิตยั" ใน ประวัติครู 2503 คุรุสภาจัดพิมพ์ในวันครู 16 มกราคม 2503 หน้า 111

3.2.3.2 การดำเนินการจัดการศึกษาโรงเรียนฝึกหัดครูศึกษาระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียน

ฝึกหัดครูศึกษาระดับมัธยมศึกษา จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2460 ที่มณฑลกรุงเทพฯ มีผู้บริหารและดำเนินการจัดการศึกษาที่สำคัญหลายท่าน ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ทางด้านการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นอย่างดี เท่าที่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดคือ พระยาเทพศาสตรวิสิสัย อาจารย์ใหญ่ของโรงเรียน และครูอาจารย์อื่น ๆ อีกเช่น รองอำมาตย์เอกหลวงอิงศกรศึกษกร ชำนาญทางผสมพิช รองอำมาตย์เอกช่วง โสจายะ ชำนาญทางผสมสัตว รองอำมาตย์เอกทองดี เรศานนท์ ชำนาญทางผสมสัตว นายผล สันธุระเวชย์ ชำนาญทางวิศวกรรมกรรมเกษตร รองอำมาตย์เอกหลวงขุนทดธิการเรียนทางด้านการเกษตรที่ประเทศอังกฤษ ฯลฯ¹

ระเบียบการของโรงเรียนฝึกหัดครูศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในเบื้องต้นโรงเรียนได้วางระเบียบสำหรับคัดเลือกนักเรียนเข้ารับการศึกษาดังนี้

1. ในมณฑลต่าง ๆ ที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงธรรมการ ให้ส่งนักเรียนเข้ามาศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครูศึกษาระดับมัธยมศึกษา มณฑลละ 2 คน (เว้นแต่ที่ได้รับอนุญาตเป็นพิเศษให้ส่งได้มากกว่านั้น) เป็นเวลา 2 ปี

2. คุณสมบัติของนักเรียนที่จะเข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยในโรงเรียนฝึกหัดครูศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีดังนี้

2.1 เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในมณฑลนั้น หากอยู่ในตำบลที่จะต้องไปทำการสอนเมื่อสำเร็จการศึกษาได้ยิ่งดี

2.2 มีความรู้สามัญไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 ความประพฤติเรียบร้อย

2.3 มีสุขภาพแข็งแรง และมีอายุไม่ต่ำกว่า 16 ปี ไม่สูงกว่า 18 ปี

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/1 บันทึกและรายงานโครงการศึกษา 17 พฤษภาคม 2469

- 2.4 เป็นผู้มีใจรักและชอบสัตว์เลี้ยง
- 2.5 เป็นผู้มีใจรักและชอบปลูกต้นไม้
- 2.6 เป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นทุกเมื่อ
- 2.7 มีความขยันขันแข็งและไม่เลิ่อกงาน

3. ผู้ที่ขาดคุณสมบัติข้อ 2.2 และ 2.3 สามารถเข้ารับการศึกษาคได้
แถมณฑลจะคงขออนุมัติจากส่วนกลางเป็นราย ๆ ไป

4. การเรียน เรียนตามหลักสูตรประโยคครูกลสิกรรมชั้นประถมเป็น
เวลา 2 ปี

5. นักเรียนของโรงเรียน เข้ารับการศึกษาคโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน
และได้รับเงินค่าอาหารทุก ๆ เดือน ๆ ละ 15 บาท ส่วนเครื่องแต่งกายและอื่น ๆ ต้อง
จัดหาเอง

6. ค่าเดินทางเข้ามารับการศึกษาในมณฑลกรุงเทพฯ และกลับ
ภูมิลำเนาในระหว่างเปิดและปิดภาคเรียน มณฑลนั้น ๆ เป็นผู้ออกให้

7. นักเรียนที่สอบได้วิชาครูกลสิกรรมชั้นประถม ได้รับวุฒิ ป.ป.ก.
(ประกาศนียบัตรครูกลสิกรรมชั้นประถม) และได้เงินเดือนขั้นต้น 45 บาท สำหรับนักเรียน
ที่อ่อนวิชาใดวิชาหนึ่ง ก็ให้ถือว่าสำเร็จการศึกษา แต่ได้รับวุฒิ ป.ก. (ประกาศนียบัตร
ครูกลสิกรรมชั้นมูล) ได้รับเงินเดือนขั้นต้น 30 บาท ส่วนผู้ที่สอบตกหรือกระหวางกรรมการ
ให้ออกทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้สอบแต่ต้องการให้เข้ารับราชการ จะเทียบวุฒิให้ตามความรู้

8. นักเรียนที่สำเร็จการศึกษา จะต้องเข้ารับราชการสังกัดกระทรวง
ธรรมการเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี

9. ถ้ารับราชการไม่ครบกำหนดเวลาตามสัญญาข้อ 8. ต้องระคใช้ค่า
อุดหนุนที่ได้รับในขณะที่เรียนคืนแก่โรงเรียน

10. นักเรียนที่ยังไม่สำเร็จการศึกษาหรือเรียนสำเร็จแล้วยังไม่ได้เข้า
รับราชการ ถ้าลาออกจากสภาพการเป็นนักเรียน ต้องคืนเงินอุดหนุนให้แก่โรงเรียนตาม
จำนวนที่ได้รับเงินอุดหนุนมา

11. นักเรียนที่จะสมัครเข้าเรียน ต้องมีผู้มีฐานะและหลักฐานเป็นผู้รับรองว่าจึงจะถือว่าสมบูรณ์¹

นอกเหนือจากนักเรียนที่มณฑลคัดเลือกส่งมาเรียนแล้ว กระทรวงธรรมการอนุญาตให้นักเรียนอื่น ๆ สมัครเข้าเรียนได้ แต่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ค่ากินอยู่เดือนละ 16 บาท และไม่มีสัญญาว่าจะต้องเข้ารับราชการในกระทรวงธรรมการ² มณฑลต่าง ๆ ที่อยู่ในเกณฑ์ให้คัดเลือกส่งนักเรียนเข้ารับการศึกษามิใช่ว่าจะมี 9 มณฑลคือ มณฑลปักษ์ใต้ 3 มณฑล มณฑลพายัพ 2 มณฑล มณฑลพิษณุโลก มณฑลอุบลราชธานี มณฑลจันทบุรี และมณฑลภูเก็ต³ สำหรับมณฑลอื่น ๆ หากสมุหเทศาภิบาลเห็นสมควรที่จะคัดเลือกส่งนักเรียนเข้ารับการศึกษามณฑลกรุงเทพฯ ก็ให้ดำเนินการได้ในเวลาต่อไป

ต่อมากระทรวงธรรมการได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กสิกรรมประจำมณฑลขึ้นโดยยึดถือระเบียบการทุกอย่างเช่นเดียวกันกับโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กสิกรรมกลางที่มณฑลกรุงเทพฯ คัดเลือกนักเรียนจากทุกท้องที่ในมณฑลเข้ารับการศึกษามิใช่ 2 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาก็ได้รับวุฒิเท่ากับโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กสิกรรมของมณฑลกรุงเทพฯ

สำหรับหลักสูตรครูกลุ่กสิกรรมชั้นประถม* แบ่งออกเป็น 4 ประเภทวิชาคือ

(1) วิชาสามัญ ประกอบด้วยวิชาภาษาไทย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ซึ่งสอนให้มีความรู้เบื้องต้นในแต่ละวิชา มิได้เรียนให้รู้อย่างลึกซึ้งเช่น วิชาประวัติศาสตร์ก็ให้รู้ประวัติความเป็นมาของประเทศไทยพอสมควรเท่านั้น เป็นต้น นอกจากนี้ยังให้ศึกษา

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/1 รายงานการประชุมข้าหลวงสมุหเทศาภิบาลแพนกระทรวงธรรมการ 5 ธันวาคม 2453 - 11 กรกฎาคม 2469

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.2/157 ระเบียบกระทรวงธรรมการว่าด้วยระเบียบการฝึกหัดครูในกรมศึกษาธิการ 24 สิงหาคม 2461

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/1 ล.ก.

* หลักสูตรครูกลุ่กสิกรรมชั้นประถม ภาคผนวก ข.

วิชาศีลธรรม วิชาครู สุขศึกษาและวิชาเลือกอีกด้วย (2) วิชาวิทยาศาสตร์ สอนให้รู้จักวิธีเพาะปลูกใหญ่ๆ ของตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยการให้ลงมือปฏิบัติและฝึกฝนจริง (3) วิชาศีลธรรม ประกอบด้วยวิชาคิน บู้ พันชุนไม้ การคัดเลือกพันธุ์ไม้ วิธีป้องกันและรักษาโรคของพืช การใช้เครื่องมือ การลงมือปฏิบัติในภาคสนาม และ (4) วิชาหัตถกรรม สอนให้มีความรู้ความสามารถ และมีฝีมือในการทำหัตถกรรม เช่น ช่างไม้ จักสาน เป็นต้น

การดำเนินงานของโรงเรียนฝึกหัดครูศีลธรรมในระยะแรกนั้น มีอุปสรรคด้านเงินงบประมาณและสถานที่ที่เหมาะสมต่อการเรียนการสอน ตลอดจนการหาคณะครู การเพาะปลูกรวมทั้งการฝึกงานของนักเรียน อย่างไรก็ตามโรงเรียนได้รับเงินอุดหนุนจากการ "เจียดเอาเงินจากสามัคคีศึกษามาใช้"¹ แต่ด้วยความสามารถของคณะผู้บริหารและความร่วมมือของนักเรียนจึงทำให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นไปได้ด้วยดีตลอดมา

นอกจากนี้โรงเรียนได้พยายามผลิต "ครูศีลธรรม" ให้มีคุณภาพอย่างจริงจัง มีการฝึกงานและการลงปฏิบัติงานด้านการเพาะปลูก โดยนักเรียนจะต้องเรียนภาคปฏิบัติที่มีผลงานอย่างน้อย 2 ครั้ง จึงจะถือว่าครบหลักสูตร ในการนี้พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ได้นำเอาพันธุ์พืชไม้ล้มลุกเช่น มะเขือเทศ มันฝรั่ง กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก เป็นต้น² มาให้นักเรียนทำการทดลองปลูกโดยคำนึงถึงผลที่ว่า จะทำให้ได้อาหารที่มีประโยชน์และนำสู่การบริโภคของราษฎรในชนบท เพื่อเป็นการให้นักเรียนได้ทดลองทำจริงตามทฤษฎีที่เรียนมาในช่วงระยะเวลาที่กำลังศึกษาอยู่ ถือเป็นส่วนดีที่รู้จักคิดแปลลงนำเอาพันธุ์พืชที่มีคุณประโยชน์มาใช้ในการศึกษา และพันธุ์พืชดังกล่าวในปัจจุบันมีบทบาทในการบริโภคอย่างยิ่ง ตลอดจนยอมรับนับถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศไทยอีกด้วย แต่ก็ได้รับ

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การลี้ลาเกษตรกรรม" ใน บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระท่าน ส.ธัมมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา 2486 หน้า 64

² ข.

การคำหนิและการวิพากษ์วิจารณ์ว่าการนำเอาพันธุ์พืชไม่ผสมลูกมาทดลองปลูกจะไม่เกิดประโยชน์ "ทำไมไม่ปลูกไม้ยืนต้นให้คนได้กินผล"¹ ทั้งนี้ผู้วิพากษ์วิจารณ์ลืมคำนึงถึงเหตุผลที่ว่า ไม้ยืนต้นใช้ระยะเวลานานกว่าจะเห็นผลและนักเรียนฝึกหัดครูกลสิกรรมมีเวลาศึกษาตามหลักสูตรเพียง 2 ปีเท่านั้น หากการทดลองปฏิบัติจริงด้วยพันธุ์ไม้ยืนต้นย่อมจะต้องใช้เวลามากกว่า 2 ปี ก็จะไม่เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติเพื่อหาความชำนาญแก่ผู้เรียนได้อย่างไรก็ตามถ้าจะให้ดีกว่าควรทดลองปลูกทั้งพันธุ์พืชผสมลูกและไม่ยืนต้นควบคู่กันไปก็จะเกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

โรงเรียนฝึกหัดครูกลสิกรรมได้จัดตั้งขึ้นเพื่อจูงหมายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยการให้ความรู้แก่ราษฎรที่เป็นกลสิกรด้วยการผลิต "ครูกลสิกรรม" ขึ้นสนองนโยบายการศึกษาภาคบังคับในระดับประถมศึกษา (ป.5 - ป.6) แต่เป็นที่น่าเสียดายที่กิจการของโรงเรียนค่อนข้างจะชบเซา ทั้ง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารประเทศซึ่งจะเห็นได้ว่า กระทั่งปี พ.ศ. 2474 ปรากฏว่ามีนักเรียนครูประถมกลสิกรรม (มณฑลกรุงเทพฯ) สำเร็จการศึกษา 66 คน นักเรียนครูมูลกลสิกรรม (มณฑลราชบุรี และภูเก็ต) สำเร็จการศึกษา 60 คน รวมจำนวนนักเรียนทั้งประกาศนียบัตรครูประถมกลสิกรรมและครูมูลกลสิกรรม 126 คน² การที่โรงเรียนฝึกหัดครูกลสิกรรมดำเนินการจัดการศึกษามาเป็นระยะเวลานานถึง 14 ปี (พ.ศ. 2460 - 2474) แต่สถิติจำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาเฉพาะปีล่าสุดมีเพียง 126 คน ซึ่งเป็นจำนวนน้อยไม่สมมูลย์กับระยะเวลาที่จัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาและเป็นจำนวนที่ไม่น่าพอใจต่อการลงทุนที่สูงมากนี้

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การสืบสานเสตรกัม" ใน บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระท่าน ส.ธัมมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา 2486 หน้า 64

² รายงานการศึกษาของกระทรวงธรรมการ ประจำปีที่ 22, 23, 24 พุทธศักราช 2472 - 3 - 4 หน้า 65 - 67

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจำนวน "ครูกลสิกรรม" ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนจะมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนนักเรียนในระดับประถมศึกษาทั่วประเทศ แต่ก็ยังเป็นการดำเนินการจัดการศึกษาที่ยังใหม่ เพิ่งจะมีการริเริ่มและต้องประสบอุปสรรค นานาประการ โดยเฉพาะในด้านงบประมาณ บุคลากร และทัศนคติของราษฎร เป็นต้น ผลสำเร็จที่ได้รับออกมาครั้งนี้ ก็เป็นการสมควรที่บุคคลรุ่นหลังน่าจะภาคภูมิใจว่า นักการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องในกิจการของโรงเรียนฝึกหัดครูกลสิกรรมในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้หาอุปสรรคประโยชน์ให้แก่การศึกษาด้านการกลสิกรรมอย่างมาก ซึ่งเป็นการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพหลักของราษฎรเพื่อวางพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เป็นเบื้องต้น หากได้รับการหาบารุงตลอดมาจนถึงปัจจุบัน อาชีพ ความเป็นอยู่ และเศรษฐกิจของประเทศไทยอาจจะเจริญรุ่งเรืองกว่าที่เป็นอยู่ก็ได้

กล่าวได้ว่า คุณความดีและผลงานของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกับพระยาเทพสาครลือชัย ผู้ริเริ่มการจัดการศึกษาด้านกลสิกรรม เป็นสิ่งที่ยังคงงอกงามและมีความประโยชน์ต่อประเทศชาติอยู่ตลอดไป

การจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474 แบ่งออกเป็น 2 ทาง กล่าวคือ (1) การจัดการการอาชีวศึกษาตามโครงการศึกษาของชาติ 6 ฉบับ ซึ่งเป็นการจัดการการอาชีวศึกษาสำหรับนักเรียนที่จะเข้ารับการศึกษาในระดับต่าง ๆ ของโรงเรียน (2) การจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรง หมายถึง การจัดการศึกษาด้านการอาชีวศึกษา 3 แขนงวิชา คือ ด้านการหัตถกรรม (โรงเรียนเพาะช่าง) ด้านการพาณิชยกรรม (โรงเรียนพาณิชยการ) และด้านการกลสิกรรม (โรงเรียนฝึกหัดครูกลสิกรรม) อันเทียบเท่ากับโรงเรียนอาชีวศึกษาในปัจจุบันนั่นเอง จึงตารางเปรียบเทียบการจัดการการอาชีวศึกษาต่อไปนี้

ตาราง ๘) เปรียบเทียบการอาชีวศึกษาไปโครงการศึกษา 6 ฉบับ

โครงการศึกษา	ประถมศึกษา			มัธยมศึกษา			อุดมศึกษา	
	สามัญ	พิเศษ	การอาชีวศึกษา	สามัญ	พิเศษ	การอาชีวศึกษา	สามัญ	การอาชีวศึกษา
พ.ศ. 2441	ประถมศึกษาชั้นต้น กำหนดเวลาเรียน 3 ปี ประถมศึกษา เบื้องต้นชั้นสูง กำหนดเวลาเรียน 3 ปี	-	-	โรงเรียนไทยเบ็อง กลาง โรงเรียนพิเศษ	-	โรงเรียนอังกฤษ เบ็องค โรงเรียนพิเศษ	วิทยาลัยเบ็อง ค วิทยาลัยใน ทพ	การศึกษพิเศษ
พ.ศ. 2445	ประถมศึกษา	-	ประถมศึกษาพิเศษ	มัธยมศึกษา	-	มัธยมศึกษาพิเศษ	อุดมศึกษา	อุดมศึกษาพิเศษ
พ.ศ. 2450	ประถมศึกษาทั่วไป	โรงเรียนที่สอน ตามหลักสูตรฝ่าย ภาษาต่างประเทศ	ดิมสรทาง (คอบาเป็น โรงเรียน พหุวิชา)	โรงเรียนมัธยม ศึกษาทั่วไปที่สอน ภาษาอังกฤษบาง พอสมควร	โรงเรียนมัธยม ศึกษาที่สอนภาษา ต่างประเทศมาก	โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนฝึกหัด อาจารย์	วิทยาลัยวิชา การ วิทยาลัย วิชา การ	อุดมศึกษาจะจัด ต่อไป
พ.ศ. 2456	ประถมศึกษา (ป.1-ป.3)	-	ประถมศึกษา (ป.4-ป.5)	มัธยมศึกษา (ม.1-ม.8)	-	-	วิทยาลัย วิชา การ	-

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงการศึกษา	ประเมินศึกษา			มัธยมศึกษา		
	ตามปี	พิเศษ	การอาชีวศึกษา	ตามปี	พิเศษ	การอาชีวศึกษา
พ.ศ. 2458	ประเมินศึกษา (ป.1-ป.5)	—	ประเมินศึกษา (ป.4-ป.5)	มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) มัธยมศึกษาตอนกลาง (ม.4-ม.6) มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.7-ม.8)	—	ชั้นต่ำ (3 ปี) ชั้นกลาง (3 ปี) ชั้นสูง (3 ปี)
พ.ศ. 2464	ประเมินศึกษา (ป.1-ป.5)	—	ประเมินศึกษา (ป.4-ป.5)	มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) มัธยมศึกษาตอนกลาง (ม.4-ม.6) มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.7-ม.8)	—	มัธยมศึกษาตอนต้น (3 ปี) มัธยมศึกษาตอนกลาง (3 ปี) มัธยมศึกษาตอนปลาย (3 ปี)

จะเห็นว่า โครงการศึกษาแต่ละฉบับตามตาราง 8 ได้ดำเนินการจัดการอาชีวศึกษา ดังนี้

โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 แบ่งการอาชีวศึกษาออกเป็น 2 ระดับ คือ มัธยมศึกษาตอนต้น จะเน้นหนักในวิชาภาษาอังกฤษ โดยจัดตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษเบื้องต้นขึ้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้แก่ โรงเรียนพิเศษ ซึ่งยังไม่เปิดทำการสอน ในระดับอุดมศึกษาส่วนของการศึกษาพิเศษมีโรงเรียนสุจริตเท่านั้น

โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 เริ่มจัดให้มีการอาชีวศึกษาขึ้นในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เรียกว่า ประถมศึกษาพิเศษและมัธยมศึกษาพิเศษ ตามลำดับ ในระดับประถมศึกษาพิเศษจะรับนักเรียนที่จบจากประถมศึกษาและมัธยมศึกษาพิเศษก็รับนักเรียนที่จบจากมัธยมศึกษา โดยไม่กำหนดเวลาเรียนทั้ง 2 ระดับ

โครงการศึกษา พ.ศ. 2450 (ลำดับชั้นโรงเรียน พ.ศ. 2450) การอาชีวศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ประถม มัธยม และอุดมศึกษา แต่จะเปิดทำการสอนในระดับประถมศึกษาที่ สโมสรวาง (โรงเรียนเพาะช่างในปัจจุบัน) เพียงแห่งเดียวและในแต่ละระดับไม่ได้กำหนดเวลาเรียนเช่นกัน

โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 การอาชีวศึกษามีเฉพาะในระดับประถมศึกษา (ป.4-ป.5) เท่านั้น โดยรับนักเรียนที่จบจากประถมศึกษา ชั้น ป.3 ข้อที่น่าสังเกตมากที่สุดคือ ไม่มีการอาชีวศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

โครงการศึกษา พ.ศ. 2458 การอาชีวศึกษาก็ยังคงจัดในระดับประถมศึกษาเหมือนโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และได้เพิ่มในระดับมัธยมศึกษา โดยแบ่งเป็น ชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูง ซึ่งรับนักเรียนที่จบจากประถมและมัธยมสามัญ

โครงการศึกษา พ.ศ. 2464 การอาชีวศึกษาจัดเช่นเดียวกันกับโครงการศึกษา พ.ศ. 2458 แต่จะมีข้อแตกต่างกันคือ เมื่อเรียนจบมัธยมชั้นสูงก็สามารถเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยได้

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของไทยคงกล่าวได้แบบอย่างมาจากประเทศที่มี
การศึกษาเจริญก้าวหน้าแล้วเป็นสำคัญ โดยนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับสภาพของประเทศ
มีจุดหมายที่จะให้ราษฎรทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่อัธภาพ ด้วยการจัดแบ่งการศึกษา
ออกเป็น 2 แนวทางคือ การศึกษาก่อนสามัญศึกษากับการอาชีวศึกษา ซึ่งตลอดระยะเวลา
ตั้งแต่ พ.ศ. 2441 จนถึง พ.ศ. 2474 เป็นช่วงเวลาที่การจัดการการอาชีวศึกษา
ของชาติได้วางรากฐานไว้ได้อย่างมั่นคง และน่าจะแผ่ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง
เต็มที่ แต่ปรากฏว่าการอาชีวศึกษาต้องหยุดชะงักความเจริญก้าวหน้า ทั้งนี้เพราะด้วยเหตุ
ปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ส่งผลกระทบกระเทือนต่อนโยบายการจัดการศึกษาของ
กระทรวงธรรมการอย่างมาก ประกอบกับปัญหาอื่น ๆ อีกนานาับประการอาทิ ทัศนคติ
ความนิยมของราษฎร บุคลากรทางการศึกษา ฯลฯ จึงทำให้การดำเนินการจัดการ
การอาชีวศึกษาของไทยเกือบจะต้องหยุดชะงัก แม้ว่าจะมีผู้บริหารการศึกษาที่มีความรู้
ความสามารถก็ตามที่ กระนั้นก็ตาม รัฐบาลในรัชสมัยต่อ ๆ มาก็สามารถดำเนินการ
จัดการการอาชีวศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบ
ที่สำคัญในการยกฐานะของราษฎรและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ เพราะ
ประเทศจะเจริญรุ่งเรืองได้ย่อมอาศัยการศึกษาเป็นหลัก เหมือนพฤษชาชาติย่อมอาศัย
รากแก้วจึงทรงตัวอยู่ได้ฉะนั้น¹

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/83 การศึกษา
ของชาติเรา 15 เมษายน - 29 พฤษภาคม 2472

ปัญหา อุปสรรค และผลการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย
ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474

ในการพัฒนาบ้านเมือง องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งก็คือกำลังคน การพัฒนาจะก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ขึ้นกับคุณสมบัติและคุณภาพของสมาชิกในสังคม ฉะนั้นประเทศจะมีความเจริญรุ่งเรืองได้นั้นก็อยู่ที่ความรู้ ความสามารถและอุปนิสัยของราษฎรโดยส่วนรวม คุณสมบัติดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้โดยยอมอาศัยการศึกษาของประเทศนั้น ๆ¹ การที่จะพัฒนาบุคคลในประเทศให้มีความมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประการสำคัญก็คือ การให้การศึกษาแก่ราษฎรเพื่อผลิตคนสำหรับที่จะพัฒนาประเทศ ไม่ควรจำกัดแค่วงการวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์หรือวงการแพทย์เท่านั้น การสอนให้ราษฎรมีความรู้ในวิชาการใหม่ ๆ แปลก ๆ ที่ทันสมัย ย่อมเป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มผลผลิตเพื่อพัฒนาประเทศเช่นเดียวกัน² ทั้งนี้เพราะการศึกษาไม่ว่าในแขนงใดก็มีคุณค่าในการเพิ่มผลผลิตทั้งสิ้น³

นโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 - 2474 ก็เพื่อมุ่งพัฒนาราษฎรให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการดำรงชีพ ด้วยการเพิ่มผลผลิตทั้งด้านการหัตถกรรม

¹ ละออ การุณยวนิช สภาพการฝึกสอนของนิสิตสาขาประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ภาคกลาง ปีการศึกษา 2511
หน้า 1

² สวัสดิ์ สุคนธรังษี "การจัดการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ" ใน ประมวลบทความการวางแผนการศึกษาและการพัฒนาคน หน้า 12

³ อ.

พาณิชย์กรรมและกลีกรรรม อันเป็นฐานสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ แม้ว่า
จะมีจุดเริ่มต้นที่ดี แต่เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบด้านต่าง ๆ แล้ว พบว่ามีปัญหาและ
อุปสรรคนานัปประการ ซึ่งผู้บริหารการศึกษาตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง ไม่สามารถควบคุม
หรือกำหนดแนวทางให้ดำเนินตามนโยบายที่วางไว้ได้ เพราะสภาวะทางเศรษฐกิจของ
ประเทศตกต่ำอันเนื่องมาจากผลกระทบกระเทือนทางเศรษฐกิจของโลก ตลอดจนภาวะ
การค้าขายและการเก็บภาษีอากรของรัฐบาลไม่ได้ผลเป็นไปตามเป้าหมาย เป็นผลให้
งบประมาณด้านต่าง ๆ ถูกตัดทอนลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งงบประมาณด้านการอาชีวศึกษา
จึงทำให้เกิดปัญหาในการจัดการการอาชีวศึกษาและขยายงานให้กว้างขวางออกไป
ตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องความร่วมมือด้านบุคลากร ปัญหาเรื่องความ
ไม่เข้าใจในคุณค่าของการอาชีวศึกษา ตลอดจนปัญหาในการดำเนินนโยบายของ
กระทรวงธรรมการ ฯลฯ ปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งที่มิใช่อิทธิพลสำคัญต่อการกระทบกระเทือนใน
การจัดการการอาชีวศึกษา ยิ่งนัก แม้วานโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาจะวางไว้
อย่างดี มีคุณประโยชน์ต่อราษฎรและประเทศชาติสักเพียงใดก็ตาม เมื่อต้องประสบกับ
ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวแล้ว ก็เป็นการยากลำบากอย่างยิ่งที่จะให้การจัดการการอาชีวศึกษา
ดำเนินไปควบคู่ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ตามที่ได้อธิบายมาแล้วในบทก่อนถึงการจัดการการอาชีวศึกษา ในช่วงระยะ
เวลา 33 ปี (พ.ศ. 2441 - 2474) แม้จะเป็นช่วงเวลาที่ไม่สู้จะมากนักในการดำเนินงาน
เพื่อพัฒนาการอาชีวศึกษาให้ก้าวหน้า แต่ก็ถือได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นยุคแรกของการ
วางรากฐานของการอาชีวศึกษาไว้ให้แก่ นักการศึกษาต่อ ๆ มา สำหรับเป็นแนวปฏิบัติ
และปฏิรูปการศึกษาค้นนี้ เพื่อพัฒนาการศึกษาของราษฎรหรือของประเทศไทยต่อไป

4.1 ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานการจัดการการอาชีวศึกษา พอจะแยกออกได้ ดังนี้

4.1.1 ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการขาดแคลนงบประมาณ

ปัญหาการขาดแคลนเงินสำหรับการจัดการและขยายการอาชีวศึกษาของไทย
เนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ ทั้งนี้เพราะ

ประเทศไทยอยู่ในช่วงที่กำลังพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านการศึกษา การคมนาคม การवाद ที่สำคัญคือ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของบ้านเมืองอันเนื่องมาจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้รัฐบาลต้องลงทุนในทางป้องกันประเทศสูงมาก¹ แต่รายได้ของประเทศไม่ได้พัฒนามากขึ้นกว่าเดิม ด้วยเหตุที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาสนธิสัญญาเบาว์ริง จึงทำให้ต้องพัฒนาประเทศในขอบเขตจำกัด²

ภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยตกต่ำมาตั้งแต่ พ.ศ. 2455 สืบเนื่องมาจากสินค้าออกที่สำคัญคือผลผลิตข้าว ใกล้เคียงต่ำลง ทำให้รายได้ของประเทศลดลงด้วย* จึงก่อให้เกิดสภาวะเศรษฐกิจทรุดโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด เพราะประเทศไทยอาศัยสินค้าขาออกจากการเพาะปลูก ส่วนใหญ่ก็คือข้าว เป็นหลัก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้น ขึ้นอยู่กับผลผลิตทางเกษตรกรรมมากกว่าอย่างอื่น

¹จักรกฤษณ์ นรนิติติกุลการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพกับกระทรวงมหาดไทย หน้า 369

²จรัส กัมพลาคิริ (รวบรวม) "พระบรมราชาบาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเหตุขัดข้อง 4 ประการ ซึ่งทำให้การตั้งปวงไม่สำเร็จได้โดยเร็ว"
ศิลปากร 10 : 2 31 กรกฎาคม 2509

* กล่าวคือจำนวนข้าวใน พ.ศ. 2455 ส่งออกได้ประมาณ 9.8 ล้านบาท ลดลงจาก พ.ศ. 2453 - 2454 (ซึ่งเป็นปีที่ส่งออก 17.5 และ 10.5 ล้านบาท) ถึง 7.7 และ 0.7 ล้านบาท ดูรายละเอียดใน พรเพ็ญ สันตะภู การใช้รายเงินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2453 - 2468) หน้า 51

ที่นักเศรษฐกิจเรียกว่า ระบบเศรษฐกิจที่ขึ้นกับสินค้าข้าว (Rice Economy) เมื่อทำนาไม่ไถนผล เศรษฐกิจจึงตกต่ำ¹ และในปี พ.ศ. 2460 ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ที่เรียกว่า น้ำท่วมปีมะเส็ง น้ำได้ท่วมติดต่อกันอีก 3 ปี² ทำให้การทำนาได้รับความเสียหายอย่างมาก เกิดภาวะการขาดแคลนข้าว สำหรับบริโภคภายในประเทศอย่างหนัก รัฐบาลจึงประกาศห้ามส่งสินค้าข้าวออกนอกประเทศ³ รายได้ของประเทศจากการขายข้าวก็ลดลงอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับเหตุการณ์ที่เกรียกภายนอกประเทศ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457 - 2461) เป็นเหตุให้ประเทศไทยต้องเตรียมพร้อม ดังนั้นงบประมาณจึงทุ่มเทไปทางทหารอย่างมาก เมื่อสถานการณ์บีบคั้นให้จ่ายเงินหลายล้าน แต่รายได้ของประเทศกลับลดลง เสถียรภาพทางการคลังจึงตกอยู่ในภาวะอันตรายกล่าวคือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2463 - 2468 เป็นช่วงระยะเวลาที่งบประมาณของประเทศมีมากเกินดุลย์เพียงปีเดียวเท่านั้น คือปี พ.ศ. 2464 และมีการขาดดุลย์ติดต่อกันถึง 4 ปี ทำให้รัฐบาล

¹ม.ล.ปิ่น มาลากุล ประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยย่อ พิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในงานสถาปนาหนังสือ พ.ศ. 2520 หน้า 10

²ค. หน้า 9

³ม.ล. วัลย์วิภา จรุงโรจน์ การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 - 2477) หน้า 9

ประสบปัญหาขาดแคลนเงินสำหรับใช้จ่ายและเงินคงคลังที่สะสมมากก็หมดลง¹

ในขณะที่ประเทศกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจอยู่นั้น พระราชสำนักของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์ในหลาย ๆ ด้าน โดยมีได้ประหยัคตัดทอนกิจการบางอย่างออกไปเสียบ้างเช่น กิจกรรมเสด็จกุศล การละครและข้าราชการบริพารแวดล้อมเป็นจำนวนมาก เป็นต้น จนมีหนี้สินตกค้างให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติต้องจ่ายชดเชย ด้วยพระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถทรงพ้นตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ โดยมีพระองค์เจ้าศุภโยคเกษมทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติแทน จึงไม่มีผู้ใดสามารถสกัดกั้นการใช้จ่ายภายในพระราชสำนักได้ เป็นผลให้ภาวะการคลังของประเทศทรุดหนักลงไปอีก ทั้งนี้เพราะรายได้ของแผ่นดินมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นช้าลง³

เมื่อพิจารณาเหตุการณ์โดยทั่วไปแล้ว การขยายตัวในรายจ่ายของงบประมาณแผ่นดินส่วนใหญ่ จะเน้นหนักไปในทางที่ไม่เกิดผลประโยชน์แก่ราษฎร หรือกล่าวได้ว่า ยังมิได้เสริมสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อการดำรงชีวิตของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ แม้กิจกรรมเหล่านี้จะส่งเสริมด้านการรักษาดินก็ตามที่

¹ รอยพิมพ์ เรื่องประคิษฐ์ เงินคงคลังของไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 - 7 หน้า 36 และ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.8/3 เรื่องตั้งกรมการรองคณบดีตรวจงบประมาณเงินแผ่นดิน 19 มกราคม 2466 - 21 สิงหาคม 2467

² จันทรัตน์ ประวาลัทม์ การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 หน้า 167 - 168

³ พรเพ็ญ อันตระกูล การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2453 - 2468) หน้า 53 - 59

กล่าวได้ว่า รัฐบาลประสบปัญหาด้านการคลัง เกิดภาวะขาดแคลนเงินสำหรับ
ใช้จ่าย สืบเนื่องมาจากการถูกจำกัดในการที่จะพัฒนาการลงทุนจากสนธิสัญญาเบาว์ริง
วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกเพราะการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ความล้มเหลว
ในการผลิตพืชผลทางการเกษตรกรรม ทำให้เศรษฐกิจของประเทศนั้นปั่นป่วน รัฐบาล
ขาดดุลการค้า ตลอดจนเงินทุนสำรองของประเทศลดลงอย่างรวดเร็วและเกือบหมดสิ้น¹
จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจจึงกล่าว มีผลต่อการจัดสรรงบประมาณภายในประเทศของ
รัฐบาลอย่างมากที่จะไม่ให้เกินกำลังของรายได้ และเพื่อการรักษาไว้ซึ่งคุณภาพแห่ง
รายได้รายจ่าย

แต่การจัดการศึกษาเป็นกิจการที่ต้องลงทุนระยะยาว กว่าที่จะเห็นผลก็ต้องใช้
เวลานานพอสมควร และเป็นการลงทุนที่ต้องทุ่มเทงบประมาณให้มากจึงจะได้ผล² เท่าที่
ผ่านมาการจัดการการอาชีวศึกษาได้รับผลกระทบจากการจัดสรรงบประมาณของรัฐบาล
เป็นอย่างมาก เพราะงบประมาณของกระทรวงธรรมการและกิจการใดที่เกี่ยวข้องกับ
การศึกษา มักจะไม่ได้รับการพิจารณาจัดสรรจำนวนเงินที่ต้องการตามความจำเป็น
และเงินงบประมาณที่ได้รับมักจะถูกใช้ในอันที่ท้าย ๆ เสมอ พิจารณาได้จากตาราง 9
ตาราง 10 และตาราง 11

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กค.55/17 การปรึกษาหารือการเงินใน
เสนาบดีสภา (พ.ศ. 2468)

² มนูญ ลาชโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) หน้า 125

ตาราง 9 แสดงงบประมาณแผ่นดินที่กระทรวงธรรมการได้รับระหว่างปี พ.ศ. 2431 - 2454 เป็นร้อยละ

ปี พ.ศ.	งบกระทรวงธรรมการ		งบกรมศึกษาธิการ	
	(1000 บาท)	เปอร์เซ็นต์เทียบกับ งบประมาณแผ่นดิน	(1000 บาท)	เปอร์เซ็นต์เทียบกับ งบประมาณแผ่นดิน
2431	—	—	—	—
2432	—	—	—	—
2433	—	—	159	—
2434				
2435	297	2.0	—	—
2436	407	2.2	—	—
2437	301	2.4		
2438	342	2.7	98	0.7
2439	295	1.6	—	—
2440	710	3.0	196	0.8
2441	518	2.2	286	1.2
2442	508	1.9	294	1.1
2443	1,006	3.2	732	2.3
2444	1,000	2.7	728	2.0
2445	1,138	2.9	—	—
2446	1,218	2.8	684	1.6
2447	1,373	2.9	767	1.6

ตาราง 9 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	งบกระทรวงธรรมการ		งบกรมศึกษาธิการ	
	(1000 บาท)	เปอร์เซ็นต์เทียบกับ งบประมาณแผ่นดิน	(1000 บาท)	เปอร์เซ็นต์เทียบกับ งบประมาณแผ่นดิน
2448	1,349	2.7	804	1.6
2449	1,427	2.5	851	1.5
2450	1,422	2.5	881	1.6
2451	1,464	2.5	932	1.6
2452	1,281	2.2	938	1.6
2453	1,252	2.1	898	1.5
2454	1,364	2.1	878	1.4

ที่มา : คัดแปลงจาก วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 173 -

ตาราง 10 แสดงการจัดลำดับความสำคัญของกิจการต่าง ๆ ในงบประมาณจ่ายเป็น
รายจ่ายเฉลี่ย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453 - 2468 เป็นร้อยละ

ลำดับที่	กิจการที่ใช้จ่าย	คิดเป็นร้อยละ
1	การป้องกันประเทศ	24.3
2	การปกครอง	12.3
3	การคมนาคม	9.3
4	การรักษาความสงบภายใน	7.9
5	การจัดเก็บภาษี	6.6
6	การยุติธรรม	4.7
7	การเกษตรกรรม	3.2
8	การศึกษา	2.6
9	การพาณิชย์	1.1

ที่มา : พระเพ็ญ อันตระกูล การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2453 - 2468) หน้า 89

หากพิจารณาจากตาราง 9 พบว่า ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2431 - 2454 รวมเวลา 24 ปี งบประมาณที่กระทรวงธรรมการได้รับอยู่ในช่วงร้อยละ 1.6 - 3.2 ของงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด ซึ่งนับว่าอยู่ในอัตราที่น้อยมาก และในแต่ละปีของการจัดสรรงบประมาณให้แก่กระทรวงธรรมการนั้น อยู่ในพิสัยที่ใกล้เคียงกันมาก คือ อัตราการได้รับงบประมาณของทุกปีจะพอ ๆ กัน แต่การจัดการศึกษาของชาติจะต้องพัฒนาและขยายออกไปอย่างกว้างขวางทุก ๆ ปีไป ดังนั้นเงินใช้จ่ายในการจัดการศึกษาจึงไม่เพียงพอ นอกจากนั้นงบประมาณของกระทรวงธรรมการยังต้องแบ่งให้กรมอื่น ๆ อีกคือ กรมสังฆการี กรมพิพิธภัณฑสถานและกรมพยาบาล ดังนั้นจึงทำให้งบประมาณที่ใช้จ่ายเพื่อการศึกษาจริง ๆ น้อยลงไปอีก บางปีได้เพียงร้อยละ 0.7¹ ลักษณะเช่นนี้การจัดการการอาชีวศึกษาจึงได้รับผลกระทบกระเทือนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะงบประมาณที่ได้รับน้อยอยู่แล้วนั้น จะเป็นงบประมาณสำหรับใช้จ่ายด้านสามัญศึกษาเป็นหลักมากกว่า เมื่อมีการจัดการการอาชีวศึกษาขึ้นมา กระทรวงธรรมการจึงไม่สามารถที่หางบประมาณเพิ่มเติมได้ จึงต้องเจียดเอาเงินของด้านสามัญศึกษามาใช้เป็นจำนวนปีละมาก ๆ² ทำให้การจัดการการอาชีวศึกษาไม่สามารถที่จะขยายออกไปให้กว้างขวางได้ เพราะเหตุของการขาดเงินงบประมาณสนับสนุน นอกจากนี้ยังมีผลต่อการจัดการศึกษาด้านสามัญศึกษาอีกด้วย โดยไม่สามารถดำเนินงานได้เต็มที่ เนื่องจากเงินงบประมาณ

¹ วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 174

² รายงานกระทรวงธรรมการ ณะที่ 13 ประจำปีพุทธศักราช 2463 หน้า 11 และกองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.32/23 บันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 14 กุมภาพันธ์ 2473

ที่ได้รับต้องแบ่งไปใช้ในการจัดการการอาชีวศึกษา นับว่าเป็นผลเสียต่อการจัดการศึกษาของประเทศทั้งสองประเภทอย่างยิ่ง

จากตาราง 10 และตาราง 11 ตามงบประมาณรายจ่ายที่แจกแจงในกิจการต่าง ๆ พบว่า งบประมาณของรัฐบาลจะทุ่มเทให้กับรายจ่ายทางการป้องกันประเทศ หรือทางกลาโหมสูงมากที่สุด ส่วนงบประมาณด้านอื่น ๆ จะลดหลั่นกันลงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งงบประมาณของกระทรวงธรรมการ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาให้แก่นักเรียน จะอยู่ในอันดับเกือบสุดท้ายอยู่ตลอดเวลา โดยได้รับอัตราใกล้เคียงกับกระทรวงเกษตรธิการ ทั้ง ๆ ที่กระทรวงทั้งสองนี้เป็นกระทรวงที่สำคัญให้ผลผลิต "กลับ ได้รับเงินน้อยที่สุด ความเดือดร้อนจึงตกอยู่กับประเทศชาติ"¹ ทั้งนี้เพราะ "การจ่ายเงินที่ต่ำประโยชน์ ให้ได้กลับคืนมาไม่มีอะไรดีไปกว่า จ่ายเงินในการบำรุงการศึกษาของชาติ โดยเจตนาให้พลเมืองชั้นใหม่เจริญขึ้นไปในภายหน้า...จะเป็นการสำคัญซึ่งจะต้องรีบร้อนจัดทำขึ้นเป็นอย่างยิ่ง"²

เมื่องบประมาณการศึกษาที่ได้รับในจำนวนน้อยมากเช่นนี้ ทำให้การจัดการการอาชีวศึกษาซึ่งกำลังจะขยายออกไปสู่ราษฎรต้องหยุดขงัก ทั้ง ๆ ที่มีการเริ่มต้นด้วยดี "ซึ่งไม่ช้าอาจจะร่วงโรยไปได้"³ ด้วยเหตุนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี จึงได้

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.18.1/11 เรื่อง
งบประมาณกระทรวงธรรมการพระยาสุทธีสุริยศักดิ์กราบบังคมทูล 22 มิถุนายน

ร.ศ. 131

² พระยาสุริยานุวัตร ทวีปศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 275

³ รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 13 ประจำปีพุทธศักราช 2463

กราบบังคมทูลถวายปัญหานี้แด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "การศึกษาของเราในเวลานี้ ก็ได้จัดเข้าทางพอจะประกาศไต่โดยไม่ขายหน้าแล้ว ส่วนที่เรายังทำได้น้อยและไม่ทั่วถึง เพราะเรามีทุนน้อยและลงทุนน้อย"¹ เพื่อทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย จักรรงบประมาณให้กระทรวงธรรมการเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีบทความเสนอแนวความคิดจากสื่อมวลชน เร่งเร้าและสนับสนุนให้รัฐบาลลงทุนในการจัดการการอาชีวศึกษามากยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ด้วยเหตุผลที่ว่า สมัยนี้โลกโคจรเร็วก้าวหน้ายิ่งขึ้น ประเทศไทยเจริญถึงเพียงนี้ก็ยังล้าหลังเขาอยู่มาก เพราะการศึกษาที่ดัดดรรพ์ พาณิชยกรรมและกสิกรรมยังเจริญไม่ทันอารยประเทศ ทางที่จะให้เจริญไฉนก็ต้องเสียเงินบำรุงมากกว่านี้ โดยคัดถอนรายจ่ายทางอื่นลงเสียบ้าง² แม้จะมีการเสนอสนับสนุนให้รัฐบาลเพิ่มงบประมาณให้แก่กระทรวงธรรมการมากขึ้น เพื่อใช้จ่ายในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะการอาชีวศึกษาให้เจริญก้าวหน้า สามารถผลิตบุคคลออกมาอย่างมีคุณภาพ มีวิชาชีพทำมาหาเลี้ยงคนได้ แต่ได้รับคำชี้แจงจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติว่า มีความจำเป็นในการป้องกันพระราชอาณาเขตมากกว่า³ แม้แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงสามารถจักรรงบประมาณเพิ่มขึ้นได้ ทรงมีพระราชปรารภว่า "ประเทศสยาม

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/24 พิมพ์
รายงานการศึกษาประจำปี 24 สิงหาคม 2460 - 24 ตุลาคม 2468

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/94 การปกครอง
ประเทศไทย 31 พฤษภาคม - 3 มกราคม 2466

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/12 ประชุม
เสนาบดี 1 กรกฎาคม ร.ศ. 131

จำต้องก้าวหน้าเรื่อยไป และการที่จะก้าวไปก็จะต้องอาศัยเงิน แต่เมื่อเกิดความ
ต้องการเงินเพิ่มขึ้นคราวใด กระทรวงพระคลังมหาสมบัติก็ใช้วิธีตัดรายจ่ายลงทุกคราว"¹
แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้กิจการต่าง ๆ ของประเทศเจริญ
ก้าวหน้า แต่ต้องคิดขัดที่เงินงบประมาณ ซึ่งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นผู้ควบคุม
ดูแลและวินิจฉัยว่า กระทรวงใดสมควรที่จะได้รับเงินงบประมาณตามที่แสดงเจตน์จำนง
ไป หรือต้องตัดทอนงบประมาณลงมากน้อยเท่าใด ด้วยเหตุผลที่ว่า "เป็นเพราะประเทศ
ขาดรายได้และยังไม่มีหนทางใดที่จะหารายได้อื่น ๆ มาชดเชย"² ดังนั้นจึงทำให้นโยบาย
การจัดการการอาชีวศึกษา อยู่ในสภาวะที่ลำบากเป็นอย่างมาก ยิ่งในช่วง พ.ศ. 2459 -
2464 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ได้ยกเลิกอากรการพนันเช่น อากรหวยจีน อากร
บ่อนเบี้ยและอากรสุบ่น เป็นต้น ซึ่งจะทำให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติขาดรายได้
ไปปีละ 7 ล้านบาท กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงได้กำหนดแนวทางการจ่ายเงินต่อ
กระทรวงอื่น ๆ ไว้คือ

1. กระทรวงใดที่จะริเริ่มกิจการใหม่ ให้ระงับโครงการต่าง ๆ ที่
วางไว้ จนกว่าจะครบ 5 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459
2. จะเริ่มกิจการใด ต้องปรึกษากับคลังในเรื่องเงินให้เห็นลู่ทาง
เสียก่อน
3. กิจการที่จะปฏิบัติต่อไป หากคิดว่าในที่สุดคลังก็ต้องจ่ายเงินให้
ขอหัก เพราะคลังไม่มีเงินจะจ่ายให้

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ธค.55/16 ปัญหาเรื่องเงินไปรคเกล้า
ให้นำอุทธรณ์ในที่ประชุมเสนาบดี (พ.ศ. 2468)

² ก.

4. การปรึกษาหารือกันในเรื่องการตั้งตำแหน่งใหม่ หรือเพิ่มจำนวนคน หรืออัตราเงินเดือน ต้องเป็นไปโดยกวดขัน¹

ตามข้อกำหนดของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติดังกล่าว มีผลกระทบต่อนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาอย่างยิ่ง เพราะ

1. กระทรวงธรรมการปกติเคยได้รับเงินงบประมาณน้อยอยู่แล้ว ต้องมาเข้มงวดลงไปอีก

2. ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ระบุให้มีการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมในหลักสูตรประถมศึกษา ซึ่งกระทรวงธรรมการได้วางโครงการผลิตครูศีลธรรม เพื่อสนองโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 จึงมีความจำเป็นต้องใช้เงินงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว แต่ต้องประสบกับนโยบายพิจารณาตัดทอนรายจ่าย ตามข้อกำหนดของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติครั้งนี้ นับว่าเป็นอุปสรรคใหญ่หลวงต่อนโยบายของกระทรวงธรรมการอย่างยิ่ง ที่จะมุ่งปูพื้นฐานทางการอาชีวศึกษาและทางเศรษฐกิจให้แก่ราษฎรอันจะส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศ แม้จะสามารถจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูศีลธรรมขึ้นมาได้ ก็โดยอาศัยเงินงบประมาณของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นหลัก ทำให้การจัดการการอาชีวศึกษาค้นนี้ ประสบความขาดแคลนเงินที่จะนำมาลงทุนและทำนุบำรุงให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้

นับว่าเงินที่จะนำมาใช้ในการลงทุนด้านการอาชีวศึกษาแรนครั้นขาดแคลนเป็นที่สุด แม้ว่านโยบายประการหนึ่งที่รัฐบาลพยายามจะหารายได้มาชดเชยแทนเงินที่ขาดไป ก็โดยการส่งเสริมและบำรุง การพาณิชย์กรรมและการกลสิกรรมให้กว้างขวางก้าวหน้า

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.18/5 กรมพระ
จันทบุรี กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 25 กุมภาพันธ์

สืบไป¹ แต่ในทางปฏิบัติกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กลับเจียดจ่ายเงินเพื่อการศึกษา
ในค่านี้นี้ไม่ได้และไม่เพียงพอ ภัยเป็นช่วงที่งบประมาณรายจ่ายของประเทศสูงเกินกว่า
รายไถ่มาหลายปีแล้ว² จึงจำเป็นต้องจัดสรรเงินงบประมาณแบบ "มีมากใช้มาก มีน้อย
ใช้น้อย"³

ปัญหาทางเศรษฐกิจและเงินงบประมาณของประเทศ ได้เรื้อรังมาจนถึงรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่รัฐบาลไม่สามารถที่จะหาทางแก้ไขหรือฟื้นฟู
เศรษฐกิจให้ดีขึ้นได้ เพื่อเป็นการคัดถอนรายจ่ายและแก้ปัญหาด้านการจัดสรรงบประมาณ
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบกรมสามัญศึกษากับกรมวิสามัญศึกษา รวมกิจการ
ทั้งหมดขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการ⁴

ดังนั้นการลงทุนเพื่อการจัดการการอาชีวศึกษา จึงเป็นเพียงนโยบายบนแผ่น
กระดาษที่สวยงามกว่าการที่จะนำมาปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า
ธานีนิวัตทรงกล่าวถึงปัญหานี้ว่า "การศึกษาวิชาชีพนั้น เป็นเรื่องที่ต้องลงทุนรอนมาก

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.13/42 พระราชกระแส
ในหม่อมเจ้าธานีแปลโธเร เลขจอมพลจอยพัวร์ และพระราชโอรสเลขทอนไปลงหนังสือพิมพ์

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.8/3 เรื่องตั้ง
กรรมการรองคณบดีตรวจงบประมาณเงินแผ่นดิน 19 มกราคม 2466 - 21 สิงหาคม
2467

³
ก.

⁴ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.2/3 ประกาศ
เรื่องให้โรงเรียนวิสามัญชั้นสูงขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการ 17 กุมภาพันธ์ - 2 ธันวาคม

ในปัจจุบันไม่มีงบประมาณเท่าไร ต้องเที่ยวเจียจยอกอื่น ๆ อยู่เป็นอันมาก"¹

ปัญหาจากการขาดแคลนเงินสนับสนุนในการจัดการการอาชีวศึกษา เป็นผลทำให้ไม่สามารถขยายการอาชีวศึกษาให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทย และที่สำคัญคือภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยใน พ.ศ. 2474 อยู่ในสภาพที่ตกต่ำยิ่งกว่าปี พ.ศ. 2464 มากนัก² จึงทำให้การอาชีวศึกษาต้องล้มลุกคลุกคลาน และกระแสรนไม่เจริญเติบโตดังกิจการอื่นได้ ด้วยสาเหตุหลักที่สำคัญยิ่งคือ เงินทุนทั้งปรากฏหลักฐานการใช้จ่ายของการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรงเฉพาะปี พ.ศ. 2454 ดังตาราง 12

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.32/23
บันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 14 กุมภาพันธ์ 2473

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 งบประมาณแผ่นดิน
พ.ศ. 2474 30 มกราคม 2473 - 31 ธันวาคม 2474

ตาราง 12 แสดงการใช้จ่ายในการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรง พ.ศ. 2454

โรงเรียน	รายจ่าย (บาท)		รวม
	เงินเคื่อนคร	ค่าใช้สอย	
ฝึกหัดอาจารย์หัตถกรรมและหัตถกรรม*	12,240	11,760	24,000
พาณิชย์การวัดราชบูรณะ	4,440	—	4,440
พาณิชย์การวัดมหาพฤฒาราม	—	—	13,320

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กต.53/14 โครงการกระทรวงธรรมการ
ขยายการศึกษา ร.ศ. 131 พ.ศ. 2454 - 2455

รายจ่ายข้างต้นเป็นรายจ่ายเฉพาะด้านการหัตถกรรมและพาณิชยกรรมเท่านั้น ส่วนด้านการกลสิกรรมยังไม่ได้เปิดดำเนินการ รายจ่ายดังกล่าวหากเปรียบเทียบกับงบประมาณที่กระทรวงธรรมการได้รับในศกเดียวกันคือ 1,435,471 บาท กระทรวงธรรมการได้จำแนกงบประมาณในส่วนของการศึกษา ดังตาราง 13

* ขณะนั้นยังมิได้รับพระราชทานนามว่า "โรงเรียนเพาะช่าง"

ตาราง 13 เปรียบเทียบงบประมาณส่วนการศึกษา พ.ศ. 2454

ส่วนการศึกษา		จำนวนเงิน(บาท)	หมายเหตุ
ประถมศึกษา	โรงเรียน	238,276	การศึกษาพิเศษส่วนใน พระราชอาณาเขตจะต้อง แบ่งให้โรงเรียนแพทย์ลัย โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และโรงเรียนข้าราชการพลเรือน
	ข้าหลวงกรรมการ	148,500	
มัธยมศึกษา		128,088	
การศึกษาพิเศษ (การอาชีวศึกษา)	ในพระราชอาณาเขต	260,154	
	นอกพระราชอาณาเขต	135,850	

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กต.53/14 โครงการกระทรวงธรรมการ
ขยายการศึกษา ร.ศ. 131 พ.ศ. 2454 - 2455

การจัดการการอาชีวศึกษาจะได้รับเงินงบประมาณในส่วนของการศึกษาพิเศษ
ในพระราชอาณาเขต (จำนวนเงิน 260,154 บาท) ซึ่งเงินจำนวนนี้ต้องแบ่งไปให้
โรงเรียนราชแพทยาลัย โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์และโรงเรียนข้าราชการพลเรือน
อีกด้วย ฉะนั้นเงินที่ใช้จ่ายในการอาชีวศึกษาจริง ๆ มีเพียง 41,760 บาท เท่านั้น
จึงเห็นได้ว่าเงินที่นำมาลงทุนในการจัดการการอาชีวศึกษาถึง 3 โรงเรียน แต่ปรากฏว่า
ได้รับจำนวนเงินน้อยที่สุด ทั้งการเปรียบเทียบงบประมาณของการอาชีวศึกษา ในตาราง 14

ตาราง 14 เปรียบเทียบงบประมาณการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2454

โรงเรียน	จำนวนเงิน (บาท)	หมายเหตุ
อาชีวศึกษา 3 แห่ง	41,760	เฉพาะการอาชีวศึกษาส่วนใน พระราชอาณาเขต
ฝึกหัดอาจารย์	54,280	
ข้าราชการพลเรือน	61,737	
ราชแพทยาลัย	102,377	

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กต.53/14 โครงการกระทรวงธรรมการ
ขยายการศึกษา ร.ศ. 131 พ.ศ. 2454 - 2455

แสดงให้เห็นว่า การจัดสรรงบประมาณการศึกษาในส่วนของการอาชีวศึกษา โดยตรงก็ยังพึ่งพิงอยู่ด้วยตนเอง แม้จะต้อนำมาบริหารงานของโรงเรียนอาชีวศึกษาถึง 3 แห่งก็ตาม และการจัดการการอาชีวศึกษาในสภคต ๆ มา ก็ได้เงินจากการเจียก
เองประมาณในส่วนของท่านสามัญศึกษาไปจ่าย ด้วยไม่มีงบประมาณสำหรับ
การอาชีวศึกษาโดยตรงจึงได้กล่าวมาแล้ว

ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษาของกระทรวงธรรมการ จึงมุ่งในท่านสามัญศึกษา
เพราะไม่ต้องลงทุนมาก ถึงรายงานการประชุมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเมื่อ
พ.ศ. 2462 ความว่า "การศึกษาที่ได้ปฏิบัติจริงในเวลานั้นทำได้แต่การจัดการศึกษา
ท่านสามัญเบื้องต้นเท่านั้น"¹

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/42 แผนการศึกษา
สำหรับชาติ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกราบบังคมทูล 17 พฤศจิกายน 2462

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่าถึงแม้ผู้บริหารการศึกษาจะวางโครงการศึกษาและแนวนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาไว้อย่างดี รวมทั้งการพยายามที่จะปฏิบัติตามแผนงานอย่างเต็มความสามารถ หากมีอำนาจมาปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ หรือไม่มีเงินที่จะนำมาลงทุน ผลงานที่ออกมาจึงไม่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ หรือกล่าวได้ว่าได้รับผลสำเร็จที่ไม่น่าพอใจนัก และนี่คือจุดสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การอาชีวศึกษาของไทย ไม่เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับการศึกษาแขนงอื่น ๆ

4.1.2 ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องทัศนคติและค่านิยมการรับราชการของ ราษฎร

ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องทัศนคติและค่านิยมในอาชีพการรับราชการดีกว่าอาชีพอื่น ๆ ของราษฎร นับเป็นค่านิยมที่ฝังใจมาช้านานตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะการรับราชการนั้นจะมีศรัทธาบรรพชาศักดิ์ มีศักดิ์นา มีเงินเดือนประจำ ได้รับอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ความนับหน้าถือตา ความเคารพยำเกรงของคนทั่วไป ตลอดจนความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัว ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ว่า "อนึ่งก็เป็นโบราณราชประเพณีสืบมา ถ้าข้าทูลลอองฯ ผู้ใหญ่ ผู้น้อยมีความชอบได้ใช้ในราชการแล้ว จะมีราชกิจหุ้ไปในที่ใด ๆ แลถึงมรณภาพก็ดี อยุ่พวยหลังทรงพระกรุณาชุบเกล้าชุบกระหม่อมเลี้ยงบุตรภรรยาญาติพี่น้องมิให้ผู้ใดทำข่มเหงใด"¹

ด้วยเหตุนี้ราษฎรจึงมีความคิดว่า อาชีพราชการแม้จะเป็นเพียงเสมียน ก็เป็นหน้าที่การงานที่มีเกียรติ เป็นที่ยกย่องของสังคมและเป็นหลักความมั่นคงต่ออนาคตของตนและครอบครัวเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีการจัดการศึกษาอย่างเป็นแบบแผนขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีจุดมุ่งหมายประการหนึ่งก็เพื่อวางรากฐานค่านิยมของราษฎรพร้อมกับการผลิตบุคคลเข้ารับราชการ รวมทั้งให้ความสำคัญในบุตรหลานของข้าราชการว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มี

¹ กฎหมายตราสามดวง ฉบับจุฬาลงกรณ์ เล่ม 5 หน้า 249

สิทธิพิเศษในการสมัครเข้ารับราชการตามกรม กองต่าง ๆ เห็นว่าราษฎรสามัญทั่วไป กล่าวคือ "มีพระราชประสงค์อันยิ่งใหญ่ที่จะให้บุตรหลานเข้ารับราชการซึ่งได้มีตระกูลขนานสืบมาแต่ก่อน ได้รับราชการตามกรมซึ่งบิดาได้เคยรับราชการ หรือตำแหน่งใหญ่ยิ่งกว่านั้นขึ้นไป ยิ่งกว่าที่จะให้ผู้ที่ไม่มีตระกูลเข้ารับราชการ"¹ เป็นผลให้ราษฎรที่มีโอกาสทางการศึกษา ค้างก็มีจุดมุ่งหวังที่จะเข้ารับราชการตามนโยบายของรัฐบาลมากยิ่งขึ้น และกลายเป็นค่านิยมที่ฝังใจราษฎรตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ก็ได้ว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะต้องเข้ารับราชการให้จงได้ อาจกล่าวได้ว่าอาชีพการรับราชการคือจุดหมายปลายทางของชีวิต

ในสมัยโบราณ สังคมไทยถือว่าข้าราชการคือ ชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครอง ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเป็นรายได้แน่นอน ครอบครัวใดได้ผูกพันเกี่ยวข้องกับราชการ ถือเป็นผู้มีหน้ามีตาในสังคม² เมื่อสังคมยอมรับฐานะของข้าราชการว่าเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์สูง มีอภิสิทธิ์ต่าง ๆ จึงเป็นอาชีพที่ดึงดูดความสนใจและเป็นจุดมุ่งหวังอันสูงสุดของราษฎรทั่วไป ที่จะยึดอาชีพข้าราชการเพื่อเป็นหนทางก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต

ขณะเดียวกันราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ ดำรงชีพเป็นกสิกรทำการกสิกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการทำนา และส่วนใหญ่มักจะเป็นชาวนาที่ "ยากจนขัดสนด้วยทุน"³

¹ เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 129

² แนน้อย ติตติรานนท์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หน้า 260

³ พระยาสุริยานุวัตร ทรัพย์ศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 71

ไม่มีที่ดินของตนเองต้องเช่าที่ดินของนายทุนทำกิน ดังนั้นผลผลิตในแต่ละปีจึงเป็น "แรง
ที่ได้ออกไปโดยความเห็นเคเห็น้อย และความซึ่งต้องทรมานกายอดุสสำหรับตากแดดฝน
ลำบากมาเป็นหนักหนานั้น ก็ไม่ทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์สินของตนเองได้เท่ากับออกแรงทำ
ประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นฝ่ายเดียวเป็นแท้"¹ เมื่อราษฎรส่วนใหญ่ยากจน จึงทำให้ฐานะทาง
สังคมอยู่ในสภาพที่ต่ำหรือต่ำกว่าบุคคลที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ข้าราชการ ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญต่อฐานะความเป็นอยู่อย่างสูง ความเหลื่อมล้ำ
และการแบ่งชั้นทางสังคม ระหว่างข้าราชการกับราษฎรส่วนใหญ่จึงมองเห็นชัดเจน
ยิ่งขึ้น

เมื่อสังคมและรัฐบาลให้ความสำคัญต่อข้าราชการเช่นนั้น ทำให้ราษฎรเห็น
ถึงสภาพความเป็นจริงของการดำรงชีพที่แตกต่างกัน ดังนั้นเมื่อรัฐบาลเปิดโอกาสให้
ราษฎรสมัครเข้าทำงานได้ตามความรู้ ความสามารถ ดังประกาศที่ว่า "ด้วยราชการ
ทั้งปวงมากกว่าตัวผู้ที่จะทำ ถึงว่ามีตระกูลก็ดี ไม่มีตระกูลก็ดี ถ้ามีสติปัญญา วิชา
ความรู้สมควรแล้ว ก็จะต้องรับเลี้ยงให้รับราชการทั่วหน้า ไม่เลือกว่าเจ้าหรือขุนนาง
หรือพลเรือนพวกหนึ่งพวกใดเลย"² ยิ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระราชนิพนธ์ถึงสภาพความเป็นอยู่ที่ล้นกลนันท่งเพื่อในสังคมของข้าราชการ³ ด้วยแล้ว

¹ พระยาสุรียานุวัตร ทรัพย์ศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 72

² เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 121

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "โคลนติดล้อ" ใน ประมวลบท
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : ภาคปณิณกะ หน้า 27 -

ยิ่งทำให้ราษฎรเห็นเป็นแบบอย่างที่ดีและปรารถนาที่พาชีวิตก้าวเข้าสู่สังคมข้าราชการ โดยเฉพาะนักเรียนที่กำลังจะสำเร็จการศึกษา ซึ่งได้รับการปลูกฝังค่านิยมอันเป็น ประเพณีในสังคมว่า การศึกษาเป็นทางผ่านเพื่อเข้ารับราชการ¹ ทั้ง ๆ ที่บิดามารดา หรือผู้ปกครองของนักเรียนเหล่านั้น มีอาชีพหลักของตนอยู่แล้ว หากเป็นการเรียนไป เพื่อเป็นกำลังความคิดและแรงงานช่วยประกอบอาชีพในครอบครัวให้เจริญรุ่งเรือง การศึกษาก็อาจจะเป็นผลเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็ได้ และหากต้องการให้ นักเรียนเหล่านั้นนำเอาความรู้ไปช่วยครอบครัวประกอบอาชีพ มักจะได้รับคำตอบว่า "ผู้ที่ได้รับความศึกษาจากโรงเรียนแล้ว ไม่ควรที่จะเสียเวลาไปทำงานชนิด ซึ่งคน ไม่รู้หนังสือก็ทำได้"²

ดังนั้นจึงมุ่งหมายของการเข้ารับการศึกษาเพื่อเข้ารับราชการ ของราษฎร อาจจะสรุปเหตุผลได้คือ

1. มีความทะเยอทะยานและต้องการยกฐานะของตนให้สูงขึ้น ตาม ประเพณีนิยมของสังคมในด้านการประกอบอาชีพ โดยถือว่าอาชีพการรับราชการเป็น อาชีพที่มีเกียรติ มีอำนาจ เป็นเจ้าคนนายคน ตลอดจนการได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น จึงมองเห็นว่าอาชีพอื่น ๆ เป็นอาชีพที่ไร้เกียรติ ที่คนชั้นต่ำหรือสามัญชน ทั่วไปทำกัน

2. คำนิยมในความใหญ่โตมโหฬารของการเริ่มต้นกิจการต่าง ๆ จึงจะ ถือว่ามีหน้ามีตาและเป็นที่ยอมรับของสังคม ด้วยเหตุนี้การเริ่มลงทุนในกิจการใด ๆ นั้น

¹ แฉ่งน้อย ดิตติรานนท์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์
หน้า 262

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "โคลนคัลลอ" ใน ประมวล บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : ภาคปกิณกะ หน้า 27

ต้องใช้เงินจำนวนมากและเวลานาน แต่สำเร็จการศึกษาใหม่ ๆ ย่อมยังไม่พร้อมใน
ทุก ๆ ด้านที่จะทำการได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเปลี่ยนความตั้งใจและความต้องการ หัน
กลับมารับราชการดีกว่าการที่จะเริ่มต้นกิจการอื่นแต่ค่อยพอดำไป

3. การประกอบอาชีพอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกลีกรม ส่วนใหญ่
จะต้องอยู่ตามชนบท ซึ่งมักจะได้รับการคุ้มครองและดูแลเสมือนว่าเป็นบ้านนอก เพื่อเป็น
การหลีกเลี่ยงการคุ้มครองนี้ ราษฎรส่วนใหญ่ที่มีการศึกษาจึงมุ่งเข้ารับราชการ
มากกว่า¹ ทั้งนี้จะโทษใครก็ หากมองด้วยความเป็นธรรมแล้ว สังคมมีส่วนทำให้เกิด
ทัศนคติและค่านิยมดังกล่าวแก่ราษฎรเป็นอย่างมาก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงเสนอพระราชดำริในเรื่องนี้ว่า "ถ้าความเห็นของสาธารณชนเห็นว่า
ชาวนา ชาวลวน พ่อค้าและช่างต่าง ๆ มีเกียรติยศเสมอเสมียน และไม่ยกเสมียน
ขึ้นลอยไว้ในที่อันสูงเกินกว่าควร ก็จะเป็นประโยชน์ช่วยเหลือได้มาก"² ฉะนั้นรัฐบาล
จึงพยายามที่จะแก้ไขทัศนคติของราษฎร ให้เห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพใน
ด้านอื่น ๆ ให้มากยิ่งขึ้น โดยเน้นความจำเป็นให้มีความสำคัญและจัดการศึกษาด้าน
การอาชีพศึกษาขึ้น เพื่อสนองความต้องการ ความถนัด ในการเลือกอาชีพของราษฎร
ทั้งด้านหัตถกรรม พาณิชยกรรมและกลีกรม แต่ปรากฏว่าได้รับผลน้อยกว่าที่รัฐบาล
คาดหวังไว้ แม้ว่านักเรียนจะเข้ารับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น และสนใจการอาชีวศึกษา
มากกว่าเดิม "แต่ผู้ปกครองเด็กยังมีอยู่อีกมากที่ยังอาศัยอาชีพทำราชการอยู่"³ หรือ

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "โคลนตม" ใน ประมวล
บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : ภาคปดิดกะ หน้า 31

² ข.

³ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิศิการ อดีตชีวิตประวัติดิ พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิศิการ 15 ธันวาคม 2517
หน้า 97

"แม้แต่คนชั้นต่ำ ๆ ใครเล่าจะส่งบุตรให้ไปเรียนช่างเหล็ก ช่างปูน ช่างไม้ คงอยาก
ให้บุตรของตนเล่าเรียนหนังสือ ประมาทจะได้เป็นชนน้ำขุนนางกับเขามั่ง พยายาม
กันอยู่เช่นนั้นหมด จะขึ้นนี้โดยใจคอกันไม่ได้ตัวเอง" สอกลดลงกับพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชี้ให้เห็นถึงค่านิยมของผู้ปกครองที่มุ่งหวัง
ให้บุตรหลานของตนเข้ารับราชการ ถึงบทพระราชนิพนธ์เรื่องหัวใจชายหนุ่ม ของรามจิตติ*
ที่ว่า

ความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ของคุณพ่อก็คืออยากให้คุณได้เข้ารับราชการใน
พระราชสำนัก แต่ผู้ที่ต้องการไปรับราชการในพระราชสำนักสมัยนี้ มันมี
มากมายจนเหลือตำแหน่ง เพราะฉะนั้นฉันก็เข้าไปไม่ได้ คุณพ่อพาฉันไป
หาเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการมหาดเล็กท่านก็พูดจาปราศรัยอย่างดี แต่ท่าน
แสดงความเสียใจว่าไม่มีตำแหน่งว่างจริง ๆ ...ฉันได้บอกคุณพ่อว่าจะลอง
ประกอบอาชีพทางค้าขายดูก่อน แต่ท่านไม่ยอมที่จะให้ฉันทำเช่นนั้น
ท่านว่าค้าขายไม่มีหนทางจะเป็นใหญ่เป็นโตต่อไปได้ และถึงจะหามา
ค้าขายก็อย่างไร ก็จะเป็นอะไรไม่ได้...²

แสดงให้เห็นถึงทัศนคติและค่านิยมความต้องการที่จะเข้ารับราชการของราษฎร
ว่า เป็นสิ่งที่ฝังรากลึกกลงไปยากที่จะหาทางแก้ไข แม้ว่ารัฐบาลและผู้บริหารการศึกษา

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.5/4 หัวข้อหาญา
ของกระทรวง มณฑล เรื่องจัดการศึกษา 16 พฤษภาคม 2453 - 17 สิงหาคม 2459

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์นวนิยายเรื่องนี้ใน
รูปของจดหมายของนายประพันธ์ ประยูรสิริ เขียนถึงนายประเสริฐ สุวัฒน์ ซึ่งกำลัง
ศึกษาอยู่ในทวีปยุโรป เพื่อเล่าทุกข์สุขของตนในประเทศไทย

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หัวใจชายหนุ่ม โดย รามจิตติ
(พระนามแฝง) หน้า 28

จะพยายามหาทางเปลี่ยนแปลงทัศนคติค่านิยมทางการศึกษาที่มีมาแต่เดิมตามโครงสร้างของสังคมไทย แต่ก็ยังเป็นความพยายามที่ไร่น้ำ ไม่สามารถที่จะนำไปสู่จุดหมายใหม่ได้ เพราะ "เคยชินเสียแล้ว ที่จะให้เด็กนักเรียนไปในทางเป็นเสมียน"¹ ทั้งนี้ นักการศึกษาของไทยได้ชี้ให้เห็นว่า การที่ไม่สามารถโน้มน้าวชักจูงให้ราษฎรหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกจากอาชีพรับราชการได้ ก็ด้วย "รู้สึกว่ามีความมั่นคงดีกว่าอาชีพอื่นทั้งหมด"²

ทัศนคติค่านิยมของราษฎรดังกล่าวนี้ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การจัดการการอาชีวศึกษาที่จะเป็นไปเพื่อพัฒนาประเทศ ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อันเป็นผลที่สืบทอดมาจวบทุกวันนี้ เราผู้อยู่ข้างหลังจะโทษโครงการศึกษาสมัยแรกเริ่ม หรืออะไรก็

4.1.3 ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องที่ราษฎรไม่เข้าใจในคุณค่าของการอาชีวศึกษา

อุปสรรคอีกประการหนึ่งของการวางรากฐานการอาชีวศึกษา คือ ความไม่เข้าใจและไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาค่านิยมของราษฎร โดยจะดูหมิ่นดูแคลนการอาชีวศึกษาว่า เป็นการศึกษาที่ไม่มีเกียรติภูมิ ทั้งนี้เพราะราษฎรให้ความสำคัญในการศึกษาเพื่อรับราชการอยู่มาก แม้การอาชีวศึกษาจะเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการศึกษาแห่งชาติ ที่มุ่งฝึกฝนให้ราษฎรเรียนรู้ออกมาประกอบอาชีพในสาขาต่าง ๆ ตามอัธยาศัยและความถนัด ให้สามารถดำรงชีพได้ทั้งในขั้นหัตถกรรม พาณิชยกรรมและกสิกรรม โดยไม่หวังพึ่ง

¹พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร อัตชีวประวัติ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร 15 ธันวาคม 2517
หน้า 98

²สาโรช บัวศรี และคณะ การศึกษาเพื่อการทำงานและอาชีพ หน้า 13

อาชีพการรับราชการเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะช่วยลดความต้องการและอาจจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติค่านิยมในการเลือกอาชีพ อันเป็นการแก้ปัญหาว่างงานของราษฎรด้วยทางหนึ่ง แต่ราษฎรยังไม่ให้ความสนใจและให้ความสำคัญของการอาชีวศึกษาในแขนงใด ๆ มากนัก แม้จะมีการจัดการการอาชีวศึกษาขึ้นในโรงเรียนแล้วก็ตาม ทั้งนี้เพราะ "มีอุปทานยี่สิบแปดเป็นข้าราชการทั้งสิ้น"¹ ครั้นเมื่อไม่สามารถเข้ารับราชการได้ ความจำเป็นบังคับให้กลับไปประกอบอาชีพทางการกลีกรมในท้องถิ่นของตน กับปฏิบัติงานไม่ได้เช่นบิดามารดา ด้วยมีนิสัยหยิ่งโหยงที่เรียกว่า "เหยียบมูลไก่ไม่ผ่อ"² เพราะการเรียนหนังสือหลาย ๆ ปีโดยมิได้รับการฝึกฝนทำงานเลยยอมขาดประสบการณ์ ขาดความมานะอดทน เมื่อมาทำงานที่ต้องใช้แรงกายทำให้เกิดความรู้สึกว่า เป็นงานที่หนักและมีความยากลำบาก ก่อให้เกิดความห่อเหี่ยว ขาดความพยายามบากบั่นสู้ทนในอาชีพ ในที่สุดผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับก็ไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ส่งผลเสียให้แก่ประเทศชาติในทางเศรษฐกิจไปด้วย

ถ้าจะกล่าวไปแล้ว ศิลปหัตถกรรมไทยไม่ค่อยไปกว้างงานฝีมือของชาวต่างชาติเลย³ รัฐบาลไม่เล็งเห็นถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของศิลปหัตถกรรมของชาติจึงมีนโยบายที่จะทำนุบำรุงและคงรักษาไว้เป็นศิลปะประจำชาติ โดยการจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้นมาด้วยเหตุผลที่ว่า การที่จะให้ศิลปหัตถกรรมของชาติเจริญรุ่งเรือง ต้องจัดการศึกษาแก่นักเรียนตั้งแต่เล็ก ๆ เพื่อจะได้นำไปประกอบอาชีพหลักในอนาคตได้⁴ แต่ไม่ได้รับ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/66 การศึกษา คืออะไร 10 มกราคม - 13 กุมภาพันธ์ 2471

² ก.

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.17/22 โอวาทในการประชุมแจกรางวัล แสดงศิลปหัตถกรรม (ม.ท.)

⁴ ข.

ความสนใจจากราษฎรที่จะส่งบุตรหลานของตนเข้ารับการศึกษามากนัก จะเป็นเพราะราษฎรส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่าการช่าง การฝีมือ เป็นวิชาที่ไม่สำคัญ และยังมีความคิดเห็นอยู่ว่าวิชาช่างเป็นวิชาหนักและค่า¹ ซึ่งเจ้าพระยาบรมราชโอรสได้กราบบังคมทูลถวายความคิดแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงปัญหาของโรงเรียนเพาะช่างนี้ว่า "ถ้าจะให้ชอกราบมั่งคมทุกอย่างไม่เกรงใจกรมศึกษาธิการแล้ว ก็ด้วยว่าที่ด้วยความคิด แต่คงจะไม่มีใครอยากเรียน"² ทั้งนี้เพราะราษฎรไทยมีค่านิยมที่อุดมสมบูรณ์จะทำอะไรสักเล็กน้อยก็ได้เงิน อาหารการกินกับบริบูรณ์³ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนไทยไม่หมกหมิ่นที่จะประกอบกิจการงานใด ๆ เป็นหลัก เฉพาะอย่างยิ่งมีความเกียจคร้านและแสวงหาความสุขจากการพนันตามบ่อนเบี้ยต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่ทำให้ขาดความกระตือรือร้นในการทำงานอาชีพ เป็นผลให้การหัตถกรรมตกอยู่ในอำนาจของชาวจีนไปหมด "ถ้าจะให้ทำจริง ๆ ทำไม่ได้ ถึงจะได้อะไรไม่ทันต้องการ ช่างก่อดึกเป็นอันไม่มีที่เคียว"⁴

ครั้นเวลาล่วงเลยไป ความสามารถและประสิทธิภาพทางด้านหัตถกรรมและการช่างต่าง ๆ ก็แทบจะต้องอาศัยแรงงานของช่างชาวจีนเป็นหลัก สินค้าที่ส่งออกในค้าฝีมือช่าง เกือบเรียกได้ว่าไม่มีหรือมีน้อยที่สุด ที่มีบางส่วนใหญ่อีกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากพื้นดิน จากธรรมชาติ ไม่ใช่ฝีมือที่มาจากสติปัญญา⁵

¹ รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2460 หน้า 165

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.5/4 หัวข้อหาญา
ของกระทรวง มณฑล เรื่องจัดการศึกษา 16 พฤษภาคม 2453 - 17 สิงหาคม 2459

³ ข.

⁴ ข.

⁵ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/2 ความเห็น
เอกสารเรื่องจัดการบ้านเมืองของประเทศสยาม 29 กันยายน 2455

ขณะเดียวกันหน่วยงานของรัฐบาลเอง ก็ไม่ได้เอื้ออำนวยนโยบายการจัด การการอาชีวศึกษาของกระทรวงธรรมการ โดยเห็นได้จากการจัดตั้งโรงเรียน เพาะช่างขึ้นมา มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนนักเรียนให้เป็นช่างอาชีพ แต่เมื่อโรงเรียน ได้ส่งคำร้องขอไปยังกระทรวงมรุชาธร ขอให้นักเรียนได้ทำงานของทางราชการบ้าง จะเป็นการจ้างเฉพาะหรือประกวดราคาจ้างทำก็ตามที่ ควรที่หน่วยงานของรัฐบาลพึง ให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูล เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่ผู้เรียนและเป็นการฝึกปรือ เพิ่มประสบการณ์ความชำนาญให้มากยิ่งขึ้น กระทรวงมรุชาธรกลับตอบว่า ยินดีจะ ออกทุนอยู่แต่มีข้อแม้ที่ทำให้เอกชนไม่ไ้เพราะ "ราคาของโรงเรียนสูงไป จึงไม่เป็น การตกลง"

จากความสำเร็จคล่องและไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานของ กระทรวงอื่น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจว่า วิชา ความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนจะเป็นที่ต้องการของสังคม ความตั้งใจที่จะผลิตงาน ศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ ให้ก็ถึงเช่นเคยปฏิบัติก็อาจจะกระทบกระเทือน ทำให้เกิดความ อับเฉา เสื่อมโทรมลงทุกที ด้วยความไม่ได้รับการเอาใจใส่จากนักเรียนและจากหน่วย งานทางราชการ นอกจากนี้แม้จะมีผลิตผลจากช่างคนไทย ที่จำหน่ายโดยพ่อค้าคนไทย บ้างเล็กน้อย ก็ไม่เป็นที่ยอมรับและการออกทุนจากคนไทย ทำให้การจำหน่ายสินค้า เหล่านั้นซบถกัน กิจกรรมของคนไทยจึงไม่เจริญพอที่จะตั้งตัวให้ใหญ่โตได้ หากรัฐบาล และเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนข้าราชการทั่วไป ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างให้การช่วยเหลือ ออกทุนและปลูกฝังค่านิยมให้ใช้สินค้าที่ผลิตจากคนไทยแล้ว การจำหน่ายสินค้าทางช่างฝีมือ ก็คงจะคล่องตัว การค้าขายก็จะรุดหน้า กิจกรรมและคุณภาพของสินค้าที่ผลิตโดยคนไทย

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.4/49 หนังสือ พระองค์เจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ถึงอำมาตย์ตรีพระเสน่หาพจนพานิช 23 เมษายน 2475

จะต้องได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิมอย่างแน่นอน¹ ซึ่งจะเป็นการเริ่มต้นพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ดังนั้นการที่จะก้าวพ้นอุปสรรคต่าง ๆ นั้น สมควรที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย

ส่วนทางด้านพาณิชย์กรรมหรือการค้าขาย เป็นอาชีพหลักสำคัญที่คนไทยยึดถือในการดำรงชีวิตน้อยมาก เมื่อเทียบกับอาชีพอื่น ๆ หากย้อนหลังไปก่อนที่ประเทศไทยจะตกอยู่ภายใต้การผูกพัน กับสนธิสัญญาเบาว์ริงนั้น โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจไทยเป็นไปอย่างง่าย ๆ โดยการอิงเกษตรกรรมเป็นหลัก อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของภูมิประเทศและการเอื้ออำนวยของดินฟ้าอากาศ ทำให้คนไทยมีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ไม่ค่อยอยากหากแคลนแต่อย่างใด ราษฎรไม่ต้องประสบกับความยุ่งยากในการทำเลี้ยงชีพ ประกอบกับโครงสร้างทางสังคมแบบง่าย ๆ เมื่อชีวิตความเป็นอยู่และระบบเศรษฐกิจเป็นไปอย่างธรรมชาติ สิ่งของต่าง ๆ จึงมีราคาถูก ราษฎรไม่รู้สึกว่าหากแคลนอะไร ปัญหาเศรษฐกิจจึงไม่ใช่ปัญหาสำคัญของสังคมไทยในยุคนั้น²

เมื่อประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้ภาวะของสนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี พ.ศ. 2498 จึงทำให้สภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนไป แต่ราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศก็ยังดำรงชีวิตอยู่ด้วยการกสิกรรมเป็นหลัก และยังไม่มีความกระตือรือร้นที่จะเปลี่ยนแปลงภาวะความเป็นอยู่ให้ต่างไปจากเดิม ประกอบกับการจัดการศึกษาที่เป็นแบบแผนตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งเสริมและเน้นความสำคัญของการเข้ารับราชการอย่างมาก มีส่วนทำให้ราษฎรซึ่งนิยมมุ่งหวังที่จะก้าวหน้าทางราชการเป็นทุนเดิม

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม. 26.4/103 บุคคลนี้เป็นบุคคลสำคัญเหมือนตราชูธงชัยเจริญของสยาม ชีวิตของชาติไทยอยู่ที่ภาษาไทย

1 มิถุนายน - 14 พฤศจิกายน 2471

² มัทนา เกษโกมล การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2453 - 2468)

ก็มุ่งความสนใจในการดำรงชีวิตด้วยอาชีพรับราชการ เป็นสำคัญ ส่วนราษฎรที่จะลงทุนเพื่อทำการค้ามีน้อยมาก เท่าที่ปรากฏพบว่า การลงทุนของคนไทยมักจะไม่ไต่ผลหรือไม่เจริญรุ่งเรือง ทั้งนี้เนื่องจากการที่ไม่มีความคุ้นเคย และไม่มีประสบการณ์ในการทำการค้าขาย ตลอดจนผู้ที่มีการเงินในการลงทุนส่วนใหญ่ ก็เป็นพวกชนชั้นเจ้านายหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีงานประจำทำอยู่แล้ว ทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอในการดูแลกิจการ¹ สภาพเช่นนี้จะเป็นไปตามแนวความคิดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ว่า "ถ้าทำการค้าขายเป็นพ่อค้า ถ้าจะเป็นพ่อค้าตั้งต้นแต่หนุ่ม"² และค่านิยมในสังคมไทยยังถือว่าอาชีพการค้าขาย เป็นอาชีพของกลุ่มคนชั้นต่ำของสังคม จึงเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีนกับชาวตะวันตก เข้าทำการค้าขายจนกลายเป็นกลุ่มนายทุนที่ยึดครองอำนาจทางเศรษฐกิจของประเทศไทยไว้ตลอดมา

นอกจากนี้เหตุผลอื่นอีกหลายประการที่ทำให้ราษฎรคนไทยไม่ชอบอาชีพการค้าขาย กล่าวคือ

1. อาชีพการค้าขายมิได้รับการยกย่องและสนับสนุนเหมือนอาชีพรับราชการ ซึ่งเป็นอาชีพที่ราษฎรมุ่งมั่นที่จะยึดไว้เป็นหลัก
2. การค้าขายเป็นงานที่ต้องใช้ความอดทน ความเพียรพยายามและคอยแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา ลักษณะนี้จะติดกับนิสัยของคนไทยที่ชอบทำงานที่สะดวกสบาย

¹ รัชนี้ กัลยาณดรรชนี ที่มาของรัฐบาลไทย หน้า 106

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "สยามกับพาณิชย์" ใน พักตร์กรรณ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรณ ชัยคิกเสถียร 15 มีนาคม 2516
หน้า 58

3. การค้าขายเป็นงานที่ต้องเอาอกเอาใจคนอื่น แต่คนไทยชอบให้คนอื่นเอาใจตัวเองมากกว่า เพราะความเคยชินกับระบบเจ้าขุนมูลนาย ถ้อยสุราบรรคาศักดิ์ในสังคม

4. การค้าขายเป็นงานที่ต้องเสี่ยงต่อการกำไรและขาดทุน แต่คนไทยไม่ชอบการเสี่ยง ชอบการค้าขายแบบอภิสิทธิ์

5. คนไทยไม่มีนิสัยรักการค้าขาย เพราะขาดการอบรมและการชักจูงจากบรรพบุรุษหรือหัวหน้าครอบครัว

6. คนไทยส่วนมากมีนิสัยละม่อมละม่อนอ่อนโยนและเชื่องช้าซึ่งขัดกับนิสัยของพ่อค้า ที่ต้องทำงานด้วยความรวดเร็ว นั้บไว และทำงานแข่งกับเวลา¹

เหตุผลทั้งกล่าวนี้เป็นเพียงความคิดเห็นของนักธุรกิจเท่านั้น ยังไม่อาจจะเป็นข้อสรุปได้ ทั้งนี้เพราะไม่ใช่เหตุผลที่เกิดจากการวิจัยแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามข้อคิดเห็นดังกล่าว ก็มีส่วนตรงตามลักษณะนิสัยของคนไทยอยู่บ้าง นอกจากนี้การค้าขายต้องมีเงินสำหรับเป็นทุนในการดำเนินงาน เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าราษฎรไทยส่วนใหญ่เป็นกสิกรที่ยากจน ไม่มีเงินพอที่จะลงทุนทำการค้าขายได้ และไม่นิยมการเข้าหุ้นกันเพื่อรวมเป็นกองทุนสำหรับทำการค้าขาย ซึ่งต่างกับการค้าของชาวจีนหรือชาวตะวันตกมักจะทำกันในรูปแบบของหุ้นส่วนรวมทุนกันดำเนินการค้าขาย ย่อมจะมีโอกาสลงทุนทำการค้าขายได้มากกว่าคนไทย จึงทำให้เศรษฐกิจของไทยต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของชาวต่างชาติในประเทศตลอดมา แม้กระทั่งรัฐบาลได้พยายามหาทางแก้ไขด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพาณิชย์การขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ราษฎรมีความรู้ ความสามารถทางด้านการค้าขายและมุ่งหวังให้เป็นพ่อค้าเองด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การจัดการศึกษาของโรงเรียนมิได้สนองผลประโยชน์แก่ราษฎรไทย เพราะนักเรียนที่เข้ารับการศึกษ

¹ กิจจา วัฒนสินธุ์ "ทำไมคนไทยจึงไม่ชอบค้าขาย" ใน พดกกรรัง อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรณัง โสติกเสถียร 15 มิถุนายน 2516 หน้า 70 -

จะเป็นบุตรหลานหรือเชื้อสายของพ่อค้าซึ่งเป็นชาวจีนเสียส่วนใหญ่ ที่สำคัญคือนักเรียนที่สมัครเข้าเรียนต่อในโรงเรียนพาณิชย์การส่วนหนึ่งเป็นพวกที่ไม่สามารถเข้าเรียนตามโรงเรียนสามัญใด ๆ ได้ จึงเข้าเรียนโรงเรียนพาณิชย์การด้วยความจำใจ ด้วยเหตุนี้ความตั้งใจสนใจเรียนก็มีน้อย หากมีโอกาสไปเรียนในทางอื่น ๆ ได้ก็มักจะลาออกเสียกลางคัน ความรู้ที่ได้รับครึ่ง ๆ กลาง ๆ หากนำไปประกอบอาชีพก็มักจะไม่ประสบความสำเร็จ¹ ทำให้ไม่สามารถที่จะหาช่องทางหรือโอกาสที่จะก้าวไปสู่การเป็นพ่อค้าได้เท่ากับชาวจีนได้ โดยเฉพาะการเป็นพ่อค้าได้ต้องมีปัจจัยที่สำคัญก็คือ-ทุนทรัพย์ ความรอบรู้ ฉลาดไหวพริบดี รวมทั้งองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ราษฎรไทยยังขาดอยู่ และยังคงประสบกับปัญหาการถือพวก หรือ "อุปสรรคแห่งการถือชาติเข้ามาขวาง"² เพราะการค้าขายอยู่ในอำนาจของพ่อค้าชาวจีน ย่อมไม่เปิดโอกาสให้คนไทยเข้ามาค้าขายร่วมด้วย หากมีเชื้อเจ้านายหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ซึ่งจะเชื้อคอณลประโยชน์แก่กลุ่มของตน

การที่ราษฎรส่วนใหญ่ดำรงชีวิตด้วยการกสิกรรมและมุ่งที่จะเข้ารับราชการเป็นสำคัญ เป็นการละเลยโอกาส ทำให้ขาดโอกาสที่จะประกอบอาชีพทางการค้าขาย เพื่อควบคุมเศรษฐกิจของคนและประเทศไว้ อำนาจทางเศรษฐกิจจึงตกในมือของนายทุนทางชาติในประเทศโดยปริยาย กล่าวได้ว่าเมื่อราษฎรละเลยและขาดความกระตือรือร้น

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.52.4/19 โรงเรียนพาณิชย์การวัดสามพระยาขอให้มีการสอบไล่แข่งขันทุนเล่าเรียนแก่นักเรียนพาณิชย์การ 17 - 22 กันยายน 2473

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ปัญหาการศึกษา โดยครูเทพ (นามแฝง) พิมพ์แจกในงานถวายเป็นพระราชทาน ณ วัดราชสิทธาราม (วัดพลับ) 3 พฤศจิกายน 2478 หน้า 5

รับผิดชอบสนองตอบนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาด้านพาณิชยกรรมของรัฐบาล มีส่วนทำให้การจัดการศึกษาด้านนี้ไม่ก้าวหน้าไปเพื่อพัฒนาประเทศ และมีความเจริญก้าวหน้าช้าอย่างมาก ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่บรรลุเป้าหมายอย่างไม่น่าพอใจนักสำหรับผู้บริหารการศึกษา

ทางด้านกลไกหรือการเพาะปลูก เป็นที่ทราบอยู่แล้วว่าโลกทรัพยากรสำคัญยิ่งของประเทศไทยคือการทำนาและสินค้าข้าว ความมั่งคั่งหรือความขัดสนยากจนของราษฎรอยู่ที่ผลของ "การทำนา"¹ แต่ชาวนาส่วนใหญ่ยังทำงานกันอย่างที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษโดยอิงธรรมชาติเป็นหลัก อย่างที่เรียกกันว่า "ทำกันไปตามเคยได้ปีหนึ่งเสียสามปี"² ชาวนาขาดความรู้ใหม่ ๆ และการนำเอาวิธีการต่าง ๆ มาปรับปรุงการทำงานของตนให้ได้ผลผลิตสูงมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลถึงเศรษฐกิจของประเทศได้

ดังนั้น รัฐบาลโดยเฉพาะผู้บริหารการศึกษาจึงวางแนวนโยบายให้มีการจัดการการอาชีวศึกษาด้านการกลไกกรรมขึ้น โดยบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษามาศึกษาบังคับ (ป.4 - ป.5) ด้วยหวังว่า หากบุตรหลานของชาวนาได้รับการศึกษาด้านการกลไกกรรมแบบใหม่ คงจะนำเอาวิชาการเหล่านั้นมาทำนุบำรุงและแก้ไขข้อบกพร่องของการทำงานในครอบครัวตนบ้างโดยการดำเนินนโยบายเร่งรัดผลิตครูกลไกกรรม เพื่อสนองนโยบายการจัดการศึกษาด้านการกลไกกรรมในระดับประถมศึกษาภาคบังคับ แต่แล้วการปฏิบัติงานที่สนองประโยชน์ต่อกันและกันตามนโยบายทั้ง 2 ประการนี้ ต้องประสบกับปัญหาหลายประการจนเกือบจะล้มเหลว ด้วยการศึกษาความพร้อมในขั้นดำเนินการในหลาย ๆ ด้าน กล่าวคือ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/26 การทำนาเมืองไทย 10 กรกฎาคม - 11 มกราคม 2471

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/112 สภาพของดินนาในสยามสมัย 13 ธันวาคม - 4 ตุลาคม 2472

โรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กสิกรรมจัดตั้งขึ้นในภาวะที่คับขันเพื่อผลิตครูกลุ่กสิกรรมให้ทันกับการเปิดชั้นเรียนในระดับประถมศึกษา (ป.4 - ป.5) ซึ่งมีวิชากลุ่กสิกรรมเป็นวิชาชีพหลักของหลักสูตร โดยที่ในขณะนั้นรัฐบาลแทบจะไม่มีงบประมาณสำหรับจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กสิกรรม ต้องอาศัยงบประมาณและสถานที่ของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ทำให้โรงเรียนขาดความพร้อมในการดำเนินงานนานาประการ ตรงกับคำกล่าวที่ว่า "บางอย่างก็จัดไม่เหมาะในสถานอาคารและเวลาที่ควรจัด"¹ มีส่วนทำให้ผลงานและคุณภาพของโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กสิกรรมไม่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของราษฎร

สำหรับหลักสูตรประถมศึกษา (ป.4 - ป.5) แม้จะสามารถดำเนินงานและขยายออกไปตามโรงเรียนประถมศึกษาเกือบทั่วประเทศ แต่นักเรียนส่วนใหญ่เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แล้ว มักจะสมัครเรียนมัธยมศึกษามากกว่าที่จะเรียนในระดับประถมศึกษา (ป.4 - ป.5)² โดยเฉพาะโรงเรียนในกรุงเทพฯ และบางจังหวัด ไม่ได้เปิดทำการสอน เช่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในบางท้องที่ที่เปิดทำการสอน ก็มักจะสอนตามตำราในห้องเรียนเสียเป็นส่วนมาก เช่น มณฑลพิษณุโลก และจังหวัดสุพรรณบุรี เฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดสุพรรณบุรีจะสอนวิชาไร่นาแทนการทำนา และเป็นวิชาทำไร่แบบตะวันตก คือมีการเลี้ยงปลุกสัตว์ประกอบด้วย³

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/66 การศึกษา คืออะไร 10 มกราคม - 13 กุมภาพันธ์ 2471

² รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 21 ประจำปีพุทธศักราช 2471 หน้า 3

³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ. 40/7 รายงานเสนาบดีเสด็จตรวจราชการบางอำเภอในพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2471 4 กันยายน-11 ธันวาคม 2471

นอกจากนี้ การเรียนการสอนวิชาการกลีกรมนั้นต้องใช้ร่างกายประกอบ กิจกรรมที่ต้องลงทดลองปฏิบัติจริง ดังนั้นผู้เรียนจึงต้องมีใจรัก มีความมานะอดทนต่อสู้กับงานได้ ตลอดจนมีผู้ให้การสนับสนุนเป็นกำลังใจช่วยส่งเสริมให้รักการเรียนยิ่งขึ้น

ด้านทางปฏิบัติ บิคารมวราและสังคมจะปลูกฝังค่านิยมให้เห็นความสำคัญของการศึกษา เพื่อเข้ารับราชการมากกว่าที่จะให้สำเร็จออกมาเป็นกลีกรวม ถ้าเป็นไปได้ก็ให้หลีกเลี่ยงจาก อาชีพการกลีกรวมเสียเลย ทั้งยังมีความเข้าใจผิดในอาชีพการกลีกรวมหรือการหักลดกรรม อีกว่าไม่จำเป็นต้องเรียนให้เสียเวลาและเสียเงินเลย อย่างไรก็ตามมีผู้สำเร็จการศึกษา แล้วกลับไปประกอบอาชีพการกลีกรวม และอาชีพของบรรพบุรุษอยู่บ้าง แต่ก็คงจะเป็นด้วยความจำเป็นและขาดโอกาสที่จะก้าวไปสู่อาชีพใหม่ ๆ มากกว่า

แนวทางการจัดการการอาชีวศึกษา จะมุ่งส่งเสริมอาชีพของราษฎรให้กว้างขวาง ออกไปหลายสาขา เพื่อสนองประโยชน์ในการดำรงชีพก็ตาม แต่ราษฎรกลับไม่เห็นความสำคัญและไม่ให้ความร่วมมือช่วยกันจรรโลงการศึกษาค้นคว้าให้เจริญรุ่งเรืองแพร่หลาย ออกไป อันจะเป็นการสร้างแนวคิดที่ก้าวหน้าทางการศึกษาให้แก่เยาวชนที่เข้ารับการศึกษา และการเรียนรู้เพื่อความอยุ่รอดในการประกอบอาชีพตามความถนัดความสามารถ ตลอดจน สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิต เฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศ ที่กำลังพัฒนา ย่อมต้องการกำลังคนในด้านการช่างการฝีมือทุกสาขาอย่างมากมายไว้สำหรับ พัฒนาประเทศให้เจริญทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ไม่ว่าค่านิยมหักลดกรรมซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความมีอารยธรรม ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศหรือในด้านการค้าขาย

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์
ธนะรัชต์ 17 มีนาคม 2507 หน้า 199

เพื่อนำประเทศให้รอดจากการเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจ การรู้จักคิดต่อค้าขาย
แข่งขันหาตลาดจำหน่ายสินค้าให้ไ้ราคาดี การรู้จักใช้วัตถุดิบในประเทศให้เกิดประโยชน์
ต่อการผลิตสินค้าอย่างมีคุณภาพและไ้ปริมาณ หรือทำนกลีกรรรม ต้องมีบุคลากรที่มีความรู้
ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญในการเกษตรกรรม เพื่อปรับปรุงพัฒนาการเพาะปลูกให้
ผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารเลี้ยงราษฎรภายในประเทศไ้เพียงพอ จนสามารถส่งออก
จำหน่ายแก่ต่างประเทศไ้ได้อีกด้วย ซึ่งสภาพดินฟ้าอากาศของประเทศไทยก็ไ้เป็นประเทศ
กลีกรรรมอยู่แล้ว จึงไม่ควรมองข้ามความสำคัญของการกลีกรรรมไปเสีย แม้จะเคยทำกัน
มาตั้งแต่โบราณ ก็อย่าคิดว่าเป็นเรื่องที่ทำกันไ้ง่าย เพราะเคยทำมาก่อนแล้ว อันจะเป็น
การช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศไ้ด้วย

ความสำคัญและความจำเป็นของการอาชีวศึกษาดังกล่าว ราษฎรกลับมองเห็นว่า
เป็นการศึกษาที่ผลิตบุคคลออกมาเพื่อใช้แรงงานทางกำลังกาย ถือว่าเป็นอาชีพของชนชั้นต่ำ
ในสังคมเป็นอาชีพที่ไร้เกียรติยศ ซึ่งนับว่าเป็นทัศนคติค่านิยมที่ไม่ดีต่ออาชีพการช่างหรือ
การหัตถกรรม การค้าขาย และการกลีกรรรม โดยยังยึดถือฝังใจในอาชีพรับราชการว่า
เป็นที่ยกย่องของสังคมอยู่ ดังนั้นการที่จะชักนำ ปลูกฝังให้ราษฎรเห็นคุณค่าและคุณประโยชน์
อันพึงไ้รับจากการอาชีวศึกษา จึงไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทั้งหมดไ้ ซึ่งเป็น
สิ่งที่คุณบริหารการศึกษาจะต้องใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แนวความเชื่อของราษฎร
พอสมควร และพร้อมกันนั้นก็พัฒนาตลอดจนปรับปรุงแก้ไขนโยบายการจัดการอาชีวศึกษา
ทุก ๆ ด้าน อาทิ หลักสูตร ตำราแบบเรียน วิธีสอน บุคลากร งบประมาณ หรือการบริหารงาน
เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชน จะต้องให้ร่วมกันให้การสนับสนุน
ส่งเสริมจัดหางานต่าง ๆ ขึ้นสนองนโยบาย เพื่อให้การจัดการอาชีวศึกษาเป็นไปเพื่อ
การพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศชาติสืบไป

4.1.4 ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการขาดแคลนบุคลากรและผู้มีความรู้ ความสามารถ ตลอดจนอุปสรรคการสอนในด้านการอาชีวศึกษา

ในการดำเนินงานต่าง ๆ นั้น บุคลากรเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้งาน
ดำเนินไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ถึงแม้ว่าโครงการจะดีเลิศเพียงใดก็ตาม ถ้าขาดบุคลากร

เสียแล้ว การทุกอย่างจะต้องหยุดชะงัก ในทำนองเดียวกัน การจัดการการอาชีวศึกษาก็ย่อมมีความจำเป็นและต้องการบุคลากรมาบริหารและดำเนินงานเช่นกัน

ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรในส่วนของการอาชีวศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือครูสอน นับเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาการขาดแคลนเงินงบประมาณเป็นสำคัญ¹ ทั้งนี้เพราะการอาชีวศึกษาเป็นงานที่ริเริ่มขึ้นใหม่ ความพร้อมในต่าง ๆ จึงไม่มี เมื่อรัฐบาลไม่สามารถจัดสรรเงินงบประมาณโดยตรงมาให้ ต้องใช้เงินที่เอามาจากในส่วนของการสามัญศึกษามาใช้จ่ายดำเนินการ ทำให้งานทุกอย่างต้องขาดหลัก ไม่เจริญก้าวหน้าที่จะขยายให้กว้างขวางออกไปสู่ความสนใจของราษฎรได้

ความต้องการกำลังคนหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้จ่ายเงินทุนสำหรับการสรรหาและผลิตบุคคล เพื่อไปเป็นครูทำการสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่ยังขาดแคลนอยู่ เพราะการปลูกฝังความรู้ ทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ที่ดีให้แก่เด็กเรียน ต้องมาจากการอบรมสั่งสอนและการปฏิบัติตนเป็นผู้นำโดย "ครู"² เป็นสำคัญ หรือกล่าวนัยหนึ่งคือ การจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นทางสามัญศึกษาหรือการอาชีวศึกษา จะบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาคน เพื่อออกไปพัฒนาประเทศชาติได้อย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับบุคลากรคือ ครู³ นั้นเอง

¹ รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 20 พ.ศ. 2470 หน้า 6

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม. 26.5 /170
ข่าวที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงธรรมการ 11 เมษายน - 16 สิงหาคม 2472

³ สุชน เจริญพงศ์ "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกหัดครูและความต้องการครู"
วารสารวิทยาลัยครูอาชีวศึกษา 4(27) : 13 มกราคม 2512

อย่างไรก็ดี แม้จะไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินใช้ในการผลิตครูอาชีวศึกษาก็ตาม แต่ผู้บริหารการศึกษาในขณะนั้น เช่นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการก็ได้พยายามหาทางแก้ไขหาที่จะกระทำได้ โดยการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรวมขึ้นทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคตามมณฑลต่าง ๆ ซึ่งมีความมุ่งหวังว่า ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนฝึกหัดครูกลีกรวม คงจะสามารถตอบสนองนโยบายการจัดการอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษา (ป.4 - ป.5) ได้ แต่ปรากฏว่าการฝึกหัดครูกลีกรวมปฏิบัติงานได้ในช่วงจำกัด เพราะขาดเงินงบประมาณสนับสนุน จะเห็นได้จากสถิติจำนวนครูที่สำเร็จการศึกษาในช่วงระยะเวลา 9 ปี มีจำนวนเพียง 83 คนเท่านั้น¹ ซึ่งนับว่าไม่เพียงพอกับความต้องการที่จะมุ่งพัฒนาการกลีกรวมสมัยใหม่สำหรับควบคุมไปกับการจัดการอาชีวศึกษาตามนโยบายการศึกษาภาคบังคับที่จัดขึ้นทั่วประเทศ

ขณะเดียวกันการจัดการอาชีวศึกษาในโรงเรียนเพาะช่างและโรงเรียนพาณิชย์การ ก็ประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ยังมีการเรียนการสอนแบบเก่าอันเป็นผลจากการขาดครูผู้มีประสบการณ์และความรู้ตามวิชาการสมัยใหม่ ครูบางคนมีทักษะความสามารถเฉพาะตัวสูง แต่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้อื่นไม่เป็นหรือได้ไม่ทั่วขาดหลักเกณฑ์ ทั้งนี้กระทรวงธรรมการจึงพยายามที่จะแก้ปัญหาทั้งกล่าวด้วยการคัดเลือกส่งครูไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพื่อศึกษาหาความรู้ในวิชาการสมัยใหม่ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขวิชาช่างในบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้าเพื่อผลิตผลที่ดีและมีคุณภาพยิ่งขึ้น

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ครูขาดแคลนก็คือ วิชาช่างนั้นหากผู้ใดมีความสามารถสูงแล้ว ย่อมประกอบอาชีพอิสระได้ก็มีรายได้สูง โดยอาจจะเขียนรูป ปั้นรูป แกะสลัก

¹ มนูญ ลาสโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) หน้า 68

ตลอดจนประติษฐานเครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นต้น ขึ้นจำนวนก็จะได้ค่าตอบแทนมากกว่า เป็นครูหลายท่านก็ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความทรงจำงานเอกชนต่าง ๆ จะให้เงินเดือนสูงเป็นพิเศษ เพื่อเป็นการจูงใจและดึงดูดความสนใจให้ละจากงานราชการ ทั้งปรากฏว่าเมื่อครูเหล่านั้นกลับเข้ามารับราชการแล้ว บางก็ขอลาออกจากราชการโดยอ้างว่า "ไปทำงานข้างไม่ที่หางมีกริมแอนโก เพราะรายได้ดีกว่า"¹

ส่วนโรงเรียนพาณิชย์การนั้น นอกจากจะมีจำนวนครูไม่เพียงพอจะต้องประสบปัญหาอีกคือ ครูที่ทำการสอนอยู่ขาดคุณสมบัติของบุคคลที่สมควรจะเป็นครูหลายคน ตลอดจนทางโรงเรียนไม่มีเงินพอที่จะจ้างเจ้าหน้าที่ธุรการ ก็ต้องให้ครูที่ทำการสอนอยู่ไปปฏิบัติหน้าที่นั้น² ย่อมเป็นการใช้ทรัพยากรทางบุคคลไม่ถูกต้องตามความรู้ความสามารถและเป็นการเปลืองเงินทุน

นอกจากการขาดแคลนบุคลากรที่สำคัญคือครูแล้ว อุปกรณ์การสอนและเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบในการเรียนการสอน ตลอดจนสถานที่ที่เรียนและใช้ในการฝึกงานของนักเรียน แทบจะกล่าวได้ว่ายังขาดความพร้อมในขั้นนี้อย่างมาก ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการขาดเงินที่จะมาลงทุน จำต้องอาศัยและเจียดเงินทุนจากการจัดการศึกษากันสามัญศึกษามาใช้³ สภาพดังกล่าวมีผลทำให้การศึกษาของชาติซึ่งกันไม่ก้าวหน้า เพราะ

¹ กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.50.2/10 ครูโรงเรียนเพาะช่าง
26 สิงหาคม 2455 - 2 มิถุนายน 2458

² กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.52.1/17 โรงเรียนพาณิชย์การวัด
แก้วฟ้า ร่างรายงานเรื่องจัดการโรงเรียน 13 ตุลาคม 2465 - 1 สิงหาคม 2470

³ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "การลึกลาชาติ" ใน บทประพันธ์บางเรื่องของ
ครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระท่าน ส.ธัมมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา 2486 หน้า 57

เพราะรัฐบาลขาดเงินสนับสนุน ทำให้การลงทุนเพื่อการศึกษาบ้านใดบ้านหนึ่งไม่สามารถพัฒนาไปได้อย่างคล่องตัว

อาจกล่าวได้ว่า นโยบายของกระทรวงธรรมการแม้จะวางไว้อย่างดีเพื่อพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ แต่การที่ดำเนินการจัดการศึกษาแบบรีบเร่งในขณะที่ยังขาดความพร้อมเกือบทุก ๆ ด้าน ผลที่ได้รับจึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจนัก

ดังนั้นผู้บริหารการศึกษา จึงจำต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกื้อหนุนให้การอาชีวศึกษามีความเจริญก้าวหน้า ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยการวางแผนงานที่มีความมั่นคงและเหมาะสมกับความพร้อมในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นจุดหมาย หลักสูตร อุปกรณ์การสอน เครื่องมือในการฝึกงาน สถานที่ และที่สำคัญที่สุดอันเป็นปัจจัยหลักของการดำเนินงานคือเงินทุน กล่าวได้ว่าองค์ประกอบดังกล่าว มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการอาชีวศึกษาของไทยในช่วงนี้ ไม่เจริญก้าวหน้าดังที่หลาย ๆ ฝ่ายหวังไว้

นอกจากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว กระทรวงธรรมการยังประสบปัญหาในด้านอื่น ๆ อีก กล่าวคือ ความไม่เข้าใจนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เกี่ยวกับการอนุมัติเงินงบประมาณในการลงทุนทางการอาชีวศึกษา ซึ่งจะต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก แต่มักจะได้รับการคัดค้าน ปฏิเสธ และตำหนิการใช้จ่ายไปเสีย ด้วยเหตุผลว่า นโยบายของกระทรวงธรรมการไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน และไม่มีขอบเขต¹ การปฏิบัติงานของกระทรวงธรรมการ "เหมือนคิกมุงหลังคาถอนก่อตัวเรือน"² ทำให้สิ้นเปลืองเงินในการลงทุน และกระทรวงพระคลังมหาสมบัติไม่มีเงินพอที่จะจัดสรรให้ได้ตามที่ต้องการ ซึ่งกระทรวงธรรมการก็ต้อง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/2 จักราณาการ
ในกระทรวงธรรมการแลเปลี่ยนนามกรมสังฆการี เป็นกรมสังฆาธิการ และกรมพระอาราม
เป็นกรมกัลปนาภิขอเพิ่มงบประมาณ 1 มกราคม 2454 - 25 มิถุนายน 2462

² ก

ยอมรับในหลักการของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ อย่างไรก็ตามเสนาบดีกระทรวง
ธรรมการ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเงินงบประมาณว่า "เงินไม่ได้หมดจริง
แต่หากเป็นนโยบายของกระทรวงพระคลัง ที่จะปกปิดเพื่อมิให้ต้องจ่ายเงินเท่านั้น"¹

เมื่อถูกคัดค้านยอดเงินงบประมาณลงตลอดเวลา จึงมีผลต่อการดำเนินงาน
ตลอดจนภาวะจิตใจของเสนาบดีกระทรวงธรรมการด้วย ทั้งนี้เพราะเสนาบดี
กระทรวงธรรมการ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง มีความตั้งใจดี และ
มีความพากเพียรพยายามที่จะให้การศึกษาเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ราษฎรส่วนใหญ่ของ
ประเทศ ต้องมาได้รับปัญหากระทบกระเทือนทางจิตใจ ก่อให้เกิดความท้อถอย ซากขวัญ
กำลังใจและขาดความมั่นใจในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย นับได้ว่าการไม่เข้าใจกัน
การไม่ให้ความร่วมมือจากต่างกระทรวง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความไม่สอดคล้อง
ในนโยบายซึ่งกันและกันของคณะรัฐบาลที่บริหารประเทศ มีผลต่อความเจริญก้าวหน้า
และความล้มเหลวของการอาชีวศึกษาส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ยู่อย่างหลังพึงศึกษาถึง
สาเหตุ ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวเพื่อนำสู่ทางแก้ไขข้อบกพร่องนั้น ๆ โดยถือเป็นบทเรียน
ในการพัฒนาการศึกษาของชาติสืบไป

นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่ต้องหาทางแก้ไขอีกประการหนึ่งของกระทรวงธรรมการคือ
การจัดทำการอาชีวศึกษาในด้านหลักสูตรและพาณิชยกรรม สมควรที่ผู้บริหารวางแผน
โครงการ ต้องคำนึงถึงอนาคตของผู้ที่จะสำเร็จการศึกษาในแขนงวิชาดังกล่าวด้วยว่า

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กค.55/17 การปริกษาหาหรือการเงิน
ในเสนาบดีสภา (พ.ศ. 2468)

เขาเหล่านั้นจะสามารถออกไปประกอบอาชีพและดำรงชีวิตได้ในทางใดบ้าง กล่าวคือ
สมควรมีแหล่งหรือตลาดรับแรงงานจากเขาเหล่านี้เข้าทำงานหรือไม่ เพียงไร
ไม่ใช่สักแต่ว่าโรงเรียนมีหน้าที่ให้การศึกษาและผลิตออกมาอย่างเดียว จะต้องคำนึงถึง
ผลของการลงทุนจากผู้สำเร็จการศึกษาไปด้วย เพราะผลประโยชน์ที่ชาติบ้านเมืองจะ
ได้รับในความสำเร็จของการศึกษา ก็อยู่ที่เขาเหล่านั้นนั่นเอง แต่เท่าที่ผ่านมาในช่วง
ระยะเวลาดังกล่าว กระทรวงธรรมการอาจจะลืมและคิดไม่ถึงในปัญหานี้ จึงขาด
การวางแผนงานไว้กับผู้ที่จะสำเร็จการศึกษาก่อนการอาชีวศึกษา เช่น นักเรียนที่สำเร็จ
จากโรงเรียนเพาะช่างที่ไม่ได้ทำงานในโรงงานของโรงเรียน บางคนไม่สามารถ
ประกอบกิจการใด ๆ ด้วยตนเอง ต้องแสวงหางานทำซึ่งบางคนต้องตกงาน จึงต้อง
เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ "ตามยถากรรม"¹ หรือผู้ที่สำเร็จจากโรงเรียน
พาณิชยการ หากเป็นบุตรหลานของพ่อค้าก็ไม่มีปัญหา แต่ผู้ที่ไม่มีโอกาสเช่นนั้นต้องแสวงหา
งานทำด้วยตนเอง ส่วนใหญ่ก็จะเข้ารับราชการตามกรม กองต่าง ๆ ซึ่งก็หนีไม่พ้น
การผลิตบุคคลออกมาเพื่อรับราชการ และจำนวนผู้ที่ตกค้างมักจะหางานทำไม่ได้เพราะ
ขาดโอกาส ที่สำคัญคือผู้ที่สำเร็จวิชาชีพต่าง ๆ ของไทย ไม่สามารถที่จะต่อสู้กับ
อิทธิพลของชาวจีนที่คุมเศรษฐกิจของชาติไว้ได้

ทั้งนี้การจัดการการอาชีวศึกษา นอกจากจะมีนโยบายผลิตบุคคลที่มีความรู้
ความชำนาญในวิชาชีพแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงตลาดและอนาคตของผู้เรียน
ด้วย โดยเฉพาะการเตรียมตลาดแรงงาน ตลอดจนความร่วมมือประสานงานกับหน่วยงาน
อื่น ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนเพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาคั่งกล่าว

ประการสุดท้าย ในการจัดการการอาชีวศึกษาคควรวางหลักสูตรและเนื้อหาวิชา
ต้องให้เหมาะสมสอดคล้องกับความจำเป็นของผู้เรียนตามสภาพภูมิประเทศ โดยมุ่งให้

¹รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 14 พ.ศ. 2464 หน้า 10

สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้ กล่าวคือ ควรจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ด้วยเหตุผลที่ว่า ในภาคที่ราษฎรมีอาชีพทางการกสิกรรมเช่น การทำนา ทำไร่ เลี้ยงไหม เพาะครึ่ง หรือการทำหม้อ สานเสื่อ เมาอิฐ ฯลฯ ก็สมควรที่จะบรรจุเนื้อหาวิชาดังกล่าวไว้ในหลักสูตร แต่เท่าที่ปฏิบัติมากระทรวงธรรมการ ไม่ได้คำนึงถึงสภาพการดำรงชีวิตและสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันของผู้เรียนว่า เหมาะที่จะเรียนวิชาสาขาใดในท้องถิ่นนั้น ๆ จึงบรรจุเนื้อหาวิชาที่เหมือนหรือคล้ายคลึง เป็นหลักสูตรเดียวกันใช้ทั่วประเทศ ทั้งเช่น สอนการทำสวนยางพารา จับปลาทะเล ซึ่งเหมาะกับสภาพภูมิประเทศของราษฎรในภาคใด มาสอนในภาคเหนือหรือภาคอีสาน เป็นต้น¹ นำสู่การเรียนการสอนกันเพียงภาคฤดูร้อน ที่ขาดการทดลองปฏิบัติงานจริง ๆ ผู้เรียนก็จะมีความรู้แต่ไร้ประสบการณ์ เฉพาะอย่างยิ่งเป็นการเรียนในสิ่งที่ไกลตัว ไม่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์หรือการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตจริง ผู้เรียนย่อมไม่เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นของการเรียนในวิชาเหล่านั้น เพราะมิได้เรียนไว้สำหรับแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ เป็นผลให้การจัดการการอาชีวศึกษาไม่บรรลุเป้าหมายที่แท้จริง เช่นนี้ ผู้บริหารการศึกษาพึงนำไปศึกษาเป็นบทเรียนได้ว่าการจัดหลักสูตรที่ดีและมีประโยชน์ต่อผู้เรียนนั้น ควรจะต้องสนองความต้องการของผู้เรียนในท้องถิ่นหรือสังคมนั้น ๆ เพราะการเรียนรู้คือประสบการณ์ที่จะนำไปปรุงแต่งชีวิตให้ดีขึ้นจนกว่ายิ่งขึ้น ดังคำกล่าวของจอห์น ดีวีย์ (John Dewey) ที่ว่า การศึกษา คือชีวิตและเพื่อชีวิต² นั่นเอง

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.25.4/78

สภาพการของภาคอีสาน 13 เมษายน 2472

² บรรจง จันทราสา ปรัชญาการศึกษา หน้า 12 และอุทัย เกษตานนท์ พื้นฐานการศึกษา หน้า 8

กล่าวได้ว่านโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ได้ดำเนินติดต่อกันมา โดยตลอด ทั้ง ๆ ที่ขาดความพร้อมในการที่จะปฏิบัติตามโครงการที่วางไว้ให้บรรลุ วัตถุประสงค์ หากพิจารณาผลของการจัดการการอาชีวศึกษาในช่วงระยะเวลานี้ และ เปรียบเทียบกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ แล้ว จะเห็นว่าการอาชีวศึกษาได้รับความเอาใจใส่ จากผู้บริหารการศึกษาอย่างยิ่ง และถือว่าเป็นการวางรากฐานไว้เบื้องต้น อันเป็นผล จากความเพียรพยายาม ตลอดจนวิถีทางของผู้บริหารการศึกษา เพื่อให้การอาชีวศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแห่งชาติ เป็นสิ่งที่ควรแก่การสรรเสริญยิ่งนัก อย่างไรก็ตาม เท้าที่ผ่านมา การดำเนินงานของกระทรวงธรรมการยังเป็นไปอย่างไม่คล่องตัว หาก พิจารณาตามหลักการบริหารสมัยใหม่แล้ว จะพบว่า กระทรวงธรรมการยังขาดทรัพยากร ในการบริหารงานด้านการอาชีวศึกษาทุกด้านคือ กำลังคน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์และอาคารสถานที่ (Material) อำนาจหน้าที่ (Auth-erity) เวลา (Time) กำลังใจในการทำงาน (Will) การอำนวยความสะดวก (Facilities) และวิธีการจัดการ (Method) ¹

อย่างไรก็ดี ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการจัดการการอาชีวศึกษารังนี้ สืบเนื่องมาจากความไม่ได้รับการเอื้ออำนวยจากสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย มีส่วนทำให้นโยบายและโครงการต่าง ๆ ไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ แม้จะมีระยะเวลาของการทำงานมากกว่า 30 ปีก็ตาม ซึ่ง นับว่าเป็นระยะเวลาที่สั้น เพราะการศึกษาไม่เหมือนกับการก่อสร้างหรือเหมือนอย่าง ไม้ล้มลุกที่จะทำได้โดยเร็ว แต่การศึกษาเหมือนกันไม่แก่เจริญช้า ถ้ามีเงินทุนที่จะบำรุง รักษามูลนิธิที่จะติดตามมาในอนาคต ดังนั้นจึงต้องอาศัยเวลา² เช่น คติของขงจื้อ

¹ จรัส โพธิศิริ การบริหารการศึกษา หน้า 8

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 เรื่องรายงาน ร.ร.ต่าง ๆ

เคยกล่าวไว้ว่า "ถ้ามีเวลา 1 เดือนให้ปลูกผัก ถ้ามีเวลา 10 ปี ให้ปลูกผลไม้ ถ้ามีเวลา 100 ปี ให้ปลูกคน"¹

สรุปได้ว่า นโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ.2441-2474 เป็นผลมาจากแนวความคิดและการมองการณ์ไกลของนักการศึกษา ที่มุ่งปูพื้นฐานการอาชีพ เพื่อพัฒนากำลังคนในประเทศ ให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะการดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ อันจะส่งผลไปสู่การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว แม้นโยบายการจัดการการอาชีวศึกษา จะไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ทั้งหมดก็ตาม แต่การอาชีวศึกษาก็มีส่วนวางรากฐานการพัฒนาคนอาชีพและเป็นรากฐานของการศึกษาสืบมากระทั่งทุกวันนี้

4.2 ผลของการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2441 - 2474

การจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2441 - 2474 ถือได้ว่าเป็นการวางรากฐานการอาชีวศึกษาไว้เป็นเบื้องต้น อันเปรียบเสมือนรากแก้วที่ฝังลึกอย่างมั่นคง เพื่อเป็นฐานสู่การขยายกิ่งก้านสาขาให้เจริญเติบโตกว้างไกลออกไปเรื่อยๆ ทั้งในปัจจุบันและต่อไปในอนาคต ทั้งนี้จะมุ่งเน้นในวิชาชีพให้แก่ราษฎรเป็นหลัก ซึ่งเป็นการเริ่มต้นพัฒนาบุคคลให้สมนสาสอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการงานอาชีพตามลักษณะภูมิประเทศ เพื่อเสริมสร้างความมีคุณภาพของราษฎรและประเทศชาติยิ่งขึ้น

ฉะนั้นถ้าจะกล่าวถึงผลการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2441 - 2474 ก็พอเห็นผลการดำเนินงานได้ดังต่อไปนี้

¹ เอกวิทย์ ฆ กลาง "การจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา" ประชาศึกษา

4.2.1 การอาชีวศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแห่งชาติ

การอาชีวศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาระบบและการกลไกการศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ในรูปแบบของการอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่กันเองภายในครอบครัวหรือวงศ์เครือญาติ ซึ่งถือเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่อยู่ในวงแคบไม่แพร่หลายนัก กระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงท่านำมาปรับปรุงและปรับปรุงประเทศให้เข้าสู่สมัยใหม่ โดยให้ราษฎรทั้งมวลได้รับการศึกษา ดังนั้นใน พ.ศ. 2441 จึงมีโครงการศึกษาระดับแรกของประเทศไทยขึ้น ซึ่งจะมีการจัดการศึกษาค้นอาชีวศึกษารวมอยู่ด้วย แต่ยังไม่มั่นคงบังคับใช้ ต่อมาใน พ.ศ. 2445 กระทรวงธรรมการได้นำแบบอย่างการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น มาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพของคนไทยและสังคมไทย ด้วยการจัดร่างเป็นโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ขึ้น ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ด้านคือ ด้านสามัญศึกษา (General Education) กับด้านอาชีวศึกษา (Special or Technical Education) ซึ่งก็ยังไม่ได้ดำเนินงานด้านอาชีวศึกษาให้สมบูรณ์แบบใดอย่างจริงจัง เพราะเป็นการเริ่มต้นของการจัดการศึกษาในด้านนี้

ต่อมากระทรวงธรรมการ ได้พยายามวางนโยบายการศึกษาให้รัดกุม โดยเฉพาะการอาชีวศึกษาได้รับอิทธิพลและความคิดสมัยใหม่มาจากต่างประเทศโดยผู้บริหารการศึกษาคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ ซึ่งมีแนวความคิดสำคัญที่ตรงกันประการหนึ่งคือ พยายามจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคมและบุคคล ให้มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ด้วยการส่งเสริมวิชาชีพที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การหัตถกรรมหรือการช่างต่าง ๆ การพาณิชย์กรรมหรือการค้าขาย และจะเน้นหนักการกลไกการศึกษามีสำคัญ¹

¹ บุญ ลาสโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) หน้า 93

ดังนั้นเมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี คำรองตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงธรรมการ ได้พยายามวางรากฐานการอาชีวศึกษาให้แก่ราษฎรอย่างจริงจัง
โดยกำหนดการอาชีวศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ * (ป.4 - ป.5) ในระดับ
ประโยคประถมศึกษาตามโครงการศึกษา พ.ศ.2456 คือบังคับสำหรับผู้ที่จะเรียนเพิ่ม
ระดับประโยคประถมศึกษา จะต้องเรียนชั้นประถมศึกษาอาชีวศึกษา (ป.4 - ป.5) อีก
2 ปี จึงจะถือว่าจบประโยคประถมศึกษา

อย่างไรก็ดี ตามโครงการศึกษา พ.ศ.2456 ยังมีข้อบกพร่องในความไม่
ต่อเนื่องของระดับการเรียนอาชีวศึกษา คือ มีการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา
แล้วกระโดดข้ามไปในระดับมัธยมศึกษา แต่ในระดับมัธยมศึกษากลับไม่มีการเรียนการสอน
เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ผู้ที่สนใจจะศึกษาในขั้นนี้ เรียนได้เพียงในระดับประถมศึกษา
เท่านั้น ไม่สามารถเรียนต่อในระดับสูงขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้กระทรวงธรรมการ จึงได้
เปลี่ยนโครงการศึกษานี้มาเป็นโครงการศึกษา ฉบับแก้ไข พ.ศ.2458 บรรลุ
การอาชีวศึกษาลงในระดับมัธยมศึกษาไว้ด้วย เพื่อให้เป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องและให้
ราษฎรมีความรู้ความสามารถในด้านอาชีวศึกษาสาขาต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น

ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี คำรองตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
ท่านได้สืบทอดนโยบายการจัดการอาชีวศึกษา ให้เกิดประโยชน์แก่ราษฎรและเห็นว่า
ราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพกสิกรรม มีรากฐานความคิดในทางกสิกรรม
มาช้านาน การพัฒนาการอาชีวศึกษาของไทย จึงควรเน้นหนักไปในทางกสิกรรม ฉะนั้น
ตามโครงการศึกษา พ.ศ.2464 ก็ได้จัดให้มีการเรียนวิชากรกสิกรรมในชั้น ป.4
และ ป.5 สำหรับผู้ที่ไม่เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษา และเพื่อให้โครงการนี้บรรลุเป้าหมาย
กระทรวงธรรมการจึงจัดเตรียมครูกสิกรรม โดยจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมขึ้นก่อน

* ยังไม่มีพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ

ใน พ.ศ. 2460 เพื่อผลิตครูฝึกกรรมออกมารับกับโครงการศึกษาในปี พ.ศ. 2464
ทั้งกลาง และในท้องถิ่น ก็ได้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับ ประกาศใช้
เพื่อให้ราษฎรเข้ารับการศึกษาก่อนทั่วประเทศ

หากพิจารณาถึงการจัดการการอาชีวศึกษาของกระทรวงธรรมการ ด้วยความ
รอบคอบและให้ความเป็นธรรมแล้ว พบว่า เป็นการเริ่มต้นวางรากฐานด้านอาชีวศึกษา
ของไทยในระบบโรงเรียน ที่มีการเรียนการสอนอย่างมีระเบียบแบบแผน ควบคู่ไป
พร้อม ๆ กับการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวผู้ศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาสืบมา
กระทั่งในปัจจุบันถือว่า การอาชีวศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของการศึกษาแห่งชาติ
ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 หมวด 2 ข้อ 20 คือ "รัฐพึงสนับสนุน
การอาชีวศึกษาอย่างกว้างขวางและให้สอดคล้องกับภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งใน
รูปแบบที่จัดให้ผสมผสานเข้าไว้ในการศึกษาทุกระดับ และที่จัดเป็นเอกเทศตามความ
จำเป็น ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นความรู้ ความสามารถด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่สนับสนุน
การเกษตรเป็นสำคัญ"¹

4.2.2 การอาชีวศึกษามีส่วนในการวางรากฐานการประกอบอาชีพให้แก่

ราษฎร

นโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของกระทรวงธรรมการ มีวัตถุประสงค์
ที่สำคัญยิ่งที่จะแก้ไขทัศนคติค่านิยมของราษฎรที่มีความฝังใจในอาชีพรับราชการให้หันมา
สนใจในการประกอบอาชีพทางด้านหัตถกรรม หรือพาณิชยกรรมโดยเฉพาะการฝึกกรรม

* ประกอบด้วย การฝึกหัดครู การอาชีวศึกษา การศึกษาวิชาชีพพิเศษ การศึกษา
นอกโรงเรียน การศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาพิเศษ

¹ "แผนการศึกษาแห่งชาติ 2520" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 11(4) :

111 - 114 เมษายน - พฤษภาคม 2520

ให้มากยิ่งขึ้น และมุ่งหวังที่จะปลูกฝังความรู้ ทักษะ ความสามารถในการอาชีพทั้ง 3 ดังกล่าว เป็นสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะสังคมไทย ซึ่งเป็นประเทศกสิกรรมที่อาศัยการเพาะปลูกเป็นหลัก¹ โดยการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นต้นไป ยิ่งภายหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา ทำให้การอาชีวศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาการกสิกรรมได้ขยายไปสู่ราษฎรเกือบทั่วประเทศ และนักเรียนที่เข้ารับการศึกษาตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวนา ซึ่งถือเป็นชนส่วนใหญ่ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก หากเขาเหล่านั้นได้รับการศึกษาก่อนวิชาการกสิกรรมสมัยใหม่จากโรงเรียน คงจะได้นำเอาความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการผลิตของครอบครัวตน ทั้งนี้เพราะหลักสูตรการอาชีวศึกษาดังกล่าวเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นในเชิงปฏิบัติจริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ จากหลักฐานพบว่าในปี พ.ศ. 2469 มีจำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา

(ป.4 - ป.5) จาก 13 มณฑลที่ได้เรียนวิชาการกสิกรรมคือ นักเรียนชาย จำนวน 15,903 คน นักเรียนหญิง จำนวน 4,286 คน รวมทั้งสิ้น 20,189 คน²

จากจำนวนนักเรียนดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่จะออกมาประกอบอาชีพมากกว่าที่จะเข้ารับการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา เพราะถือว่าสำเร็จระดับการศึกษาภาคบังคับแล้ว และที่สำคัญคือบิดามารดาตลอดจนผู้ปกครองโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามชนบท ยังไม่นิยมส่งเสริมให้บุตรหลานของตนเข้ารับการศึกษาต่อในระดับสูงเท่าใดนัก กล่าวได้ว่านักเรียนส่วนใหญ่จะต้องออกมาประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ คงจะเป็นกำลังแรงงาน

¹ ธีรวัฒน์ คนจริง "สรุปภาวะการเกษตรของไทย ปี 2523" สยามรัฐ ฉบับพิเศษสรุปภาวะเศรษฐกิจ 23 หน้า 18

² รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 19 ประจำปี 19 ประຈำพระพุทศศักราช 2469 หน้า 5

ที่นำความรู้ทางวิชาการกลีกรรรมสมัยใหม่มาเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตของครอบครัว
อันเป็นการส่งเสริมและเสริมสร้างความเจริญมั่งคั่งในอาชีพการกลีกรรรมสืบไป

นอกจากนี้ ผลของการจัดการการอาชีวศึกษาค้นการกลีกรรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2460
เป็นต้นมา ได้วางรากฐานทางอาชีพเพาะปลูกให้แก่อำนาจมาจนถึงปัจจุบันคือ พระยา
เทพศาสตรสถิตย์ ซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่คนแรกของโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกลีกรรรม ได้นำ
เอาพืชที่ไม่เคยปลูกมาก่อนในประเทศไทย เช่น กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก มะเขือเทศ ฯลฯ
เข้ามาให้นักเรียนฝึกหัดครูประถมกลีกรรรม ทดลองฝึกหัดประกอบกรเรียนในภาคปฏิบัติ
ต่อมาได้กลายเป็นอาชีพหนึ่งของการเพาะปลูก เพราะพืชเหล่านี้ถือเป็นพืชเศรษฐกิจและ
เป็นอาหารหลักประเภทผักของประเทศไทยตราบเท่าทุกวันนี้

แสดงให้เห็นได้ว่า วิชาการกลีกรรรมก่อให้เกิดประโยชน์ในการปลูกฝังและวาง
รากฐานการประกอบอาชีพให้แก่อำนาจตลอดไป นับว่าเป็นส่วนดีและแสงสว่างของ
การอาชีวศึกษาไทย

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475
ไม่เห็นความสำคัญของการจัดการการอาชีวศึกษาค้นการกลีกรรรม จึงยกเลิกหลักสูตร
ประถมศึกษากลีกรรรมใน พ.ศ. 2478 และให้ยกเลิกโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกลีกรรรม
ในเวลาต่อมา อันเป็นการสลายตัวของจัดการศึกษาค้นการกลีกรรรมเพื่ออำนาจส่วนใหญ่
ของประเทศควบคู่ไปกับการศึกษาภาคบังคับ นับเป็นการสะกดยุคของโครงการ
การจัดการการอาชีวศึกษาค้นการกลีกรรรม¹ อย่างไรก็ดีถือได้ว่าการจัดการการอาชีวศึกษา
ค้นการกลีกรรรม ได้ส่งผลให้มีการเกษตรกรรมสมัยใหม่ขึ้นในประเทศไทย และเป็นรากฐาน
ในการขยายการศึกษาในแขนงนี้ กระทั่งนำสู่การเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปัจจุบัน

¹ อนุมูล ลาชโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) หน้า 116

ส่วนด้านการพาณิชย์กรรม กระทรวงกรรมการมีวัตถุประสงค์ที่จะผลิตพ่อค้า
เชื้อชาติไทยออกมา แต่ในทางปฏิบัติพบว่าผู้เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนพาณิชย์กรรม
ส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของพ่อค้าชาวจีนที่ประกอบอาชีพค้าขายและคุมเศรษฐกิจของ
ประเทศไว้ ทำให้การดำเนินงานของกระทรวงกรรมการไม่บรรลุเป้าหมายได้ กระนั้น
ก็ตามถือได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาอาชีพการค้าขายให้แกราษฎร จึงไม่เห็นผล
ในทันที เพราะการปลูกฝังทัศนคติและการให้การศึกษาจะต้องอาศัยเวลาเป็นปัจจัย
สำคัญ กล่าวได้ว่านโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาค้นพาณิชย์กรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่า
และมีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติอย่างมาก หากราษฎรให้ความร่วมมือ
สนับสนุน ตลอดจนรัฐบาลให้ความสำคัญในการดำเนินงานของโรงเรียนพาณิชย์กรรม
โดยการสืบทอดต่อเนื่องในนโยบายแก้ไขปรับปรุงวิธีการต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพ
ความเป็นไปของสังคมและเศรษฐกิจ ย่อมเป็นการวางรากฐานในการประกอบอาชีพ
การค้าขายให้แกราษฎรสืบไป

สรุปได้ว่า การจัดการการอาชีวศึกษาในครั้งนี้เพื่อปลูกฝังและเสริมสร้าง
ลาชาอาชีพต่าง ๆ ให้แกราษฎร เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ในสังคมโดยไม่หวังพึ่งอาชีพ
รับราชการ ห้างในค่านักตักกรรมหรือการค้าต่าง ๆ ค่านพาณิชย์กรรมหรือการค้าขาย
และที่สำคัญยิ่งคือ ค่านกลีกรรมหรือการเพาะปลูก ซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญที่สุดของ
ประเทศในปัจจุบัน

4.2.3 การอาชีวศึกษามีส่วนรักษาและคงไว้ซึ่งศิลปหัตถกรรมของชาติ

ศิลปหัตถกรรมหรือการช่างของไทยที่ดีถือว่าเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ
ได้มีมานานแล้ว ภายหลังการปฏิรูปประเทศเข้าสู่สมัยใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลจากต่างประเทศเข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างมาก
หรือกล่าวได้ว่าสินค้าต่างประเทศทำลายบรรดาหัตถกรรมพื้นเมือง ซึ่งเคยมีมาแต่ดั้งเดิม
ทั้งนี้เพราะประเทศมหาอำนาจที่พัฒนาแล้ว ได้ปฏิวัติอุตสาหกรรม มีกระบวนการผลิต
(Mass Production) ที่เจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ยากที่การหัตถกรรม

ในประเทศไทยจะแข่งขันได้ ยิ่งในยุคที่ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้สนธิสัญญาเบาว์ริงที่เสียเปรียบ ประเทศไทยไม่สามารถตั้งกำแพงภาษีกีดกันสินค้าต่างประเทศได้ ย่อมทำให้สินค้าของประเทศมหาอำนาจเข้าสู่ประเทศไทยมากจนสินค้าพื้นเมืองไม่สามารถแข่งขันได้ นอกจากนั้นคนไทยยังมีความนิยมชมชอบสินค้าจากต่างประเทศ มากกว่าสินค้าที่ผลิตในเมืองไทย เป็นต้น ยิ่งทำให้สินค้ากีดกันหัตถกรรมพื้นเมืองซบเซาขึ้นไปอีก การฟื้นฟูการอาชีวศึกษากันหัตถกรรมของไทยจึงควรกระทำ อันเป็นการอนุรักษ์ฝีมือการช่างดั้งเดิมของไทย เป็นการเร่งเร้าสร้างทัศนคติให้ราษฎรเกิดความสนใจ ที่จะพัฒนางานการช่างหรือช่างฝีมือต่าง ๆ ของบรรพบุรุษ ไม่ให้ทอดทิ้งหรือหันไปนิยมสินค้าหรือหัตถกรรมต่างประเทศฝ่ายเดียว²

ดังนั้นเพื่อดำรงรักษาศิลปหัตถกรรมของชาติ กระทรวงธรรมการจึงริเริ่มวางนโยบายใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ ให้ราษฎรหันมาสนใจหาทุนบำรุงการหัตถกรรมพื้นเมืองของไทย โดยการแนะนำ อบรมสั่งสอน ให้ความรู้แก่นักเรียน ตลอดจนการจัดตั้งสโมสรช่าง การจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2455 ที่โรงเรียนสวนกุหลาบ เพื่อประกวดงานฝีมือ เช่น การแกะสลัก การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ การวาดเขียน การปั้น ฯลฯ³ อันเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนและราษฎรได้เห็นถึงคุณค่าของศิลปหัตถกรรมของไทย ปรากฏว่าราษฎรได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้รัฐบาลเห็นสมควรให้การส่งเสริมการหัตถกรรมให้เจริญมั่นคงสืบไปด้วยการปรับปรุงสถานการศึกษาด้านหัตถกรรมจนกระทั่งจัดตั้งเป็นโรงเรียนเพาะช่างขึ้น ซึ่งถือเป็นนิมิตหมายอันดีต่อความเจริญก้าวหน้าของศิลปหัตถกรรม ทั้งนี้เพราะโรงเรียนเพาะช่างเป็น

¹ อนุมูลาชาโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษามัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) หน้า 114

² ญ.

³ ญ. หน้า 112

สถาบันการศึกษาด้านอาชีวศึกษา ที่มีการเรียนการสอนวิชาช่างแขนงต่าง ๆ เช่น
ช่างแบบอย่างก่อสร้าง วาดเขียน แกะสลัก ช่างรูปพรรณและถม ช่างกลึง ช่างจักสาน
ช่างไม้ ช่างพิมพ์ ช่างเงินช่างทอง ช่างทำเครื่องเรือน ฯลฯ นับเป็นการจัดการศึกษา
ทั้งทางคานหัตถกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม

การเรียนการสอนของโรงเรียนเพาะช่างเป็นแบบที่มุ่งให้สามารถปฏิบัติงาน
ได้อย่างจริงจัง โดยมีการฝึกงานในโรงงานของโรงเรียน ภายใต้การควบคุมดูแลจาก
ช่างที่มีฝีมือประจำอยู่ ผลงานจากโรงงานของโรงเรียนเพาะช่าง เป็นที่นิยมของ
สังคมในเวลานั้นมาก เนื่องจากโรงเรียนเพาะช่างมีความสามารถในการหัตถกรรม
เป็นอย่างดี¹ และพบว่ามีผู้ว่าจ้างงานฝีมือจากโรงงานจำนวนมากถึง 765 ราย ในปี
พ.ศ. 2459² ขณะเดียวกันโรงเรียนก็ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนมีผลงานออกสู่ตลาด
สังคมภายนอก เฉพาะอย่างยิ่งการส่งงานต่าง ๆ แสดงในงานศิลปหัตถกรรมและ
พาณิชยการของพลเมือง ดังจะเห็นได้ใน พ.ศ. 2463 โรงเรียนเพาะช่างได้รับ
รางวัลที่ 1 ในการส่งผลงานเข้าประกวดถึง 10 รางวัล และโรงเรียนได้ขายสินค้า
ในงานมีรายได้ถึง 62,352 บาท โดยแบ่งประเภทสินค้าที่ขายได้ทั้งตาราง 15

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น. 20.13/34
ความเห็นเรื่องการจัดโรงเรียนเพาะช่าง 18 - 21 มกราคม 2459

² ก.

ตาราง 15 แสดงรายได้จากการขายสินค้าในงานศิลปหัตถกรรม พ.ศ.2463

ประเภทของสินค้า	จำนวนเงินที่ขายได้(บาท)	หมายเหตุ
เครื่องเรือน	20,452	กำไรจ่าย 60,730
เครื่องเงิน เครื่องถม	19,618	กำไรสุทธิ 1,622
ทาสีแม่พิมพ์ และพิมพ์อัด ตลอดจน คาแกะสลัก คากิ่ง คาจักสานต่างๆ	17,996	

ที่มา : รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2463 หน้า 14

แสดงให้เห็นว่า การจัดการการอาชีวศึกษากันหัตถกรรม ได้ก่อให้เกิดประโยชน์และมีผลดีต่อผู้เรียนอย่างยิ่ง อันเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ประเทศไทยมีช่างฝีมือที่ชำนาญงานเฉพาะด้านเพิ่มมากขึ้น และคงความเป็นช่างฝีมือด้านหัตถกรรมพื้นเมืองมิให้สูญหาย ขณะเดียวกันก็สนองประโยชน์ต่อการศึกษาแห่งชาติด้วย เพราะโรงเรียนสามารถผลิตครูภาคเขียนไปทำการสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ทุกปี² ลักษณะเช่นนี้หากนักเรียนตลอดจนราษฎรให้ความสนใจไปศึกษาหาความรู้ด้านหัตถกรรมแล้ว งานด้านการช่างของไทย ก็คงจะเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายกว้างขวางออกไปได้มากยิ่งขึ้นอีกได้

¹รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2463 หน้า 14

² กองจัดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/34
ความเห็นเรื่องการจัดโรงเรียนเพาะช่าง 18 - 21 มกราคม 2459

อย่างไรก็ดี ผลผลิตด้านหัตถกรรมของไทยมักจะได้รับคามนิยมไม่มากนัก แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการฟื้นฟูและส่งเสริมการอาชีวศึกษาที่อนุรักษ์และคงไว้ซึ่งศิลปหัตถกรรมของไทยไว้ หากพิจารณาศิลปหัตถกรรมไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าได้รับความสนใจและเอาใจใส่จากหลายวงการ เฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมอาชีพด้านหัตถกรรมในสาขาต่าง ๆ เช่น การจักสานเครื่องใช้จากหญ้าใบเสภา ไม้ไผ่ การทอผ้าฝ้าย การแกะสลักเครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ ของมูลนิธิศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดการอาชีวศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 เป็นต้นมา เป็นสำคัญ

นโยบายการจัดการอาชีวศึกษา ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474 ไม่บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งหมด ก็เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ประเทศไทยกำลังปฏิรูปประเทศในทุก ๆ ด้าน ให้พัฒนาทัดเทียมกับอารยประเทศ งานทุกด้านจึงได้รับการขยายอย่างกว้างขวาง การอาชีวศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งในงานทั้งหลาย ที่เพิ่งจะเริ่มค้นวางรากฐานการศึกษาค้นอาชีพให้แก่ราษฎรในระบบโรงเรียน จึงต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคการขาดแคลนเงินงบประมาณสำหรับใช้ในการดำเนินงาน แทบจะทำให้การอาชีวศึกษาเกือบจะหยุดชะงัก นอกจากนี้ยังประสบกับปัญหาทัศนคติค่านิยมการรับราชการ และความไม่เข้าใจในคุณค่าของการอาชีวศึกษาของราษฎรอีกด้วย ยิ่งทำให้ลดความสำคัญของการศึกษาค้นอาชีพไปอีก รวมทั้งปัญหาการขาดแคลนในเรื่องบุคลากรครูผู้สอนและอุปกรณ์การสอน เป็นปัจจัยส่งผลให้การอาชีวศึกษาอยู่ในลักษณะล้มลุกคลุกคลานตลอดมา

ถึงอย่างไรก็ตาม การจัดการอาชีวศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าว มีส่วนทำให้การอาชีวศึกษาได้บรรลุเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแห่งชาติ ทั้งยังมีส่วนเสริมสร้างศิลปาชีพให้แก่ราษฎร ตลอดจนการช่างไว้ซึ่งศิลปหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติสืบไป แสดงให้เห็นว่า นโยบายการจัดการอาชีวศึกษา หากได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากทุก ๆ ฝ่ายแล้ว คงจะบังเกิดผลประโยชน์ที่จะสนองต่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมและเศรษฐกิจของประเทศชาติได้มากกว่านี้

บทที่ 5

บทสรุป

การจัดการศึกษาของไทยที่ดำเนินมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น เป็นการศึกษาแบบนอกระบบ อาศัยพระและวัดเป็นหลัก ลักษณะของการเรียน
การสอนเป็นแบบไม่มีหลักสูตร ไม่มีระเบียบแบบแผนใด ๆ เป็นการสอนให้เด็กอ่านออก
เขียนได้ และคิดเลขเป็น ในส่วนของการอาชีวศึกษานั้น จะปรากฏว่าวัดบางแห่งมีการสอน
วิชาช่างต่าง ๆ บางเช่น ช่างปูน ช่างไม้ ฯลฯ รวมทั้งวิชาแพทย์แผนโบราณด้วย
ขณะเดียวกันตามละแวกหมู่บ้านต่าง ๆ จะมีการถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาชีพให้แก่บุตรหลาน
ในครอบครัว เปรียบได้โดยวิธีการเลียนแบบ เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน ตีเหล็ก
จักสาน หรือทอผ้า เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียนการสอนเพื่อยังชีพเป็นสำคัญ ส่วนบุตรหลาน
ของผู้มีฐานะ ชูนาง ข้าราชการ มักจะฝากเข้าเรียนตามสำนักต่าง ๆ ที่เห็นว่ามีวิชาชีพ
ที่ดี หากเป็นสตรีก็จะส่งเข้าไปรับการอบรมตามสำนักเจ้านาย ความวังหรือพระราชวัง
ในด้านการเป็นแม่บ้านแม่เรือนตามความนิยมของสังคมในสมัยนั้น

ขณะเดียวกันกรมช่างสิบหมู่ ซึ่งเป็นหน่วยงานของราชการที่มีส่วนในการวาง
รากฐานการอาชีพให้แก่ราษฎรในด้านการช่างสาขาต่าง ๆ เป็นต้นว่า ช่างแกะ
ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างรัก ช่างบุ ช่างกลึง ช่างไม้ ช่างปูน ฯลฯ โดยทำการอบรม
สั่งสอนให้ความรู้แก่ราษฎรที่สังกัดอยู่ในหน่วยงานซึ่งก็ยังเป็นการเรียนด้วยวิธีการเลียนแบบ
อยู่และฝึกงานหาความชำนาญด้วยตนเอง ปรากฏว่า ช่างที่สังกัดกรมช่างสิบหมู่มีความสามารถ
และผลงานก็จะเป็นที่ยอมรับของสังคม

ลักษณะการเรียนวิชาชีพในช่วงแรกดังกล่าวนี้ คือเป็นการศึกษาด้านการอาชีวศึกษา
ที่แทรกอยู่กับการดำรงชีวิตของราษฎร เป็นการเรียนรู้งานอาชีพจากชีวิตประจำวันของตน
และท้องถิ่น หากเปรียบเทียบกับการศึกษาในปัจจุบัน อาจจะเทียบได้กับการศึกษานอกระบบ
นั่นเอง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะเวลาที่การศึกษา
ของไทยได้รับการปรับปรุงและปฏิรูปเข้าสู่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ

ในการพัฒนาประเทศ มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงและดำเนินการจัดการศึกษาตามนโยบายที่วางไว้คือ กระทรวงธรรมการ ในระยะแรกเริ่มของการจัดการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการตามนโยบายปฏิรูปประเทศของรัฐบาล ตั้งแต่โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 เป็นต้นมา กลายเป็นการปลูกฝังทัศนคติค่านิยมเข้ารับการการศึกษาเพื่อรับราชการที่ฝังแน่นจนยากแก่การแก้ไขเมื่อหน้าที่การงานในหน่วยราชการไม่สามารถรับผู้สำเร็จการศึกษาในระดับต่าง ๆ ได้ทุกคน จึงเกิดปัญหาการว่างงานขึ้น

ผู้บริหารการศึกษาที่สำคัญคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หรือพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ เป็นผู้ซึ่งได้รับประสบการณ์ทางการศึกษาทั้งในและต่างประเทศมาแล้ว เข้าใจถึงปัญหาการจัดการศึกษาของไทยว่า การศึกษาที่ปราศจากการอาชีวศึกษา จะเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่สมบูรณ์และไม่สามารถแก้ไขทัศนคติค่านิยมของราษฎรที่มุ่งเข้ารับราชการได้เลย นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังค่านิยมให้รักในวิชาชีพแขนงต่าง ๆ ความความถนัดของแต่ละบุคคล จึงได้เสนอแนวความคิดและนโยบายการจัดการศึกษาของชาติให้สอดคล้องสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งดำรงชีพอยู่ด้วยการเพาะปลูกและการตัดถกรวมพื้นบ้านตามตระกูลหรือท้องถิ่นของตน รวมทั้งการกระตุ้นให้ความรู้ทางการค้าขายเพื่อสนองรับสนับสนุนผลิตผลจากการผลิตกรรมหัตถกรรมให้กว้างขวางออกไป อันเป็นฐานแห่งความสมบูรณ์และเป็นที่ตั้งแห่งกำลังความมั่นคงของชาติบ้านเมือง

ทั้งนี้จากโครงการศึกษามัธยมแรกจนถึงโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 จึงได้บรรจุการอาชีวศึกษาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแห่งชาติอันเป็นการศึกษาภาคบังคับ พร้อมทั้งการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรง ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการอาชีวศึกษาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยการจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนพาณิชยการวัดมหาพฤฒาราม โรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วแจ่มฟ้า และโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม สำหรับเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของการอาชีวศึกษา ตลอดจนการผลิตบุคลากรโดยเฉพาะครูอาชีวศึกษาอีกด้วย

การจัดการการอาชีวศึกษาตามโครงการศึกษาทดลอง ซึ่งจะดำเนินการมาจน พ.ศ. 2474 นั้น พบว่าเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งวางพื้นฐานและสร้างทัศนคติด้านวิชาชีพ ให้แก่ราษฎรใน 3 แขนงวิชา ได้แก่ การหัตถกรรม พาณิชยกรรม และกสิกรรม ถึงแม้ รายละเอียดต่อไปนี้

โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ได้มีการจัดการศึกษาทั้งด้านสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา แต่การอาชีวศึกษาจะมีการเรียนการสอนในระดับสูงเทียบได้ในระดับอุดมศึกษาเท่านั้น โดยจัดตั้งโรงเรียนสศิลป์ขึ้นเพื่อทำการสอนในวิชาช่างและการค้าขาย ซึ่งก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากเป็นการศึกษาพิเศษไม่มีการบังคับประการสำคัญคือไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากรัฐบาล ในที่สุดก็ต้องยุบเลิกไปโดยไม่ทราบสาเหตุ อย่างไรก็ตามอีกหลายปีต่อมา รัฐบาลก็ได้ให้ความสำคัญต่อการหัตถกรรมจึงได้จัดตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้นมาเป็นสถานบันการศึกษาด้านการหัตถกรรมโดยตรง

โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 เป็นโครงการศึกษาที่คัดแปลงแนวคิดและหลักการจากการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นให้เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพของคนไทย ซึ่งปรากฏมีนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาเช่นกัน โดยจะมีตั้งแต่ระดับประถม มัธยมจนถึงอุดมศึกษา กระนั้นก็มีหลักสูตรการอาชีวศึกษาก็ยังไม่สมบูรณ์พอ ทั้งนี้เพราะไม่ได้กำหนดเนื้อหาวิชาและคุณสมบัติของนักเรียนในแต่ละระดับชั้นให้แน่นอนเป็นมาตรฐานเดียวกันจะเปิดโอกาสให้สถานศึกษาแต่ละแห่งกำหนดตามความเหมาะสม ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้เสนาบดีกระทรวงธรรมการจึงปรับปรุงแก้ไขโครงการฉบับนี้เสียใหม่ว่าเป็นลำดับชั้นโรงเรียน พ.ศ. 2450 แม้ว่าการอาชีวศึกษาจะได้รับ การปรับปรุงส่งเสริมให้มากขึ้นกว่าเดิม แต่เมื่อเปรียบเทียบจำนวนนักเรียนในค่านี กับด้านสามัญศึกษาและสามัญพิเศษ (ภาษาอังกฤษ) แล้ว ราษฎรให้ความสนใจ การอาชีวศึกษาน้อยมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความนิยมในการรับราชการอย่างไม่เสื่อมคลายและขึ้นชมการเรียนวิชาภาษาต่างประเทศ ซึ่งเป็นวิชาใหม่และคิดว่าเป็น วิชาความรู้ของผู้เจริญแล้วก็ได้

จะเห็นได้ว่า การอาชีวศึกษาตามโครงการศึกษาทั้ง 3 ฉบับดังกล่าว ยังไม่ได้
ดำเนินการอย่างจริงจังและไม่มีเป้าหมายที่แน่นอน ขาดการเอาใจใส่ดูแลจากรัฐบาล
รวมทั้งขาดความสนใจจากราชกรรอีกด้วย อย่างไรก็ตาม นับว่าเป็นสมัยแรกเริ่มวางรากฐาน
ด้านการอาชีวศึกษา ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้จัดทำ
โครงการศึกษา พ.ศ.2456 ขึ้น โดยมีนโยบายที่จะจัดการการอาชีวศึกษาไปสู่ราษฎร
ให้มากที่สุด จึงกำหนดให้การอาชีวศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับทั้งที่ยังไม่มีพระราชบัญญัติ
ประถมศึกษาภาคบังคับ ในระดับ ป.4 - ป.5 และในระดับอุดมศึกษา แต่ไม่มีในระดับ
มัธยมศึกษา ทำให้การอาชีวศึกษาขาดความต่อเนื่องจึงเปลี่ยนแปลงโครงการศึกษา
พ.ศ.2456 มาเป็นโครงการศึกษา พ.ศ.2458 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมการอาชีวศึกษาใน
ระดับมัธยมศึกษา กระนั้นก็ยังมิเพียง 2 แขนงคือ การหัตถกรรมและพาณิชยกรรมเท่านั้น
ในลักษณะนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เห็นว่าเป็นการจัดการศึกษาที่ยังไม่สนองราษฎร
ส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งดำรงชีวิตอยู่ด้วยการกลสิกรรม เพื่อให้การศึกษาแห่งชาติสนอง
ประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง จึงสมควรที่จะบรรจุวิชาการกลสิกรรมไว้ในหลักสูตรด้วย
ดังนั้นโครงการศึกษา พ.ศ.2464 ก็ได้กำหนดให้มีการเรียนการสอนวิชาการกลสิกรรม
ในระดับการศึกษาภาคบังคับ (ป.4 - ป.5) รวมทั้งการประกาศใช้พระราชบัญญัติ
ประถมศึกษาภาคบังคับ พ.ศ.2464 และตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับกำหนด
ไว้ว่า ผู้ที่จะสำเร็จประโยคประถมศึกษาภาคบังคับบริบูรณ์ก็ต้องเมื่อเรียนจบชั้น ป.4 - ป.5

อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาภาคบังคับซึ่งมีการอาชีวศึกษาเป็นส่วนประกอบ
ได้ดำเนินการจัดการให้แกราษฎรเกือบทั่วประเทศ ทำให้ราษฎรได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
และมีความรู้ด้านการอาชีวศึกษาควบคู่ไปด้วย การจัดการการอาชีวศึกษาตามโครงการศึกษา
ที่ผ่านมา จึงมีส่วนเสริมสร้างการอาชีพให้แกราษฎรมาโดยตลอด

สำหรับส่วนของการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรง กระทรวงธรรมการได้วาง
นโยบายจัดการศึกษาให้สอดคล้องตรงตามอาชีพของราษฎร ได้แก่ การหัตถกรรม
พาณิชยกรรม และกลสิกรรมในระดับสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือใน
การประกอบอาชีพได้อย่างสมบูรณ์

ฝีมือด้านการช่างหรือการหัตถกรรมของคนไทย มีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน จนถึงเป็นวัฒนธรรมของประเทศ ทั้งในส่วนพระราชวัง และหน่วยราชการโดยเฉพาะกรมช่างสิบหมู่ มีส่วนอนุรักษ์และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางศิลปหัตถกรรมของชาติ ขณะเดียวกันผู้บริหารการศึกษาในช่วงนี้ก็ได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาแขนงนี้ขยายกว้างไปสู่ราษฎรให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการเสริมสร้างงานอาชีพให้แก่ชนในชาติ จึงได้จัดตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้นและกิจการของโรงเรียนได้เจริญก้าวหน้าเรื่อยมากระทั่งทุกวันนี้สามารถให้การศึกษาค้นหัตถกรรมได้ถึงระดับปริญญา

ฝ่ายการพาณิชย์กรรมหรือการค้าขายนั้น เป็นปัจจัยสำคัญต่อทางการเศรษฐกิจของประเทศอย่างยิ่ง แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศกสิกรรมมีกสิกรเป็นส่วนใหญ่มากก็ตาม ควบเหตุนี้รัฐบาลจึงพยายามกระตุ้นเตือนให้ราษฎรตื่นตัวใฝ่หาวิชาความรู้ในการค้าขาย สามารถประกอบกิจการค้าขายใดก็ตามที่รักความเป็นพ่อค้าแม่ขายไม่แพ้การรับราชการ เพื่อควบคุมเศรษฐกิจของประเทศแทนชาวต่างชาติที่มีความถนัดและมีความสามารถในเชิงการค้าขาย คือชาวจีน จึงได้จัดตั้งโรงเรียนพาณิชย์การขึ้น นับตั้งแต่โรงเรียนพาณิชย์การวัดมหาพฤฒาราม กระทั่งถึงโรงเรียนพาณิชย์การวัดแก้วแจ่มฟ้า และได้วิวัฒนาการมาเป็นวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตพาณิชย์การพระนคร ก็มีวัตถุประสงค์หลักก็คือมุ่งให้ความรู้ด้านการค้าขายและต้องการให้ราษฎรคนไทยหันมาประกอบอาชีพค้าขายให้มากยิ่งขึ้น

ทว่าการศึกษาค้นพาณิชย์กรรม มีปัญหาและอุปสรรคมากกว่าการศึกษาค้นหัตถกรรม และกสิกรรม เพราะสังคมไทยสมัยนั้นเป็นสังคมที่ประกอบด้วยขุนนางและชาวนา ชนชั้นกลางที่ประกอบธุรกิจการค้าขายส่วนใหญ่จึงเป็นชาวจีน ซึ่งดำเนินการค้าขายภายในกลุ่มของชาวจีนด้วยกันเท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นการยากลำบากในการผลิตบุคคลชนชั้นกลางออกมาทำการค้าขายแข่งขันกับชาวจีนที่ร่วมพลังกันเป็นกลุ่มได้ นอกจากนี้ยังมีอุปนิสัยความคุ้นเคยกับอาชีพกสิกรรมและการรับราชการอยู่ ควบเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าการจัดการอาชีวศึกษาค้นพาณิชย์การยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าใดนัก ฉะนั้น ผู้บริหารการศึกษาพึงได้ศึกษา

ถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนสนับสนุนให้การศึกษาแขนงนี้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของ
 ราษฎรและประเทศชาติอย่างแท้จริง

ส่วนการกลสิกรรมภายหลังโครงการศึกษา พ.ศ.2458 ฉบับแก้ไขเป็นต้นมา
 จัดเป็นการศึกษาที่มุ่งสนองอาชีพและความเป็นอยู่ของราษฎรในสังคมไทยเป็นสำคัญ
 การที่จะปลูกฝังความระคานิยมให้มึนึลัยรักการเพาะปลูกไ้ก้ต้องเริ่มอบรมสั่งสอนตั้งแต่
 ในวัยเด็กถึงสุภาคิที่ว่ "ไม้ออนักง่าย ไม้แกักยาก" และจะจัดให้ทั่วถึงกันทุกคนได้
 นั้นต้องอาศัยโรงเรียนเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ ทั้งนี้วิชาการกลสิกรรมจึงจัด
 ให้อยู่ในการศึกษาภาคบังคับ (ป.4 - ป.5) ยิ่งใน พ.ศ.2464 รัฐบาลไ้ประกาศ
 ใ้พระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับด้วยแล้ว ก็ละส่งเสริมให้วิชาการกลสิกรรมกระจาย
 ไปตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ แม้จะไม่เห็นผลในทันทีอย่างแจ้ชัด แต่ไ้ไ้ประโยชน์
 ในระยะยาวและมีส่วนวางรากฐานการประกอบอาชีพทางการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ดังเช่น
 พืชเศรษฐกิจในปัจจุบันคือ กล้วยปลี กล้วยคอก มะเขือเทศ เหล่านี้ เป็นผลเกิดจาก
 การศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกลสิกรรมนั่นเอง นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความ
 เป็นปึกแผ่นทางวิชาการเกษตรกรรมแผนใหม่จวบจนทุกวันนี้ก็คือวิทยาลัยเกษตรกรรมทั่ว
 ประเทศ และให้กำเนิดสถาบันการศึกษาที่สำคัญทางการเกษตรกรรมคือ มหาวิทยาลัย
 เกษตรศาสตร์

อย่างไรก็ไ้จัดการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ก็ประสบกับปัญหาและอุปสรรค
 หลายประการคือ

1. การขาดแคลนงบประมาณ
2. ราษฎรยังมีทัศนคติและค่านิยมที่จะรับราชการ
3. ราษฎรไม่เข้าใจในคุณค่าของการอาชีวศึกษา
4. การขาดแคลนบุคลากรและมึ้ความรู้ความสามารถ ตลอดจน

อุปกรณ์การสอนในค่านการอาชีวศึกษา

นอกจากปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ๆ ที่กล่าวแล้ว มีปัญหาและอุปสรรคอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบด้วยเช่น ความไม่เข้าใจในนโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ การไม่คำนึงถึงตลาดของผู้สำเร็จการศึกษาค้น การอาชีวศึกษาของกระทรวงธรรมการ การกำหนดเนื้อหาวิชาในหลักสูตรไม่สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนการขาดแคลนตำราประกอบการ เรียน เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ มีส่วนและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การอาชีวศึกษา ของไทยไม่พัฒนาเจริญก้าวหน้าและเป็นไปเพื่อคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ราษฎรและ ประเทศได้เท่าที่ควรจะเป็น อย่างไรก็ตามการจัดการการอาชีวศึกษาในช่วงระยะเวลา ดังกล่าวถือว่าเป็นครั้งแรกและเป็นจุดเริ่มต้นของการวางรากฐานการอาชีวศึกษาไว้ให้ แก่ชนรุ่นหลังสืบต่อมา

ผลของการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474 มีดังต่อไปนี้คือ

1. การอาชีวศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแห่งชาติ
2. การอาชีวศึกษามีส่วนในการวางรากฐานการประกอบอาชีพให้แก่

ราษฎร

3. การอาชีวศึกษามีส่วนรักษาและคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ

กล่าวได้ว่า นโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของไทยที่ได้ดำเนินมาตั้งแต่ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว เป็นการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจและทัศนคติในการประกอบอาชีพทั้ง การหัตถกรรม พาณิชยกรรมและกสิกรรมให้แก่ราษฎรอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าการปฏิบัติ ไม่สามารถดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งหมด ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะ ทัศนคติค่านิยมของราษฎรส่วนใหญ่ยังมุ่งมั่นเข้าเรียนเพื่อออกไปรับราชการอยู่ ประกอบกับ รัฐบาลมิได้สนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจัง โดยเฉพาะค่านงบประมาณการใช้จ่ายในด้าน

การอาชีวศึกษา กระทั่งบางปีการศึกษาต้องเจียดเอามาจากงบประมาณของส่วนอื่น มาดำเนินการ ทั้งยังเป็นช่วงของการเริ่มต้นวางนโยบายและลงมือดำเนินการ รวมทั้ง ความเข้าใจผิดต่อการศึกษาในด้านการอาชีวศึกษา ราษฎรและบุคคลทั่วไปจึงให้ความสนใจน้อยอีกทั้งเนื้อหาวิชาที่บรรจุในหลักสูตร ไม่สอดคล้องสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ ของผู้เรียนส่วนใหญ่ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เวลา ทั้งได้กล่าวมาแล้วว่า การจัดการการอาชีวศึกษาเป็นเพียงระยะเริ่มต้นย่อมไม่เกิดผลทันตาเห็น ด้วยการศึกษา ต้องใช้เวลา ดังนั้นจึงต้องให้โอกาสและเวลาพอสมควร ซึ่งปัจจุบันนี้การอาชีวศึกษาเริ่ม เป็นที่สนใจของราษฎรหรือแม้กระทั่งรัฐบาลก็ได้ให้ความสำคัญและมองเห็นความจำเป็น ในด้านการช่างต่าง ๆ และการเพาะปลูกอย่างมาก ด้วยประเทศไทยเป็นประเทศ กลุ่กรรมที่กำลังพัฒนาประเทศ ย่อมต้องการกำลังงานทางการช่างทุก ๆ แขนง เพื่อเป็น หน่วยกำลังสร้างประเทศให้พัฒนาในเร็ววัน

ทั้งนี้การอาชีวศึกษาจะรุ่งเรืองได้นั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน ผลสมณสถานร่วมมือร่วมใจช่วยกันทำนุบำรุงตลอดจนพยายามหาทางแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้ลดน้อยลงจนเกือบหมดสิ้น ทั้งภาคราชการและเอกชน โดยเฉพาะราษฎรผู้ซึ่งเป็น ตัวการสำคัญที่จะทำให้การอาชีวศึกษาหยุดยั้งหรือก้าวไปข้างหน้าอย่างรุ่งโรจน์ แน่นอน ที่สุกหากทุกหมู่เหล่าสมานสามัคคีร่วมพลังสร้างสรรค์การอาชีวศึกษาอย่างจริงจังและ จริงใจแล้วการอาชีวศึกษาที่มานี้มาคงจะก้าวหน้ากว่าเท่าที่เป็นอยู่และจะเป็นการสร้าง ฐานะความเป็นอยู่ของราษฎรให้สูงขึ้นโดยทั่วกัน อันจะส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศชาติตลอดไปได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว นโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474 เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นการวางรากฐานการอาชีวศึกษาไว้ให้ แก่วงการศึกษานานาชาติ จากปัญหา อุปสรรคและผลของการจัดการการอาชีวศึกษา ครั้งนี้ คงจะเป็นข้อสังเกต ข้อเสนอแนะและแนวทางในการดำเนินการจัดการศึกษา ในปัจจุบันตามควร เพราะการอาชีวศึกษาจะมีส่วนในการผลิตกำลังคนระดับต่าง ๆ

เพื่อเสริมสร้างและมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมของประเทศได้นั้นจำต้องอาศัยเวลา
 ความพร้อมเพรียง ความร่วมมือร่วมใจ ความมานะอดทนของทุกฝ่าย ทั้งนักเรียน
 นักศึกษา บิณฑบาต ผู้ปกครอง ผู้ทำเนิงานการศึกษา ตลอดจนรัฐบาลเป็นสำคัญ
 นับเป็นสิ่งที่ควรจับตาดูในการศึกษาของชาติ จะต้องให้ความสำคัญและพัฒนาการอาชีวศึกษา
 ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติสืบต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

ก. เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้พิมพ์

จดหมายเหตุ, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.10/1 พระยา

✓ วิสุทธิสิริยศักดิ์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องไต่สวนความรู้ในทางเพาะปลูก

29 มิถุนายน 120

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 น.49.4/5 สัณนิษฐานการเล่าเรียน

27 กันยายน 117

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/5 เรื่องเบ็ดเสร็จราชการใน

กรมศึกษาธิการ 20 กุมภาพันธ์ 108 - 28 มีนาคม 111

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/21 เรื่องโคลงฉันท์โรงเรียน

ต่าง ๆ ถวายไชยมงคล 14 ตุลาคม ร.ศ. 111

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/35 เรื่องรายงาน ร.ร.ต่าง ๆ

31 สิงหาคม 114 - 21 กรกฎาคม 117

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/1 พระบรมราชโองการ

เรื่องตั้งโรงเรียนในกรุงและหัวเมือง

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/3 ความเห็นพระยา

วิสุทธิสิริยศักดิ์ เรื่องการจัดการศึกษา ร.ศ. 117 8 เมษายน - 23 กุมภาพันธ์

117

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5 โครงการศึกษา 21 มิถุนายน

117 - 29 กันยายน 129

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5 รายงานการประชุม

เสนาบดีสภา 26 พฤษภาคม 129

จดหมายเหตุ, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/6 ตรวจและจัก

โครงการศึกษา ร.ศ. 112 - 129

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/7 รายงานนายสนั่น เรื่องการ
ตรวจการศึกษาในประเทศอินเดีย ร.ศ. 117 27 ตุลาคม 117

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/9 ทูลเกล้าถวายรายงานของ
หลวงไพศาลศิลปศาสตร์ เรื่องการศึกษาแห่งประเทศไทย ร.ศ. 121 17

เมษายน - 24 มกราคม 122

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.5/81 สร้างโรงเรียนวิศิษฐาบรรณะ
6 กันยายน 121 - 10 ตุลาคม 129

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.12/7 เรื่องจัดการศาสนาและ

ศึกษา

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.8/3 เรื่องตั้งกรรมการรองคนตรี
ตรวจงบประมาณเงินแผ่นดิน 19 มกราคม 2466 - 21 สิงหาคม 2467

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.18.1/11 เรื่องงบประมาณ
กระทรวงธรรมการพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กราบบังคมทูล 22 มิถุนายน ร.ศ. 131

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.18/5 กรมพระจันทบุรี กราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 25 กุมภาพันธ์ 2458

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.19/35 รายงานประชุมอุปราชแล
สมุหเทศาภิบาล พ.ศ. 2467

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/2 ความเห็นเอกชนเรื่อง
จัดการบ้านเมืองของประเทศสยาม 29 กันยายน 2455

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/37 ความเห็นเรื่องชาวไทย
ควรจะรวมเข้าด้านตั้งพาณิชย์การ 6 มกราคม 2457

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/53 โรงเรียนการศึกษาของ
พลเมือง 22 มกราคม 2458 - 18 พฤษภาคม 2460

- จดหมายเหตุด, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/94 การปกครอง
ประเทศสยาม 31 พฤษภาคม - 3 มกราคม 2466
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/14 การศึกษาความเห็น
เรื่องบำรุงการศึกษา 21 สิงหาคม - 21 มีนาคม 2457
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/34 ความเห็นเรื่องการจัด
โรงเรียนเพาะช่าง 18 - 21 มกราคม 2459
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.2/3 รายงานกระทรวงธรรมการ
ฉบับที่ 5 ประจำปี พ.ศ. 2455 28 พฤษภาคม 2455
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.2/6 ส่งรายงานแผนกรมศึกษา
ประจำปี พ.ศ. 2459 22 พฤษภาคม 2456 - 14 มกราคม 2460
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.5/4 หัวข้อหาญาของกระทรวง
มหาดไทย เรื่องจัดการศึกษา 16 พฤษภาคม 2453 - 17 สิงหาคม 2459
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.1.6/13 พระบรมราโชบายลักษณะ
การปกครองของรัฐบาล 31 พฤษภาคม 2458
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.1.8/2 ข่าวหนังสือพิมพ์เรื่อง
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต 26 พฤศจิกายน - 4 ธันวาคม
 2468
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.13/42 พระราชกระแสใน
หม่อมเจ้าธานีแปลไทร เลขจอมพลจอยพรี และพระราชโอรสเลขคอบไปลงหนังสือพิมพ์
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.1/1 รายงานการประชุมข้าหลวง
สมุหเทศาภิบาลแผนกกระทรวงธรรมการ 5 ธันวาคม 2453 - 11 กรกฎาคม
 2469
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น.1/2 จัดการการในกระทรวงธรรมการ
แลเปลี่ยนนามกรมสังฆการี เป็นกรมสังฆาธิการ และกรมพระอาราม เป็นกรมกัลปนา
กับขอเพิ่มงบประมาณ 1 มกราคม 2454 - 25 มิถุนายน 2462

จดหมายเหตุ, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/4 รายงานการประชุม
อุปราชและสมุหเทศาภิบาล 24 ธันวาคม 2462

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/11 แสดงศิลปการแลหัตถกรรม
1 ตุลาคม 2455 - 3 กรกฎาคม 2467

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/12 พระราชหัตถเลขาถึง
พระยาศรีวิสารทย์ 13 พฤศจิกายน 130

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/12 ประชุมเสนาบดี 1 กรกฎาคม
ร.ศ. 131

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/14 รายงานกระทรวงธรรมการ
ฉบับที่ 5 พฤศจิกายน 2455

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/20 พระราชดำรัสตอบในการ
เปิดโรงเรียน 7 มกราคม 2456

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/21 รายงานกระทรวงธรรมการ
ฉบับที่ 6 ประจำพระพุทธศักราช 2456

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/24 พิมพ์รายงานการศึกษา
ประจำปี 24 สิงหาคม 2460 - 24 ตุลาคม 2468

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/27 เรื่องหลักสูตรหลวง
กระทรวงธรรมการ

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/4 เรื่องคำแนะนำของกระทรวง
ศึกษาธิการ ฉบับที่ 2 ซึ่งแจ้งวิชาเพาะปลูกเป็นส่วนสำคัญสำหรับพระราชบัญญัติ

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/5 พระราชบัญญัติประถมศึกษา
19 สิงหาคม 2464

จดหมายเหตุ, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/11 ประมวลศึกษา
อันเป็นที่รวบรวมกฎข้อบังคับระเบียบการของกระทรวงศึกษาธิการ ภาค 2

1 พฤศจิกายน 2464

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/12 ประมวลศึกษาพิเศษ

1 ตุลาคม 2464

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/2 คำกราบบังคมทูลเรื่องตั้ง
โรงเรียนฝึกหัดครูของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 18 ตุลาคม 2459

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/5 คำกราบบังคมทูลของ
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ตอบข้อทักท้วงของเสนาบดีกระทรวงนครบาล

19 สิงหาคม 2464

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26 เรื่องคิดจะจัดโรงเรียน
กลีกรม 3 มิถุนายน 2459 - 20 พฤศจิกายน 2459

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/5 เรื่องจัดการศึกษาประชาบาล
ของราษฎรทั่วทุกมณฑล

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13 ความเห็นที่จะจัดการศึกษา
ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี นำขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 18 ตุลาคม 131

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/14 ความเห็นที่จะจัดการศึกษา
ร.ศ. 131 18 ตุลาคม 131

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/17 ประกาศตั้งรูปโครงการศึกษา
18 - 30 ตุลาคม 2456

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/30 เรื่องเปิดการสอนมัธยม
วิสามัญสำหรับสตรี 8 พฤษภาคม 2460 - 9 พฤษภาคม 2460

- จดหมายเหตุ, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.16/84 แจ้งความ
กระทรวงธรรมการประกาศพระราชนิยมเรื่องบำเพ็ญกุศลในวิธีสร้างโรงเรียน
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.18/84 ประกาศจัดการศึกษาของ
ทวยราษฎร์
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/42 แผนการศึกษาสำหรับชาติ
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกราบบังคมทูล 17 พฤศจิกายน 2462
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.15.1/4 เรื่องงบประมาณแผ่นดิน
2474 พระยาโกมารกุลมนตรีกราบบังคมทูล 30 มกราคม 2473
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 บ.1.3/27 ส่วนพระองค์
คำทรงราชานภาพเรื่องบันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
14 กุมภาพันธ์ 2473
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/26 การทำนาเมืองไทย
10 กรกฎาคม - 11 มกราคม 2471
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/64 เรื่องพระมติของ
พระองค์เจ้าธรรมาธิราชเรื่องการศึกษา เกล็ดเมด หุกร 21 กันยายน 2471
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/66 การศึกษาคืออะไร
10 มกราคม - 13 กุมภาพันธ์ 2471
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/78 สภาพการณ์แห่งภาคอีสาน
13 เมษายน 2472
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/83 การศึกษาของชาติเรา
15 เมษายน - 29 พฤษภาคม 2472
- _____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/103 บุคคลนี้เป็นบุคคลสำคัญ
เหมือนตราชูชัยเจริณของสยาม ชีวิตของชาติไทยอยู่ที่ภาษาไทย 1 มิถุนายน
 - 14 พฤศจิกายน 2471

จดหมายเหต, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.4/112 สภาพของ
สยามในยามสงบ 13 ธันวาคม - 4 ตุลาคม 2472

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.26.5/170 ข่าวที่เกี่ยวกับ
กระทรวงธรรมการ 11 เมษายน - 16 สิงหาคม 2472

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/1 บันทึกและรายงานโครงการศึกษา
17 พฤษภาคม 2469

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/21 ระเบียบการและข้อบังคับ
หรือหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ 22 กุมภาพันธ์ 2471

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/2 พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์
(รัชกาลที่ 6 - 7) 13 ตุลาคม 2460 - 8 มิถุนายน 2475

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/3 ประกาศเรื่องให้โรงเรียน
วิสามัญชั้นสูงขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการ 17 กุมภาพันธ์ - 2 ธันวาคม 2474

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/4 ประกาศใช้พระราชบัญญัติ
ประถมศึกษาในกรุงเทพฯ และเรื่องแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประถมศึกษา
15 มกราคม 2468

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/6 ประกาศรวมกรมธรรมการกับ
กระทรวงศึกษาธิการขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ 15 มีนาคม 2468

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/7 ประกาศเปลี่ยนเสนาบดี
กระทรวงธรรมการ 3 สิงหาคม 2469

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.2/13 ประกาศเรื่องให้โรงเรียน
วิสามัญชั้นสูงขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการ 17 กุมภาพันธ์ 2474

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.3/7 ตั้งพระองค์เจ้าธานีนิวัติ
เป็นมกุฎราชกุมารและเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 3 - 17 สิงหาคม 2469

_____ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.4/49 หนังสือพระองค์เจ้า
วิบูลย์สวัสดิวงศ์ถึงอำมาตย์ตรีพระเสน่หาพจนพานิช 23 เมษายน 2475

- จดหมายเหตุ, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.32/23 บันทึก
โครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 14 กุมภาพันธ์ 2473
- กรมศิลปากร กต.44.11/1 พระองค์เจ้าธานีนิวัติไปตรวจการศึกษา
ต่างประเทศ (พ.ศ. 2469 - 2471)
- กรมศิลปากร กต.53/14 เรื่องโครงการกระทรวงธรรมการขยาย
การศึกษา ร.ศ. 131 พ.ศ. 2454 - 2455
- กรมศิลปากร กต.53/15 เรื่องระเบียบการศึกษาวิชาตัดกรรมและ
พินิจการ พ.ศ. 2455 - 2456
- กรมศิลปากร กต.55/16 ปัญหาเรื่องเงินโปรดเกล้าฯ ให้นำศึกษาในที่
ประชุมเสนาบดี (พ.ศ. 2468)
- กรมศิลปากร กต.55/17 การปรึกษาหารือการเงินในเสนาบดีสภา
(พ.ศ. 2468)
- กรมศิลปากร ศธ.1/104 กระทรวงนครบาลสั่งสำเนาหนังสือความบังคมทูล
เรื่องเปิดสินค้าในเมืองต่าง ๆ ประเทศ 28 กุมภาพันธ์ 2453 - 29 พฤษภาคม
2453
- กรมศิลปากร ศธ.2/83 ระเบียบการตัดศึกษาและพินิจการ 2 เมษายน
2455 - 16 เมษายน 2456
- กรมศิลปากร ศธ.2/96 ระเบียบการสอบไล่นักเรียน มณฑลต่าง ๆ
- กรมศิลปากร ศธ.2/109 หลักสูตรพินิจการ 12 มิถุนายน 2458
- กรมศิลปากร ศธ.2/112 ส่งแจ้งความประกาศแก้ไขประเภทและภาคของ
การศึกษาบางอย่างใหม่มณฑลต่าง ๆ 22 กรกฎาคม 2459
- กรมศิลปากร ศธ. 2/122 ประกาศรวมโรงเรียนพินิจการ 13 พฤษภาคม
2459
- กรมศิลปากร เอกสาร 2/157 ระเบียบการกระทรวงธรรมการ ว่าด้วย
การฝึกหัดครูในกรมศึกษาธิการ 24 สิงหาคม 2461

จดหมายเหตุ, กรม กรมศิลปากร ศธ.2/168 พระราชบัญญัติประถมศึกษา 27 ธันวาคม

2462 - 1 กันยายน 2464

_____ กรมศิลปากร ศธ.2/310 ร่างระเบียบการที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ จะให้ทุน 5 ธันวาคม 2475

_____ กรมศิลปากร ศธ.17/3 รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรม 18 ธันวาคม

2455 - 25 กุมภาพันธ์ 2456

_____ กรมศิลปากร ศธ.17/8 แสดงศิลปหัตถกรรม 28 ธันวาคม - 11 มกราคม

2457

_____ กรมศิลปากร ศธ.17/22 โอวาทในการประชุมแจกรางวัลแสดงศิลปหัตถกรรม
(ม.ท.)

_____ กรมศิลปากร ศธ.40/7 รายงานเสนาบดีเสด็จตรวจราชการบางอำเภอใน
พระนครศรีอยุธยาและจังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2471 4 กันยายน - 11 ธันวาคม

2471

_____ กรมศิลปากร ศธ.41/2 พระโอวาทเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 5 มีนาคม

2470

_____ กรมศิลปากร ศธ.41/5 พระโอวาทและพระคำรัสเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
25 พฤษภาคม - 28 กรกฎาคม 2471

_____ กรมศิลปากร ศธ.42/13 การประชุมอุปราชแลสมุหเทศาภิบาล 24 ธันวาคม

2462

_____ กรมศิลปากร ศธ.50.2/10 ครูโรงเรียนเพาะช่าง 26 สิงหาคม 2455 -
2 มิถุนายน 2458

_____ กรมศิลปากร ศธ.50.2/20 รายงานการเปิดโรงเรียนเพาะช่าง

7 มกราคม 2456

_____ กรมศิลปากร ศธ.50.2/37 โรงเรียนราชินีขอนแก่นไปลอนวาดเขียน

22 ธันวาคม 2459

จดหมายเทศ, กอง กรมศิลปากร ศธ.50.2/39 โรงเรียนเพาะช่างขอให้สังฆกรรมการ
มณฑลนครราชสีมาทราบหาทุนยืมติพาสงมา 20 กุมภาพันธ์ 2459 - 22 สิงหาคม
2460

_____ กรมศิลปากร ศธ.50.2/53 โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนางยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนเพาะช่าง
3 มิถุนายน - 27 กรกฎาคม 2465

_____ กรมศิลปากร ศธ.50.2/54 ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง 8 มีนาคม
2465

_____ กรมศิลปากร ศธ.52.1/17 ร.ร.พาณิชย์การวัดแก้วพาดำรายงานเรื่อง
จัดการ ร.ร. 31 ตุลาคม 2469 - 1 สิงหาคม 2470

_____ กรมศิลปากร ศธ.52.1/22 หลักสูตรโรงเรียนพาณิชย์การวัดแก้วพาดำ
20 มิถุนายน 2471 - 30 เมษายน 2472

_____ กรมศิลปากร ศธ.52.1/24 ความเห็นของนายโมมอนต์เรื่องระเบียบ
การโรงเรียนพาณิชย์การวัดแก้วพาดำ 4 - 8 กันยายน 2471

_____ กรมศิลปากร ศธ.52.1/31 โรงเรียนพาณิชย์การวัดแก้วพาดำขอครูสอน
วิชากฎหมายและการบัญชี 5 กันยายน 2473

_____ กรมศิลปากร ศธ.52.1/35 ทำขั้วมโรงเรียนพาณิชย์การวัดแก้วพาดำ
15 กรกฎาคม 2474

_____ กรมศิลปากร ศธ.52.2/11 รายชื่อนักเรียนโรงเรียนเพาะช่างที่ออกไป
เป็นครูโรงเรียนต่าง ๆ 19 - 24 พฤษภาคม 2458

_____ กรมศิลปากร ศธ.52.4/17 ขออาจารย์ประกาศนียบัตรต่างประเทศเพิ่ม
คนหนึ่ง 7 พฤษภาคม - 12 กันยายน 2473

_____ กรมศิลปากร ศธ.52.4/19 โรงเรียนพาณิชย์การวัดสามพระยาขอให้
การสอบไล่แข่งขันทูลเกล้าเรียนแก่นักเรียนพาณิชย์การ 17 - 22 กันยายน 2473

ข. เอกสารต้นฉบับที่ตีพิมพ์แล้ว

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน
พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงไฉ่ เกษมสุขการี 27 กรกฎาคม
2493 ม.ป.ท. 2493, 58 หน้า

ประมวลพระราชนิพนธ์เบิกเตล็ดในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล.ประจวบ กล้วยไม้ (จมนิเทศน์วัน)
4 กันยายน 2508 โรงพิมพ์การรถไฟ 2508, 169 หน้า

ธรรมการ, กระทรวง รายงานการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียน ครั้งที่ 2
พระพุทธรักษา 2456 ม.ป.ท. 2456, 41 หน้า

ประมวลพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ลายพระหัตถ์
เกี่ยวกับการศึกษา พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ครบ 50 ปี แด่วันสิ้นพระชนม์แห่ง
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส 1 - 17 สิงหาคม 2514
โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย 2514, 634 หน้า

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบาย
แก่ไขการปกครองแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พิมพ์แจกเนื่องในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง ในวันตรงกับวันเสด็จสวรรคต 23 ตุลาคม 2470 โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร 2470, 64 หน้า

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
17 มีนาคม 2507 โรงพิมพ์พระจันทร์ 2507, 346 หน้า

มกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ประมวลบทพระราชนิพนธ์ : ภาคภิกษุ
เนื่องในงานฉาปนกิจศพ คุณหญิงเขื่อน สุริยานวงศ์ประวดี 16 กันยายน 2504
ม.ป.ท. , 119 หน้า

มังกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ประมวลพระราชนิพนธ์ : ภาคปณิกะ
โรงพิมพ์สุริยสภา 2498, 162 หน้า

_____ เมืองไทยจึงขึ้นเกิด โดย อัครพาหุ (พระนามแฝง) มิตร์ธรรม 2515,
 45 หน้า

_____ หลักฐานการและพระราชนิพนธ์บางเรื่อง อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
หม่อมผาด ภาณุมาศ 9 มีนาคม 2502 ม.ป.ท. 2502, 85 หน้า

_____ หัวใจชายหนุ่ม โดย ราชจิตติ (พระนามแฝง) ม.ป.ท. ม.ป.ป.,
 56 หน้า

ระเบียบการโรงเรียนราชินี ในพระบรมราชูปถัมภ์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระ

พระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนี กก 131 ม.ป.ท. 2455,
 29 หน้า

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 11 แผนกกฎหมาย ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437)

รายงานกระทรวงธรรมการ แผนกกรมศึกษาธิการ ปี 127 ม.ป.ท. 2451,
 91 หน้า

รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่สอง แผนกกรมศึกษาธิการ ประจำปี 2452
 ม.ป.ท. 2452, 190 หน้า

รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่สาม แผนกกรมศึกษาธิการ ประจำปีพระพุทธศก
 2453 ม.ป.ท. 2453, 166 หน้า

รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่สี่ ประจำปีพระพุทธศก 2454 ม.ป.ท. 2454
 239 หน้า

รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2456 ม.ป.ท. 2456, 64 หน้า

รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 7 ประจำปีพระพุทธศก 2457 ม.ป.ท.
 2457, 70 หน้า

รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 10 ประจำปีพระพุทธศก 2460 ม.ป.ท.
 2460, 217 หน้า

- รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 11 ประจำปีพุทธศก 2461 ม.ป.ท.
2461, 199 หน้า
- รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 13 ประจำปีพุทธศักราช 2463 ม.ป.ท.
2463, 35 หน้า
- รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 14 ประจำปีพุทธศักราช 2464, ม.ป.ท.
2464, 46 หน้า
- รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 15 ประจำปีพุทธศักราช 2465 ม.ป.ท.
2465, 77 หน้า
- รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 17 ประจำปีพุทธศักราช 2467 โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร 2467, 59 หน้า
- รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 18 ประจำปีพุทธศักราช 2468 โรงพิมพ์
อักษรนิติ 2468, 66 หน้า
- รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 19 ประจำปีพุทธศักราช 2469 โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร 2469, 88 หน้า
- รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 20 ประจำปีพุทธศักราช 2470 โรงพิมพ์
กรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ 2470, 77 หน้า
- รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 21 ประจำปีพุทธศักราช 2471 โรงพิมพ์
กรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ 2471, 152 หน้า
- รายงานการศึกษาของกระทรวงธรรมการ ประจำปีที่ 22, 23, 24 พุทธศักราช
2472 - 3 - 4 (ค.ศ. 1929 - 32) โรงพิมพ์ข้างพิมพ์วัดสังเวช 2474,
80 หน้า
- รายงานการศึกษาของกระทรวงธรรมการ ประจำปีที่ 25 พุทธศักราช 2475
(ค.ศ. 1932 - 33) โรงพิมพ์ข้างพิมพ์วัดสังเวช 2475, 64 หน้า

ศิลปากร, กรม โคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 และสุภาษิตพระร่วง

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์ตรี สนั่น สุวรรณบุญ

13 มีนาคม 2508 โรงพิมพ์พระจันทร์ 2508, 47 หน้า

_____ เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลง

ราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายชำนาญ ปิ่นทอง 21 พฤษภาคม 2515 พิมพ์ครั้งที่ 5 โรงพิมพ์คุรุสภา

2515, 68 หน้า

_____ นางนพมาศหรือคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน

เพลิงศพ นางสละโว้ คุลยาณ 29 มีนาคม 2508 โรงพิมพ์ภักดีประสิทธิ์

2508, 95 หน้า

_____ โบราณศึกษาและวิสัยหนังสือไทย พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน

เพลิงศพ นางพวงเพชร เอี่ยมสกุล วันที่ 19 พฤศจิกายน 2502 โรงเรียน

วุฒศึกษา 2502, 87 หน้า

_____ ประชุมโคลงโลกนิติ อมรการพิมพ์ 2511, 316 หน้า

_____ ประชุมพงศาวดารเล่ม 14 โรงพิมพ์คุรุสภา 2507, 324 หน้า

_____ ประชุมพงศาวดารเล่ม 18 (ภาคที่ 31) โรงพิมพ์คุรุสภา 2509,

280 หน้า

_____ ประมวลสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก

กะปิล คาคะนันท์ 28 พฤษภาคม 2509 ม.ป.ท. 2509, 182 หน้า

_____ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ อำมาตย์โท หม่อมเจ้า

ศุขปรารภ กมลาสน์ 12 มกราคม 2501 ม.ป.ท. 2501, 65 หน้า

_____ ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม 2 ภาค 7 - 13 โรงพิมพ์คุรุสภา 2504,

328 หน้า

เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลย์ราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 1 ตุลาคม 2511 โรงพิมพ์คุรุสภา 2521, 281 หน้า

เอกสารค้นรอง

ก. หนังสือทั่วไปและปริณิงานิพนธ์

กำธร กิตติภูมิชัย สุภาวดีพระร่วง พิมพ์ครั้งที่ 19 อักษรบัณฑิต 2518, 112 หน้า
 ขจร สุขพานิช ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยนางกอก โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์
 แห่งประเทศไทย 2518, 399 หน้า

ควอริช เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจน์
 สมเกียรติกุล และยุพา ชมจันทร์ เจริญวิทย์การพิมพ์ 2519, 404 หน้า
 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี
ประชุมคณาจารย์ภาคที่ 1 โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี 2521,
 178 หน้า

คุรุสภา ประวัติคุรุ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2500 โรงพิมพ์คุรุสภา
 2500, 94 หน้า

_____ ประวัติคุรุ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2501 โรงพิมพ์
 คุรุสภา 2501, 169 หน้า

_____ ประวัติคุรุ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2503 โรงพิมพ์
 คุรุสภา 2503, 252 หน้า

_____ ประวัติคุรุ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2506 โรงพิมพ์
 คุรุสภา 2506, 240 หน้า

_____ ประวัติคุรุ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครู 16 มกราคม 2510 โรงพิมพ์
 คุรุสภา 2510, 252 หน้า

- เคลาส์ เวก์ และเคลาส์ โรลเซนแบร์ก เยอรมันมองไทย เจริญวิทย์การพิมพ์
2520, 295 หน้า
- โครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ชุมนุมบทความทางวิชาการ ถวาย
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราชพงศประพันธ์ ในโอกาสที่พระชนม์ครบ
80 พรรษาบริบูรณ์ 25 สิงหาคม 2514 ไทยวัฒนาพานิช 2514, 95 หน้า
- โคลงกลอนของครูเทพ ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงถวิล
ธรรมศักดิ์มนตรี พ.ศ. 2512 โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 2512, 201 หน้า
- จรัส โพธิศิริ การบริหารการศึกษา โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ 2523, 147 หน้า
- จักรกฤษณ์ นรนิติติกุลการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคว้งราชานุภาพ
กับกระทรวงมหาดไทย วิทยานิพนธ์ ร.ศ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2506, 440 หน้า อักษรสำเนา
- จันทร์รัตน์ ประวาลัทธม การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และที่ 6
วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, 261 หน้า อักษรสำเนา
- จารุวรรณ ไวยเจตน การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464 - 2474 เอกสาร
นิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู โรงพิมพ์
คุรุสภา 2517, 160 หน้า
- จิระพันธุ์ พูนพจน์ พัฒนาการของการบริหารการศึกษาไทย วิทยานิพนธ์ ค.ม.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2514, 276 หน้า อักษรสำเนา
- ไฉไล เทพหัสดิน ณ อยุธยา ประวัติของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 2523,
8 หน้า โรเนียว
- ชลธิรา กลัดอยู่ บรรณาธิการ ชุดชีวิตและงานครูเทพ โรงพิมพ์พิมพ์เนล 2518,
305 หน้า
- ชัยวัฒน์ คนจริง "สรุปภาวะการเกษตรของไทยปี 2523" สยามรัฐฉบับพิเศษสรุป
ภาวะเศรษฐกิจ '23 ธันวาคม 2523, หน้า 18 - 20

ชัยอนันต์ สมุทวณิช การเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย พ.ศ. 2411 -

2475 สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย 2520, 189 หน้า

ชาวสุโขทัย นครสุโขทัย ม.ป.ท. 2514, 42 หน้า

ณรงค์ พวงพิศ นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริญญาพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา

ประสานมิตร 2514, 236 หน้า อักสำเนา

ทองจิตร จิตรพงศ์, ม.จ. บ้านนอกหลาน พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระชันษาครบ

5 รอบ 26 กันยายน 2511 โรงพิมพ์พระจันทร์ 2511, 107 หน้า

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา ความทรงจำ คลังวิทยา

2494, 460 หน้า

_____ ชุมนุมนิพนธ์ โรงพิมพ์คุรุสภา 2510, 125 หน้า

_____ ประชุมพระนิพนธ์ โรงพิมพ์คุรุสภา 2504, 321 หน้า

_____ พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ พ.ศ. 2466 โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ

2466, 204 หน้า

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา และยอนันต์ ประวัติสังเขป

แห่งการศึกษาของประเทศไทยสยาม 2405 - 2486 โรงพิมพ์เฮงหลี 2463,

104 หน้า

เทอ ลาลแบร์ จดหมายเหตุลาลแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1 แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร

ภาวนา 2510, 296 หน้า

แดง-คำ 2501 การแสดงศิลปกรรมครั้งที่ 19 เนื่องในงานเปิดอาคารโรงเรียน

เพาะช่าง 7 - 21 มกราคม 2501 กำจายการพิมพ์ 2500, 39 หน้า

- ตราชู สุวรรณานนท์ ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของไทยหลังจากท้าวแสนปี
เบาว์ริง ปี พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2453 ปริณิพนธ์ กศ.ม.
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2518, 134 หน้า อักล่าเนา
 ชวิธ ชะอม พัฒนาการของอาชีพครูในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย 2520, 293 หน้า อักล่าเนา
 ชนุ แสงศักดิ์ รวมบทความอาชีวศึกษา โรงพิมพ์วิทยากร 2517, 227 หน้า
 ชวรมนุษย์ อัครพานิช "ประวัติโรงเรียนพณิชยการ" คู่มือนักเรียน นักศึกษา 2515
 วิทยาลัยพณิชยการพระนคร 2515, 38 หน้า
 ชวรมณีกัมมณี, เจ้าพระยา การศึกษาของเราเมื่อถึงศตวรรษที่แล้วมา อนุสรณ์ใน
 งานพระราชทานเพลิงศพ นายครุฑิต เทพหัสดิน ณ อยุธยา 18 มกราคม 2514
 โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร 2514, 234 หน้า
 _____ โคลงกลอนของครูเทพ โรงพิมพ์คุรุสภา 2515, 3 เล่ม
 _____ บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
 พระท่าน ส.ฉิมสีกัมมณี เทพหัสดิน ณ อยุธยา 2486 โรงพิมพ์ไทยขเล่ม
 2486, 73 หน้า
 _____ ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปรััยุบันแห่งประเทศไทยสยาม ฉบับหอสมุด
 แห่งชาติ รุ่งเรืองธรรม 2478, 61 หน้า
 _____ ปัญหาการศึกษา โดยครูเทพ (นามแฝง) กรมศึกษาธิการพิมพ์แจกใน
 งานกรฐพระราชทาน ณ วัดราชสิทธิธาราม (วัดพลับ) 3 พฤศจิกายน 2478
 โรงพิมพ์ศรีหงส์ 2478, 42 หน้า
 ชวรมณีสถร์, มหาวิทยาลัย วัคษัตราธิราชวรวิหาร พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐิน
 พระราชทาน 5 พฤศจิกายน 2520 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2520,
 145 หน้า

ธิดา วัฒนกุล แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริณิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร 2519, 520 หน้า อักส่าเนา

นันทนา วัฒนสุข บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เกี่ยวกับท่านบวรพระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2516, 303 หน้า อักส่าเนา

นัฐวิ สุทธิสงคราม พระบรมราชินีกรุงรัตนโกสินทร์ โพธิ์สามต้นการพิมพ์ 2515,

357 หน้า

นาฏเนลิยา สุมาวงศ์ และคณะ เอกสารประกอบการเรียน : วิชาการระเบียบวิธีสอน

ทั่วไป วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2509, 172 หน้า อักส่าเนา

เน่งน้อย คิตติรานนท์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519, 321 หน้า อักส่าเนา

บรรจง จันทรสา ปรัชญาการศึกษา ไทยวัฒนาพานิช 2522, 258 หน้า

บวร กุลจักริณี ประวัติการฝึกหัดครูของประเทศไทย ปริณิพนธ์ กศ.ม.

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2506, 200 หน้า อักส่าเนา

บุญธรรม อินทร์จันทร์ การปฏิรูปมัธยมศึกษาในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. 2435

- 2475 การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2522, 302 หน้า อักส่าเนา

ประพัฒน์ ศรีณรงค์ ชีวิตและงานของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ห้างหุ้นส่วนจำกัด

อุดมศึกษา (แผนการพิมพ์) 2504, 535 หน้า

ประสิทธิ์ แสงสิงห์ การปรับปรุงการเกษตรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2435 - พ.ศ. 2453 ปริณิพนธ์ กศ.ม.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2517, 249 หน้า อักส่าเนา

เปลื้อง นิติลัทธิ กฎหมายการศึกษาไทย วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2517, 332 หน้า อักสาเนา

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. การศึกษาสมัยที่มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า

ธานีนิติทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ปาฐกถาหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

แสดง ณ สยามสมาคม เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2512 โรงพิมพ์คุรุสภา

2512, 37 หน้า

ประวัติศาสตรสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยย่อ พิมพ์

เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในงานสัปดาห์

หนังสือ พ.ศ. 2520 ไทยวัฒนาพานิช 2520, 13 หน้า

พรเพ็ญ ยันตระกูล การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว (2435 - 2468) วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2517, 278 หน้า อักสาเนา

พลกุล อังกินันท์ บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา

ประสานมิตร 2514, 220 หน้า อักสาเนา

พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัย

วิชาการศึกษา ประสานมิตร 2516, 345 หน้า อักสาเนา

พิทักษ์กรรชิง อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรชิง โชติกลีสิทธิ์ 15 มีนาคม

2516 โรงพิมพ์ไทยเชม 2516, 120 หน้า

พาศน์ สมค่านิ่ง ความสำคัญของการศึกษาของพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการปรับปรุงบ้านเมืองตามแบบตะวันตก วิทยานิพนธ์

อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520, 396 หน้า อักสาเนา

- พิทยลาภพฤฒิยากร, พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่น อัครธวัชประวติ พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร 15 ธันวาคม
2517 โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์ 2517, 130 หน้า
- ไพจิตรวรรณ แสงช้า บทบาทชาวต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาในราชสำนักสมัย
รัชกาลที่ 5 ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2453 ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 230 หน้า อักษรสาเนา
- พูนพิพัฒน์ กิตกุล, ม.จ. ชุมนุมเรื่องนาร โรงพิมพ์เพื่องอักษร 2513, 388 หน้า
พระประวัติลูกเลา พิมพ์ครั้งที่ 2 ในงานฉลองพระชนมายุครบ 100 ปี
ในปี พ.ศ. 2505 ม.ป.พ. 2505, 89 หน้า
- เพาะช่าง 60 อนุสรณ์ครบรอบปีที่ 60 โรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516
โรงพิมพ์ไทยเซม 2516, 133 หน้า
- ไพฑูรย์ เจ๊ะแส นโยบายชาตินิยมของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481 - 2488
ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522,
373 หน้า อักษรสาเนา
- เฟรด คับลิว. ริกส์ การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า แปลโดย อมร
โสภณวิเศษรุ่งวงศ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย 2519, 105 หน้า
- เฟลด์ส, จอร์จ ฮอส หมอเฮาส์ในรัชกาลที่ 4 กองคริสเตียน สภาคริสตจักรใน
ประเทศไทย 2504, 165 หน้า
- มอฟเฟ็ต, แอ็บบ็อค โลว์ แผ่นดินพระจอมเกล้า แปลโดย นิจ ทองโสภิต สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2520, 315 หน้า
- มนูญ ลาซโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. 2453 - 2468) ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร 2521, 166 หน้า อักษรสาเนา

- มัทนา เกษมกล การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองและการปกครอง
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468)
 วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517, 213 หน้า
- มานิจ ชุมสาย, ม.ล. ประวัติการศึกษามาคบังคัมในประเทศไทย โรงพิมพ์ตำรวจ
 2498, 173 หน้า
- รอนสกี, สแตนเลย์ พี. การมัธยมศึกษา การวางแผนกำลังคนในประเทศไทย
 บทคัดย่อเอกสารฉบับที่ 2 ม.ป.ท. 2508, 63 หน้า
- รอยพิมพ์ เรื่องประติษฐ์ เงินคงคลังของไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 - 7 วิทยานิพนธ์
 ศ.ม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2519, 188 หน้า อักสำเนา
- รอง ศยามานนท์ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองวัน
ครบหกลสิบปีของกระทรวง 1 เมษายน 2495 โรงพิมพ์คุรุสภา 2495, 216 หน้า
- รัชณี กัลยาณาวุฒิ ที่มาของรัฐบาลไทย วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 2521, 277 หน้า
- รัตน สติตานนท์ วิเคราะห์สภาพชีวิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 220 หน้า อักสำเนา
- ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง กรุงเทพฯ พ.ศ. 2456 ม.ป.ท. 2456,
 22 หน้า
- ระลึก ชานี นโยบายและการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง (พ.ศ. 2475 - 2503) วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522, 494 หน้า อักสำเนา
- รำไพ เหมะรุรินทร์ การอาชีวศึกษาในประเทศไทย บทศึกษาเฉพาะกรณีสนองความ
ต้องการแรงงานฝีมือเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม วิทยานิพนธ์ ช.ม.
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2508, 142 หน้า อักสำเนา
- โรน่าน อรุณรังษี การปรับปรุงเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว วิทยานิพนธ์ ศ.ศ.บ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2509, 182 หน้า
 อักสำเนา

ละออ การุณยะวณิช สภาพการณ์การสอนของนิสิตสาขาประถมศึกษา มัธยมศึกษา และ
อาชีวศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ภาคกลาง ปีการศึกษา 2511
 วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2512, 112 หน้า อักสำเนา

วรรณชลี บุญมี ความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และการเมืองแร่ ปริณิฎานิพนธ์ กศ.ม.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 503 หน้า อักสำเนา
 วัลย์วิภา จรุงโรจน์ การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมือง
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 - 2477) เสนอต่อ
 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2520, 324 หน้า อักสำเนา
 วิทย์ พินันเงิน กิลดกรรมและการช่างของไทย และโบราณสถานบางแห่งของไทย
 โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ 2512, 903 หน้า

วิมลวรรณ ทองปรีชา พระประวัติและพระกรณียกิจ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาคำรงราชานุภาพ วิทยานิพนธ์ อ.บ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 2507, 493 หน้า อักสำเนา

วิรัชย์ มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
 ประเทศไทย 2516, 240 หน้า

ศิริ รอดบุญธรรม การบริหารกิจการนักศึกษาของวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษา
 วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2518, 103 หน้า อักสำเนา

ศึกษาธิการ, กรม หลักสูตรสามัญศึกษา : หลักสูตรมูล, ประถม, มัธยม, มัธยมสูง
 พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์อักษรนิติ ร.ศ. 130, 40 หน้า

ศึกษาธิการ, กระทรวง งานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนครั้งที่ 25 ครบรอบ 50 ปี
 1 - 7 ธันวาคม 2505 โรงพิมพ์พุทธศัวั 2505, 192 หน้า

ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวัน
 ครบรอบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507 โรงพิมพ์คุรุสภา 2507,
 1133 หน้า

ศึกษาธิการ, กระทรวง แผนการพัฒนการศึกษา ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515 - 2519
 โรงพิมพ์กรมศาสนา 2514, 804 หน้า

_____ กรมสามัญศึกษา ชุมนุมทางวิชาการ : บทเรียนจากการจัดการศึกษาใน
รอบร้อยปีที่ผ่านมา รายงานการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 3 สิงหาคม 2512
 พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์คุรุสภา 2517, 395 หน้า

_____ กองการประถมศึกษา กรมสามัญศึกษา รายงานการวิจัยฉบับที่ 8 :
สัมฤทธิ์ผลของการจัดการศึกษาภาคบังคับ การวิจัยเพื่อการประถมศึกษา มกราคม
 2516 พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์ศาสนา 2520, 125 หน้า

_____ สำนักปลัดกระทรวง ประมวลบทความการวางแผนการศึกษาและการ
พัฒนาคน โรงพิมพ์สามมิตร 2511, 211 หน้า

_____ กรมวิชาการ ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์
 2505, 357 หน้า

_____ ความเป็นมาของแผนการศึกษาแห่งชาติ เอกสารของกรมวิชาการชุด
พัฒนาการทางการศึกษา ฉบับที่ 1 โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ 2504, 173 หน้า

_____ ประมวลบทบรรยายเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร โรงพิมพ์คุรุสภา 2517,
 388 หน้า

_____ กรมสามัญศึกษา ประวัติกรมวิสามัญศึกษา เอกสารการศึกษา ฉบับที่ 1
 ม.ป.ท. 2499, 196 หน้า

_____ เรื่องนารุในกรมวิสามัญศึกษา พิมพ์แจกในงานกรฐินพระราชทาน
 ณ วัดพระนารายณ์มหาราช จ.ว. นครราชสีมา 16 พฤศจิกายน 2501 ม.ป.ท.
 2501, 97 หน้า

สนิท เวทะธรรม การวางแผนการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนระดับกลาง วิทยานิพนธ์
 ร.ศ. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2511, 314 หน้า อักษรย่อ

สาคยารยสมาคม ชุมนุมปาฐกถาแสดงที่สาคยารยสมาคม พิมพ์ครั้งที่ 3
 โรงพิมพ์คุรุสภา 2514, 253 หน้า

ลาโรธ บัวศรี และคณะ การศึกษาเพื่อการงานและอาชีพ วัฒนาพานิช 2521,
129 หน้า

สังฆราช ปาลเลกัวซ์ เล่าเรื่องเมืองไทย แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 2506, 555 หน้า

สุวัฒน์ ทองศรีจันทร์ ศิลปกรรมบัณฑิต คณะศิลปกรรมกับการวิวัฒนาการในการจัด
การศึกษาของโรงเรียนเพาะช่าง อนุสรณ์งานสถาปนากิจศพ นายนิคม ทองศรีจันทร์
1 เมษายน 2521 ม.ป.ท. 2521, 77 หน้า

สุริยานุวัตร, พระยา ทรัพย์สินศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 3 โรงพิมพ์พิมพ์เนศ 2518,
547 หน้า

สุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยาพระเสด็จ พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล
โรงพิมพ์คุรุสภา 2506, 2 เล่ม

เสถียร กุโสมภณ ประวัติการโรงเรียนราษฎรในประเทศไทยและทำเนียบโรงเรียน
ราษฎร สมาคมครูโรงเรียนราษฎรแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมฉลอง
พระเกียรติเนื่องในวันรัชดาภิเษก 9 มิถุนายน 2514 โรงพิมพ์วิพร 2514,
352 หน้า

อมรคุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), จมื่น พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 เรื่องการศึกษาของชาติ ตอน 1 และตอน 2
โรงพิมพ์คุรุสภา 2513, 305 หน้า

อกิน รพีพัฒน์ สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ : พ.ศ. 2325 - 2416 แปลโดย
ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข และพรรณิ สรุณบุญมี โรงพิมพ์พิมพ์เนศ 2521,
502 หน้า

อุทุมพร วีระไวทยะ พระราชประวัติชีวิตส่วนพระองค์ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบ
รมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง โดย อุทุมพร (นามแฝง)
โรงพิมพ์สุนทรกิจการพิมพ์ 2511, 402 หน้า

อนุমানราชชน, พระยา ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน โดยเสฐียรโกเศศ (นามแฝง)

โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน 2510, 239 หน้า

อนุศาสตราพิชการ, พระยา ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456

สถานศึกษาโรงเรียนเพาะช่างจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในวันเกิดครบรอบปีที่ 60

ของโรงเรียนเพาะช่าง 7 มกราคม 2516 โรงพิมพ์สตรีเนติศึกษา 2516, 22 หน้า

อนุสรณ์ครบรอบปีที่ 60 ของโรงเรียนเพาะช่าง โรงพิมพ์ไทยเซหม 2516, 133 หน้า

อนุสรณ์พิชการพระนคร 2518 ศรีเมืองการพิมพ์ 2519, 259 หน้า

อุทัย เชตานนท์ พื้นฐานการศึกษา ไทยวัฒนาพานิช 2522, 128 หน้า

เอ.ปี. กริสโวลด์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม แปลโดย

ม.จ.สุภัทรทิศ ศิศกุล ม.จ.จงจิตรถนอม ศิศกุล ทรงพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล

ในมหามงคลสมัยพระชนมายุเสมอด้วยสมเด็จพระราชบิดา 29 สิงหาคม พ.ศ. 2508

ม.ป.ท. 2508, 85 หน้า

ฮอลล์, คี.จี.อี. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2 แปลโดย

คุณวราญญา สนิทวงศ์ และคณะ ไทยวัฒนาพานิช 2522, 1281 หน้า

Wyatt, David K. The Politics of Reform In Thailand : Education in

the Reign of King Chulalongkorn. New Haven and London, Yale

University Press, 1969. 425 p.

"The Beginings of Modern Education in Thailand,"

The Politics of Reform in Thailand. Bangkok : Thai Wattana

Panich, 2512. 385 p.

ข. วารสารและหนังสือพิมพ์

"การเปิด ร.ร.ฝึกหัดครูมูลสิกกรรมมณฑลนครสวรรค์" วิทยาคาร 23(8) : 521 - 532

"ข่าวแจกประกาศนโยบายบัตรและรางวัล" วิทยาคาร 15(5) : 235 2457 - 2458

คุรุโฆภรณ์ "กสิกรรมกับผู้มีพิน" วิทยาคาร 27(6) : 418 - 423 มีนาคม 2469

"สามัญศึกษาสำคัญอย่างไร" วิทยาคารย 26(22) ตอนที่ 12 : 841 - 848

มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469

คำแนะนำของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 2 "เรื่องวิชาเพาะปลูกเป็นส่วนสำคัญ
สำหรับพระราชบัญญัติ" วิทยาคารย 23 (ตอนที่ 1) : 739 - 741

พ.ศ. 2465 - 2466

จรัส กัมพลศิริ (รวบรวม) "พระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เรื่องเทศก์ของ 4 ประการ ซึ่งทำให้การทิ้งบ่วงไม่สำเร็จได้โดยเร็ว" ศิลปกรรม

10 : 2 31 กรกฎาคม 2509

จักรสิน พิเศษสาทร "เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี" วิทยาสาร 28(9)

: 20 - 22 พฤษภาคม 2520

เจริญผล สุวรรณโชติ "อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต ว่าด้วยการศึกษามัย ร.ศ. 121

เปรียบเทียบกับ ร.ศ. 194" วิทยาคารย 26(15) : 30 - 34 พฤษภาคม

2518

เทวีก เค.วัยอาจ "การศึกษาในสังคมประชาธิปไตย" วารสารวิทยาลัยครู

อาชีวศึกษา 4(29) : 1 - 11 มีนาคม 2512

ถวัลย์ "ประวัติครู : พระยาเทพทาสร์สถิตย์ (โท กาทพิชัย) พ.ศ. 2423 -

2472" วิทยาคารย 60(5) : 390 - 392 กรกฎาคม 2504

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา "การศึกษา" วิทยาคารย 26(2) ตอนที่ 6 : 414 -

442 มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469

_____ "มนุษย์กับการศึกษา" โดยครูเทพ (นามแฝง) วารสารสภาการศึกษา

แห่งชาติ 7(1) : 65 - 75 สิงหาคม 2515

ชวัก ชะอม "บทบาทและฐานะครูตามแบบวัฒนธรรมไทย" เพื่อฟ้า 9 (พิเศษ)

: 70 - 80 2520

แนม บุญสิทธิ "เมื่อเจ้าขุนเรียนวิชาชีพ" วิทยาคารย 58(2) : 105 - 107

กุมภาพันธ์ 2502

- บรรจง ศศิธราภกร "เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)
เสนาบดีท่านที่ 4 และรัฐมนตรีว่าการคนแรกของกระทรวงธรรมการ" มิตร
6(21) : 4 - 5 15 พฤศจิกายน 2517
- บุญชู โรจนเสถียร "กลีกรรรมเป็นฐานเศรษฐกิจ" ไทยรัฐ 18 กันยายน 2523
หน้า 3
- ป.ว. "โรงเรียนพิเศษ" วิทยาคารย 26(22) ตอนที่ 16 : 1176 - 1180
มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469
- "ประกาศกระทรวงธรรมการ" วิทยาคารย 16(13) : 634 2458 - 2459
- ประยูร ศีร์ประศาสน์ "สารสำคัญบางประการในแผนการศึกษาแห่งชาติ (อดีต -
ปัจจุบัน)" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 11(4) : 27 - 101 เมษายน -
พฤษภาคม 2520
- ปิฎะ มุนนาค "เรียนเกษตรไปทำไมกัน" วิทยาคารย 76(1) : 32 มกราคม -
มีนาคม 2520
- "แผนการศึกษาแห่งชาติ 2520" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 11(4) : 105 -
120 เมษายน - พฤษภาคม 2520
- พนิชยสารนิเทศ, พระ "ประวัติการศึกษาของประเทศไทย" วิทยาคารย 30(16)
: 510 มกราคม 2473 - ธันวาคม 2474
- พิบูลย์พิทยาพรรค, พระ "ช่างเพาะปลูก" วิทยาคารย 26(22) : 476 - 481
มกราคม 2468 - ธันวาคม 2469
- พระมหาประยุต "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการศึกษาสมัยใหม่
ของไทย" วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 7(10) : 14 - 27
พฤษภาคม 2516
- โพยม วรรณศิริ "การลงทุนทางการศึกษาในประเทศไทย" วารสารสภาการศึกษา
แห่งชาติ 11(1) : 28 - 51 ตุลาคม - พฤศจิกายน 2519

- มยุรี จารุพาน "ประชากรกับการศึกษา" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 11(3) : 53 - 73 กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2520
- มัทนา สุขเพณ และประยูร ศรีประสาน "ความเป็นมาของแผนการศึกษาแห่งชาติ" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 11(4) : 18 - 26 เมษายน - พฤษภาคม 2520
- ยุพา ชมจันทร์ "การศึกษากับสังคมไทย" จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2(3) : 109 - 114 เมษายน 2518
- รอง ศยามานนท์ "ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา" แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 1(2) พฤษภาคม 2510
- "ระเบียบจัดการศึกษาแผนกพิเศษการ" วิทยจารย์ 15(3) : 105 - 117 2457 - 2458
- "รายงานการประชุมสมุททศานุสภาสมณพต" วิทยจารย์ 12 : 893 13 กันยายน 2455
- สมัย สนทอง "เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกับความเป็นนักการศึกษา" วิทยาสาร 25(1) : 31 - 33 1 มกราคม 2517
- สมศักดิ์ ตันภิรมย์ "สถานภาพในทางกฎหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติในปัจจุบัน" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 9(พิเศษ) : 228 - 235 2519
- สุชน เจริญพงศ์ "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกหัดครูและความต้องการครู" วารสารวิทยาลัยครูอาชีวศึกษา 4(27) : 13 - 21 มกราคม 2512
- สุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยาพระเสด็จ "คำกราบบังคมทูลของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ" วิทยจารย์ 15(2) : 69 2457 - 2458
- อัญชลี แจมเจริญ "ทำสืบบีแห่งการศึกษาประชาบาล" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 6(2) : 51 - 62 กันยายน 2514
- เอกวิทย์ ณ ถดาง "การจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา" ประชาศึกษา 3 : 20 - 31 กันยายน 2519

เชื้อ บุษประเกศ หงสกุล "ประวัติการศึกษาสมัยศรีอยุธยา" การศึกษาเอกชน

3(1) : 57 - 59 ตุลาคม 2520

_____ "ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงต้นรัชกาลที่ 5"

การศึกษาเอกชน 3(2) : 47 - 49 พฤศจิกายน 2520

ကာကွယ်ရေး

ภาคผนวก ก.

มีพระบรมราชโองการ มาณพระบัณฑูรสรสิงหนาท ให้ประกาศแก่
หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งได้นำบุตรทูลเกล้าฯ
ถวาย ให้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณในกรมมหาดเล็กบ้าง ในกรมมหาดเล็ก
รักษาพระองค์บ้าง มีเป็นอันมาก

ทรงพระราชดำริว่า บุตรหลานของท่านทั้งปวงบรรดาที่เข้ารับราชการ
ฉลองพระเดชพระคุณอยู่นั้น แลล้วนเป็นผู้มีชาติมีตระกูลควรจะได้รับราชการในเบื้องหน้า
ต่อไป แต่ยังไม่รู้หนังสือไทยและขนบธรรมเนียมราชการอยู่โดยมาก ที่รู้บ้างแต่
ยังใช้อักษรเอกโท และตัวสะกดผิด ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่างก็มีอยู่มาก และ
การรู้หนังสือนี้ก็สำคัญข้อใหญ่ เป็นเหตุให้ใคร่วิชา และขนบธรรมเนียมต่าง ๆ
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงเรียนขึ้นไว้ในที่พระบรมมหาราชวัง แล้วรัก
คนในกรมพระอาลักษณ์ ตั้งเป็นขุนนางพนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย สอน
คิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการ พระราชทานเงินเดือนครสอนให้สมควรพอ
ใช้สอย ส่วนผู้เรียนหนังสือนั้น ก็ให้พระราชทานเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มกับเบี้ยเลี้ยง
กลางวันเวลาหนึ่งทุกวัน ครูสอนนั้นจะให้สอนโดยอาการเรียบร้อย ไม่ให้คำดี
หยาบคาย

อนึ่งบุตรหลานของข้าราชการ ซึ่งยังไม่ได้นำเข้าทูลเกล้าฯ ถวายนั้ก็
ถ้าสมัครจะเข้ามาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทย ก็ให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
รับไว้ฝึกหัดเล่าเรียน เพื่อจะให้รู้หนังสือ รู้จักคิดเลข และขนบธรรมเนียม
ราชการให้ชั้เจน จะได้ฉลองพระเดชพระคุณต่อไป ถ้าท่านทั้งปวงได้ทราบหมาย
ประกาศนี้แล้ว จงมีใจยินดีหมั่นตักเตือนบุตรหลานของท่านทั้งปวง ให้เข้ามาฝึกหัด
หนังสือไทย ถ้าเล่าเรียนได้ชำนาญในการหนังสือแล้ว ความคั่งแค้น ความเจริญ
ก็จะมีแก่บุตรหลานของท่านทั้งปวงไปสิ้นกาลนาน

ประกาศมา ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม 3 ค่ำ ปีมะแม
 ศักราช 1233 (พ.ศ. 2414)

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507
 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง วันที่ 1 เมษายน
 พ.ศ. 2507 หน้า 29 - 30

ภาคผนวก ข.

ความเห็นที่จะจัดตั้งการศึกษาศิลปสาครเพื่อบำรุงทางเลี้ยงชีพของมหาชน
(Industrial School)

การศึกษาศิลปสาคร

การศึกษานี้เป็นการศึกษาที่จะสอนให้ประชาชนทั้งหลายอันไม่มีการงานและเที่ยวเตร่เร่ร่อนอยู่ไม่รู้อาชีพที่จะทำมาหากินนั้นได้รอบรู้วิธีและทางทำมาหาเลี้ยงชีพและชักจูงใจให้มีความขยันขันแข็ง ละเลิกทางที่จะหันเหไปในทางที่ไม่ชอบธรรมและฝึกหัดฝีมือให้ชำนาญในการหัดกลไกกลนั้น เป็นต้น

การปกครอง

ชั้นแรกที่จะตั้งจัดการศึกษาเช่นนี้ขึ้นในครั้งนี้ เพื่อจะแบ่งเบาพระราชทรัพย์ที่จะจำหน่ายใช้ในการนี้ เห็นด้วยเกล้าว่าควรที่จะตั้งเป็นกรรมการร่วมกับไซไซเอคิความประเทศอื่น ๆ และใช้เงินสำหรับบำรุงการนี้ด้วยการเรียกราย ยกการนี้ถวายเป็นพระเกียรติยศแห่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารซึ่งจะดำรงพระนามาภิไธยเป็นผู้บำรุงของการอันนี้ และเชื้อเชิญพระบรมวงษานุวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเป็นผู้จัดการนั้นต่างพระองค์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชในเวลายังเสด็จประทับอยู่ณประเทศนี้ เช่นกับพระเจ้าอนงยาเซอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพทรงเป็นผู้บังคับการโรงเรียนเด็กของพระอรรคชายาเธอฉันนั้น ส่วนผู้รักษาการรองลงไปที่จะจัดการทั่วไปประจำสถานนั้น เห็นด้วยเกล้าว่าในชั้นต้นควรจะใช้คนฝรั่งที่เคยเป็นผู้จัดการนั้นเรียกเข้ามาเป็นผู้จัดการนั้นในชั้นแรก เพื่อจะได้เบาความคิดและเบาแรงของผู้บังคับการเพราะใช้ผู้ที่เคยจัดเคยเห็นเป็นหลัก, ทั้งคนที่จะเป็นครูฝึกหัดก็เห็นด้วยเกล้าว่าควรที่จะเรียกคนฝรั่งเข้ามาอีกสักหกคนพอที่จะช่วยได้ ใน

การเช่นนี้ที่อเมริกาเป็นที่ที่จัดดีมาก คิดด้วยเกล้าว่าจะเรียกคนอเมริกันเข้ามา
 ข้าพระพุทธเจ้าก็หมายคําหมายใจไว้ว่าจะเรียกจะหาได้ในพวกที่เคยจัดโรงเรียน
 ทั้งหลายเช่นนี้อันข้าพระพุทธเจ้าได้ไปตรวจดูและคบค้าทำทางไว้โดยมาก คนเหล่านี้
 เงินเดือนกันที่จะไม่แพงนัก เพราะในหกคนพวกที่จะเลือกมาเป็นครูและผู้ช่วยจะ
 เลือกได้ในชนิกคนชาติอเมริกันอินเดีย คนที่จะต้องหาที่สำคัญก็ผู้ที่จะมาเป็นหัวหน้า
 คนเดียวเท่านั้น แต่เมื่อจะเรียกเข้ามาจะคิดตั้งธรรมเนียมทำสัญญากันให้เป็นที่เข้าใจ
 ไว้ว่าจะให้ฝึกหัดสอนคนของเราให้เข้าใจการที่จะจัดทั้งหลายนั้นด้วยและจะเรียก
 เข้ามาโดยมีกำหนดปีสำหรับชั้นต้นที่จะจัดตั้งการนี้แล้วเป็นสินสุระ เว้นแต่ว่าฝ่าย
 เรายังจะต้องการอีกต่อไป และเมื่อเรียกคนเหล่านี้เข้ามาทำการนั้นจะต้องเลือกคน
 ไทยเข้าแข่งกำกับทุกคนไป เพื่อเป็นการฝึกหัดคนไทยเหล่านั้นให้รู้จักทางที่จะจัด
 การและจะสอน และจะต้องเลือกนักเรียนที่ได้เรียนภาษาอังกฤษพอใช้การได้ไปเป็น
 ผู้ช่วยจัดการสักสองหรือสามคนพอเป็นลําเป็นทางที่จะจัดการในชั้นต้น

พื้นที่

ที่ที่จะตั้งโรงเรียนนี้จะต้องเป็นที่ที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ ถ้าทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าพระราชทานที่หลวงตาบลโศกตำบลหนึ่งเช่นนั้นได้ก็จะเป็นอันสำเร็จใจชั้นต้น
 ส่วนโรงเรียนฝึกหัดนั้นจะต้องตั้งเป็นโรงหลายโรง ไร่เป็นโรงไม้และสังกระสีไป
 กอนก็ไค้ เป็นโรงโถง กันแต่ห้องตามสมควรแก่รูปของการที่จะสอน คือเป็นต้นว่า
 การช่างไม้ การช่างเหล็ก การช่างเย็บ ก็ต้องเป็นอย่างละโรงหรืออย่างละห้อง
 ตามแต่โรงเล็กใหญ่ และศิลปสาครที่จะสอนเกี่ยวของกันประการใด โรงเหล่านั้นยัง
 จะต้องทำให้งดงามหาแต่เพียงให้สอาดสอาดไม้ให้มีชอกแซกรกเรือมากเป็นประมาณ
 เพื่อจะได้รักษาพื้นไฟไค้โดยง่าย จะต้องการที่ค้แต่เรือนแต่พอสมควรที่ผู้รักษากร
 และผู้ฝึกหัดจะอาไศรย์ไค้เท่านั้น

ศิลปสาคร

ศิลปสาครที่จะฝึกหัดในที่นี้จะจำแนกได้เป็นสามจำพวก คือ

(1) หัตถกรรม ได้แก่การช่างต่าง ๆ คือ ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างสลัก ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างเหล็กวิเศษ ช่างเขียน ช่างวาด ช่างชักรูป การทำอิฐ การก่อเรือน การปลูกเรือน ช่างทาสี ช่างฟอกหนัง ช่างเย็บหนัง ช่างปักทอง ช่างตัดเสื้อ ตั้งแต่ขั้นแต่เพียงนี้ก่อน การเหล่านี้จะต้องมีผู้ฝึกหัดประจำสอนทุก ๆ อย่าง และศิลปใดที่เป็นสิ่งที่ไทยทำไ้ควรใช้ครูไทยเป็นผู้ฝึกหัดให้อยู่ในความแนะนำและจัดการของผู้รักษาการนั้น

(2) กลุกรรม การเพาะปลูก สอนทำไร่ ทำนา ทำสวน สอนในการประสมดินใช้ปุ๋ย และรู้จักการปฏิบัติบำรุงพืชพรรณไม้ให้บริบูรณ์และงอกงามได้ ประโยชน์เต็มที่ เหล่านี้ควรใช้คนไทยเป็นผู้สอน อาศัยวิธีสอนและการแนะนำของผู้รักษาการ

(3) กฤตกิจ สอนการเรือน ปั่นฝ้าย ทอผ้า เย็บปักถักร้อย ทำกับข้าวของกิน จัดเข้าเรือนรักษาความสะอาดสอาด ร้อยดอกไม้ ทำขนมต่าง ๆ สำหรับขาย แต่การนี้ย่อมสำหรับผู้หญิง และเห็นด้วยเกล้าว่าจะจักได้ คือมอบให้เป็นแผนกสตรี มีผู้หญิงเป็นผู้จัดการเสียคนหนึ่ง เพราะเห็นตัวคนเหมาะอยู่คนหนึ่งแล้ว คือมีศแมกฟาแลนด์ บุตรสาวหม่อมแมกฟาแลนด์ถึงแก่กรรมนั้น ตัวเลดี้ผู้นี้เกิดในเมืองไทยพูดและอ่านเขียนหนังสือไทยได้ดี และพูดทางก็จะสมัคกลับมาอยู่เมืองไทย พอจะเกลี้ยกล่อมได้

การสอนพิเศษอีกสิ่งหนึ่งซึ่งจะเว้นไม่ได้ที่จะไม่มี คือสอนความชอบธรรม และความสุจริต ข้อนี้ต้องมอบถวายผู้บังคับการที่จะจัดหาผู้ใดคนหนึ่งไปเป็นผู้เทศนาเรียกมาประชุมในหอกลางก่อนด้วยปากสักวิถีสองหรือสามครั้งก็จะพอ

รับนักเรียน

การที่จะฝึกหัดชั้นต้นนี้จะต้องตั้งใจว่า ต้องทำอย่างง่ายไปหายาก หรือจําอย่างหายากไปหาเดี๋ยย หมายความว่า จะต้องรับตั้งต้นให้ไ้เร็ว ชั้นต้นจัดให้ไ้คนมาเรียนมากและชักจูงใจให้เห็นคุณและนิยมเสียก่อนเป็นประมาณ เพื่อจะรับกวาคเอาคนที่เรว่อนไม่มีถิ่นถานและทางท่ามาหาภิณารวมรวมไม่ให้เกสือนกล่นที่จะมีว่สมประชุมกันหันไปข้างทางประพฤติไม่ชอบธรรม และจะไ้แนะนำให้เข้าทางท่ามาหาเลี้ยงชีพอันชอบ เอาแค่เพียงนี้ก่อน ค่อนั้นไปจึงค่อยขยั้นขยายจัดการให้ไ้เจริญกวาคชั้นอื่นที่หลัง เพราะฉนั้นผู้ที่จะเข้ามาฝึกหัดในชั้นต้นนี้จะต้องรับไม่ว่าคนชนิดใด คือจะมีวิชาความรู้หนังสืออ่านออกเขียนไ้หรือไม่ก็ไม่ว่า รู้อเลขหรือไม่ก็ไม้อ้อ เอามาฝึกหัดให้ทำการควมมือ สอนควมปาก ไปก่อนเป็นประมาณ การเมื่อไ้เป็นไปเพียงเช่นนี้แล้วจนคนเหล่านั้นรู้จักทางที่ไ้เห็นคุณประโยชน์มีความนิยมในการที่จะเข้าฝึกหัดแล้วจึงม่อนผันจัดเลือกค้ให้เป็นชั้นเป็นระดับสำหรับผู้ที่ฝึกหัดให้ไ้ไ้ก็มีศิลปอันแท้เป็นความรู้วิเสศนั้นต่อไป

หน้าที่

ศิลปศาสตรศึกษาสถานนี้มีหน้าที่ที่จะทำการอยู่สามประการ คือ

- (1) ฝึกหัดคนให้ร่าณาณการศิลป
- (2) จัดการขายส่งของที่ทำสิ่งใดที่เป็นผล
- (3) เก็บบาวุธิคนที่เข้ามาฝึกหัดอยู่ในปกครอง เป็นเอเยนค้ที่จะแนะนำไป

ในที่ต่าง ๆ สำหรับการรับจ้างหรือค้าขาย

วิธีจักนักเรียน

นักเรียนจะต้องจักเป็นสองชนิด คือนักเรียนโดยมากจะรับแ่มาฝึกหัดเล่าเรียนไม้อ่าไ้รอย่กินอยู่ในโรงเรียน นักเรียนพวกนี้จะเรียกว่า "นักเรียนนอก" อีกชนิดหนึ่ง

เช่นคนอนาถาเชิญไป จำที่สถานศึกษาจะต้องให้อาไศรยกันอยู่ จะต้องจัดให้ที่กินอยู่ให้บ้างตามสมควรที่จะทำได้ในชั้นต้น นักเรียนพวกนี้จะเรียกว่า "นักเรียนอาไศรย" นักเรียนนอกกับนักเรียนอาไศรยนั้นมีวิธีที่จะรับต่างกันดังนี้. นักเรียนนอกยอมให้มาเรียนเปล่า ไม่ต้องเสียอันใดให้แก่สถานศึกษา แต่นักเรียนอาไศรยนั้น ถ้างานใดที่นักเรียนทำเป็นสิ่งที่มิมีผล ผลที่ได้นั้นต้องให้แก่สถานศึกษา ถ้างานที่ทำเป็นสิ่งที่ไม่มีผล นักเรียนพวกนั้นจะต้องมีวันทำงานให้แก่สถานศึกษาตามที่จะกำหนดลงไปว่า คนหนึ่งจะต้องทำวิถะกี่ชั่วโมง เพื่อจะใช้จ่ายให้แก่สถานศึกษาเป็นค่ากินอยู่ ไม่ยอมให้มาอาไศรยกันอยู่เปล่า ๆ

การกินอยู่

ที่จะจัดสำหรับคนอนาถายากไร้นั้นในชั้นต้นก็ไม่จำเป็นที่จะต้องจัดอย่างวิเศษอันใด และไม่จำเป็นที่จะต้องให้มีที่อาไศรยกันอยู่ภายในสถานศึกษาแท้ เป็นแต่จัดให้มีเป็นห้องเช่าหรือปลูกโรงแถวให้อยู่ในบริเวณที่ใกล้และจ่ายเบี้ยเลี้ยงให้หุงต้มกินเองก็ได้ แต่เป็นหน้าที่ของสถานจะต้องดูแลจัดการบังคับบัญชาสั่งสอนให้รักษาความสะอาดและความเรียบร้อยควบคู่ความตรวจตราดูแลให้ทั่วถึงเสมอ

สิ่งที่ทำที่เป็นผล

สิ่งของอันใดที่จะใช้ในการฝึกหัดในโรงเรียนนั้นต้องเป็นของสถานศึกษาออกทุนจัดหาเป็นธรรมดา ทั้งสิ่งที่มีผลและไม่มีผล ของที่ทำที่มีผลนั้นหมายความว่า เช่นการหักทำเก้าอี้ หักเย็บเสื้อ เหล่านี้เป็นต้น ของที่ทำด้วยการฝึกหัดนั้นยอมเอาไปจำหน่ายขายเอาทุนได้ ของที่ทำที่ไม่มีผลนั้น หมายความว่า เช่นกับการฝึกหัดก่อก่ออิฐที่ก่อก่อขึ้นเมื่อก่อได้เป็นคอกแล้ว คอกนั้นก็ไม่มีผล คือเป็นแต่การฝึกหัดแล้วก็จะรื้อเอาอิฐไปใช้หัดก่อก่อใหม่ ย่อมเอาคอกไปเหยียบยกขายใครไม่ไต่คองนี้เป็นต้น เว้นแต่ว่าเช่นการก่อก่อขึ้นเมื่อทำไต่ก็เป็นการถาวรไต่จริง สถานศึกษาจะกะตังใจให้เหมาะที่จะให้คนที่

เรียนนั้นกลงไปในพื้นดินและทำให้บริบูรณ์ให้ใช้ได้จริง ๆ และใช้สำหรับประโยชน์
 ในสถานศึกษา เช่นนี้คงนับว่าเป็นสิ่งที่มีผลได้ ลักษณะสิ่งที่ทำด้วยการฝึกหัดทั้งสอง
 อย่างนี้ สิ่งที่ไม่มียุทธสถานศึกษาย่อมต้องยอมออกทุนอยู่เอง แต่สิ่งที่เป็นผลนั้นก็พอ
 เป็นเครื่องที่จะหาทุนกลับบ้างเล็กน้อยแต่คงยอมไม่หมายเอากำไรหรือได้ทุนกลับเต็ม
 จึงจะทำเป็นที่ตั้ง การสิ่งใดถ้าจะได้ทุนกลับบ้างนั้นยอมเรียกว่าเป็นกำไรอยู่เอง และ
 สิ่งที่เป็นผลเช่นนี้ถ้าคนที่เรียนคนใดจะเอาของของตนมาใช้เป็นเครื่องฝึกหัด เช่น
 เขาไม่ของตนเองมาขอให้สอนให้ทำเก้าอี้ให้เป็น อาศัยรายได้จากการฝึกหัดให้รู้ศิลปะและ
 ใช้เครื่องมือในสถานเท่านั้นเช่นนี้ก็ยอมได้ แต่จะต้องมีอัตราคงกะไว้เป็นเลา ๆ
 ทั้งนี้ คือ

นักเรียนนอก การที่มาเรียนสอนให้เปล่า ๆ ตามธรรมดาอยู่เอง

นักเรียนอาศรัย การที่มาเรียนก็สอนให้เปล่า ๆ เหมือนกัน แต่การที่มาอาศรัย
 อยู่กินสถานใดเขาสอนในสิ่งใดที่ทำได้นั้น หรือเขาแรงใช้การบางวัน
 ไซเป็นค่าอยู่กินอยู่แล้ว

นักเรียนนอก ถ้าเขาของของสถานมาหักทำ เมื่อสิ่งที่ทำนั้นขายได้ทุนต้องเป็นของ
 สถาน กำไรให้แก่สถานครึ่งหนึ่ง ให้แก่ผู้ทำครึ่งหนึ่ง

นักเรียนนอก ถ้าเขาของของสถานมาหักทำ เมื่อสิ่งที่ทำนั้นขายได้ ทุนเป็นของผู้ทำ
 กำไรให้แก่สถานครึ่งหนึ่ง ให้แก่ผู้ทำครึ่งหนึ่ง

นักเรียนอาศรัย ถ้าเขาของของสถานมาหักทำ เมื่อสิ่งที่ทำนั้นขายได้ ทุนเป็นของ
 สถาน กำไรก็ต้องเป็นของสถานหมด เพราะหักเอาเป็นค่ากิน
 ค่าอยู่ เว้นแต่ผู้ใดยอมทำงานให้แก่สถานแทน กำไรที่ขายของได้นั้น
 สถานจะต้องให้แก่ผู้ทำครึ่งหนึ่ง และเป็นของสถานครึ่งหนึ่ง

นักเรียนอาศรัย ถ้าเขาของของสถานมาหักทำ เมื่อสิ่งที่ทำนั้นขายได้ ทุนต้องเป็นของ
 ผู้ทำ กำไรก็ต้องเป็นของสถานหมด เพราะหักเอาเป็นค่ากินค่าอยู่
 เว้นแต่ผู้ใดยอมทำงานวันให้แก่สถานแทน กำไรที่ขายของได้นั้นสถานจะ
 ยอมให้แก่ผู้ทำครึ่งหนึ่ง และเป็นของสถานครึ่งหนึ่ง

การซื้อขาย

ผู้รักษาการจะต้องมีคนทำบัญชีหมุนเวียนเข้าของ และแรงแรงรายวันให้เลียบเคียง
การค้าขายและให้เป็นธรรม เพื่อที่จะได้เป็นเครื่องชักจูงใจราษฎรว่า เมื่อคนทำกำไร
ผลกำไรได้แก่ตน จึงควรที่ตนจะกระทำการหาผล และบรรดาสิ่งที่ทำเป็นผลนั้น ถ้าผู้ใด
ที่เอาของของตนมาทำแล้วปรารถนาจะกำไรของนั้นไปใช้สอยเองก็จะยอมให้ได้ ถ้าสิ่ง
ใดจะต้องซื้อขายแล้ว เป็นหน้าที่ของสถานศึกษาจะต้องรับซื้อให้เงินสกลไปแก่ผู้ทำตาม
อัตราและตามส่วนที่ผู้ทำจะได้นั้นโดยทันที และผู้รักษาการจะต้องจัดการให้ของเหล่านั้น
เกิน คือหาที่ขายที่รับส่งต่อไปให้เขาทางค้าขาย หรือถ้าของสิ่งใดเป็นสิ่งที่ขายได้ก็
จะรับเหมาแก่ที่ใดมาทำส่งเป็นร้านประจำก็ได้ เช่นการเย็บเสื้อผ้า ทำขนม
ขาย เป็นต้น

บริษัท

เมื่อราษฎรคนใดมาเล่าเรียนศิลปอันใดได้ชำนาญแล้วเชื่อว่าอะไรก็ทำได้
อยู่ในสถานศึกษาหรือจะอะไรก็เครื่องมืออะไรที่ทำกรและเอาของในสถานทำ
ประโยชน์เรื่อยไปไม่รู้จักหยุดก็หาไม่ ผู้ใดเมื่อเรียนการสิ่งใดชำนาญแล้วไม่เรียน
อื่นต่อไปก็ต้องเรียกว่าหมดการเล่าเรียน ผู้นั้นต้องนับว่าถึงเวลาออกและจะต้องให้
ออกจากสถานศึกษา แต่ถ้านั้นยังไม่มีช่องทางหาเงินก็เป็นหน้าที่ของสถานจะต้องออกหนุน
ด้วยประการต่าง ๆ คือ

(1) ยอมให้ทำของขายอยู่ในที่นั้น แต่ต้องคิดราคาค่าเช่าที่และค่าเช่า
เครื่องมือบ้างตามแบบที่ควรจะต้องลงไว้สำหรับสถานนั้นโดยที่จะไม่เอากำไรเร็วแรง
เอาแต่พอให้รู้สึกได้ว่าไม่กำไรอะไรไปตามสมควร

(2) ต้องช่วยคิดจัดการต่อสู้ปัญหาหาที่แยกจากสถานศึกษา และช่วยจัด
บรรดาเพื่อนที่จะร่วมทำการด้วยกันได้ให้ช่วยกันหาเงิน และช่วยจัดการรับส่งซื้อขายชักจูง
ให้ผู้รู้จักผู้ขาย และผู้ขายเชื่อถือผู้ซื้อ และสอนในการปกครองการค้าขายมิเกินบาป

ทุนกำไร เป็นต้น ให้ทำของคนได้เอง ช่วยอุดหนุนผ่อนผันไปจนถึงเงินคนเหล่านั้นมีทุน มีกำลังมีทางหาเงินพอ เป็นหลักได้ ก็ปล่อยให้พ้นออกเสียจากความปกครองของสถาน ให้ขาดไป

การรับจ้าง

ส่วนบรรดาการซึ่งฝึกหัดทำในสิ่งที่ไม่มียศด้วยสิ่งที่ทำ แต่มีแรงเป็นผล เช่น การหักทาสีฝาเรือนนี้ การทำในสถานศึกษาชั้นฝึกหัดย่อมไม่มีผลเป็นธรรมาคือ ทำเป็นฝากระดานหลอกไว้ เมื่อผู้ใดหักทาสีแล้วใครที่จะหักชูก่อออกมาชูกะลีสื่อออกไป และใครที่จะมาหักทาสีใหม่ก็มาทาลงไปอีก ทั้งนี้จะไปซื้อขายแก่ผู้ใดไม่ได้ เว้นแต่เมื่อทำโกกี้และโซ่ทาสีที่ใดในสถานศึกษาเองเช่นนั้นนับว่าเป็นผล สถานจะต้องคิดราคาให้ค่าส่วน แต่นอกจากนั้นทางที่สถานจะอุดหนุนจะต้องหาที่ที่คนเหล่านั้นได้รับจ้างและส่งคนเหล่านั้นไป สถานต้องเป็นเหมือนเงินเดาแก่ที่ควบคุมลูกมือไว้รับจ้างและแนะนำให้คนเหล่านั้นมีการหาเงินได้ก็เป็นพ้นความปกครองของสถานศึกษา

บำนาญนักเรียน

สถานศึกษาจะต้องมีบำนาญชื่อและค่ามรดกของคนทั้งนี้ไว้ทั้งสิ้น ไม่ว่านักเรียนเก่าใหม่ เพื่อสถานจะช่วยอุดหนุนได้ประการใดก็จะช่วย เช่นมีผู้มาหาว่าจ้างคนเป็นตน และสถานจะต้องเป็นผู้รู้ลักษณะความประพฤติชีวิตของคนนั้น ๆ ด้วย

ให้เข้ารับการในสถาน

ถ้านักเรียนคนใดได้ฝึกหัดศิลปอันใดเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ ทั้งยังมีความรู้อื่นมีวิชาสารหนังสือเลข เป็นต้น และมีความประพฤติดียังมีทางที่สถานจะอุดหนุนได้ คือตั้งเป็นครูให้รับเงินเดือนตามตำแหน่งสำหรับฝึกหัดผู้อื่นต่อไปในที่นั้นหรือที่อื่น ๆ ที่จะต้องสถานศึกษา

เช่นนี้ในไท่โก ๆ ถ้าผู้ไท่ทำการก็มีของที่จะเลื่อนเป็นผู้ดูแลการรอกและผู้รักษาการ
ใหญ่ไ้ก่อ ๆ ไป เพราะฉะนั้นผู้ไท่ที่หวังความดีสำคัญไ้ฝึกฝนไ้ความรู้และประพฤติตัว
ก็จะได้เห็นผลโดยความออกหนุนสมเคราะห์ของกรรมการนี้ไ้โดยเต็มกำลัง

การจัดโรง

ห้องและโรงที่ฝึกหัดและการที่จะจัดห้องประการไ้ นั้น จะต้องจัดตามแต่
พื้นที่ที่จะตั้งโรงไ้โดย่างไ้ก็จักตามไ้ความฝึกหัดศิลปอย่างไ้ ๆ จะต้องการ คือ
เป็นต้นว่าห้องเย็บผ้าก็ตั้งเครื่องจักรเย็บผ้าเป็นแถว ๆ ห้องช่างไม้ก็ตั้งเครื่องมือ
ตั้งเป็นตู้ ๆ ประจำตัวคนทั้งนี้เป้นต้น การนี้จะกะรูปและวางแผนมาที่ไ้เกี่ยวข้อง
ไ้ไ้ได้ ต้องแล้วแต่ทุนที่จักไ้ไ้ในชั้นต้น แล้วแต่เครื่องมือที่จักหาไ้ได้ และ
ต้องแล้วแต่ผู้รักษาการจะไ้มาคิดกะในเมืองไทยพร้อมด้วยความรู้ความปฏุกษาหาไ้ไ้กับ
ผู้บังคับการ

เครื่องมือ

ทุนที่จักต้องลงมากในชั้นต้นนั้น นอกจากการก่อสร้างก็คือเครื่องมือต่าง ๆ
เมื่อผู้ดูแลการมาถึงแล้วก็จักต้องกะรูปห้องทั้งโรงและจัดหาเครื่องมือที่ไ้ไ้ คือโดย
มากเครื่องมือสิ่งไ้ไ้ควรจะจัดหาซื้อไ้ไ้ในเมืองไทยก็หาซื้อหรือจ้างทำขึ้น สิ่งไ้ไ้ที่
จำจะต้องซื้อหาไ้แต่ต่างประเทศบ้างก็จักไ้ไ้ลงมือสั่งซื้อตามสมควร พอโรงแล้วก็จัก
ไ้ไ้เครื่องมือพอไ้

ไชยภูมิ

ตำบลที่จักตั้งสถานศึกษาเช่นนี้ ควรจะอยู่ในที่ประชุมชนมีกรุงเทพ และ
หัวเมืองเช่นกรุงเทพฯ สุพรรณบุรี นครสวรรค์ เป็นต้น ที่จักตั้งก่อนในไท่ไ้หนึ่ง

การที่จะเลือกหาผู้จัดการนั้น เป็นสำคัญในเบื้องต้นที่จะต้องเลือกหาส่งเข้ามาก่อน ถ้าตกลงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งแล้วขอพระราชทานโทรเลขมาให้หาคน จะได้สืบหาคนส่งเขาไป ในระหว่างนั้นฝ่ายกรุงเทพ ก็มีเวลาที่จะเลือกหาคนที่ที่ทั้งโรงเรียนไว้ และเมื่อใดคนผู้จัดการซึ่งจะเป็นหัวหน้าเข้ามาแล้ว ก็จะได้ให้ทำการคิดแบบแผนสร้างโรง ตรวจหาสิ่งซื้อเครื่องมือ ร่างแบบแผนวิธีที่จะทำการ ทำข้อประกาศออกชี้แจงคุณและโทษออกแจกจ่ายแก่ราษฎรบอกกำหนดการที่จะเปิดศึกษาสถานนี้ และจัดเลือกคนที่จะเป็นพนักงานและผู้ฝึกหัด เพราะฉะนั้นผู้จัดการคนหัวหน้าที่ได้เรียกไปก่อนก็ไม่เสียเวลาเปล่า ๆ จะมีการทำได้ตลอดจนถึงเวลาที่โรงเรียนจะแล้ว ฝ่ายคนที่จะหาเป็นครูรองไปแต่ข้างนอกนั้นก็จะได้หาส่งเข้าไปทัน

ได้รับพระราชทานทูลเกล้าถวายสมุดแบบแผนและรายงานตามศิลปศาสตร์ศึกษาสถานต่าง ๆ ในอเมริกาที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปตรวจนั้นมาพร้อมด้วยความเห็นนี้เกล้าฯ บัดนี้ แต่ความเห็นอันนี้จะสอบเทียบให้ตรงกับรายงานนั้น ๆ ไม่ได้ เพราะเป็นการผิดกันด้วยความเห็นอันนี้ต่างขึ้นจากการที่ได้ไปเห็นด้วยตา สืบถามด้วยปาก สอบประกอบกับความพิจารณาที่เห็นควรผ่อนผันคึกแปลงเอาความสามารถที่จะทำได้ในเมืองไทยในชั้นต้นและที่จะรีบตั้งลงมือโดยเร็วเพื่อจะให้การดำเนินคืบไปนั้นเป็นประมาณ ส่วนสมุดรายงานทั้งหลายซึ่งทูลเกล้าถวายเขามานั้นเป็นรายงานตามที่ที่เขาได้จัดจำไว้แล้วเป็นสถานใหญ่ ๆ ซึ่งต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์มาก อันเราไม่สมควรจะคิดในเวลาที่ตั้งต้นที่สำหรับจะให้แต่ผลความชักช้า และถ่วงทอนให้ทอดอ้อมไปเท่านั้น อนึ่งสมุดนั้น ๆ ก็คือความเห็นของข้าพระพุทธเจ้าที่เรียบเรียงทูลเกล้าถวายมาฉบับนี้ก็ดี จะหาใครยกได้แต่เป็นโครงร่างที่จะเป็นเค้ามูลสำหรับตั้งเป็นรูปร่างขึ้นเท่านั้น ส่วนการเลอเลือกที่จะควรจัดการทำประการใด จะต้องอยู่ในเวลาเมื่อปลุกษาหาหรือกับผู้ที่เรียกเข้ามาเป็นผู้จัดการหัวหน้านั้น เพราะการและแบบแผนที่จะตั้งโดยมาก จะวางเป็นแบบแผนลงไปได้ก็เมื่อการได้ก้าว

ถ้าเป็นไปได้ หนึ่งโรงฝึกหัดทั้งหลายเหล่านั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องจัดให้พร้อมกันทุก
อย่างทุกชนิดในหนเดียว ลงมือตั้งสิ่งใดที่พอจะทำได้ก่อน พอสิ่งนั้นเกินก็จัดตั้งสิ่งอื่น
ต่อไป

สถานทูตสยามกรุงลอนดอน

วันที่ 19 มกราคม รัตนโกสินทรศก 117³¹

ข้าพระพุทธเจ้า (วิสุทธิสุริยศักดิ์)

ที่มา : กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 พ.2/3
ความเห็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เรื่องการจัดการศึกษา ร.ศ. 117
8 เมษายน - 23 กุมภาพันธ์ 117

แบบทดสอบอัตนัยนักเรียนในร
กองจกทนายเหตุ กรมศิลปากร เอก
ศ.๒/๑ ทูลเกล้าถวายรายงานของทูล
เรื่องการศึกษาแห่งประเทศญี่ปุ่น ร.ศ
17 เมษายน - 24 มกราคม 122

ภาคผนวก ง
หลักสูตรวิชาช่างเขียน

ชั้นปีที่ 1

1. การเขียนจากของจริง ใช้ดินสอตัว ดินสอสี สีน้ำ ฝึกหัดเขียนอย่างเร่งแรง และตักเส้นไค้ด้วย
2. ตัวอย่างที่ควรเลือก ให้นักเรียนเขียน คือใบไม้ ดอกไม้ กิ่งไม้เล็ก ๆ และเถาไม้ ฝัสดู เป็ดลูกหอย ปีกแมลงต่าง ๆ และของคล้าย ๆ กับที่กล่าวมาแล้วแต่ต้องเป็นของจริงทั้งนั้น
3. การเขียนจากวัตถุที่มีรูปกลม (วิชาวาดจากหุ่นและให้หุ่นส่วนใกล้และส่วนไกลจากตา) เครื่องใช้เขียนอย่างข้อ 1
ตัวอย่างที่ควรเลือก ให้นักเรียนเขียน คือ วัตถุที่ใช้อยู่ทุก ๆ วัน เช่น เครื่องปั้นด้วยดินรูปต่าง ๆ เครื่องดนตรีเครื่องหุงต้ม หมวกรูปต่าง ๆ รองเท้ารูปต่าง ๆ พืชรูปต่าง ๆ กระจกหมึกต่าง ๆ ที่จับกระดาษรูปต่าง ๆ หีบรูปต่าง ๆ โคมรูปต่าง ๆ ตะเกียงรูปต่าง ๆ ฯลฯ ให้หัดป้ายรูปต่าง ๆ โดยวิธีจับคู่กันท่าต่าง ๆ ให้ใช้แบบตั้งแตงายให้ยากขึ้นเป็นลำดับไป จนสามารถป้ายลวดลายที่ใช่ได้อย่างงดงามและถูกต้อง
5. การผูกลาย ใช้ดินสอสี ภูกัน หรือสีน้ำเหมือนดังข้อ 1 ให้นักเรียนเอาสิ่งที่ได้เรียนมาแล้วจากข้อ 1 มาผูกเป็นลวดลายลงในรูปที่กำหนดให้เป็นลายขมบ้างและเป็นลายติดต่อกันบ้าง การฝึกหัดเขียนรูปเหล่านี้ให้นักถึงว่าจะเก็บไว้เป็นแบบสำหรับประโยชน์ในการเขียนปักถักร้อยด้วย

6. การผูกลายไทย

ให้ฝึกหัดลอกลายไทยงาม ๆ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับจะได้เขียนได้สวดกในภายหลัง และจะได้ใช้ความจำอันนั้นมาเขียนโดยไม่ต่องูแบบ ให้สอนด้วยความรู้ความหมายที่จะให้เป็นแบบสำหรับเทียบใช้การเย็บปักถักร้อย และการฝีมือประณีตอย่างอื่น ๆ ในโรงเรียนด้วย

7. การระบายสีจากของจริงถ้วยสีน้ำมันหรือสีน้ำ

ให้เขียนจากรูปหมู่ซึ่งจัดตั้งขึ้นดูให้เข้าที่ ใช้ของ เช่น วัตถุที่ใช้อยู่ทุก ๆ วัน ดอกไม้ ช่อไม้ ลูกไม้ ฯลฯ ให้หัดเขียนตั้งแต่หมู่ง่าย ๆ แล้วให้ยากขึ้นไปตามลำดับ

8. การวาดภาพร่างด้วยดินสอค่า

ดินสอสีและสีน้ำ จากที่ ๆ เหมาะและงามซึ่งเห็นว่าจะใช้เป็นรูปภาพได้ เลือกที่ในบริเวณโรงเรียนหรือในส่วนที่บ้านหรือที่โรงเรียนก็พอจะได้

ปีที่ 2

1. การผูกลายสำหรับปัก

สำหรับปักลูกไม้ สำหรับทอ และการช่างอื่น ๆ ตามแต่โรงเรียนจะสอนการช่างชนิดไหน ลวดลายต้องผูกขึ้นจากแบบเดิม เช่น ดอกไม้ ใบไม้ ช่อไม้ นก สัตว์ ฯลฯ

ก่อนจะผูกลายต้องฝึกหัดให้เขียนจากของจริงเสียให้ชำนาญ สิ่งฝึกหัดมาแต่ตอนต้น แม้แต่เป็นลวดลายง่าย ๆ ต้องเก็บไว้ให้ดี เพื่อค้นดูในเวลาต้องการสำหรับเปรียบเทียบ และจะหาให้เกิดความคิดที่จะประดิษฐ์ต่อไปให้ดียิ่งขึ้น การใช้สีของระวางให้ดี ต้องพยายามให้คล้ายคลึงกับแบบเดิม

2. การผูกลายไทย

ให้ทำตามข้อ 1 การลอกลวดลายจากชั้นต้นต้องเก็บเอาไว้เปรียบเทียบกับ ให้เรียนลวดลายที่ยากขึ้น และฝึกเขียนภาพไทยต่าง ๆ ให้พยายามทดลองพลิกแพลงในการใช้สี และจัดทำต่าง ๆ

หมายเหตุ

ลวดลายทั้งงดงามที่เลือกได้จากข้อ 1 และข้อ 2 ให้นักเรียนเก็บไว้ใช้ลวดลายเป็นแบบสำหรับการปักการถักและการร้อยไปทีละียว

3. การระบายสีน้ำ รูป
หมู่จากของจริง

ให้ใช้วัตถุที่ใช้ทุก ๆ วัน ผลไม้ ดอกไม้ เครื่องนุ่งห่ม uthung เครื่องดนตรี ฯลฯ ให้เขียนให้เหมือนของจริง สีต้องให้เหมือน เงามีให้ถูกและรูปก็ต้องถูกส่วนด้วย วัตถุที่จะนำมาให้นักเรียนเขียนเป็นหมู่ต้องระวังเรื่องแสงสว่างและเรื่องสี ฯลฯ

4. การเขียนสีน้ำมัน

จากของจริงที่วางรวมกันเป็นหมู่ ข้อ 3

5. การวาดภาพร่างด้วย
สีน้ำและสีน้ำมัน

เขียนสถานที่ต่าง ๆ ตามวัด คลอง สวน ทางบก ทางเรือ ฯลฯ สถานที่ต่าง ๆ ต้องเลือกให้เหมาะและต้องคิดถึงสีและแสงสว่างด้วย

6. การเขียนพิเศษ

คือเขียนรูปคนด้วยสีน้ำหรือสีน้ำมันจากคนและรูปถ่าย ให้หัดเขียนรูปเหมือนจากคนและรูปถ่ายด้วยสีน้ำมันและสีน้ำ

ให้หัดระบายสีเป็นดอกไม้ต่าง ๆ บนกระเบื้อง วิชาเขียนพิเศษเหล่านี้เป็นวิชาที่นักเรียนเลือกเรียนได้แล้วแต่นัก ซึ่งนักเรียนควรที่จะพึงเล็งเอาให้ได้ก็แต่อย่างเดียวกัน กพอ

ที่มา : กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ส.10/30

เรื่องเปิดการสอนมัธยมวิสามัญสำหรับสตรี 8 พฤษภาคม 2460-

9 พฤษภาคม 2460

ภาคผนวก จ

หลักสูตรการอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษา (ชาย)

1. การคัดสรร ได้กำหนดไว้หลายแขนงวิชาและมีจุดมุ่งหมายดังนี้1.1 ช่างไม้

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือ เช่น รู้จักใช้ขวานตัดไม้ได้ตรงตามแนว ไม้
สิ่งเจาะรูได้อย่างง่าย ๆ ได้ ไม้สับสับและกบยาวเป็น ไม้กบราง กบตะขาบ และ
กบยาวสำเร็จได้เลือกไม้ดีไม้ไม่ดีตรงและเรียบ

2. ให้เข้าใจลักษณะ ไม้กบ ไม้สับและแต่งพื้นเลือกเป็น วัสดุก่อ
รูประโยชน์ว่าใช้หินหยาบ ละเอียด เพื่ออะไร

3. ให้รู้จักชนิดของไม้ที่จะทำเป็นเครื่องใช้ไม่น้อยกว่า 6 อย่าง

4. ให้เข้าใจไม้ให้แห้งโดยไม้ผิวดอก

5. ให้เข้าใจแต่งตัวไม้และปรับไม้ได้สนิท

6. ให้เขาเข้าปากกบและปรับไม้ได้สนิท

7. ให้รู้จักการเข้าเลือกไม้ได้หลาย ๆ อย่าง เช่น เลือกบานประตู
ตู้ เลือกดินชักตู้ เลือกหีบ เป็นต้น

8. ให้เขาใจเลือกไม้ได้หลาย ๆ ชิ้น เช่น ไม้เกลาตู้ เป็นต้น

9. ให้เขาใจกลึงของง่าย ๆ ได้ เช่น ไม้บานประตู ขาโต๊ะ ขาเก้าอี้
 เป็นต้น

10. ให้เขาใจกะ วัดและทำตามอย่างของจริง หรือตามตัวอย่างในรูปได้

11. ให้มีความรู้เพียงเป็นลูกมือ หรือทำการเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นการอาชีวะ
โดยลำพังตนเองได้ เช่น ทำโต๊ะ เก้าอี้ ตู้ หีบ กรอบรูป กระดานดำและเครื่อง
ใช้ประตูกุณาคาง เป็นต้น

1.2 ข้างกลิ้ง

1. ให้หัดกลิ้งของตัน คือ กลิ้งแกภายนอก ให้ใช้ไม้ชนิดเนื้อนุ่ม ๆ เช่น ไม้สัก เป็นต้น ด้วยเครื่องมือชนิดเขี้ยวหมา พอให้รู้จักใช้เครื่องมือให้เคยมือ
2. ให้หัดกลิ้งของง่าย ๆ มีผิวสองลูกแก้วตัน ๆ เช่น ค้ำมั่ว ค้ำมตะใบ เป็นต้น
3. ให้หัดกลิ้งของที่มีผิวสองลูกแก้วลักษณะไม้แต่ไม่ใช่ของยาวใหญ่นัก เช่น เม็ดคิตบานประตู เม็ดคิตลิ้นชัก ถิ่นตุ๋น ยอดตุ๋น เป็นต้น
4. ให้หัดกลิ้งของยาว ๆ เช่น ขาโต๊ะ ขาเก้าอี้ เสาคู่ เป็นต้น
5. ให้หัดกลิ้งของตันและของกลวง ไม้ ไม้ เสา กระดุก งา ด้วยเครื่องมืออมร
6. ให้หัดกลิ้งของสั้น ๆ ที่มีผิวสองลูกแก้วมาค้ำชันหลายชั้น เช่น หัวหมากรุก เป็นต้น
7. ให้กลิ้งภาชนะตัน ๆ ที่ไม่มีฝา เช่น กระบะ ถาด เขียนหมาก เป็นต้น
8. ให้หัดกลิ้งภาชนะที่มีฝา แต่ไม่สูงใหญ่และบางนัก เช่น ถ้วยรูปต่าง ๆ โกลศ โถ เป็นต้น
9. ให้สามารถทะ วัด และประคิษฐ์ของแปลก ๆ ให้มีรูปทรงและร่องลวดต่าง ๆ
10. ให้รู้จักจัดทำเครื่องมือกลิ้งชนิดเขี้ยวหมา และภาชนะได้เองตลอดจนลับและแต่งเครื่องมือได้ด้วย

1.3 ข้างจักสาน

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือ เช่น รู้จักใช้มีด รู้จักใช้เหล็กหมาด รู้จักใช้ปากคืบ เป็นต้น
2. ให้รู้จักแต่งและรักษาเครื่องมือ
3. ให้เข้าใจเลือกไม้ไผ่ในกอและไม้ไผ่ชนิดที่มีผู้นำมาขาย

4. ให้เข้าใจวิธีนำไม้ไผ่ วิธีจักทอกและวิธีเหลาทอก
5. ให้รู้จักเลือกหาวัสดุสำหรับใช้ผูกของต่าง ๆ
6. ให้เข้าใจวิธีนำหาวัสดุ จักหาวัสดุ และเหลาหาวัสดุ
7. ให้รู้ว่าการเหลาหาวัสดุและเหลาทอกมีวิธีต่างกันอย่างไร
8. ให้รู้จักการใช้หาวัสดุในการผูกและการมัด
9. ให้รู้จักวิธีขึ้นลอบและเข้าขอบโค้งทั้งเล็กและใหญ่
10. ให้รู้จักสานหลายต่าง ๆ ได้
11. ให้รู้จักสานของตามตัวอย่าง และของเบ็ดเตล็ดได้ เช่น กระบุง
กระจก กะเช้า กะโล่ ตะแกรง หีบหมาก เป็นต้น

1.4 การทอผ้า

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือและการรักษา เช่น เครื่องกรอผ้าให้รู้จักใช้
หลัก รวงหลอด ไม้เลียบหลอด เครื่องทอให้รู้จักใช้ กะสวย ตะกอล ฝีม กี่ ไม้ไขว
ไม้ตั้ง เป็นต้น

แกนนิคม

2. ให้รู้วักยอย่างใดก็ได้ อย่างใดแล้ว และให้รู้จักเลือกใช้วักยให้เหมาะ
แก่ชนิดผ้า
3. ให้เข้าใจย้อมผ้าสีพื้นเมือง และสีสวรรค์ตลอดจนวิธีผสมสี
4. ให้เข้าใจวิธีย้อมผ้าด้วยน้ำขาวเปียก และหวีด้วยด้ายแปร่ง
5. ให้รู้วิธีขึ้นด้ายด้วยเครื่องมือ และขึ้นด้ายด้วยมือเปล่า
6. ให้สามารถจักด้ายเพื่อทอเป็นริ้วเป็นตาและเป็นสีต่าง ๆ ได้
7. ให้เข้าใจเอาเส้นด้ายเข้าตะกอลและฝีม
8. ให้รู้ว่าการทอผ้า ผ้าอาบนํ้า ผ้าเช็ดปาก ต้องใช้ฝีมขนาดไร
9. ให้เข้าใจกรอผ้าเข้าหลอด และการควมด้าย
10. ให้เข้าใจวิธีทอ เช่นการพุ่งกะสวยเหยียบไม้รองเท้าการกะทบฝีม
ต่อด้าย เป็นต้น ให้เข้าใจจำนวนด้าย เพื่อเก็บผูก

1.5 การทอเสื่อ

1.5.1 ทอด้วยกก

1. ให้รู้จักเลือกต้นกกสำหรับใช้ในการทอเสื่อ
2. ให้เข้าใจวิธีผ่าและทำให้แห้ง
3. ให้รู้จักย้อมสีต้นกกด้วยวิธีต้ม
4. ให้รู้จักทอเสื่อโดยวิธีใช้ฟืมชั้นเดียว
5. ให้รู้จักทอเสื่อโดยวิธีใช้ฟืมสองชั้น
6. ให้รู้จักทอเสื่อเป็นสายด้วยต้นกกที่ย้อมสี

1.5.2 ทอด้วยกระจุก

1. ให้รู้จักเลือกต้นกระจุก
2. ให้รู้จักวิธีทำให้เหนียว คือ เมื่อตัดมาแล้วตากให้แห้งแล้วแช่น้ำ
3. ให้รู้จักหุบต้นกระจุก
4. ให้รู้จักวิธีย้อมสี
5. ให้รู้จักสานเสื่อเป็นลวดลายต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 5 ลาย
6. ให้รู้จักวิธีสานกระสอบด้วยกระจุก

1.6 การทำเชือก

1.6.1 การทำเชือกกล้วย

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือในการชูดใบ การถลุงและการเข้าเกลียว
 2. ให้รู้จักเลือกชนิดกล้วยที่จะใช้ทำเชือก เช่น กล้วยป่า
- กล้วยตานี เป็นต้น ถ้าเป็นกล้วยชนิดอื่นควรเป็นกล้วยที่ตัดเครือแล้ว
3. ให้รู้จักวิธีชูดกล้วยทั้งด้านหน้าและด้านหลัง
 4. ให้รู้จักเก็บและรักษาใบที่ชูดแล้ว
 5. ให้รู้จักเอาใบกล้วยที่ชูดแล้ว มาถลุงเป็นเส้นยาวหรือสั้นตาม
 6. ให้รู้จักเอาเชือกที่ถลุงแล้ว มารวมหลาย ๆ เส้นเป็นเส้น

สมควร

เดียวกัน

6. ให้รู้จักเอาเชือกที่ถล่มแล้ว มารวมหลาย ๆ เส้นเป็นเส้นเดียว
7. ให้รู้จักเอาเชือกที่รวมแล้ว มาทำเป็น 3 หรือ 4 เกลียว
8. ให้รู้จักเอาเชือกที่ถล่มแล้ว แต่ยังไม่ได้รวมเป็นเส้นมาทำ

เป็น 3 หรือ 4 เกลียว

9. ให้รู้จักทำเป็นขดไค้ทั้งเล็กและใหญ่

1.6.2 การทำเชือกไหมลั่วประก

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือในการขุด การถล่ม เช่าเกลียวทำเป็น
ขด เช่น ม้าหน้า ม้าท้าย ลูกเดินเกลียว และล่อง เป็นต้น
2. ให้เข้าใจวิธีขุดและดอกลายออกจากใบ
3. ให้รู้จักเก็บและรักษาใบที่ขุดแล้ว
4. ให้รู้จักวิธีถล่ม รวมเช่าเกลียว และทำเป็นขด เช่นเดียวกับ

กับทำไยกล้วย

1.6.3 การทำเชือกไหมมะพร้าว

1. ให้รู้จักปอกผิวกามมะพร้าว
2. ให้รู้จักเอากามมะพร้าวแช่น้ำในตูมหรือในถังและจะต้องแช่
ไว้นานเพียงไร จึงจะใช้งานได้
3. ให้เข้าใจวิธีทุบกามมะพร้าวที่แช่น้ำแล้ว
4. ให้เข้าใจวิธีสลักเยื่อให้คงเหลือแต่ใย
5. ให้รู้จักเก็บและรักษาใยที่ทุบแล้ว
6. ให้เข้าใจวิธีถล่ม รวมเช่าเกลียว ทำเป็นขดเช่นเดียวกับ

ทำเชือกไยกล้วย

1.6.4 การทำเชือกปอ

1. ให้เข้าใจวิธีเลือกปอ ให้รู้ว่ชนิดไหนควรทำเชือกเส้นใหญ่
และเส้นเล็ก
2. ให้รู้จักเอาปอแช่น้ำ และให้รู้ว่าจะต้องแช่นานเพียงไรจึง
จะใช้งานได้

3. ให้เข้าใจฉับปอและส่งปอให้แก่ผู้ถูลุน
4. ให้รู้จักเอาทองปอเข้าถูลุนต่อเป็นเส้น
5. ให้รู้จักเก็บและรักษาปอที่ถูลุนแล้ว
6. ให้รู้จักเอาปอที่ถูลุนแล้วมาทำเป็น 3 หรือ 4 เกดียว
7. ให้รู้จักทำเป็นขกทั้งเล็กและใหญ่

1.6.5 การทำเชือกค้าย

1. ให้รู้จักจัดค้ายเข้าระวิงชนิดที่จะเป็นค้าย 3 เส้น หรือ 5 เส้น หรือ 10 เส้น
2. ให้รู้จักหาเงื่อนที่จักไว้บนระวิง และรวมเส้นเอาเข้าไปผูกกับอีก
3. ให้รู้จักค้อยค้ายเมื่อขาดในระหว่างที่เอาออกจากระวิง
4. ให้รู้จักกรอค้ายเข้าหลอดทั้งค้าย 3 และค้าย 5
5. ให้รู้จักสาวค้าย 10 ออกจากอีก หรือรวมค้าย 10, 20, 30 สาวออกจากอีก แล้วผูกมัดไว้เป็นก้อน
6. ให้รู้จักเอาค้ายพากราว ถูลุน รวมเข้าเกดียว คลอจนเก็บค้ายที่เข้าเกดียวบรรจลงในอีก
7. ให้รู้จักคั่นค้ายด้วยเครื่องคั่นและทำเป็นใจคลอจนบรรจุเข้าชะนง
8. ให้รู้จักหรีค้ายด้วยแปรง ย้อมค้ายแป้ง ย้อมค้ายยางมะพลับซึ่งอยู่บนชะนง และเอาออกจากชะนง
9. ให้รู้จักเอาค้ายย้อมแป้งและเอาขึ้นพากราว
10. ให้รู้จักถูลุน รวมเข้าเกดียวด้วยเครื่องถูลุนคลอจนเอาค้ายผึ่งแดด
11. ให้เขาใจทำเป็นเชือกหรือขก
12. ให้รู้จักใช้เครื่องมือ เช่น ระวิง อักในเล็ก หลอดในใหญ่ ชะนง หลักคู้ แปรง ลง เป็นต้น

1.7 การทำกับข้าวของกิน

1. ให้รู้จักก่อเตาไฟด้วยอิฐหรือไม้
2. ให้เขาใจคิกไฟ และรู้จักวิธีประหยัคพื้นหรือถ่าน

3. ให้รู้จักและรักษาเครื่องใช้ในการครัว เช่น เครื่องสำหรับหุงต้ม เครื่องสำหรับทอดปิ้ง กว๊ายซาม เขียง มีด ไม้กวาด ผาสำหรับใช้ในครัว เป็นต้น
4. ให้รู้จักราคาอาหารในตลาด
5. ให้รู้ว่าอาหารสิ่งใดมีในฤดูไหน ต้องรู้จักเปลี่ยนอาหารเป็นเมื่อ ๆ และวัน ๆ ไป ให้ถูกตามฤดูและเวลา
6. ต้องรู้ว่าอาหารอย่างใดเก็บไว้ค้างวันได้ และเก็บอย่างไร ตลอดจนการรักษาอาหารสำรอง เช่น กะปิ น้ำปลา ฯลฯ มิให้เสีย คือ รู้จักผึ่งแดด เป็นต้น
7. ต้องรู้จักพลิกแพลงทำอาหารได้หลายอย่างจากของสิ่งเดียว
8. ให้เข้าใจและตัดเค็ยปลาและเนื้อ ตลอดจนการหั่นผัก
9. ต้องรู้จักประโยชน์ของอาหารต่าง ๆ ในทางวิทยาศาสตร์
10. ต้องรู้จักทำกับข้าวฝรั่ง กับข้าวจีน กับข้าวไทย สำหรับการเลี้ยงแขกได้อย่างพอควร ให้ชำนาญในอย่างหนึ่ง เช่น กับข้าวไทย ให้ทำของกินเหล่านี้ได้ หุงข้าวต้มข้าว หุงข้าวมัน ปิ้ง ย่าง นึ่งปลา ทอดปลาและเนื้อ ตำนน้ำพริกจิ้ม ต้มผัก และหลนต่าง ๆ แกงส้ม แกงเลียง เกี๊ยงต้มยำ แกงเผือก แกงขี้วัว ทอด ผัก ตำส้มตำ เจียวไข่ ต้มไข่ ทำขนมกล้วย บวชชี กล้วยเชื่อม เปียกสาตุ
11. ให้สามารถจัดอาหารให้เหมาะสมสำหรับการเลี้ยงอย่างตั้งโต๊ะและตั้งสำหรับ และอย่างที่ต้องสั่งให้

1.8 ข้างเขียบ

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือและแต่งเครื่องมือเป็น เช่น รู้จักใช้จักรเย็บอย่างถนัด หรืออย่างมือ เข้าใจการล้าง การใส่เข็ม การหย่อนน้ำมันและเครื่องมืออื่น ๆ ที่ต้องใช้ในการเย็บ
2. ให้รู้จักการคันต่าง ๆ เช่น คันปล่อย และคันลมหตะเข็บ
3. ให้รู้จักการสอยต่าง ๆ เช่น สอยหลบหลังเท้า สอยขมตะเข็บ และสอยหยิบตะเข็บ
4. ให้รู้จักถักต่าง ๆ เช่น ถักรังकुม และถักลูกकुมด้วยผ้าและค้าย

5. ให้อธิบายการทำริมน้ำ เช่น เล็ม กั้นผักแค สอยผักแค เข้าปากกบ และชลิบ
6. ให้อธิบายการขอนผ้า เช่น ปะ คาม คิคสาม เข้าซิปและเข้าถ้ำ
7. ให้อธิบายการชุน คือชุนผ้าจากปากข้าง หรือเป็นรูปอย่างถูกไฟ
8. ต้องสามารถตัดแบบกระดากจากเสื้อผ้าที่เย็บแล้วได้
9. ให้ความรู้ในการตัดเสื้อผ้าอย่างง่าย เช่น ตัดและเย็บเสื้อกางเกงเพียง
อย่างนักเรียน ของเหล่านี้น้องเย็บควยจักรได้ควย

1.9 การซักฟอก

1. ให้อธิบายใช้และรักษาของที่จะใช้ในการซักฟอก เช่น ถังสำหรับการซักผ้า
กะดานแกะเป็นร่องสำหรับซักผ้า หม้อคั้นน้ำต้มผ้า เตารีด โต๊ะสำหรับวางรีดผ้า เชือกทำ
ราวตากผ้า สบู่ โซดา แป้งคราย เทียนไข กระดาษทราย ถ่าน น้ำ ตลอดจนการ
ปะชุน เย็บผ้าที่ขาดเสียก่อน แล้วจึงซักหรือรีด เป็นต้น
2. ให้อธิบายวิธีถอนและซักฟอกสิ่งที่เป็นเสื้อผ้า เช่น ผ้าเปื้อนโคลน เปื้อนน้ำหมาก
เปื้อนน้ำหมึก และเปื้อนน้ำมัน เป็นต้น
3. ให้สามารถซักเสื้อผ้าชนิดต่าง ๆ ได้ เช่น เสื้อผ้าและกางเกงสีขาว เสื้อผ้า
และกางเกงสีต่าง ๆ เสื้อผ้าและกางเกงสีสกปรก เสื้อแพรชั้นนอกผู้หญิง
4. ให้สามารถรีดผ้าชนิดต่าง ๆ ได้เรียบร้อยดี

1.10 ข้างเหล็ก

1. ให้อธิบายการใช้และการรักษาเครื่องมือ เช่น หัวใหญ่ หัวเล็ก ก้อน คีม
พะเนิน สบู่ ปากคีมสำหรับคีมเหล็กที่เผา ตะไบ เลื่อยเหล็กสำหรับซุกและบุง
2. ให้อธิบายชนิดของเหล็ก
3. ให้อธิบายหลอมและเผาเหล็ก และต้องรู้ว่าถ้าเผาสำหรับตีรีดต้องเผานานเท่าไร
ถ้าต้องการประสานให้ติดกัน ต้องเผานานเท่าไร
4. ให้อธิบายการเชื่อมเหล็กให้ติดกัน
5. ให้อธิบายตีเหล็กให้เป็นรูปตามต้องการ

6. ให้อธิบายวิธีแต่ง เช่น แต่งคมมีก สันมีก เป็นต้น
7. ให้อธิบายของที่ทำขึ้นเป็นรูปแล้ว เพื่อให้คมและหมกรอยค่อน
8. ให้เข้าใจวิธีชุบเหล็กให้เป็นเหล็กกล้า
9. ให้อธิบายการทดสอบเหล็กที่ชุบแล้ว เพื่อให้รู้ว่ายังเป็นเหล็กอ่อนหรือเหล็กกล้าแล้ว

2. พาณิชย์การ ได้กำหนดกลุ่มหมายของวิชาไว้ คือ

1. ให้อธิบายประโยชน์ของการซื้อและการขาย
2. ให้อธิบายของที่ทำขึ้น หรือที่เพาะปลูกขึ้นเมื่อเหลือกิน
3. ให้เข้าใจการขายเหมาและขายปลีก
4. ให้อธิบายการขายเชื่อและการขายเงินสด
5. ให้เข้าใจเลือกซื้อสิ่งของเพื่อจำหน่ายให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้ซื้อ
6. ให้อธิบายราคาของในตลาดและเหตุที่ทำให้ราคาสินค้าขึ้นลง
7. ให้อธิบายที่มาของสินค้าต่าง ๆ
8. ให้เข้าใจตั้งราคาของที่จะขาย
9. ให้อธิบายวิธีให้เงินค่าสินค้าแก่กัน
10. ให้อธิบายวิธีบรรจุและห่อของตลอดจนการส่งถ่าย
11. ให้เข้าใจและเข้าใจตลาดที่เกี่ยวข้องกับการค้าขาย
12. ให้เข้าใจทำบัญชีสินค้า บัญชีรับจ่ายเงินและใบเสร็จรับเงิน
13. ให้อธิบายภาษาต่างประเทศ ภาษาใดภาษาหนึ่ง พอพูดจาโต้ตอบได้ยิ่งดี เช่น ภาษาจีน เป็นต้น

3. กลุ่กรรรม ได้กำหนดไว้หลายแขนงวิชา และมีกลุ่มหมายดังนี้

3.1 การทอผ้า

1. ให้อธิบายเครื่องมือในการทอผ้า เช่น โถ คราด เคียว เป็นต้น และให้เข้าใจการตกแต่งและซ่อมแซมเครื่องมือได้ด้วย
2. ให้เข้าใจการเลี้ยงและการปฏิบัติสัตว์พาหนะที่ต้องใช้ในการทอผ้า เช่น วัว ควาย เป็นต้น

3. ให้เข้าใจการไถกะ ไถแปร ไถกลม และคราด กับให้รู้ว่าการไถลึก ไถตื้นให้คนแตกต่างกันอย่างไร ตลอดจนฤดูที่จะไถด้วย
4. ให้รู้จักการตกกล้า
5. ให้รู้จักการหว่านและฤดูที่จะหว่าน
6. ให้รู้จักการปักดำ และฤดูที่จะปักดำ
7. ให้รู้วิธีท่อน้ำเขานา และระบายน้ำออกจากนา
8. ให้รู้จักวิธีทำนาชนิดต่าง ๆ เช่น นาเมือง นาสวน นาเชิงเลน นาน้ำลึก นาน้ำตม นาน้ำใส นาน้ำฝน นาไร่ เป็นต้น สอนให้รู้แต่เพียงว่าทำที่ไหนมาก ทำอย่างไร ทำในฤดูไหน ใช้ข้าวชนิดใดเป็นข้าวปลูก ผลที่ได้เป็นอย่างไร
9. ให้เข้าใจเลือกพันธุ์ข้าว และให้รู้ประโยชน์ของการเลือกพันธุ์
10. ให้รู้จักการเก็บเกี่ยว และฤดูที่จะเก็บเกี่ยว
11. ให้รู้จักทำลานนวดข้าว และรู้จักวิธีนวดข้าว
12. ให้เข้าใจโซบู่ในที่ดินที่จะจัดแล้ว
13. ให้เข้าใจวิธีทำลายตัวสัตว์ที่เป็นอันตรายแก่ต้นข้าว
14. จำพวกสัตว์ที่มีอยู่ในนา ชนิดใดเป็นประโยชน์ ให้รู้จักบำรุงรักษา

3.2 การทำสวน

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือและแต่งเครื่องมือเป็น เช่น มีด ขวาน จอบ เสียม พลั่ว คราด เป็นต้น
2. ให้รู้ว่ที่ดินอย่างไร เหมาะแก่ต้นไม้ชนิดไหน
3. ให้รู้จักทำที่ดินให้ดีขึ้น และให้รู้จักหาต่าง ๆ ว่าชนิดไหนจะต้องใช้วิธีทำลายอย่างไร
4. ให้รู้ว่ที่ดินอย่างไรจะต้องยกทองรอง อย่างไรไม่ต้องยกทองรอง เมื่อจะต้องยกทองรองจะต้องกะและขุดอย่างไร
5. ให้รู้จักขุดหลุมและพรวนดิน
6. ให้รู้จักทำปุ๋ยและการใช้ปุ๋ย

7. ให้เข้าใจวิธีหว่านเมล็ด เพาะเมล็ด เมื่อขึ้นเป็นต้นแล้วหรือจะเอาไปปลูกใหม่ ต้องทำให้โคนแฉกและมีระยะ

8. ให้รู้การตอนต้นไม้ การตัดชำ และการปลูก
 9. ให้รู้วิธีทำลายและป้องกันศัตรู
 10. ให้รู้จักเก็บและรักษาผลไม้
 11. ต้องรู้จักซื้อต้นไม้ที่ผู้สอบไล่ชี้ให้ตอบ 12 อย่าง
 12. ต้องปลูกพรรณไม้มาก่อนสอบไล่ 6 เดือน เว้นไว้แต่ทองที่ใดจำเป็น
- ต้องปลูกพรรณไม้มลลึงก่อนวันเวลาให้น้อยลงได้

3.3 เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่

1. ต้องกะรูปทรง หรือเล้า หรือเรือน ให้เหมาะแก่จำนวนที่จะเลี้ยง
2. ต้องรื้อวางชนิดโคก ให้อย่างน้อย 6 ชนิด
3. ให้รู้จักเลือกแม่เป็ดแม่ไก่ที่จะให้ฟัก และให้รู้จักวิธีแก้มไก่ให้แม่เป็ดแม่ไก่ฟักไข่ กับวิธีแก้มไก่ให้แม่ไก่กินไข่

4. ให้เข้าใจประสมและเพาะเป็ดไก่
 5. ให้เข้าใจการให้อาหารและอาหารสำหรับบำรุงเป็ดไก่ให้อ้วน
 6. ให้เข้าใจวิธีเลี้ยงโดยละเอียด
 7. ให้รู้จักพยาบาล แม่ไก่ที่กกลูกหรือไข่ และให้รู้จักวิธีรักษาโรคธรรมดา
- บางอย่าง

8. ให้เข้าใจวิธีตอนไก่
9. ต้องเลี้ยงมากกว่า 5 แม่ และได้เลี้ยงมาโดยลำพังอย่างน้อย 1 ปี
10. ต้องแสดงบัญชีรายได้รายจ่ายประจำปี

3.4 เลี้ยงไหม

1. ให้รู้จักใช้และรักษาเครื่องมือในการเลี้ยงไหม สาวไหม เช่น กะดั่งสำหรับเลี้ยงตัวไหม ชันวางกะดั่ง เขียงรองหุ่นไหม่อน เครื่องกรอไหม เป็นต้น
2. ให้รู้จักวิธีเลือกฟองและรักษาฟองเมื่อก่อนจะฟัก

3. ให้เข้าใจวิธีเลี้ยงโดยละเอียด
4. ให้เข้าใจเลือกโรง บ้างโรง และเก็บรักษารัง
5. ให้รู้จักวิธีกรอไหม
6. ให้รู้จักปลูกต้นหม่อน รู้จักการบำรุง และรู้จักป้องกันตัวสัตว์
7. ในปีที่จะเข้าสอบได้นั้น ต้องเลี้ยงไหมมาแล้วไม่น้อยกว่า 4 กราว

หลักสูตรการอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษา (หญิง) ให้สอนข้อ (1) กับข้ออื่น
อีกหนึ่งข้อ

1. วิชาเบ็ดเตล็ด

1. ให้รู้จักการเก็บรักษาเสื้อผ้า ตลอดจนที่นอนหมอนมุ้ง ผ้าปูที่นอนและผ้าห่ม
2. ให้รู้จักกวาดเรือน ถูเรือน เทกระโถน
3. ให้รู้จักซักเสื้อผ้า เช่น ผ้านุ่ง เสื้อชั้นนอก เสื้อชั้นในผู้หญิง และผ้าเช็ดหน้า
เป็นต้น
4. ให้รู้จักทำกับข้าวของกินที่ง่าย ๆ เช่น หุงข้าว ต้มข้าว ต้มผัก แกงส้ม
แกงเลียง หอยคั่ว ไข่ และปลา เป็นต้น
5. ให้รู้จักเย็บอย่างง่าย ๆ เช่น คั่น สอย ปะ รูน เป็นต้น
6. ให้รู้จักตัดลูกไม้อย่างง่าย ๆ เช่น ลูกไม้คอเสื้อ เป็นต้น
7. ให้รู้จักจักคอกไม้ที่ง่าย ๆ เช่น จักคอกไม้ใส่พานและผูกเป็นช่อ เป็นต้น

2. ช่างเย็บ

1. ให้รู้จักคันต่าง ๆ เช่น คันปล่อยและคันลิ่มตะเข็บ
2. ให้รู้จักการสอยต่าง ๆ เช่น สอยหลบหลังค้ำ สอยขมตะเข็บ และสอยหยิบ
ตะเข็บ
3. ให้รู้จักถักต่าง ๆ เช่น ถักรังคัม ถักลูกคัมด้วยผ้าและค้าย
4. ให้รู้จักการทำริมผ้า เช่น เล็ม ก้นผัดแค สอยผัดแค เข้าปากกบและขลิบ
5. ให้รู้จักการชอนผ้า เช่น ปะ คาม ติดสวบ เข้าขั้วและเข้าถ้ำ

6. ให้อธิบายการขึ้น เช่น ฐานผ้าขาวปากช้าง หรือเป็นรูปอย่างถูกไฟ
7. ต้องสามารถทำสิ่งนี้ด้วยตนเอง เช่น ผ้าเช็ดหน้า เสื้อชั้นในผู้หญิง และเสื้อเด็ก

3. ช่างปัก

หัดให้ปักด้วยและไหมตามตัวอย่างลายเล็ก ๆ ขนาด 1 ตารางฟุต บัดลงบนผ้ารูปต่าง ๆ เช่น มุมผ้าเช็ดหน้า มุมผ้าปูโต๊ะ มุมผ้าห่ม หน้าหมอน เป็นต้น เพื่อเป็นทางสำหรับจะไต่เรียนต่อไปในชั้นสูง หรือไปเรียนโดยลำพังตนเองเมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ให้สอนตามลำดับง่ายและยากดังต่อไปนี้

1. หักปักเส้นหรือถ่าน
2. หักปักใบไม้ริมเกลี้ยง ๆ สีเดียว
3. หักปักใบไม้ริมเกลี้ยงเป็นข้อสีเดียว
4. หักปักใบไม้ข้อริมปักริมเว้า ให้มีแต่กิ่งและใบสีเดียว
5. หักปักอย่างข้อ 4 แต่ให้มีคอกบ้าง
6. หักปักอย่างข้อ 5 แต่ใบและคอกให้มีสีสลับบ้าง
7. หักปักลายเครือเถาไม้ที่มีใบมีคอกและผล สอดสีให้ถูกต้องตามแบบ แต่ไม่ใช้ลายละเอียด หรือสอดสีซับซ้อนมากนัก
8. หักปักลายกะหนกง่าย ๆ ลายกะจิง ลายถ่านชก และลายอื่น ๆ ที่ไม่ยากกว่านี้ สอดสีให้ถูกต้องตามแบบแต่อย่าให้ลายละเอียดและสอดสีซับซ้อนมากนัก

4. ช่างปักไหมสีก

สอนให้แต่สิ่งง่าย ๆ พอควรแก่เวลาเรียนและอายุของเด็กที่จะทำได้ แต่ข้อสำคัญต้องฝึกหัดให้อธิบายความสวยงามและมีไหวพริบ ให้สอนตามลำดับง่ายและยากดังต่อไปนี้

1. หักปักถ่านตัดช่อคอกไม้ ใบไม้
2. ร้อยตาข่าย 4 ถ่าน 4 คอก
3. ช่อนคอกไม้

4. ผูกช่อกอกไม้เสียบกะเป๋้า และผูกสวน
5. รอยพวงมาลัย (สามจุก)
6. เย็บแบบคอกไม้
7. รอยอุบะ
8. รอยพวงมาลัยเปีย
9. ทำพวงมาลัยวางศพ
10. จักคอกไม้บนภาชนะต่าง ๆ
11. ร้อยคอกไม้คลุมไตร และพวงมะโทศ
12. ประดับคอกไม้ให้เหมาะแก่วัตถุ

5. การจัก

ให้มีความรู้การจักเบื้องต้นอย่างง่าย ๆ พอเป็นทางสำหรับจะไ้เรียนต่อไปในชั้นสูง หรือเมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ถ้าต้องการของเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่พอจะจักได้ก็จะทำขึ้นใช้เอง ให้สอนตามลำดับง่ายและยากดังต่อไปนี้

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือแต่เข็มโกเชอย่างเดียว
2. ให้จักดักลูกโซ่
3. ให้จักดักคอเสื้ออย่างง่าย ๆ เช่น ลายกางปลา ลายใบพัด เป็นต้น
4. ให้จักดักคอเสื้อชนิด ลายเคเคี้ยว ลายเคค
5. ให้จักดักเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ผ้าลูกไม้ที่ทำมาแต่อกสำหรับใช้ติดเสื้อ
6. ให้จักดักเป็นคอก ๆ เช่น คอกลำควน คอกกุหลาบ คอกกระจาย เป็นต้น
7. ให้รู้จักจักตามลายใน แบบที่ไม่สุญานัก และให้รู้จักพลิกแพลงดักเป็นลายอย่างอื่น ๆ ได้ด้วย
8. การจักตั้งแต่ข้อ 2 ถึงข้อ 7 ให้จักด้วยไหมและกำย
9. ให้จักดักเป็นสิ่งของอย่างง่าย ๆ ด้วยไหมพรม เช่น ที่รองบาตร ที่รองถ้วยแก้ว เป็นต้น

10. ให้หัดถักเป็นสิ่งของควยไหมพรม ให้ยากขึ้นกว่าข้อ 8 เช่น หมวก
ถุงเท้า ผ้าพันคอ เป็นต้น

6. แมกรัว

ให้สอนการทำกับข้าวของกินอย่างง่าย ๆ ให้ที่ชนสามัญทำกินกันตามปกติ
ให้สอนตามลำดับง่ายและยาก ดังนี้

1. ให้รู้จักทำเตาไฟด้วยอิฐ หรือไม้ เข้าใจติดไฟและรู้จักประหยัดถ่านหรือฟืน
2. ให้รู้จักหุงข้าว ต้มข้าว และหุงข้าวมัน
3. ให้รู้จักปิ้ง ทอด ย่าง และนึ่ง เช่น ปิ้งปลา นึ่งปลา ทอดเนื้อ
ย่างเนื้อ เป็นต้น

4. ให้รู้จักต้มน้ำพริกและหลนต่าง ๆ เช่น น้ำพริกจิ้ม เต้าเจี้ยวหลน เป็นต้น
5. ให้รู้จักต้มผักต่าง ๆ เช่น ผักตำลึง ผักกูด หัวปลี เป็นต้น
6. ให้รู้จักแกงต่าง ๆ ได้เช่น แกงเลียง แกงส้ม แกงต้มยำ แกงเผ็ด
เป็นต้น

7. ให้รู้จักทำขนม เช่น ขนมกล้วย เชื่อมกล้วย เปียกกล้วย ขวตจี๊ แกง
ขวตผักทอง เป็นต้น

8. ให้รู้จักจัดสำรับได้เรียบร้อย และรูราคะของในตลาคควย

ที่มา : กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/12

ประมวลศึกษาพิเศษ 1 ตุลาคม 2464

ภาคผนวก จ
หลักสูตรของโรงเรียนเพาะช่าง

แบ่งเป็น 2 ประเภทวิชา สำหรับนักเรียนอาจารย์ช่างและนักเรียนช่าง คือ

ก. วิชาช่างแบบอย่างการก่อสร้าง ประกอบด้วยวิชา

ภาษาไทย

ภาษาอังกฤษ

เลขและเรขาคณิต

จรรยา

กายบริหาร

วาดเขียน

สำหรับคำนวณเครื่องก่อสร้าง น้ำหนักและความทนทาน
ศึกษาศิลปกรรมจรรยา ในรู้จักความดีความชอบ
วิชาพลศึกษาในปัจจุบัน เพื่อให้สุขภาพแข็งแรง
คัดย่อหรือขยายส่วนรูป วาดลวดลายเส้นทั้งลายของจริง
และลายแต่ง ทั้งลายไทยและลายต่างประเทศ ตลอดจน
จนการ เขียนภาพร่างและระบายสี

การพิมพ์สำเนาแบบ

การออกแบบ

สำหรับก่อสร้าง ทำรูปผัง รูปตั้ง รูปตัด รูปแบบเฉพาะ
ที่แสดงส่วนต่าง ๆ ศึกษาแบบก่อสร้างสมัยต่าง ๆ ทั้งของ
ไทย จีนแขก กรีก คอทติก (Gothic) เรอเนซองส์
(Renaissance) และนีวอาร์ต (New Art)

ปั้นและหล่อรูปแบบต่าง ๆ เช่นลูกมะหวดหรือบัวปลายเสาค่วยปลาสเตอร์ หรือซีเมนต์
ทำรายการและงบประมาณการก่อสร้าง เป็นต้น

ข. วิชาช่างต่าง ๆ เป็นวิชาเฉพาะซึ่งนักเรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัดและ
ความสามารถของตน และมีความรู้พื้นฐานตามข้อ (ก) มาแล้ว
ประกอบด้วยวิชา

1. วิชาวาดเขียน มีรายละเอียดของวิชาดังนี้

วาดเส้น (ฟรีแฮนด์) วาดรูปเส้นจากของจริง เช่น ใบไม้ กิ่งฉ้อ เครื่องเคลือบ
รูปสัตว์ต่าง ๆ เขียนย่อหรือขยายส่วนใหญ่เล็กได้ตามต้องการ

แรงเงาและระบายสี เขียนจากความจำในรูปแบบต่าง ๆ
กิ่งกลาว

วาดจากหุ่น (โมเคิล) ตั้งแต่หุ่นรูปลูกบาศก์ รูปยาว ๆ แพลก ๆ ค้าง ๆ
จนถึงตั้งผสมเขาหมูเพื่อหักตาในส่วนเส้นสูงไกล และไกล
ตลอดจนถึงรูปสัตว์ รูปคน ส่วนอวัยวะต่าง ๆ ของคน
เช่น มือ เท้า และใบหน้า สามารถแรงเงาหรือ
ระบายสีได้ เช่นของจริง

ผูกลาย คิดลายทั้งลายไทยและต่างประเทศ บรรจุในพื้นที่ให้เหมาะ
แก่ความต้องการที่จะใช้เพื่อประโยชน์นั้น ๆ และเพื่อใช้
สำหรับแกะสลัก ปรุไม้หรือปักรอยค่าง ๆ เป็นต้น
ป้ายภูกัน (การระบายสี) รู้จักใช้ภูกันป้ายเส้นป้ายรูป และแรงเงาหนาบาง
ได้อย่างถูกต้องตามลักษณะ

เขียนภาพร่าง (ฟรีอาร์ม) ทั้งจากจินตสอหรือหมึก แรงเงาให้สีได้อย่างสมจริง
และเขียนลงในแบบหรือแปลนใดก็ตามกำหนด

2. วิชาปั้น สามารถปั้นรูปโปนขึ้นจากพื้นหรือรูปเต็มตัวต่าง ๆ ด้วยดิน ขี้ผึ้งและ
อื่น ๆ สามารถปั้นรูปตามรูปถ่ายที่เคยเขียนมาแล้ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
ความสามารถของแต่ละบุคคล

3. วิชาแกะสลัก มีรายละเอียดของวิชาดังนี้

แกะลายเบา ตั้งแต่ลายหยาบจนถึงลายละเอียดที่ใช้เป็นวงตราหรือ
แม่พิมพ์

ลายซุกและลายสลัก สามารถทำได้ทั้งลายแผ่นและลายแท่งรูปต่าง ๆ
การแกะสลักนี้ ให้ทำไ้ทั้งไม้ งามา หินและโลหะต่างๆ
ที่สำคัญ วิชาการแกะสลัก นักเรียนจะต้องมีความถนัดและ
ความสามารถด้านการวาดเขียนเป็นอย่างดี

4. วิชารูปพรรณและถม มีรายละเอียดของวิชาดังนี้
- ขึ้นรูป สามารถแปะโลหะ ขึ้นรูปทำรูปพรรณต่าง ๆ ตามแบบหรือตามตัวอย่าง เช่น ขึ้น ฟาน โค๊ะ ฯลฯ
- สลักลาย ลายเบาและลายสลักเหยียบพื้นสำหรับถมและลายคุนต่าง ๆ ตลอดจนลายภาพขุน
- ถม สามารถผสมยา ลงถม ชัก แต่ง ตะทอง และทำไหล
5. วิชาช่างกลึง กลึงรูปต่าง ๆ ตามแบบหรือตัวอย่าง ทั้งคันหรือกลวง กลึงไม้ทั้งขา ไม้และโลหะ
6. วิชาจักสาน มีรายละเอียดของวิชาดังนี้
- สานเป็นแผ่น เช่น ลานเสื่อ แฉก ลำแพน เป็นต้น ทำลวดลายและสลักต่าง ๆ ตามความเหมาะสม
- สานขึ้นรูป เช่น กระบุง กระเช้า กลอง ทับ เป็นต้น
- สานยกคอก ทั้งคอกทึบ คอกโปร่ง เช่น ลายคอกพิศุล เป็นต้น
- ขึ้นขอบ ขอบขรรคมคาและขอบประณีตต่าง ๆ เช่น สันปลาซ่อนหางสิงห์ หลังเรือ
- จักตอก เหลาหวายแฉกเส้นหญ้า หรืออื่น ๆ ที่ใช้สำหรับสาน
7. วิชาช่างไม้ มีรายละเอียดของวิชาดังนี้
- การช่างไม้ แต่งตัวไม้ เจาะและทำเคื่อย เข้าปากไม้ ทำเครื่องเรือน เช่น ตู้ โต๊ะ เตียง เป็นต้น
- ชักและหา ชักเกลี้ยง ทาน้ำมันชักเงา ทำอย่างคานและหาขึ้นนั่ง ตลอดจนรู้จักวิธีการใช้และการเก็บรักษาเครื่องมือ
- หมายเหตุ วิชาช่างทุกวิชาช่างคน ผู้ที่จะสามารถเขียนและเป็นช่างที่มีความสามารถ ต้องมีความสามารถในวิชาช่างเขียนอย่างดีเพราะต้องมีความรู้ที่จะสามารถมองเห็นรูปหรือภาพ ให้เกิดความงามและน่าดึงดูดใจตนเอง สามารถเขียนรูปต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างดี และวิชาในหมวด (ข) 4 วิชาแรก เป็นวิชาที่ต้องการความ

ละเอียดยก ละเมียดละไม ดังนั้นผู้เรียนจะต้องมีความรู้ความ
 ทั่วรอบอย่างถี่

ที่มา: กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 น. 39.2/6

ส่งรายงานแผนการศึกษาธิการประจำปี พ.ศ. 2459 22 พฤษภาคม 2456-

14 มกราคม 2460 และระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456

หน้า 17 - 20

ภาคผนวก ข

หลักสูตรของโรงเรียนพณิชยการ

วิชา	ชั้น	รายการที่การสอน
1. จรรยา	ประณปีที่ 1	เทียบเสมอหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 4
	ประณปีที่ 2	เทียบเสมอหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 5
	ประณปีที่ 3	เทียบเสมอหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 6
	มัธยมปีที่ 1	เทียบเสมอหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 7
	มัธยมปีที่ 2	เทียบเสมอหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 8
2. ภาษาไทย	ประณปีที่ 1	เทียบเสมอหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 4
	ประณปีที่ 2	เทียบเสมอหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 5
	ประณปีที่ 3	เทียบเสมอหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 6
	มัธยมปีที่ 1	} เทียบไม่สูงกว่าหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญตอนปลาย
	มัธยมปีที่ 2	
3. ภาษาอังกฤษ	ประณปีที่ 1	ก. อ่าน อ่านประโยคสามัญได้อย่างชัดเจน และแปลถ้อยคำ ส่วนวนจากหนังสือที่กำหนดให้เป็นภาษาไทย ข. สนทนาโต้ตอบ แต่งประโยคง่าย ๆ เกี่ยวกับความเป็นไป ของนักเรียน และการทำงานในชั้นเรียน เรื่องโรงเรียน ห้องเรียน สนามเล่น วัด ถนน บ้านและครอบครัว อวัยวะของร่างกาย เครื่องนุ่งห่ม รถไฟ รถยนต์ ดวงดาวในท้องฟ้า สัตว์เลี้ยง และสัตว์ป่า

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
	ประณมปีที่ 2	ค. แต่ง แต่งประโยคใช้คำที่เลือกให้ บรรยายความจากภาพ เช่นที่เห็นในห้องเรียน หรือหนังสือเรียนได้อย่างสามัคคี ง. ไวยากรณ์ สัมพันธ์อย่างง่าย ให้เข้าใจความหมายของ คำนาม กริยา คุณศัพท์ และกริยาวิเศษณ์ที่คำเหล่านี้ จากประโยคง่าย ๆ ได้ จ. แปล แปลประโยคภาษาอังกฤษซึ่งยากง่ายเสมอหนังสืออ่าน ให้เป็นภาษาไทย และแปลประโยคภาษาไทยอย่างสามัคคีเป็น ภาษาอังกฤษ ฉ. เขียนตามคำบอก จากหนังสืออ่าน ก. อ่าน อ่านให้ชัดอักขระและถ้อยคำใดคล่องพอสมควรและ เน้นเสียงหนักเบาได้ถูกต้องสามารถแปลถ้อยคำและสำนวน ในหนังสืออ่านเป็นภาษาไทยได้ ข. สนทนาโต้ตอบ ตอบคำถามง่าย ๆ อันเกี่ยวแก่ความเป็นไป ประจำวัน ค. ท่องบทกลอน ให้จำได้เท่าที่กำหนดให้ไม่เกิน 30 บรรทัด และถ้อยคำประพันธ์ในบทกลอนนั้น ๆ เป็นภาษาอังกฤษ อย่างง่าย ง. แต่ง แต่งประโยคใช้คำที่เลือกให้ แปลงประโยคกรตุจาก ท่าแบบฝึกหัดง่าย ๆ ในการเปลี่ยนเลขใน (Direct Speech) เป็นเลขนอก (Indirect Speech) และเลขนอกเป็น เลขใน จ. ไวยากรณ์ สัมพันธ์และกระจายอย่างง่าย ฉ. แปล อย่างเดียวกับประณมปีที่ 1 แต่ยากขึ้น

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
	ประถมศึกษา 3	ข. เขียนตามคำบอก จากหนังสืออ่าน ก. อ่าน เช่นเดียวกับชั้นประถมศึกษา 2 แต่ยากขึ้น ข. สนทนาโต้ตอบ เช่นเดียวกับชั้นประถมศึกษา 2 แต่ยากขึ้น ค. ท่องบทกลอน ตามที่กำหนดให้ ไม่ต่ำกว่า 40 บรรทัด ง. แต่ง เขียนเค้าเรื่องที่ได้อ่านหรืออ่านให้ฟังจบ 2 ครั้ง เป็นภาษาอังกฤษ เขียนจดหมายง่าย ๆ ในเรื่องคำขาย เช่นสิ่งของหรือถามราคาซื้อขาย เป็นต้น จ. ไวยากรณ์ สัมพันธและกระจายสามัญประโยคสังกรประโยค และอนุประโยค ฉ. แปล แปลประโยคที่ยากพอควรจากหนังสืออ่านภาษาอังกฤษให้เป็นภาษาไทย และแปลภาษาไทยบางเรื่อง เช่นที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ มีแจ้งความการค้าขาย และประกาศราชการบางเรื่อง เป็นต้น
	มัธยมศึกษา 1	ข. เขียนตามคำบอก จากหนังสืออ่านและจากหนังสือที่ไม่เคยเห็นเพียงง่าย ๆ ก. อ่าน อ่านคัดลอกคำอักขรวิธีโคลงพอสสมควรและเน้นเสียงหนักเบาให้ถูกต้องในหนังสือที่กำหนดให้ กับบรรยายความที่อ่านเป็นภาษาอังกฤษได้ ข. สนทนาโต้ตอบ โคลงพอสสมควร ค. ท่องบทกลอน ซึ่งมีชื่อเสียงใคร่ยกกรองไม่ต่ำกว่า 50 บรรทัด ง. แต่ง เขียนเค้าเรื่องที่ได้อ่านหรือได้ฟังแล้วเป็นภาษาอังกฤษ และแต่งเรื่องง่าย ๆ เช่นที่เกี่ยวแก่พิธีการ เป็นต้น แต่งจดหมายโต้ตอบในเชิงคำขาย จ. ไวยากรณ์ สำหรับชั้นนี้ให้หนักไปในทางทั่ว ๆ ไปที่จะช่วยภาษาอังกฤษให้ดีขึ้น ซึ่งไม่เกี่ยวแก่แบบฝึกหัดตามตำราเรียน

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
	มัธยมปีที่ 2	ฉ. แปล เช่นเดียวกับประณปีที่ 3 แต่ยากขึ้น (แบบแต่ง จกหมายในหนังสือ Pittman's Commercial Letter Writer เป็นตัวอย่างที่ดีที่ควรแปล) ช. เขียนตามคำบอก จากหนังสืออ่านและหนังสืออื่น ที่ยาก พอปานกลาง ค. อ่าน อ่านอักขระถ้อยคำชัดเจนและคล่องแคล่วดี และ เน้นเสียงหนักเบาให้ถูกต้อง อ่านเรื่องที่ไม่เคยเห็นที่ยากพอสมควร และบรรยาย เค้าเรื่องที่อ่านแล้วเป็นภาษาอังกฤษได้ ช. สนทนาโต้ตอบ ในเรื่องสามัญได้พอสมควร ค. ท่องบทกลอน ของเซกส์เปียร์ที่กำหนดให้ไม่ต่ำกว่า 60 บรรทัด ง. แต่ง เรียงความและเขียนจดหมายเรื่องพฤติกรรมการได้ดีพอสมควร จ. แปล เช่นเดียวกับชั้นประณปีที่ 1 แต่ยากขึ้น ฉ. เขียนตามคำบอก จากหนังสืออื่นที่ยากพอสมควร นอกจาก หนังสือที่กำหนดให้
4. ภาษาจีน (แต้จิ๋ว)	ประณปีที่ 1 ประณปีที่ 2	ท่องจำและรู้วิธีขึ้นสมของอักษรจีน ได้ไม่ต่ำกว่า 600 คำ แต่งและพูดประโยคสามัญในภาษาจีน ท่อง จำ และรู้วิธีขึ้นสมของอักษรจีนได้ไม่ต่ำกว่า 1,400 คำ สนทนาโต้ตอบในประโยคสามัญได้พอสมควร

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
	ประถมปีที่ 3 มัธยมปีที่ 1 มัธยมปีที่ 2	ท่อง จำ และรู้วิธีผสมของอักษรจีนไค้ไม่ต่ำกว่า 2,000 คำ สนทนาโต้ตอบเรื่องธุรกิจสามัญไค้ ท่อง จำ และรู้วิธีผสมของอักษรจีนไค้ไม่ต่ำกว่า 3,500 คำ เขียนจดหมายสามัญ ลงบัญชีรายวัน และเขียนใบเสร็จในภาษาจีนไค้ สนทนาโต้ตอบเรื่องสามัญไค้คล่องแคล่วพอสมควร ท่อง จำ และรู้วิธีผสมของอักษรจีนไค้ไม่ต่ำกว่า 5,000 คำ เขียนจดหมายสามัญและอ่านเรื่องในหนังสือพิมพ์จีนไค้ สนทนาโต้ตอบเรื่องสามัญไค้คล่องพอสมควร
5. เลขวิธี	ประถมปีที่ 1 ประถมปีที่ 2 ประถมปีที่ 3 มัธยมปีที่ 1 มัธยมปีที่ 2	บวกลบคูณหารมาตราเงินสยามและอังกฤษ เศษส่วนและทศนิยม มาตราเมตริก (ทางยาว น้ำหนักและเนื้อที่) โจทย์เลขอย่างง่าย มาตราเมตริกจบบริบูรณ์ และโจทย์ฝึกหัดบัญชีไตรยางค์ การวัดทางยาว น้ำหนักและเนื้อที่ของอังกฤษ วิธีหาเนื้อที่ (รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและผืนนา) คิดเงินตามอัตราแลกเปลี่ยนปัจจุบัน เทียบส่วนร้อย คอกเบี้ยขั้นเดียว กำไรและขาดทุน กรณที่หาเนื้อที่รูปสามเหลี่ยมและสี่เหลี่ยม เทียบราคาเงินบาท เปาน์ดสเตอร์ลิง ดอลลาร์ รูปี กิลด์เคอร์ แฟรงค์ มาร์ก ฯลฯ วิธีคอกเบี้ยสองชั้น (เพียงหากคอกเบี้ย) คิดเทียบส่วนร้อยลดสต็อกส์และแชร์ หุ้นส่วน คิดเนื้อที่ลูกบาศก์
6. ภูมิศาสตร์	ประถมปีที่ 1	ลักษณะภูมิประเทศของสยาม โลกทวีปในทางแร่ธาตุ สัตว์นิกร และพืชพรรณ

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
	ประถมปีที่ 2	เขียนแผนที่อาวสยาม สายลำนํ้าเจ้าพระยาและแควพอเป็นเค้า ลักษณะการปกครองของสยามโดยละเอียด การรถไฟ และ โทรเลขในสยาม เงินรายได้ของสยาม
	ประถมปีที่ 3	เขียนแผนที่แสดงรถไฟสยาม หัวข้อสังเขปเรื่องภูมิประเทศและการปกครองของสหรัฐอเมริกา และสเตรตส์ เซคตล์เมนตร์ พม่า อินเดีย อินโดจีน ฝรั่งเศส จีนและญี่ปุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศเหล่านี้
	มัธยมปีที่ 1	ให้สามารถเขียนแผนที่ประเทศที่กล่าวมาแล้วพอเป็นเค้า เพื่อ แสดงเมืองท่า และการเดินเรือสินค้าติดต่อกับกรุงเทพฯ หัวข้อสังเขปเรื่องลักษณะภูมิประเทศและการปกครองของ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สกัณดิเนเวีย ความสัมพันธ์ทาง การค้าขายระหว่างสยามกับประเทศเหล่านี้
	มัธยมปีที่ 2	คลองใหญ่ ๆ ของโลก เช่นคลองสุเอซ ปานามา แมนเชสเตอร์ ชิป คะแนล คีล เป็นต้น ทางรถไฟใหญ่ของโลก เช่น ทรานส์ไซเบียร์เรียน คะเนเดียน ปาสิฟิก รูเนียนปาสิฟิก และทางรถไฟจากเคปถึงโคโร เป็นต้น เขียนแผนที่คลองและทางรถไฟเหล่านี้พอเป็นเค้า หัวข้อสังเขปเรื่องลักษณะภูมิประเทศและการปกครองของสหปาลี รัฐอเมริกา และความสัมพันธ์ทางการค้าขายระหว่างสยามกับ สหปาลีรัฐอเมริกา โภคทรัพย์ของโลกในเชิงค้าขาย ทางเดินสินค้าสายใหญ่ในคาบสมุทร ทางเดินสินค้าสายใหญ่โดยลัควาหนะ

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
		ประวัติการเคินทางโดยชลมารคของ วาสโก กะ กามา. โคลัมบัส, มจเจินตัน, กัปตันคุก, เขียนแผนที่ทางเดินสินค้าสายใหญ่ในคาบสมุทร
7. วิทยาศาสตร์	ประถมปีที่ 1 ประถมปีที่ 2 ประถมปีที่ 3 มัธยมปีที่ 1	ให้รู้สรีรศาสตร์เบื้องต้น เช่น อวัยวะของร่างกาย อาการ เคลื่อนไหว การย่อยอาหาร การหายใจ ทางเดินของโลหิต ฯลฯ ความรู้สุขวิทยาเบื้องต้นสำหรับบุคคลและครอบครัว เช่น การรักษา ความสะอาดของร่างกาย การบำรุงรักษาส່ว่นต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ปาก ฟัน ผมและผิวหนัง เป็นต้น การรักษาความสะอาด ในการปรุงอาหาร น้ำดื่มที่บริสุทธิ์ อันตรายที่เกิดจากเชื้อโรค อันตึกจากแมลงวันทีเกาะในอาหาร ฯลฯ พยาธิ ไข้มาเลเรีย และยุง การรักษาบ้านเรือนให้สะอาด การชำระของโสโครก ในบานเรือน ส้วม และห้องน้ำ การพักผ่อนร่างกาย โยธแห่ง การนอนคึก การเสพยาเสพติดให้โทษ ให้มีความรู้ในเรื่องหลักแหล่งที่หาได้และค่าของโภคทรัพย์ในเชิง ค้าขาย เช่น แร่ธาตุ ฝัควนิกรและพืชพรรณ การอุตสาหกรรม และหัตถกรรม การเหมืองแร่ การจับสัตว์น้ำ การตัด ฟัน และเลื่อยไม้ เช่น ไม้ซุง เป็นต้น เพื่อประโยชน์ในทางสินค้า ให้มีความรู้เรื่องวัตถุต่าง ๆ ที่ใช้ทำเป็นสินค้าตลอดจนที่กำเนิดของ วัตถุนั้น ๆ และเกิดขึ้นหรือทำขึ้นอย่างไร เช่น กาแฟ โกโก้ พันธุ์ข้าว พันธุ์ไม้ ฝัอไม้ต่าง ๆ ที่ใช้ทำเชือกและป่าน อินเคียวรับเบอร์ โลหธาตุและแร่ที่ใช้เป็นเครื่องประดับและเครื่อง ภาชนะใส่สอย หินที่ใช้ในการก่อสร้าง แก้ว และน้ำมัน เบโครเลียม

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
	มัธยมปีที่ 2	เช่นเดียวกับมัธยมปีที่ 1 แต่ละเอียงขึ้น เช่นสอนให้รู้อย่าง พิสดารในเรื่องประโยชน์ของสิ่งต่อไปนี้ในทางค้าขาย ถ่านหิน เหล็ก ธาตุเงิน ทองและทองแดง คีบูก สังกะสี แปดคัมภ์ เปโตรเลียม เพชร พลอย การทำเหมืองคิงกิงใน สยาม ยาเสพติดที่เป็นสินค้าในสยาม การจับและการบำรุงสัตว์น้ำ
8. การบัญชี	ประถมปีที่ 3 มัธยมปีที่ 1 มัธยมปีที่ 2	สอนวิธีบัญชีคู่ วิธีทำบัญชีกำไรและขาดทุน และในงบดุลย์ บัญชีตัวส่งจ่าย บัญชีหุ้นส่วน บัญชีตัวแลกเงิน บัญชีสำรองต่าง ๆ บัญชีนายหน้า
9. การค้าขาย	ประถมปีที่ 1 ประถมปีที่ 2 ประถมปีที่ 3	ให้ทราบวิธีค้าขายอย่างสามัญ และศัพท์ที่ใช้ในการนั้น ๆ เช่น ความมุ่งหมายแห่งพาณิชย์ การซื้อและขาย การโฆษณา สมุดรายการสินค้าและราคาขาย การต่อและตกลงราคาของ การทำสัญญา การขายเชื่อ การบรรจุสินค้า การรับและส่ง สินค้า วิธีกำหนดราคาของวิธีใช้เงิน เช่นเดียวกับประถมปีที่ 1 แต่เรียนเพิ่มเติมคือ การขายส่ง การขายปลีก การซื้อ การจัดหาสินค้าตามลักษณะต้องการแห่ง ท้องตลาด ตัวสัญญาใช้เงิน การซื้อขายโดยวิธีใช้แทน หุ้นส่วน ขายเลหลัง ราคาขึ้นลงในตลาด เช่นเดียวกับประถมปีที่ 2 แต่ยากขึ้น กับมีเรียนเพิ่มเติมคือ หน้าที่เสมียนชั้นต่ำ แบบส่งสินค้า การส่งสินค้าเพื่อเลือก

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
	มัธยมปีที่ 1 มัธยมปีที่ 2	การไปรษณีย์ ตัวสินค้า การภาษี การประกันสินค้าทางทะเล การตรวจสอบสินค้าเสียหาย วิธีปฏิบัติเมื่อไม่ได้รับสินค้าครบ การธนาคาร (การฝากประจำและรายวัน บัญชีฝากเงิน ใบสั่งจ่ายชนิดต่าง ๆ) บัญชีไปรษณียากร บัญชีเงินสละย่อย อักษรย่อของศัพท์พินิชการ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจค้าขาย ทางรถไฟ ทางเรือ และโทรเลข การธนาคาร เช่นการขนส่ง โทรเลข ประมวลโทรเลข อัตราโทรเลข โทรเลขช้า สายเดินเรือไฟที่ติดต่อกับกรุงเทพฯ ตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน เอกสารต่าง ๆ ฯลฯ การค้าขายระหว่างสยามกับต่างประเทศ ตลาดเงิน การส่งเงินทางโทรเลขและทางธรรมดา การประกันทางทะเล ไฟและชีวิต สินค้าเข้าและออก ตัวแลกเงินต่างประเทศ ตัวเงินธนาคาร และความหมายแห่งศัพท์พินิชการต่าง ๆ
0. กฎหมายพาณิชย์	ประถมปีที่ 3 มัธยมปีที่ 1 มัธยมปีที่ 2	ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 ลักษณะหุ้นส่วนและบริษัท ลักษณะล้มละลาย
1. ขวเลข	มัธยมปีที่ 1-2	เรียนวิธีขวเลขของเกรกก์ (Gregg Systems) ให้มีความชำนาญพอใช้การได้

วิชา	ชั้น	รายการที่ต้องสอน
12. วาดเขียน	ประถมปีที่ 1 ประถมปีที่ 2	เชื่อมเกี่ยวกับหลักสูตรสามัญศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 4 เชื่อมเกี่ยวกับหลักสูตรสามัญศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 5
13. การพิมพ์ดีด	มัธยมปีที่ 1-2	เรียนการพิมพ์ดีดให้มีความชำนาญพอใช้การได้ (นอกเวลาเรียน)

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.52.1/22 หลักสูตรโรงเรียนพาณิชยการ
วัดแก้วฟ้า 20 มิถุนายน 2471 - 30 เมษายน 2472

ภาคผนวก ข

หลักสูตรครูกลีกรมชั้นประถม

ประกอบคววิชาการต่าง ๆ ดังนี้

ก. วิชาสามัญ ประกอบคววิชาสามัญทั่วไป คือ

1. ภาษาไทย ภูษาษาไทยพอใช้ได้ ลายมือเรียบร้อย แต่งเรื่องและจดหมายในกิจการตามประเภทวิชาของตนได้

2. ภูมิศาสตร์ ภูประเทศสยามโดยละเอียด ทวีปเอเชีย ยุโรปและอื่น ๆ พอสังเขป เนื่องไปในทางกลีกรมและพาณิชย์การ

3. พงศาวดาร ภูพงศาวดารของชาติไทยพอสมควร

4. คำนวณ ให้ศึกษา 2 แขนงวิชาคือ

4.1 เลข เศษสิบ เศษส่วน มาตราสิบ คอกเบี้ยชั้นเดียว คอกเบี้ยสองชั้น ไก่ไรชาคทุน คิคส่วนร้อยเฉลี่ย หุนส่วน

4.2 การบัญชี มีความชำนาญในการบัญชี

นอกจากนี้ให้ศึกษาขรรษา วิชาครู สุขวิทยาและวิชาเสื่อป่าพร้อมไปด้วยเทียบเท่ากับหลักสูตรประโยคครูประถมสามัญ

ข. วิชาวิทยาศาสตร์

สอนอย่างแปรคติกส์ (Practices) เพื่อให้รู้จักวิธีเพาะปลูกถูกต้องตามวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่จะให้รู้วิทยาศาสตร์สำหรับการเพาะปลูก แบ่งออกเป็น

1. พฤษศาสตร์ 3 ภาคคือ มอโฟโลยี (Mophology)

อานะโทมี (Anatomy) และฟิสิโอโลยี (Physiology)

1.1 มอโฟโลยี ว่าควยส่วนต่าง ๆ หรืออาการภายนอกของพฤษชาติ คือราก ต้น ใบ คอก ผล เมล็ด

1.2 อานะโทมี ว่าควยอาการภายในหรืออวัยวะต่าง ๆ ของพฤษชาติ คือ เซล เซลคิฐ โปรโตแปลซึม

1.3 ฟิสิกส์โอลิมปิก ว่าด้วยหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ของพฤษชาติ

2. เคมีกวีทยา รู้จักก๊าซ ธาตุเกลือ ก้าง อย่างสามัคคีซึ่งเป็นประโยชน์
ต่อการเพาะปลูก กับให้เวลาฝึกหัดในห้อง อบรมะตอร์ (Laboratory) สัปดาห์หนึ่งสอง
ชั่วโมง

ค. วิชากลสิกรรม มีรายละเอียดของวิชาคือ

1. กิน ลักษณะและชนิดของกิน วัตถุซึ่งประกอบกิน น้ำในกิน การบำรุง
กิน อาหารของต้นไม้ในกิน
2. บำรุง ชนิด ประโยชน์ วิธีใช้
3. พรรณไม้ ลักษณะประโยชน์ของพรรณไม้สามัญและที่สำคัญต่าง ๆ รวม
วิธีออกคัลเลอร์ (บำรุงทดแต่งไม้อ้วน) อย่างง่าย ๆ
4. วิธีป้องกันและรักษาโรคของต้นไม้อย่างง่าย ๆ
5. วิธีคัดเลือกเมล็ดทำพันธุ์
6. เครื่องมือ วิธีใช้และประโยชน์ของเครื่องมือต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องมือ
ที่ใช้แรงคน แรงสัตว์พาหนะ และแรงเครื่องจักร
7. ฝึกหัดฝีมือทำการกลสิกรรมวันหนึ่งประมาณ 4 ชั่วโมง

ง. วิชาหัตถกรรม มีฝีมือในการทำหัตถกรรมเช่น ช่างไม้และ จักสาน เป็นต้น
อาจทำให้เป็นสินค้าได้ ในที่โดยบริบูรณ์ด้วยวัสดุสิ่งใด ควรทำให้เป็นค่าด้วยวัสดุสิ่งนั้น

ที่มา : กองจกหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26

เรื่องนี้จะจัดโรงเรียนกลสิกรรม 3 มิถุนายน - 20 พฤศจิกายน 2459

นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย
ระหว่าง พ.ศ. 2441-2474

บทกยอ
ของ
จรรยา แสนจิตต์ .

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
มีนาคม 2524

นโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2474
เป็นการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มุ่งหมายเพื่อวางรากฐานการประกอบอาชีพให้แก่
ราษฎร

ปฏิญานี้เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวความคิด แนวนโยบาย
การดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนผลของการจัดการการอาชีวศึกษาของ
กระทรวงธรรมการ ทั้งในการจัดการการอาชีวศึกษาตามโครงการศึกษาอันเป็นการ
ศึกษาภาคบังคับ และการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรงซึ่งเป็นการศึกษาในระดับสูง
ขึ้นไป

จากการศึกษาพบว่า นโยบายการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย เป็นแนว
พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 รวมทั้ง
ผู้บริหารการศึกษาที่สำคัญ คือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์
มนตรี พระยาเทพสาครลือชัย ปรากฏว่า การจัดการการอาชีวศึกษาของไทยไม่
บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทั้งหมด เพราะประสบกับปัญหาและอุปสรรค คือ (1)
ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงาน (2) ยังไม่สามารถเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยม
ของราษฎรที่มุ่งเข้ารับราชการได้ (3) ราษฎรยังไม่เห็นความสำคัญของการอาชีวศึกษา
และ (4) ขาดแคลนบุคลากร ครู อุปกรณ์การเรียนการสอน และสถานที่ที่ใช้สำหรับ
การศึกษา เหล่านี้นับเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญยิ่ง เป็นผลให้กระทรวงธรรมการ
ไม่สามารถจะดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้เท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม การ
จัดการการอาชีวศึกษาของไทยก็มีส่วนในการวางรากฐานให้การอาชีวศึกษาเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาแห่งชาติ เสริมสร้างงานอาชีพให้แก่ราษฎรและคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของ
ชาติ

THE POLICIES AND MANAGEMENT OF THAI
VOCATIONAL EDUCATION DURING
B.E. 2441-2474

AN ABSTRACT
BY
CHUNYA SANCHIT

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University
March 1981

The policies and management of the Thai vocational education during B.E. 2441 - 2474 were part of the State's educational programme with the purpose of laying professional foundation of the population.

The purpose of this thesis were to study the ideas, the policies, the management and problems, and the results of the management of vocational education by the Ministry of Education (Krasuang Thammakarn) as both of the part in the Compulsory Education Programme and as a separate programme in the higher level.

The study reveals that the Thai vocational education policy originated from King Rama V and King Rama VI and also from some outstanding educational administrators such as Chao Phya Prasdetsuriantratipbodee, Chao Phya Thammasakmontree and Phya. Tepsartsatit. The causes of the failure of the Thai vocational education were due to: (1) the lack of budget (2) the fixed attitude of the people who still valued highly the civil servant as the career (3) the unawareness of the importance of the vocational education among the people (4) the shortage of personnel, teachers, instruction materials and classrooms. All these were serious problems leading to the failure of the educational programme of the Ministry of Education (Krasuang Thammakarn). However the Thai vocational programme of this period has stimulated the idea which in the end been included as the national education system. It has also helped to provide occupations for the people and preserved the national handicraft.